

TÜRKİYE EMAN YURDUDUR

Göçmenler, Provokasyonlar ve Türkiye'nin Tarihsel Misyonu

HAMAS Siyasi Büro Başkanı İsmail Haniye'nin İran'ın başkenti Tahran'da 31 Temmuz gecesi uğradığı suikastla katledilmesi neresinden bakarsak bakalım, soru işaretleriyle dolu bir hadise. Ama şu hakikat hiçbir şekilde değişmeyecektir: Filistinliler, kendilerine ait topraklarda yaşama hakkı için direnme ve mücadeleye devam edecektir. Haniye'nin şehadeti üzerine, Faslı düşünür ve filozof Taha Abdurrahman, "Büyük lider İsmail Haniye'nin şehadeti, kalbimizde derin bir etki bırakmış olsa da şehadet bu liderin kişisel niteliklerinden biridir." dedi. Abdurrahman ayrıca şunları ekledi: "O, şehadeti inancı ve davası gibi içinde taşıyordu, onun gibi biri Rabbi ile ancak şehit olarak buluşabilir. O, zaten yaşarken bir şehit gibiydi, şimdi ise şehit olarak yaşamaya devam ediyor. İki hayat ve iki şehadet ile müjdelersin ona! Bize hayatın şehadetsiz, şehadetin de hayatsız olamayacağını öğretti."

Muvahhidliğine, vakarına, mücadelesine ve şehadetine şahitlik ettiğimiz İsmail Haniye, Aksa Tufanı'ndan sonra Türkiye'yi ziyaret ettiği Nisan ayında Anadolu Ajansı'na yaptığı açıklamada işgal rejiminin aşamalı soykırım planının nasıl işlediğini ortaya koymuştu: Önce Gazze'ye havadan yoğun bombardıman, sonra acımasız kara harekâtı, daha sonra ise seçerek insan öldürme!

Kudüs ve Mescid-i Aksâ'nın kutsallığı, dokunulmazlığı için ölümlüne mücadelenin sembol isimlerinden İsmail Haniye, Gazze ve Batı Şeria'nın birleşmesi, bağımsız Filistin devletinin kurulması için her türlü fedakârlığa hazır olduğunu vurgulamıştı: "HAMAS, Gazze'nin idaresinde tek söz sahibi olma ısrarında değil ama biz Filistin halkının bir parçasıyız. Ortaklık temelinde millî birlik hükümeti kurabilir ve Gazze'nin yönetiminde anlaşabiliriz."

İsmail Haniye'nin siyasi liderliğinin Filistin'in hemen her tarafında gündün güne kabul görmesi kuşatıcı perspektifinden kaynaklanıyordu. Gazze'de kalıcı ateşkes, İsrail'in Gazze Şeridi'nin tamamından çekilmesi, yerinden edilenlerin evlerine geri dönmesi, yeniden imar, ablukanın kaldırılması ve bir takas anlaşmasına varılması hedefleri arasındaydı. Ne olursa olsun Filistinliler hangi sıkıntılılarla, hangi belalarla boğuşursa boğuşsun inanıyoruz ki Haniye'nin hedefleri bir gün mutlaka gerçekleşecek ve en nihayetinde haydut İsrail işgal rejimi yenilecektir.

Geçen ayın sıcak gündemlerinden biri göçmenlerle ilgiliydi. Ana gündem olmasa da her geçen gün farklı boyutlarıyla dallanıp budaklanan bu hadiseden evvel meselenin küresel boyutuna değinmek gerekiyor. Günümüzde çeşitli şekillerde ortaya çıkan *göçmen figürü*, dünyanın tüm ülkelerine yayılmış durumdadır. Almanya'dan İngiltere'ye, ABD'den Hindistan'a, Polonya'dan Panama'ya, Kırgızistan'dan Nijer'e, Cezayir'den Rusya'ya tüm ülkelerde göçmenlerle ilgili tartışmalar gündemin ilk sıralarında yer alıyor. Uluslararası göç, son iki on yılda yüzde 45 arttı. Küresel güneyden kuzeye göç, daha iyi bir gelecek umudu için kuzeye taşınan yüksek becerili profesyoneller ve ikinci olarak inşaat işçileri, ev hizmetlileri, bakım çalışanları, düşük ücretli hizmet işlerinde çalışanlar olmak üzere iki ana akımdan oluşuyor. Fakat iç göç, toplam göçün çok daha büyük bir payını oluşturuyor.

Dolayısıyla içinde yaşadığımız yüzyılda tarihte hiç olmadığı kadar bölgesel ve uluslararası göçmenin bulunması, çağdaş politikada göçmenin merkezi önemini ortaya koymaktadır. Günümüzde göçmenlik meselesi bir güvenlik ve sosyal haklar sorunu olarak işleniyor ekseriyetle. Neoliberal politikaların neticesinde artan yoksulluğun müsebbibi görülen göçmenler aynı zamanda

millî güvenliğe tehdit olarak gösterilmeye çalışılıyor. Her gün yeniden üretilen bu söylem, her türden entegrasyon politikasını devre dışı bırakmakta ve başarısızlığa mahkûm etmektedir.

Kayseri'de meydana gelen ve orayla sınırlı kalmayan olaylar, Türkiye'yi hedefine yerleştiren küresel emperyalizmin Suriye halkını Türkiye aleyhine bir kez daha kullandığını ortaya koydu. Projesinin *birinci aşaması*, Türkiye'ye karşı bir tampon terör devletçisi oluşturabilmek için Suriye'yi yerli halkından boşaltmak, *ikinci aşama* ise, bu mağdur kitlelerin sığındığı ülkeleri kargaşaya sevk etmektir. Denilebilir ki Suriye ile ilgili sorun, güncel sıradan bir olay değil, daha ötede bir anlam taşımaktadır. Çünkü toplumumuzun *tarihsel misyonunu* da zorlayan bir proje konusudur. Tabii artık akıllar o kadar küçüldü ki dünyada ve Ortadoğu'da vuku bulan olayların hakikatini göremez hâle geldi. Enteresandır Türkiye'de öznesi seküler milliyetçiler olan düşmanlaştırıcı eylemlerin hedefinde özellikle halkı Müslüman beldelerden gelenler yer alıyor. Oryantalist literatürün Doğu toplumlarını tanımlamak için tedavüle soktuğu 'ilkel', 'edilgin', 'keyif düşkün', 'şehvetperest' gibi kişiler sosyal medya mecralarında ve ekranlarda sıklıkla kullanılıyor.

Göç, bir tehdit ve kriz unsuru olarak görülürse bilhassa genç göçmenler damgalanmış, ötekileştirilmiş ve suça itilmiş bireyler olarak toplum ve ülke için daha fazla maddi ve manevi yük hâline dönüşebilirler. Hiç şüphesiz göç alan bir devlet göçü de belli bir mantıksal örüntünün içerisine sokmak durumundadır. Güçlü devletin belirgin özelliği her yönüyle plan ve projeksiyonlar çerçevesinde çalışabilmektir. Ayrıca köpürtülen Arap düşmanlığı, ülkenin üzerine bir ırkçılık, yabancı düşmanlığı, güvenilmezlik gibi algılar yapıyor. Türkiye hitap ettiği coğrafya ve tarihsel misyonuyla büyük sorumlulukları bulunan bir ülkedir. Buradaki kritik husus devletin göç meselesine "kervan yolda düzülür" şeklinde bir bakışla eğilmemesi gerektiridir.

Sadra şifa vermeyen gündemlerden sıkılan ve boğulan idrak ve vicdanlarımıza seslenen Taha Abdurrahman İstanbul ve Ankara'daki konferanslarında Türkiye'yi "eman yurdu, ana rahmi ve öncü ülke" olarak tesmiye etmişti. Zira her büyüğün kendi özelliklerinden ötürü büyük olduğunu farkındaydı. Tarihte küçüklüğünü yıkıp yerine büyüklükler dikenler olur ama genellikle, büyük büyüklüğe doğru, küçük küçüklüğe doğru yönelir, alçak daha alçalır, büyük daha büyür. Sosyal medyada ve bilhassa siyaset cephesinde görülen göçmen karşıtlığına, yabancı düşmanlığına ve ırkçılığa varan düzeylerde cereyan eden söylem ve yaptırımlar da göçmenlere yönelik tavrın, bakışın ve eylemin değişmesine etki etmektedir. Mazlumlara kucak açmış bir toplumun mensubu olarak bizler hiçbir zaman ırkçılığa, yabancı ve göçmen düşmanlığına yatırım yapan siyaset bezirgânları gibi yabancı düşmanı olmadık ve olamayız. Bizler büyüklüğümüzü yerle bir etmeden, büyüklüğümüzü geliştirmeliyiz. Tarih boyunca sıkıntıda her topluma kucak açtık; bunu bir insanlık, Müslümanlık görevi bildik, bilmeye de devam edeceğiz. "İrkçi değil ama," ile başlayıp hiç de alakamız olmayan göçmen karşıtı bir vurgu ile cümleyi bitirip sosyal medya seline kapılmamalıyız. Elimizden geldiğince bu haksızlıkların karşısında durmalıyız.

Not: Geçen sayımızın sunuşu teknik bir hata sebebiyle eksik çıkmıştır. Sunuşumuzun son kısmı şöyleydi: "Bu sebeple Abdurrahman'ı dikkatle okumak, onun düşünceleriyle hemhâl olmak bu çağda yaşayan Müslümanlar olarak kendimizi yeniden düşünme sürecinde yararlı olacaktır. Muhakkak ki en iyisini Allah bilir." Düzeltir, özür dileriz.

Yeni sayımızda buluşmak temennisiyle.

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

04

İsmail Haniye Suikastı, Filistin Siyaseti ve Bölgesel Savaş

Mehmet AKIN

09

ORTADOĞU'DAN

14

Dünya Düzeni Açısından ABD Seçimlerinin Anlamı

Aleksandr DUGIN

18

Hasar Kontrolü

Eskandar SADEGHI-BOROJERDI

22

Batı Artık Dünyanın Merkezi Değil

Samir PURİ

DOSYA

24

Suriyeli Sığınmacı Düşmanlığının Arka Planı

Mustafa AYDIN

29

Türkiye'de Mülteci Düşmanlığının Tırmandırılması

Yasin AKTAY

34

"İrkçı Değiliz Ama...": Türkiye'de Göçmenlere Dair Tespit ve Öneriler

Cenk BEYAZ

40

Kitlesel Göç ve Düzen

Mehmet Furkan ÖREN

44

Kim Yerli? Kim Göçmen? Kim Yabancı?

Kamil ERGENÇ

Umran

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çığırıkçı

İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.
Defne Han No: 27/15
Cağaloğlu Fatih-İST.
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

Baskı: Çınar Basım Matbaacılık ve Yay.
Yüzyıl Mh. Matbaacılar Cd. Ata Han No: 34 K: 5
Bağcılar - İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00

Ağustos 2024 Sayı: 360

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten, 1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır. Yazıların ve ilanların sorumluluğu sahiplerine aittir. Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder. *Umran* dergisi TÜRDEB ve DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm Bak. Kurumsal Abonesidir.

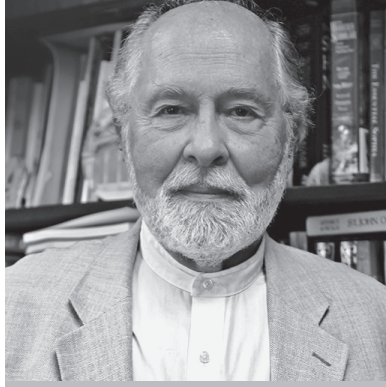
KRİTİK

49

İslâm Birliği:
Hayal mi, İhtiyaç mı?
Muhammet ÇELİK

57

Vefat Yılı Dönümü Vesilesiyle
Hüseyin Atay'dan
Siyasilere Öneriler
Mustafa KARA

YAŞAYAN İSLÂM

62

Hatıralar, Şahitlikler ve
Düşünceler
Seyyid Hüseyin NASR

74

Cuma Kayıtları
Yol Ayrımları Hep Rüzgârlıdır
Aytaç ÖREN

KÜLTÜR SANAT

76

Filistin Direnişi ve Sinema
Mehmet Zahid BAŞAK

78

Vefatının 50. Yılında Mahir İz
Ömer KANTARCI

82

Afşar Timuçin ve Filistin Şiiri
Kaan KÜÇÜK

88

Taha Abdurrahman'ın
Dört Konferansı
Halim SEZER

94

Şule Yüksel Şenler Belgeseli
Talat ÖZKAN

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
- www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 900 TL (Öğrenci: 800 TL) , Yurt dışı: 120 Euro
Birim Fiyatı: 85 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
Banka Hesap No: 8515535-2
IBAN: TR460020500000851553500002 Kuveyt Türk
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

İSMAİL HANIYE SUİKASTI, FİLİSTİN SİYASETİ VE BÖLGESEL SAVAŞ

MEHMET AKIN

İsmail Haniye

Filistin'in İsrail ile mücadelesinde önde gelen aktörlerden HAMAS'ın Siyasi Büro Başkanı İsmail [Abusselam Ahmet] Haniye, İran'ın başkenti Tahran'da yeni Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'ın yemin törenine katıldıktan sonra 31 Temmuz gecesinde saat iki sularında Devrim Muhafızları Ordusu korumasındaki gaziler için hizmet veren bir binada uğradığı suikastla şehit edildi. Siyonist propaganda diliyle konuşup âdeta göbek atan İslâm düşmanlarının yazıp çizdiklerini bir yana bırakırsak, olayla ilgili derinlikli ve tatmin edici açıklamalar henüz yapılmış değil, saldırı anına ya da sonrasına ait herhangi bir görüntünün bulunamaması ise hemen her kesimde şüphe uyandırdı.

Şayet belirtildiği gibi adı geçen konutun yalnızca bir katı hatta bir odası zarar gördüyse saldırıda patlayıcı yüklü mikro suikast dronu kullanılması ihtimali yüksektir. Yine de insan faktörünün farklı şekillerde işin içinde bulunduğu suikast biçimlerinin geçerli olabileceği göz ardı edilmemelidir. Ancak bu suikast neresinden bakılırsa bakılsın İsmail Haniye'ye diğer devlet başkanlarına ve temsilcilerine yaptığı gibi üst düzey bir protokol uygulayan İran için skandal derecesinde büyük bir güvenlik ve istihbarat zaafıdır.

İSMAİL HANIYE SUİKASTININ AMACI NEYDİ?

HAMAS'ın siyasi ve diplomatik yönünü ama aynı zamanda bir bütün olarak Filistin direnişini temsil eden İsmail Haniye, vazgeçilmez

değerdeki isimlerdendi. Onun katledilmesinin indirdiği darbe tüm Filistin dostlarının kalbini kanattı. Haniye son röportajlarından birinde işgal rejiminin katliamlarını anlatırken Filistin'in tümünü dikkate aldığını gösteren bir bakış açısına sahip olduğunu gösteriyordu. Dolayısıyla Filistin Yönetimi veya mensubu bulunduğu hareketin idaresinde olup olmadığına bakmaksızın Filistin'i topyekûn savunmak onun açısından öncelik arz ediyordu. Haniye şunları söylüyordu: "Biz 7 Ekim'den önce de çok insanımızı kaybettik. Binlerce, on binlerce insanımızı şehit verdik. O zaman dünyadan bir ses oldu mu? Kimse bir şey dedi mi? Kimse bize destek çıktı mı? Veya kimse İsrail'e 'dur' dedi mi? Kimse demedi. Biz zaten ölüyorduk... Biz zaten her yıl binlerce insanımızı kaybediyorduk... Şimdi yine ölüyoruz, sadece Gazze'de değil, Ramallah'ta, Batı Şeria'da... Oralarda HAMAS yok, orada ölenler de mi HAMAS yüzünden ölüyor?"

Bu açıklamalar ışığında direniş mefhumunun Filistin sokaklarında kalıcı bir yer edinmesini sağlayan Aksa Tufanı'nun ardından Gazze ve Batı Şeria'da Filistin Politika ve Anket Araştırmaları Merkezi'nce yapılan bir araştırmanın ortaya koyduğu verilere bakmamız yararlı olacaktır. Çünkü söz konusu çalışma, İsmail Haniye'nin Filistin siyasetinde Gazze soykırımını sona erip haysiyetli bir barış masası kurulduğunda oynayacağı liderlik rolünü gözler önüne seriyordu. Araştırmada Mahmut Abbas'ın yanında genç yaşta el-Fetih saflarına katılan ve ömrünün yarısından fazlasını hapisanelerde, sürgünde geçiren, HAMAS'ın esir takası kapsamında tekrar gündeme gelen Mervan Bergusi'nin adının da yer alması dikkat çekiyordu.

Filistin'deki siyasi hayatın nabzını tutmaya çalışan 22 Kasım ve 2 Aralık 2023 tarihli araştırmanın sonuçları liderlik kapasitesi günden güne artan İsmail Haniye'nin niçin ortadan kaldırıldığına ilişkin veriler içermektedir. Birlikte bakalım: "Bugün yeni bir başkanlık seçimi yapılsa ve sadece iki aday, Mahmut Abbas ve İsmail Haniye katılsa, seçmen katılımı sadece yüzde 53 olurdu ve Abbas oyların yüzde 16'sını, Haniye ise yüzde 78'ini alırdı (üç ay önce oranlar, Haniye için yüzde 58 ve Abbas için yüzde

Tüm dünyaya HAMAS'ı terör örgütü olarak sunmaya çalışan İsrail'in gözünden İsmail Haniye'nin tehdit olarak algılanması, haysiyetli bir barış masası kurulduğunda Filistin halkının topyekûn bir şekilde Haniye'ye vereceği destekle doğrudan bağlantılıydı.

37'ydi). Gazze Şeridi'nde Abbas'ın oyu yüzde 24, Haniye'nin yüzde 71 iken, Batı Şeria'da Abbas yüzde 10 ve Haniye yüzde 82 alıyor."

Filistin siyasetinin kilitlendiği vasatta "partiler üstü" bir lider olarak öne çıkan Mervan Bergusi seçimlere katıldığında ise elde edilen sonuçlar değişiyordu fakat buna rağmen İsmail Haniye'nin liderlik kapasitesinde bir azalma göze çarpmıyordu. Araştırma Bergusi'nin eşi Fedva Bergusi aracılığıyla Arap ve Müslüman ülkelerle yaptığı görüşmeler üzerinden inşa ettiği meşruiyetin uluslararası siyasetin yanında Filistin siyasetinde de bir karşılığı olduğunu gösteriyor. Sonuçlara bakalım:

"Başkanlık yarışı Mervan Bergusi, Abbas ve Haniye arasında olursa katılım yüzde 71'e yükselir ve Bergusi yüzde 47, Haniye yüzde 43 ve Abbas yüzde 7 alır. Üç ay önce Bergusi'ye destek yüzde 49, Haniye'ye yüzde 36 ve Abbas'a yüzde 13'tü."

"Cumhurbaşkanlığı yarışı Bergusi ve Haniye arasında olursa katılım yüzde 69'a yükselir ve Bergusi yüzde 51, Haniye ise yüzde 45 alır. Üç ay önce Bergusi'ye destek yüzde 60, Haniye'ye ise yüzde 37 idi."

Görülüyor ki tüm dünyaya HAMAS'ı 'terör örgütü' diye yutturmaya çalışan -ve maalesef ülkemizde de etkili olan- İsrail'in gözünden İsmail Haniye'nin tehdit olarak algılanması, haysiyetli bir barış masası kurulduğunda Filistin halkının topyekûn bir şekilde Haniye'ye vereceği destekle doğrudan bağlantılıydı. Haydut İsrail bu suikastla yeni bir siyasi düzenin umudunu hedef aldı aslına bakılırsa. Çünkü Haniye gerek Gazze'ye gerekse de genel anlamda Filistin konusuna yaklaşımında hem İsrail'in hem de

Filistin meselesini “istismar eden” devletlerin pek de memnun olmayacağı bir yerde duruyor ve Filistin halkı tarafından seviliyordu.

İsmail Haniye'nin öldürülmesi, son on aydır Gazze'de tek bir zafer fotoğrafı arayan ancak bunu elde edemeyen Binyamin Netanyahu'ya siyasi bir destek sağlayacak gibi görünüyor. Ülkesinde yolsuzluk yaptığı, yurt dışında ise savaş suçu işlediği suçlamalarıyla sıkışmıştı zira. Ayrıca Tel Aviv'de otokratik ve diktatör yönetimine ve aşırı sağcılarının liderliğindeki rejimine karşı düzenlenen kitlesel protestolarla boğuşan Netanyahu, yaklaşan seçimler öncesinde siyasi itibarını yeniden kazanmak ve kısa bir süreliğine de olsa İsrail'in kurucusu Ben Gurion rolünü yeniden üstlenmek için elinden gelen tüm kötülükleri yapmaya devam ediyor.

İsrail, HAMAS'ı “barbar, sadist işkenceci” diye tarif ederken aslında kendisini anlatıyordu. Şu var ki işgal rejimi elli yıldır Filistinli lider ve öncülerini katlediyor fakat bu suikastların bağımsızlık mücadelesi veren bir halk için beyhude olduğunu bir türlü kavrayamıyor. Şeyh Ahmet Yasin'i katlettiler ama o, yirmi yıl sonra bir RPG füzesi olarak geri döndü. Gassan Kanafani'yi 1972'de, Kemal Advan'ı 1973'te, Fethi Şikaki'yi 1995'te, Yahya Ayyaş'ı 1996'da, Ebu Ali Mustafa'yı 2001'de, Ahmet Yasin, Abdülaziz Rantisi ve Adnan el-Gul'u 2004'te, Cemal Ebu Samhadana'yı 2006'da, Nizar Rayan ile Said Seyyam'ı 2009'da, Ahmet Cabari'yi 2012'de, Baha Ebuyül Ata'yı 2019'da, Salih Aruri ile İsmail Haniye'yi 2024'te katlettiler. Haniye'nin birçoğuyla arkadaş olduğu bu isimlerin hepsi bugün Filistin'i savunanların kalbinde yaşıyorlar. İşgal rejimi ve destekçileri yarın da suikastlarını sürdürüp İzzeddin el-Kassam Tugayları Komutanı Muhammed Deyf'i, Yahya Sinvar'ı, Ebu Ubeyde'yi hatta Halid Meşal'i de katledebilirler. Fakat onlar şu gerçeği hiçbir şekilde değiştiremeyecekler: Direnişle yenilenen Filistinliler, kendi topraklarında yaşama hakkı için direniyor, mücadele ediyor. Bu savaş düşmanına karşı zaferi elde edene kadar da sürecektir.

HANIYE'NİN MÜCADELE DOLU HAYATI

Gelin ömrü Filistin'in bağımsızlığı için verilen mücadeleyle geçen İsmail Haniye'nin mülteci kamplarından siyasi liderliğe uzanan hayatına

biraz daha yakından bakalım. Haniye Askalan (Aşkelon) şehrinden göçe zorlanan Filistinli bir ailenin çocuğu olarak 1962'de Gazze'deki Şati Mülteci Kampı'nda dünyaya geldi. Çocukluk yılları Filistin hareketinin Yaser Arafat liderliğinde İsrail barbarlığına karşı mücadeleyi sertleştirdiği döneme denk geliyordu. Haniye de küçüklüğünden itibaren, her Filistinli çocuk gibi bağımsızlık hareketinin içinde oldu. Geçmişini biliyordu fakat günlerini dünün altın yiğitliklerini arayarak geçirmede. Gazze İslâm Üniversitesi'ndeki yılları ise daha sonra birlikte HAMAS'ı kuracakları kadroyla tanışacağı günlere gebeydi. Üniversiteyi bitirdiği 1987 yılı aynı zamanda Filistin siyasi arenasında kalıcı bir yer edinecek olan HAMAS'ın kuruluş tarihidir.

1989'da Birinci İntifada'ya katıldığı ve HAMAS mensubu olduğu gerekçesiyle tutuklanan İsmail Haniye, 1992'de serbest bırakıldıktan sonra, İsrail tarafından diğer İslâmî Cihad ve HAMAS üyesi 415 kişilik grup ile Güney Lübnan'a sürüldü, ertesi yıl Gazze'ye geri döndü. Hayatı boyunca direnişin içerisinde yer alan biri olarak mücadelecilik kişiliğiyle öne çıkan Haniye, “HAMAS'ın özel güvenliği sorumlusu olduğu” suçlamasıyla 1987'de 18 gün, 1988'de 6 ay ve 1989'da 3 yıl olmak üzere İsrail hapishanelerinde tutuklu kaldı.

HAMAS lideri Şeyh Ahmet Yasin, 1997'de İsrail hapishanesinden çıktığında, İsmail Haniye, kendisinin en yakın yardımcılarından biri konumuna yükseldi. Haniye, 1999'dan 2004'e kadar, onun özel kalem müdürlüğünü yaptı. Haniye, Ekim 2006'da Gazze'de konvoyuna düzenlenen saldırıdan ve Mayıs 2007'de İsrail'in evini hedef alan füze saldırısından kurtuldu.

İsmail Haniye, Halid Meşal'in Şam'da sürgünde bulunmasından dolayı Filistin Yasama Konseyi seçimlerinde HAMAS'ın yürüttüğü Değişim ve Reform bloğu kampanyasına liderlik etti. HAMAS, Filistin meclisindeki 132 sandalyeden 76'sını kazanarak seçimden zaferle çıktı. Haniye, 16 Şubat 2006'da HAMAS'ın başbakan adayı olarak açıklandı. Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas, hükûmeti kurma görevini HAMAS'a verdi. O döneme kadar Filistin'i yöneten el-Fetih hareketi ile haftalarca süren koalisyon görüşmelerinin neticesiz kalması üzerine Haniye, HAMAS üyeleri ve teknokratlardan oluşturduğu

kabineyi ilan ederek hükümeti kurdu. ABD ve İsrail'in karşı çıkmasına rağmen Haniye'nin başbakanlığı, 19 Şubat'ta Abbas tarafından onaylandı. Gazze Şeridi'ndeki HAMAS ile el-Fetih arasındaki çatışmaların Haziran 2007'de zirveye çıkması üzerine Haniye, Abbas tarafından başbakanlık görevinden alındı.

İsmail Haniye, uzun süre HAMAS'ın Gazze Şeridi'ndeki lideri olarak görev yaptı. 2017'de ise yerini Yahya Sinvar'a bıraktı. HAMAS'ın Siyasi Büro Başkanlığı için ilk defa Mayıs 2017'de yapılan seçimde görevi Halid Meşal'den devraldı. ABD Dışişleri Bakanlığı 31 Ocak 2018'de Haniye'nin adını "terör listelerine" dâhil etti. Bu karar, Washington ile Filistinliler arasında, dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararı nedeniyle gergin olduğu bir dönemde alındı. Hareketin Genel Şûra Konseyi 1 Ağustos'ta, 2021-2025 dönemi siyasi büro başkanlığı için isim belirlemek üzere toplandı. Haniye, HAMAS'ın her 4 yılda bir gizlilikle yürüttüğü bu seçimlerde ikinci kez siyasi büro başkanı oldu. 1980'lerden bu yana hareketin bir parçası olan Haniye, son birkaç yıldır Katar'da sürgünde yaşıyordu.

İşgalci devletin 10 Kasım 2023'te Gazze'de yerinden edilmiş kişilerin bulunduğu bir okulu hedef alması sonucu İsmail Haniye'nin torunlarından biri hayatını kaybetti. İsrail ordusu, 10 Nisan'da Ramazan Bayramı dolayısıyla Gazze'nin batısındaki eş-Şati Mülteci Kampı sakinleri ve yakınlarıyla bayramlaşmaya giden Haniye'nin ailesinden birçok kişinin bulunduğu aracı hedef aldı. Saldırıda üç oğlu; Hazem, Amir ve Muhammed ile biri kız üçü erkek dört torununu kaybeden Haniye, haberi aldığı anda Katar'ın başkenti Doha'da Filistinli yaralıları ziyaret ediyordu. Büyük bir sabır ve teenni ile şehadet haberini dinledi ve çocuklarının "Hâlâ buradayız" diyerek Gazze'yi terk etmediğini, "Kudüs'ün ve Mescid-i Aksa'nın kurtuluşu yolunda hayatlarını feda ettiğini" söyledi. "Allah'tan geldik Allah'a döneceğiz. Gazze'deki tüm halkımız ve tüm aileler kanla ağır bir bedel ödedi ve ben de onlardan biriyim." ifadelerini kullandı. Haniye'nin, İsrail saldırısında yaralanan torunu Melek Haniye de tedavi gördüğü hastanede hayatını kaybetti. Haniye'nin Gazze'nin batısındaki Sahil Mülteci Kampı'ndaki evi de saldırılarda bombalandı.

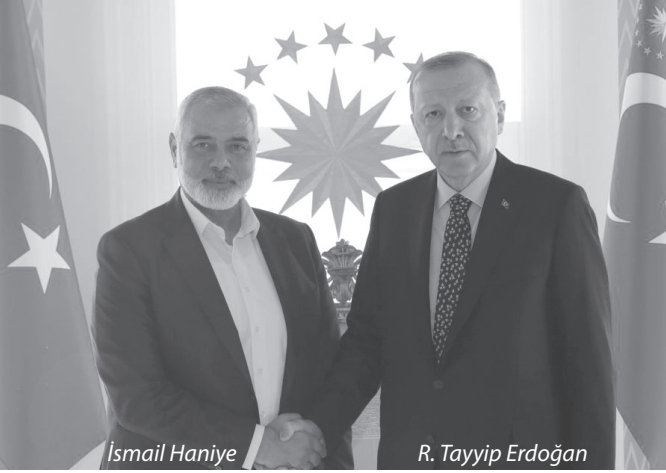
Abdülaziz Rantisi, Şeyh Ahmet Yasin ve İsmail Haniye

Yeni İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan'ın yemin törenine katılmak için Tahran'da bulunan İsmail Haniye, ikamet ettiği konuta düzenlenen saldırı sonucu katledildi. Haniye'nin naaşı İran'da düzenlenen cenaze töreninin ardından Katar'ın başkenti Doha'da defnedildi.

SİYONİST DEZENFORMASYON VE MUHTEMEL GELİŞMELER

Kolonyalist bir teşekkül olarak İsrail'in ölçülemez irrasyonelliğini yansıtan suikastlarla temelde HAMAS kadroları arasındaki askerî yetkinlikleri ve çeşitli becerileri tasfiye etmeyi amaçladığı çok açık. Çünkü İsmail Haniye gibi önemli kişilerin öldürülmesi, HAMAS'ın yürütme ve idari sistemini çökertmeyi hedef alıyor. Uzun yıllara yayılan eğitim ve tecrübeyle yetişen liderlerinin katledilmesi onların yerinin doldurulmasına kadar büyük bir boşluk yaratıyor. Kuvvetle muhtemel Halid Meşal Haniye'nin yerine geçecektir. Ancak hareket içinde önemli bir isim olsa da Meşal'in ikili ilişkiler bağlamında Haniye'nin yerini doldurması kolay olmayacaktır.

İsmail Haniye suikastı, en azından savaşta gerilimin artmasına ve bölgede topyekûn bir savaşa dönüşebilecek çok büyük bir tırmanışa kapı aralayan yeni bir konjonktür ihdas etti. Haniye suikastının ardından HAMAS'ın silahlı kanadı yaptığı açıklamada Haniye'nin öldürülmesinin "savaşı yeni boyutlara taşıyacağını ve büyük

yansımaları olacağını” söyledi. Misilleme yapma sözü veren İran ise üç günlük millî yas ilan etti ve İsrail’e verdiği destek sebebiyle ABD’nin sorumluluk taşıdığını belirtti.

Türkiye suikastın ardından “Filistin davasına desteğimizi ve Filistinli kardeşlerimizle dayanışmamızı göstermek” maksadıyla bir günlük millî yas ilan ettiğini açıkladı. Bu karar Siyonist hareketin can alıcı ve ayrılmaz bir parçasını oluşturan Siyonist edebiyatın ağına düşen siyasetçiler ve kanaat oluşturucular tarafından eleştirildi. Gassan Kanafani’nin *Siyonist Edebiyat Üzerine* (1964) isimli çalışmasındaki analizi hâlen geçerliliğini koruyor: “İsrail’in medya eliyle yürüttüğü kampanya, salt geçici ve anlık bir baskın değil, uzun süredir en tuhaf kültürel dezenformasyon süreciyle aldatılan kitlenin şuuruna kazınan, herkesçe kullanılan bir sahaya yönelik gerçekleştirilmiş bir işgal hareketidir.”

İsmail Haniye’nin Doha’daki cenaze namazına Türkiye’yi temsilen TBMM Başkanı Numan Kurtulmuş, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Cevdet Yılmaz, Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ve MİT Başkanı İbrahim Kalın, milletvekilleri ve bazı siyasi parti başkanları katıldı. İçerde ise alçakça türlü yalanlar her zamanki gibi işgalci devletin işine yarayacak şekilde dolaşıma sokuldu. İşin başındakiler ise bir türlü “her şeyin yavaş yavaş ve alçak sesle, ama açık açık söylenebileceği yaşlara” vardıklarını hatırlamak istemeyen rüşt yoksunu siyasetçilerdi. Ama nafiyleydi çünkü alçaklar daha alçalıyor, büyükler daha da büyüyor!

Ülkemizin İsrail’e karşı attığı somut adımları daha da ileri götürebilmesinin toplumsal mutabakatla mümkün olduğuna inanıyoruz. Bunu göz önünde bulundurarak Filistin meselesini mümkün mertebe iç siyasi tartışmaların ötesinde tutmak ve emperyalistlere karşı herkesi yan yana getirmek için çaba harcamak gerekmektedir. Yalnız burada şunun da altını çizmek gerekir ki toplumsal kutuplaşma ve dezenformasyon küçük hesapların peşinde koşan tabela partilerinin tabii refleksidir. Zaten küçük partilerin tarihsel misyonu göz önünde bulunduran büyük yanları yoktur, sadece büyük gibi görünen yanıltıcı yanları vardır. “Sel gider kum kalır” ancak geleceğe özgür adımlar atmak isteyen toplumun hem Filistin için hem kendimiz için gözleri kör eden bu küçük hesaplardan kendisini arındırıp, siyasetten daha ileri ve gerçekçi adımlar atması gerekmektedir.

Diğer taraftan İsmail Haniye suikastı Türkiye’nin 7 Ekim’den beri sürdürdüğü diplomatik girişimlerin, işgalci devlet karşısında uluslararası kuruluşları aktif hâle getirme çabasının hatta yıllardır ilişkilerini kestiği Esed rejimine yönelik uzlaşma çağrılarının arkasındaki saik daha net şekilde ortaya çıktı. Türkiye’nin yeni konjonktürün sınırlarını tayin eden suikasta verdiği sert tepkiler bölgesel çatışmanın artık daha üst bir aşamaya geçtiği ve burada kalmayacağı endişesinden kaynaklanıyor. Bundan sonra diplomasinin daha az etkili olduğu, bölgedeki çatışma dinamiklerinin belirleyici hâle geldiği bir dönemdeyiz artık. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “daha güçlü olmalıyız” vurgusu ile ABD Kongresi’ndeki savaş çıkartkanı senatörler tarafından ayakta çılgınca alkışlanan liderler arasında Netanyahu ile Ukrayna Devlet Başkanının yanı sıra Yunanistan Başbakanının bulunması Türkiye’nin bölgesel denklemdeki hassas konumunu gözler önüne seriyor. Yine de ilk yakın riskin Suriye merkezli olma ihtimali çok daha yüksek.

Tüm bunlar çerçevesinde sadece Gazze Savaşı bağlamında değil aynı zamanda bölgesel konjonktür açısından da taşların tümüyle yerinden oynayacağını söylemek gerekir. Fakat bunun hangi ölçüde ve ne zaman gerçekleşeceği tarafların tahmin edilmesi zor tepkileriyle ortaya çıkacak gibi görünmektedir.

DİRENİŞİN ZAFERİ VE SOYKIRIM SAVAŞIYLA MÜCADELE

Münir ŞEFİK

Üzerinden dokuz ay geçmesi sonrası Gazze Şeridi'ndeki savaşı etkileyen çeşitli gelişmelerin genel göstergeleri, direnişin kara savaşını kazandığına dair genel bir kanaat oluşturdu ve savaş ne kadar uzarsa uzasin direnişin zaferinden şüphe duymak kolay değil artık.

Bu sonuca, Siyonist ordunun savaş veya yolun sonunda direnişi yenme planlarını açıklamasına karşın bazıların direnişin zafer kazanma ihtimali etrafındaki endişe ve şüphelerinden sonra varıldı. Bu endişe ve şüpheleri Siyonist ordunun askerî tarihi de pekiştiriyordu.

Kötümser değerlendirmeler, direnişin dizginleri eline aldığı kara savaşının seyriyle birlikte kısa sürede ortadan kalktı. Direniş dokuz ay boyunca sıfır noktadaki savaşlarında her zaman elinin üstün olduğunu ispatladı. Aynı denklem Yemen, Hizbullah ve keza Irak'taki direnişin girdiği destek savaşında da kendini gösterdi.

Dokuz ay zarfında çoğu kimsenin soykırım katliamlarının ve toplu kıyımların dehşetinden ve psikolojik savaşın bir parçası olarak bunlara eşlik eden abartıdan etkilenecek bahsettikleri korkular ortadan kalktı.

Filistin halkı efsanevi bir kararlılık, metanet, inanç ve dayanıklı-

lık ortaya koydu. Ayrıca bu katliamlar uluslararası kamuoyunun direniş, halk ve Filistin davası lehine olan tutumlarındaki dönüşümü ortaya çıkardı. Bununla birlikte Siyonist oluşum, uluslararası ve insani yasaları hatta vahşi hayvanların dünyası ile insanların dünyasını birbirinden ayıran tüm evrensel değerleri kaba ve küstah şekilde ihlal ederek bir savaş suçlusu, soykırım suçlusu olması açısından kötü bir şöhret kazandı ve suçlandı.

12 ve 13 Temmuz günleri, Netanyahu ve savaş kabinesi tarafından son altı ay boyunca soykırımı ve kitlesel yıkım açısından her gün yaşananları aşan bir tırmanış yaşamıştı. Bu aylar boyunca özellikle hastaneleri hizmet dışı bırakması, aç bırakma, su ve ilaçtan mahrum etme politikasında ısrar etmesiyle tırmanan uluslararası baskı altında toplu katliamları nispeten hafifletmek zorunda kalmıştı.

Bugünün sorusu şu: Netanyahu'nun sivillere yönelik toplu katliamlarını tekrar en üst seviyeye çıkarması, evleri yıkması, insanları meydanlarda toplu hâlde ve alenen katletmesi ve buna ilave olarak genel ölçekte aç bırakma politikasında daha da ileriye gitmesi neyle açıklanır?

İlk cevap, tırmanışın, daha fazla kahramanca operasyonlara sahne

olmaya, subay, asker ve araç kayıpları verilmeye başlayan kara savaşının genel sonucunun üzerine örtmek için geldiğidir. İkinci cevap ise gerilimin, direniş liderliğinin ateşkes anlamasına varmak için aldığı inisiyatiften sonra Netanyahu'nun içine düştüğü siyasi trajediden kaynaklanmasıdır. Bu durum Katar ve Mısır'daki müzakerecileri, CIA Başkanı, MOSSAD ve Şabak Başkanlarını ateşkes anlaşmasına varmak için yeniden girişimde bulunmaya sevk etti. Bu da Netanyahu'nun boynundaki ilmiği daha da sıkılaştırdı. Netanyahu'nun savaş sürdürme planlarını altüst etti.

Bir başka ifade ile Netanyahu bu gerilimle üniversitelerin kapatılmasından ve Biden'ın başkanlık seçimleriyle meşgul olmasından faydalanmak istedi. Netanyahu ikinci olarak ise HAMAS'ın girişimini başarısız kılmak ve müzakereleri sonlandırmak istedi. Ancak kitlesel katliamları tırmandırmak, geçen aylar boyunca ispatlandığı üzere güç dengeleri denklemini, halkın kararlılığını ve direnişi değiştirmiyor.

Bu yüzden hiç kimsenin bu denenmiş ve nihayetinde başarısız olmuş tırmanıştan korkması gerekmez. Bu, psikolojik olarak sivil ölümlerin ve vahşileşmenin artmasına ya da Netanyahu'nun tırmanışın direniş liderliğini yakaladığı yanılısamaya yaratma çabasına rağmen böyledir. Bu yanılısma doğru değildir ve resmen yalanlanmıştır. Bu durum Netanyahu'nun iflas ettiğini ve başarısızlık üstüne başarısızlık yaşadığını göstermektedir.

Bu nedenle, tırmandırma ve öldürme tehdidinin veya liderlerin hedef alınmasına yönelik yalan açıklamaların kimsenin moralini etkilemesine izin verilmemelidir. Çünkü bu abartılar başarısızlıkla sonuçlanmaktadır, kaynağı da iflas ve şaşkınlıktır.

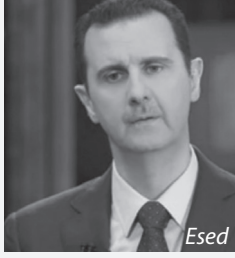
(arabi21.com , 16 Temmuz 2024)

TÜRKİYE İLE UZLAŞI VE ESED'İN DANIŞMANININ ÖLÜMÜ

Hatib BEDLE

Luna eş-Şibil

Esed

Suriye dosyasında son zamanlardaki gelişmeler, bu konuyu incelemeye, derinlemesine girmeye ve çamurlu sularında kürek çekmeye teşvik ediyor. İki çok ciddi ve önemli konu ön plana çıktı ve bunların tartışılması çok fazla dürüstlük, objektiflik hatta şeffaflık gerektirmektedir.

İlk gelişme Türkiye ve Suriye rejimleri arasında yaklaşan uzlaşmayla ilgili. Bu uzlaşma esasen ABD'nin yeşil ışık yaktığı ve Rusya tarafından desteklenen Ürdün girişiminin (Arap girişimi de diyebilirsiniz) Temmuz 2023'te başlatılmasından bu yana devam eden Suriye rejimini rehabilite etme girişimlerinin bir uzantısıdır.

İkinci gelişme ise Suriye Devlet Başkanı Beşar Esed'in danışmanı Luna eş-Şibil'in esrarengiz bir şekilde öldürülmesi, siyasi analizlerin ekseriyetinin olayı İran'ın bölgemizdeki nüfuzuyla ilişkilendirmesi ve Şibil'in İsrail'e, Şam'da İran Devrim Muhafızları isimlerinin "avlanmasına" yol açan bilgiler sızdırmakla suçlanması.

Bugün Türkiye'de ve Suriye'nin kuzeyinde ikamet eden milyonlarca Suriyeli, Türkiye-Suriye yakınlaşması hayaleti karşısında kendilerini tehlikede hissediyorlar ve yakın zamanda Rusya, Türkiye ve Irak tarafından ortaklaşa tasarlanan anlaşmanın kurbanı olacaklarını düşünüyorlar. Bu da Kayseri'deki olaylara gösterdikleri öfkeli tepkilerine açıklık getiriyor.

Burada tepkilerin şiddetinin Türkiye'nin yönettiği Azez ve Afrin'de bile Türk bayrağına hakarete kadar vardığı gözlemleniyor. Bu da Suriyeli devrimciler ile Türk devleti arasındaki organik uyumun, ilk on yılda yaşananların tam tersi olduğunu gösteriyor. Örneğin Suriye'nin kuzey bölgelerinde Suriyeliler adına konuşan sözcülere göre Türk jandarma unsurları, bazen göçmenlik bürosu çalışanları ya da bazı Türk vatandaşları tarafından işlenen ihlalleri önemsiz gösteriyorlardı. İmam Şafi'nin "Rıza gözü örterken tüm ayıpları/ Öfke gözü döker tüm kusurları" dizelerinde bahsettiği gözle bakıyorlardı, maruz kaldıkları her durumda varlıklarını, her zaman kendilerini savunan ve gelecekleri konusunda güven veren yönetimin hikmetine bağlıyorlardı. Ancak aynı yönetim agresif ve düşüncesizce sınır dışı etmelere başladığında adeta durumu tersine çevirmek ister gibi göründü.

Türk polisinin Suriyeli gençleri yeşil otobüslere bindirip geride kalan aile bireylerini alma fırsatı verilmeden "kurtarılmış" kuzeye zorla gönderdiklerini görüyoruz artık. Taraflar arasındaki gerginlik Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun iki cumhurbaşkanı; Erdoğan ve Esed'in bir araya gelebileceği ve muhalefet ile rejimin anlaşmazlıklarını geride bırakabilecekleri

yönündeki açıklamasıyla sarsıldıkları 2022 yılının ortalarına kadar tırmanmaya başladı.

Bu açıklama o vakitler pratik adımlara dönüştürülmediği için unutuldu ancak mevcut Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın art arda yaptığı Esed'le görüşme açıklamaları bardağı taşırdı ve özellikle arkasında milliyetçilerin olduğu Kayseri olayları devreye girdi. Bu olaylar Suriyeliler arasında gelecek korkusunu tetikledi ve sadece Kayseri isyanını yapanlara değil, tüm Türk halkına ırkçı (bu terimin anlamını irdelemeden) demeye başladılar.

Bu gelişmeler Türkiye Cumhurbaşkanı'nı yeniden açıklama yapmaya sevk etti. Erdoğan dört yüzden fazla mülteci karşıtı kışkırtıcının tutuklandığını açıkladı ve bunu yapanların ellerini kırmakla tehdit etti. Ayrıca Türk bayrağının heybetine saldıranlara karşı sert tutum alınacağını belirtti.

Özetle Şibil hakkında son olarak söylenebilecek şey, İsrail'in İran'a ait yerleri ve İranlı isimleri avlamasının durmadığıdır. Bu durum Şibil üzerindeki şüpheleri ortadan kaldırmakta, İsrail'e bilgi sızmasının sürdüğüne ve Şibil'in başka bir sebeple tasfiye edilmiş olabileceğine işaret etmektedir.

Türkiye-Suriye yakınlaşmasına gelince, bunun uzun ve karmaşık bir süreç olduğunu, başarılı ve başarısız olabileceğini söylemek mümkün. Daha önce defalarca başarısız olmuştu. Zira bu meseleye dâhil olan tarafların her birinin yaklaşımları ve şartları olduğundan arabulucular bu yaklaşımları yumuşatabiliyor veya başarısız da olabiliyorlar.

Son olarak Suriyelilere durumlarının hassas olduğunu, Türk hükümeti ve halkıyla düşmanlık içine girmelerinin akıllıca olmayacağını hatırlatmak faydalı olabilir.

(El-Arabî El-Cedîd gazetesi, العربية الشامية Suriyeli yazar, 14 Temmuz 2024)

DÜNYA İSLÂM'IN ADALETİ TESİS ETMESİNİ BEKLİYOR

Süleyman SALİH

Bugün dünyadaki katliamlar, yoksulluk ve kıtlıkları birlikte düşünelim. Tüm halkların genel bir adaletsizlikle karşı karşıya olduğunu ve geçen iki yılda gelişen bütün ideolojilerin dünyanın bu duruma gelmesinde katkıda bulunduğunu fark edeceksiniz.

Laiklik, liberalizm, bireycilik ve materyalizme dayalı Avrupa aydınlanma projesi, halkları Batı sömürgeciliğine boyun eğdirmek, servetlerini organize şekilde yağmalamak, -geri kalmış oldukları, ilerleme kaydedemeyecekleri kuruntusuna kapılan ve sanayileşmek için servetlerini Batılı kapitalist şirketlere en ucuz fiyata satmak zorunda kalan halklar paahasına- Batı'nın ilerlemesini inşa etmek için kullanıldı. 1960'larda Afrika kırasında özgürlük devrimleri patlak verdiğinde devrimciler, bağımsızlıklarını elde etmeye katkıda bulunabilecek bir alternatif olarak sosyalizme kaydı ancak on yıllar sonra kalkınma planları başarısız oldu, fakirlik, kıtlık ve iç savaşlar arttı.

Şimdi bu halkların önünde, kendi geleceklerini inşa etmek için yeni bir yol aramak dışında başka seçenekleri kalmadı. Bu zulüm halkları bir patlamaya sürükleye-

cek ve rejimler tüm kaba gücünü öfkeli kitlelerle yüzleşmek için kullanacak, her yöne kıvılcımlar uçuşacak. Bu da birçok katliama ve göçe yol açacaktır.

Tüm ezilen halklarda ve özellikle de Afrika'da Filistin direnişine ve onun İsrail işgal ordusunun kaba gücü karşısındaki destansı kararlılığına karşı genel bir hayranlık olduğunu açıkça gözlemleyebiliyoruz. Bu da halkların hayal, irade, kararlılık, ihlas ve imana sahip olduklarında özgürlüklerini çekip alabilecekleri anlamına geliyor.

İslâm, direniş gücünün kaynağıdır, halkların özgürlük ve kurtuluş özlüklerini ifade eder. Bu yüzden bu on yıl boyunca halkların mücadelesine liderlik edebilir. Ancak bunun gerçekleşmesi için İslâm'ı bu halklara nasıl sunacağımızı bilmemiz gerekir. Adalet bu halkların ihtiyaç duyduğu en önemli şeydir. Zulüm (adaletsizlik) kalpleri kırar, insanların düşünme ve yenilik yapma kapasitelerini yok eder. Zulüm birçok ülkenin yaşadığı donukluk ve geri kalmışlık hâlinin sorumlusudur. İslâm ümmetinin en önemli vazifelerinden biri, Allah'ın insanı onurlandırmasıyla ilişkili adaleti tesis etmektir. Bu onurlandırma, insanın bedeni, nefsi, dini, malı,

şerefi ve aklının dokunulmazlığının korunması ve bu haklara saldırılmasının engellenmesiyle irtibatlıdır.

İnsan kendini güvenli hissettiği zaman hayal gücünü serbest bırakır, düşünür, bir şeyler ortaya koyar, yenilik yapar. İnsan hayatına anlam veren ve hayata tutunmasını sağlayan İslâm'ın adaletidir. Şartlar ne olursa olsun insanın reform umudu olur ve büyük hedefleri gerçekleştirmek için başkalarıyla birlikte çalışmaya katılabilir. İslâm'ın adaleti toplumların teşekkülünün temelini oluşturur, onların uyumunu ve birliğini korur. Toplumlar ancak adaletle kurulabilir. Adaletsizlik ise toplumları yıkar ve medeniyetlerini tahrip eder.

Birçok toplumun durumunu düşünenecek olursak bölünme, nefret ve ırkçılığın, hayatlarını şekillendiren en önemli özellikler olduğunu ve bu toplumların yaşadıkları çoğu mezâlimliğin kaynağının bunlar olduğunu görürüz ve bunun çözümü de ancak tüm bu ırkçı düşüncelere karşı koyabilen İslâm'dır. Vakıanın derinlemesine okunmasıyla anlaşılacaktır ki, insanlığın önünde kendisine umut, adalet, denge, hayatın anlamını tekrar verecek İslâm dışında başka bir şey yoktur.

Uzun yıllar sömürgecilikten mustarip yoksul halkların hak, adalet ve insan onurunun değerlerini alacakları İslâm'dan başka bir seçenek yoktur. Önümüzdeki yıllar insanlık için pek çok sürpriz barındıracak. Birçok savaş patlak verecek ve dünyanın dört bir yanında çok kan akacak. Müslümanlar dünyamızda en çok ezilen ve zulme uğrayanlardır ve sığınacakları İslâm'dan başka bir şey bulamayacaklardır. İslâm ümmetinin adaleti tesis etmedeki işlevini anladıkları vakit İslâm onları kurtaracaktır.

(Katar Şark gazetesi, الشرق
21 Temmuz 2024)

PEZEŞKİYAN'IN BAŞARISI NASIL OKUNMALI?

Abdulvehhab BEDİRHAN

Mesud Pezeşkiyan, Reform Cephesi önünde programını sunarken kendisini şöyle tanımlıyordu: “Ben reformist bir muhafazakârim.”Çeşitli münazaralarda da bunu ifade etmiştir. Belki de bu tanımlama onu, “aşırı muhafazakâr” olarak tanımlanan, bazı tutumları ve fikirleri dinî rehber Ali Hamaney’in yakın çevresi de dâhil pek çok kesim tarafından eleştiriler almış rakibi Said Celili yerine kendisine oy vermeyi tercih eden “ılımlı” muhafazakârlar nezdinde kabul edilebilir kıldı.

Bu kesimler Celili’nin ABD ve Batı’ya yönelik aldığı düşmanca tutumlarını değil, üslubunu reddediyorlar. Onlara göre rehber düşmanlık ve aşırılığın çıkmasını belirler ve bu konuda onunla tartışma olmaz. Cumhurbaşkanlığı seçiminin ikinci turunda Celili’yi tercih etmemiş olabilirler. Zira Muhammed Bakır Kalibaf’ın onların tercihi olduğu sır değil ve ayrıca Devrim Muhafızları Ordusunun (DMO) adayı görülüyor ancak ilk turda başarısız olması bir yandan DMO’ya yönelik olumsuz tutumu yansıttı, diğer yandan muhafazakâr kanatlar arasında -yatıştırıcı rol oynayabileceği söylenen merhum İbrahim Reisi’nin yokluğu sonrası- gizli çatışmaların ortaya çıkmasına yol açtı.

Peki, Pezeşkiyan’ın zaferi çoğu muhafazakârın düşündüğü gibi bir “tesadüften” mi ibaret yoksa 2021’de Reisi’ye karşı adaylığının kabulü için “yeterli nitelikler” bulamayan, sonra 2024’te bu “nitelikleri” yeniden keşfeden ve tanınmış iki “daha reformist” adayla karşılaştırdıktan sonra adaylığını kabul eden Anayasayı Korumucular Konseyi’nin hesaplarındaki hatanın sonucu mu?

Birçok soru yöneltiliyor ve benzer sorular özellikle muhafazakârlar arasında Reisi’nin ölüm şartları ve rehberlik makamı için

ciddi aday olmasıyla ilişkisi etrafında hâlâ soruluyor. Ancak muhafazakârların çekişmeleri içinde daha fazla ortaya çıkması beklenen spekülasyonlar ve varsayımlardan uzakta Pezeşkiyan, seçim kampanyası sırasında varlığını kanıtlamayı, kendisini destekleyen ve onaylayan reformcuların iki lideri ve eski cumhurbaşkanları Muhammed Hatemi ve Hasan Ruhani’yi harekete geçirmeyi başardı. Gerçi bu iki isim reformcu tabanı harekete geçiremedi. Çünkü reformcular değişim parlıtısına dair umutları kaybetmişlerdi ve rejimin kendilerini sandığa çekmek için ürettiği (reformcu ile sertlik yanlısı arasındaki) rotasyon oyunundan bıkmışlardı. Bu yüzden “sirk” hashtagi ve seçimlerin boykot edilmesi çağrısıyla karşılık verdiler.

Pezeşkiyan reformcular ve toplumun büyük kesimi tarafından bilinmeyen bir isim değildi. Dürüstlüğü, kalp cerrahı olması, sağlık sektörüne ilgisi ve aile geçmişi kendisine geniş bir halk sempatisi kazandırdı. Ayrıca siyasetle ilgilenmemesi onun ana akıma aykırı tutumları ortaya koymasını engellemedi. Tıpkı 2009 yılında reformcu lider Mir Hüseyin Musevi karşısında Ahmedinejad’ın seçimleri kazanması için cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarının manipüle edilmesine karşı patlak veren “Yeşil Devrim” protestolarının kanlı şekilde bastırılmasını reddetmesi gibi.

Keza Pezeşkiyan 2022 yılında Mahsa Emini isimli genç bir kadının “İslâmî kıyafet” kurallarına aykırı hareket ettiği gerekçesiyle “ahlak polisi” merkezinde tutuklanması sırasında öldürülmesinin ardından protestoculara karşı kullanılan kanlı şiddeti de alenen eleştirmişti. Başörtüsünün terk edilmesi çağrısında bulunmasa da “dinî merkezlerin” rehberlik

ve ikna görevinde başarısız olduğuna işaret ederken gayet açıktı ve bu başarısızlığın düzeltilmesi için baskının en iyi araç olmadığını belirtti. Pezeşkiyan seçim kampanyasında iç şartlara, İranlıların günlük hayatlarındaki sıkıntılara ve geleceğe yönelik endişelerine verdiği önceliği ifade eden birçok görüş ortaya koydu.

Kampanya sırasında İran’ın yeni cumhurbaşkanı ve keza rakibi de İranlılar için bir numaralı sorun olan ekonomik duruma ışık tuttu. İki aday da ABD yatırımlarının en büyük düğüm olduğu konusunda netti. Pezeşkiyan bu düğümün çözümünün ABD ile “açılım” ve “müzakerede” saklı olduğunu savunuyor. Yaptırımlardan kurtulmak için “nükleer anlaşmayı canlandırma” çağrısı yapıyor. Destekçileri Ruhani ve Muhammed Cevad Zarif’in 2015’te imzaladıkları anlaşmayı kast ediyor olabilir. Dinî rehber bu anlaşmayı işin başında kabul etmiş ve sonra bir labirentin içine itmişti. Bu da Donald Trump’ın 2018 yılında anlaşmadan çekilmesine neden olmuş ve Joe Biden, “Devrim Muhafızları diplomasisinin”, anlaşmanın kısıtlamalarını ve yükümlülüklerini atlamak, uranyum zenginleştirilmesi üzerindeki her türlü denetimden kurtulmak ve nükleer silaha sahip olma eşğine yaklaşmak için bir dizi yasa ve prosedüre dayanan müzakere işlerini devralması sonrası anlaşmayı canlandıramamıştı.

Birçok analize göre Tahran, Trump’ın Beyaz Saray’a dönüşünü bekleme ve hazırlanma evresine girdi. Biden yönetiminden kazanımlar elde etti, “nükleer anlaşmayı canlandırma” bağlamında daha fazla ödün elde etmek için Gazze savaşını, Lübnan’ın güneyi ve Kızıldeniz’deki gerilimi kullanmaya çalıştı ancak Washington da fiilen Kongre’ye bağlı olduğu için imkânsızlık engelini aşamadı. Yalnız Trump’un dönüşü bir çıkmaz sokak oluşturmazabilir. Zira Washington ve Tahran

yeni bir nükleer anlaşmanın gerektiğine ikna olmuş durumdadır.

Peki, Pezeşkiyan, dinî rehber ve DMO'nun işi olduğunu bildiği nükleer kısır döngü gerçeğini nasıl aşabilir? Söz verdiği gibi "yatırım için elverişli ortam" ve "işsizliği azaltmak için iş fırsatları oluşturmak" amacıyla ekonomik yapıların ıslahı konusunda herhangi bir değişikliği nasıl gerçekleştirebilir?

Pezeşkiyan dış politikadaki etkisinin sınırlı kalacağını çok iyi biliyor ancak iç politikadaki aktif bir rolün kaçınılmaz olarak dış seçeneklerden etkilendiğini de iyi biliyor. Ekonomideki herhangi bir iyileşme, (hizmetler, piyasaların canlanması ve satın alma gücü) selefî Ruhani ve Reisi'ye (yaptırımlar nedeniyle) sağlanamayan bütçelerin kendisine sağlanmasını, DMO'nun el koyması sebebiyle devletin gelirlerinden mahrum bırakıldığı çok sayıda üretim kurumunun kendisine iade edilmesini gerektirmektedir. Dinî rehberin, yardımcılar ve danışmanlarına dayanarak politika belirlediğini, içeriği sadece İran'ın dışarıdaki rolü açısından gördüğünü, DMO'nun, ürettiği ve Gazze'den Yemen'e, Lübnan'a, Suriye'ye ve Irak'a kadar İran projesi için savaşan "bire ordu" hâline gelen milislerin rolünü bilmeyen yok.

Bu cumhurbaşkanlığı seçimi rejim üzerinde yapılan bir referandum niteliğindedir. Zira ilk turda seçime katılmayan yüzde 60 gibi dikkat çekici oran, "rejimin meşruiyeti için" yoğun katılımı desteklemeye teşvik edenlere tokatlı cevaptı. İkinci turdaki göreceli iyileşme reformcu bir adaya son bir bahis oynama ve dolayısıyla rejimin tüm kurumlarını elinde tutan ve Pezeşkiyan'ın girişeceği reformları engellemeye hazırlanan muhafazakârlara bir uyarı gibi görünüyor.

(Lübnan *Nehâr* gazetesi, Lübnanlı yazar, 8 Temmuz 2024)

PEKİN DEKLARASYONU VE FİLİSTİN MİLLÎ BİRLİĞİNİN ZOR DOĞUMLARI

BAŞYAZI

Çin'in başkenti Pekin üç gün boyunca aralarında el-Fetih ve HAMAS hareketlerinin de bulunduğu 14 Filistinli grubu içine alan bir dizi toplantıya ev sahipliği yaptı. Toplantılarda işgal devletinin Gazze Şeridi, işgal altındaki Batı Şeria ve Kudüs'te Filistin halkına karşı işlemeye devam ettiği savaş suçlarını kapsayan birçok konu ele alındı. Ayrıca 2007 yılından beri Filistin millî birliğini zorlayan tartışmalı konular görüşüldü.

Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, grupların İsrail saldırılarının sona ermesinin ardından kendi ifadesiyle "geçici millî uzlaşma hükûmeti" kurma konusunda anlaşmalarını duyurdu. Bakan bu hükûmeti, Filistinli grupların Pekin Deklarasyonu metnini imzalaması sırasında en önemli nokta olarak değerlendirdi. Deklarasyon ayrıca Uluslararası Adalet Mahkemesi'nin Batı Şeria'daki işgal ve yerleşimlerin meşru olmadığı yönündeki görüşünü memnuniyetle karşılama, başkenti Kudüs olan Filistin devleti kurma taahhüdü ve geri dönüş hakkını garanti altına alma, Filistin halkının işgale direnme hakkını vurgulama ve Filistinlileri yerinden etme girişimlerinin başarısızlığı gibi bir dizi genel siyasi mutabakatlar içeriyor. Deklarasyon gruplar arasında Filistin Devlet Başkanı'nun kararıyla Gazze Şeridi, Batı Şeria ve Kudüs arasındaki birliği teyit ederek tüm Filistin toprakları üzerinde yetkisini kullanacak "geçici bir millî uzlaşma hükûmeti" kurulması çağrısında bulunmaktadır.

Ancak tarihin gerçekleri ve millî saflardaki çatlağı iyileştirme çabalarına ilişkin geçmişin tecrübelerinin göz önüne alınması, Pekin Deklarasyonu'nun özellikle bu düzlemde yeni bir şey getirdiğini gösteriyor. Grupların üç gün süren toplantıları sırasında yaşananlar, el-Fetih ile HAMAS hareketleri arasında aynı tartış-

malı konular etrafındaki fırtınalı atmosferin belirgin ve esaslı şekilde sürdüğüne işaret etti.

İki hareketin ve grupların Mısır, Cezayir, Katar, Türkiye ve Rusya'nın himayesinde gerçekleştirilen önceki toplantılarının da hararetli anlaşmazlıklara sahne olduğunu hatırlamak gerekir. Anlaşmazlıklar, Ramallah ile Gazze arasındaki iktidar paylaşımı, silahların birleştirilmesi ve güvenlik organlarıyla sınırlandırılması, Filistin Yönetimi ve FKÖ'nün işgal devletiyle yaptığı anlaşmaların gözden geçirilmesi, uluslararası hukuk ve BM kararlarına bağlılığın sınırları, devlet başkanlığı, Filistin yönetimi ve Millî Meclis, Yasama Meclisi düzeyindeki iç demokratik yaşam ve benzeri konularda toplanıyor.

Filistin halkının mücadele ve haklarına yaklaşan birleşme düzeyine çıkılmamasının sorumluluğu, öncelikle el-Fetih ve HAMAS hareketi olmak üzere tüm gruplara ve özellikle de Ramallah ve Gazze yönetimlerine aittir. Bir grubun diğer gruba göre daha büyük sorumluluk taşımaması millî birlik çabalarında kitlenmenin özünü değiştirmez.

Ashında Filistin millî çalışmasının yollarını açan ana çizgiler belirsiz değil. Bu yolların tarihi, Siyonist oluşumun ömrünü aşan ve özellikle de günümüzde kaderi ve varlığı etkileyen bir dizi temel ilkesel haklarla ilgili üzerinde ittifak edilen millî birlik hükûmeti platformuyla başlıyor. Böyle bir hükûmetin -gün yüzü göreceksin- tanımı geçici olmalı ve bu hükûmet Filistin halkına, meşru siyasi yönetimin kimliğini belirleyecek özgür ve demokratik seçimler yapma hakkını kullanmasını sağlamalıdır.

Pekin Deklarasyonu elbette olumlu ancak Filistin millî birliğinin zorlu doğumuna giden uzun yolda kısa bir adımdır.

(*El-Kudsularabi* gazetesi, Başyazı, 24 Temmuz 2024)

Arap dünyası medyasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

DÜNYA DÜZENİ AÇISINDAN ABD SEÇİMLERİNİN ANLAMI

ALEKSANDR DUGIN

ABD'de 5 Kasım'da yapılacak başkanlık seçimleri büyük önem taşıyor, çünkü seçim sonuçları sadece ABD ve Batı'yı değil, insanlığın kaderini de etkileyecek. Yaklaşan bir nükleer savaş tehdidi ve Rusya ile NATO'yu karşı karşıya getirecek bir üçüncü dünya savaşı potansiyeli söz konusu.¹

Beyaz Saray'da oturacak bir sonraki isim, insanlığın hayatta kalıp kalmayacağını belirleyecek, bu sebeple bu seçimdeki birincil adayları iyice incelemek, tutumlarını ve konumlarını anlamak gerekiyor.

Son aylarda ve yıllarda Joe Biden, yaşla veya altta yatan tıbbi durumlarla ilgili olabilecek odak-

¹ Rus siyasetinin önemli isimlerinden, entelektüel stratejist Aleksandr Dugin, Donald Trump'a yönelik suikast girişimini darbe olarak niteledi. Trump'a yönelik suikast girişiminin tahmin edilebilir olduğunu belirten Dugin suikast sonrasında sosyal medya paylaşımlarında suikast girişiminin küreselciler tarafından organize edildiğini ileri sürdü. Ona göre dünya şu anda güç mimarisinde radikal bir değişime şahitlik ediyor. Dugin'in yorumuna göre Trump, ABD'yi çok kutuplu bir dünyanın kutuplarından biri olarak temsil ediyor. Küreselciler ise ABD'yi umursamadıkları gibi başkalarını da umursamıyorlar. Dugin "Çok kutuplu dünya bir egemenlikler sistemidir, küreselciler ise Varşova Paketi'nin çöküşü ve SSCB'nin dağılmasıyla ellerinden kayıp giden ve şimdi çılgınca sarıldıkları tek gezegensel gücü istemektedirler. Küreselciler nihayet doğrudan terör taktiklerine döndüler. Bu bir oldu bitti, bir dizi tesadüf değil. Küreselci ağa karşılık vermenin zamanı geldi." ifadelerini kullandı. Dugin'in Trump suikastından ve Biden'ın başkanlık yarışından çekilmesinden önce *Al-Majalla*'de (10 Temmuz 2024) "Biden Bizi Üçüncü Dünya Savaşı'na Sürükleyebilir, Peki Trump Farklı Olacak mı?" (<https://en.majalla.com/node/320656/politics/biden-could-drag-us-wwiii-will-trump-be-any-different>) başlığıyla yayımlanan bu metni dünyadaki güç savaşlarını belli açılardan anlamayı sağladığı için Ekrem Buğra Özdemir'in çevirisıyla başlığını gelişmeler doğrultusunda revize ederek yayımlamayı uygun bulduk. (*Umran*)

lanma bozukluğu belirtileri sergiledi, ancak ABD Demokrat Parti'nin yerleşik siyasi elitleri için sadece bir figüran olduğu düşünüldüğünde bu önemsiz görünüyor. Biden'ın yönetmek için hayatta olmasına bile gerek yok. İnsanın aklına Sulawesi Adası'ndaki Ma'nene Festivali'nde ve Madagaskar'daki Malgaş etnik geleneklerinde yıllık ritüeller sırasında törenle mezardan çıkarılan cesetler geliyor.

KÜRESELLEŞME MÜDAFİLERİ

Darbe olsun ya da olmasın, arkasında ABD'nin "derin devleti" ile Avrupa ve ötesindeki liberal elitlerin kilit figürlerini içeren birleşik bir küreselci ekibi, başka bir ifadeyle "dünya hükümeti" ya da "yönetici tabaka" durduğu için Biden hükümet etmeye devam edecek.

Biden, insanlığı liberal teknokrat elitlerin yönetimi altında birleştirmeyi, egemen ulus devletleri ortadan kaldırmayı ve farklı halklar ve dinler arasında entegrasyonu -modern bir Babil Kulesi'ni- amaçlayan küreselci bir ideolojiyi benimsiyor. Pek çok Hıristiyan bunu Deccal'in gelişinin bir işareti görüyor. Aslında bunların bir kısmı bilim kurguya daha yakın. Yuval Harari, Klaus Schwab, Raymond Kurzweil ve Maurice Strong gibi küreselleşme savunucuları, yapay zekânın ve beyin hücrelerini ortadan kaldırabilen ya da gençleştirebilen sinir implantlarının geliştirilmesinin gerekliliğini açıkça tartışıyor.

Bu arada Batı, cinsiyet ve ırkın ortadan kaldırılmasına şahit oluyor. Biden bu ajandanın uygulanmasında çok az etkiye sahip. Kendisi küreselleşmenin sembolik bir temsilcisi olarak hizmet veriyor. Biden'ın partisi Demokrat Parti farklı görüş ve tutumlara ev sahipliği yapıyor,

fakat Demokrat solda küreselleşmeyi tam desteklemeyen figürler bile (Bernie Sanders veya Robert Kennedy gibi) onu desteklemek için birleşti. Dahası, Biden'ın kendi kısıtları endişe verici değil, zira gerçek otorite başkalarında. Ancak kilit nokta bu değil. Zira Biden'ın arkasında dünya çapında önemli bir ilgi gören bir ideoloji yatıyor.

LİBERALLER, MUHAFAZAKÂRLAR VE AMERİKÂN DERİN DEVLETİ

Küresel elitlerin çoğu farklı derecelerde liberal görüşlere sahiptir. Liberalizm dünya çapında eğitim, bilim, kültür, bilgi, ekonomi, iş dünyası, siyaset hatta teknolojiye nüfuz etti. Biden, bu konuların birleştiği bir odak noktası olarak hizmet veriyor. ABD Demokrat Parti liberalizmin siyasi tezahürü; Demokratlar giderek Amerikalıların çıkarlarından ziyade, Rusya ve Çin'le savaş riski taşısa ve ABD'nin kendisini tehlikeye atsa bile, küresel hâkimiyetin korunmasına odaklanıyor.

Amerikalı neoconlar da Biden yanlılarınca desteklenen küresel gündemle uyum içindeler. Bunlar arasında Rusya'ya düşmanlık besleyen ve Batı kapitalizminin tam zaferini takiben küresel bir devrim öngören eski Troçkistler de var. Neoconlar tek kutuplu bir dünyanın şahin savunucuları ve Gazze'deki soykırımı rağmen İsrail'e tereddütsüz destek veriyorlar. Bazıları Demokrat olduklarını söylese de çoğu Cumhuriyetçi. Donald Trump'a karşıt kutup olarak hizmet ediyorlar. Bir bakıma bu beşinci kol: Demokratlar ve Biden'ın Cumhuriyetçi Parti içindeki fraksiyonu.

Son olarak, "derin devlet" var; devlet yetkilileri, üst düzey bürokratlar, askerî ve istihbarat şefleri de dâhil olmak üzere partiler üstü elitler. Bunlar Amerikan devletinin koruyucuları olarak görev yapıyorlar. Woodrow Wilson'ın başkanlığından (1913-21) bu yana Demokratların ve Cumhuriyetçilerin geleneksel siyasetlerini iki yaklaşım temsil etti. Demokratlar küresel hâkimiyete ve liberalizmin küresel yayılımına öncelik verirken, Cumhuriyetçiler ABD'nin bir süper güç olarak kuvvetlenmesine öncelik veriyor.

Bunlar birbiriyle çelişen gündemler değil. Bilakis, sadece nüans farklılıklarıyla aynı hedefe

ulaşmayı amaçlıyorlar. Amerikan derin devleti bu genel hedefin koruyucusu olarak hareket etmekte ve iki yol arasındaki dengenin zaman zaman değişmesine izin veriyor.

George W. Bush'un başkanlığı sırasında neoconlar Cumhuriyetçi Parti'ye hâkim oldu ve küreselleşme, Atlantikçi eğilimler ve sağcı hegemonya ile yakın bir şekilde birleşti ve hepsi tek kutuplu bir küresel yapı üzerinde anlaştı. Küreselleşmenin tek kutuplu tabiatı göz önüne alındığında, Bill Clinton ve Barack Obama gibi küreselci Demokratlar ile George W. Bush gibi Cumhuriyetçi neoconların dış politikaları arasında çok az fark vardı. Biden'ın yönetimi Amerika'nın en üst kademesinin çıkarlarını ve değerlerini yakından yansıtıyor.

Biden'ın desteği büyük finans, küresel medya ve şirket tekellerinden geliyor. Yaşından kaynaklanan herhangi bir zihinsel ve/veya fiziksel zayıflık, onu destekleyenlerin onu iktidarda tutmak için haklı ya da haksız yollara başvuracağı anlamına geliyor. Yakın zamanda yaptığı bir kampanya konuşmasında Biden, demokrasiden ziyade özgürlüğe öncelik veriyor gibi göründü. Bu bir sürçme değildi. Bu küreselci bir strateji. İktidarı demokratik yollarla sürdürmek mümkün olmadığında, demokratik olmayan eylemler "özgürlük" kisvesi altında rasyonalize ediliyor.

Bu, özünde, millî değil ama uluslararası, küreselleşmiş bir diktatörlüğü tanımlıyor. Rusya ile çatışma yasal bir bahane olarak kullanılabilir. Biden seçimleri iptal ederek Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenskiy'i taklit edebilir. Fransa'da Macron ya da Almanya'da Scholz da aynı şeyi yapabilir.

Batı'daki küreselleşme savunucuları diktatörlüğü doğrudan dayatmak ve demokrasinin altını oymak için senaryolar tasarlıyor. İnsanlık için Biden'ın zaferi bir felaket olacaktır. Küreselcilerin projesi "yeni Babil" devam edecektir. Mevcut çatışmalar tırmanabilir, yeni çatışmalar alevlenebilir. Biden, sonu ya da sınırı olmayan bir savaşın timsali.

TRUMP VE TRUMPÇILIK

Donald Trump'ın arkasında tamamen farklı güçler var. Biden'a ve küreselleşmeye karşı bir alternatifi temsil eden Trump hem Demokrat hem de Cumhuriyetçi öncülerin politikalarından önemli ölçüde farklılaşıyor. Trump'ın ilk başkanlık dönemi sürekli skandallarla geçti. Amerikan müesses nizamı, yerine Biden geçene kadar ona şiddetle karşı çıktı. Biden'ın aksine Trump karizmatik, yenilikçi ve güçlü bir iradeye sahip, yaşına rağmen sağlığı yerinde, hevesli, aktif ve enerjik. Biden bir ekibin parçası olarak çalışırken, Trump kişisel başarısıyla Amerikan rüyasını somutlaştıran tek başına bir figür. Narsizm ve benmerkezciliğiyle tanınan Trump, aynı zamanda son derece yetenekli ve başarılı bir politikacı.

İdeolojik olarak Trump, klasik ya da eski tarz Amerikan muhafazakârları (neoconlar değil) ile aynı çizgide. Cumhuriyetçilerin tarihsel olarak benimsediği ve Trump'ın "Önce Amerika" sloganıyla özetlenen geleneksel izolasyonist yaklaşımı savunuyorlar. Bu ideolojinin önemli savunucuları arasında filozof-siyasetçi Patrick Buchanan ve bir Çay Partisi aktivisti Trump'ın eski danışmanı Steve Bannon sayılabilir.

Büyük oranda kendilerini Hıristiyanlığa adayan bu isimler, aile merkezli geleneksel değerleri ve gelenekleri savunuyor. Dış politikaları ABD'nin egemenliğine öncelik tanıyor. Trump'ın "Yeni-den Büyük Amerika" sloganı bunu örnekliyor. ABD'nin güvenliği ve çıkarları açık bir tehdit altında değilse ABD'nin dış müdahalesinden hoşlanmazlar ve buna güvenmezler.

DOLAYSIZ MESAJLAR VE CUMHURİYETÇİLERİN İKİ YÜZÜ

İdeolojik olarak Trump ve Biden keskin bir tezat oluşturuyor. Trump küreselci kolektif rakiplerini "bataklık" diye aşağılıyor. Kendi ideolojisi

artık "Trumpçılık" şeklinde adlandırılıyor. Bu ideoloji, özellikle ABD'nin doğu ve batı kıyıları arasında yer alan ve muhafazakâr ve geleneksel değerlere bağlı olan "flyover zone"² eyaletlerinde, Amerikalıların büyük bir kesiminden kayda değer destek görüyor.

ABD kültürü bireycidir ve iktidardakiler de dâhil olmak üzere başkalarının görüşlerini dikkate almamayı teşvik eder. Bu da çoğu Amerikalının, özgürlükleri kısıtlama yetkisine sahip olmaması gerektiğini düşündüğü federal hükûmete şüpheyi yaklaşmasına yol açıyor. Trump'ın siyasi, mali ve medya elitlerini göz ardı ederek bu sıradan Amerikalılara doğrudan hitap etmesi, 2016'da başkan seçilmesinde etkili oldu.

2024'ün Cumhuriyetçi Partisi'nde gelenekçi muhafazakârlar ve neoconlar var ve bu da bölünmeye yol açıyor. Neoconlar Biden ve küreselcilere daha yakın duruyor ve Trumpçılık onların temel ilkeleriyle çatışıyor. Onları birleştiren şey ise Amerikan büyüklüğünün desteklenmesi ve stratejik, askeri ve ekonomik alanlarda gücünün artırılması hedefi.

Eski Troçkistler on yıllar boyunca etkili entelektüel kurumlar (düşünce kuruluşları ve araştırma merkezleri gibi) kurmuşlardı ve casusları aracılığıyla yerleşik kurumlara sızdılar. Buna karşılık, gelenekçi muhafazakârlar çağdaş söylemi yönlendirecek "entelektüel fabrikalara" sahip değiller.

Buchanan 1990'larda neoconların Cumhuriyetçi Parti'yi yönlendirdiğinden ve geleneksel siyasetçileri marjinalleştirdiğinden yakınıyordu. Bu gerilim Trump döneminde de devam ediyor. Trump ilk döneminde (Ulusal Güvenlik Danışmanı seçilen) gayretli ve agresif John Bolton gibi neoconları atamak zorunda kaldı. Bolton mümkün olan her fırsatta Trump'ın politikalarının altını oymuş, ardından da kişisel olarak Trump'a düşman olmuştu.

Seçimler Cumhuriyetçiler için büyük önem taşıyor. Kongre üyeleri, senatörler ve eyalet valileri de dahil olmak üzere siyasetçiler Trump'ın

2 ABD'nin doğu ve batı kıyısı arasındaki taşra sayılan kısımları. [çev.]

seçmenler arasındaki popülaritesinin farkında lar ve pragmatik nedenlerle onu desteklemek zorunda hissediyorlar. Bu da Trump'ın Cumhuriyetçi Parti içindeki etkisini gösteriyor. Trump sadece geleneksel muhafazakârlar için değil aynı zamanda kazanmak isteyen pragmatistler için de iktidara giden yolu temsil ediyor. Parti içindeki neoconlar nüfuz sahibi olmaya devam edecek, dolayısıyla Trump'ın onlarla bağlarını koparma riskini alması pek mümkün değil.

TRUMP İLE BAŞA ÇIKMAK

Yukarıda bahsi geçen “derin devlet” Trump'a soğuk bakmaya devam ediyor. Onların gözünde Trump kibirli ve daha popüler ve geleneksel fikirlerin yanında uç görüşlere sahip. Merkezi İstihbarat Teşkilatı gibi kurumlarla yaşadığı sorunlar iyice belgelendi, ancak derin devlet Trump'ı desteklemese de popülaritesini göz ardı edemez.

Trump isterse kurumsal bir destek tabanı oluşturabilir ama mizacı buna elverişli değil. Spontane ve dürtüsel, kendi güçlerine güveniyor. Bu da onu kültürel olarak tanıdık bir Amerikan arketipi olarak gören seçmenlerde yankı buluyor. Kamuoyu yoklamalarının çoğunun beklediği gibi kasım ayında Trump kazanırsa, Beyaz Saray ile derin devlet arasındaki ilişki kesinlikle değişecek. Onunla sistematik ilişkiler kurmak için çaba sarf edilecek.

Muhtemelen Biden'ın destekçileri ne pahasına olursa olsun Trump'ın kazanmasını engellemeye çalışacaklar. Suikast düzenleyebilir, hapse atabilir, isyan çıkarabilir, sivil kargaşa başlatabilir, darbe yapabilir ya da daha büyük bir savaş, muhtemelen bir dünya savaşını tetiklemek için denizaşırı askerî çatışmaları tırmandırabilirler. Küreselleşme taraftarları derin devletten önemli ölçüde destek aldıkları için her şey mümkün. Ancak Trump kazanırsa, bunun küresel siyaset üzerinde derin bir etkisi olacak. Dünyanın dört bir yanındaki ülkeler aniden yeniden ayarlama yapmak zorunda kalacak.

ÇOK KUTUPLU DÖNEM

Trump'ın tek kutuplu dünya düzenini ve küreselleşme projesini reddetmesi, ABD içinde

olduğu kadar Rusya ve Çin gibi çok kutupluluk yanlılarından da destek bulacaktır. Bu ülkelerdeki pek çok kişi küresel liberal elitin geri döndüğünü görmek istiyor. Trump'ın katalizör olduğu yeni çok kutuplu dünyada ABD önemli bir rol oynamaya devam edecektir, ancak baskın bir rol oynamayacaktır. “Yeniden Büyük Amerika” yine geçerli olacaktır ama farklı bir şekilde.

Bu arada, küreselciler tarafından sürdürülen çatışmalar da kolayca sona ermeyecektir. Trump'ın Rusya'dan Ukrayna'daki savaşı sona erdirmesini talep etmesi pratikte mümkün olsa da uygulamada son derece zorlayıcı olacaktır. Trump'ın hem Gazze'de hem de ötesinde İsrail'e vereceği desteğin Biden'ınki kadar güçlü olması bekleniyor. Trump, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'yu sağcı bir siyasi müttefik olarak görüyor. Aynı şekilde, Trump'ın Çin'e yönelik yaklaşımının da, özellikle ABD'de faaliyet gösteren Çinli şirketlerle ilgili olarak, katı olması muhtemel.

Trump ile Biden arasındaki temel fark, Trump'ın rasyonel Amerikan ulusal çıkarlarına (realizm diye bilinir) öncelik vermesinde yatıyor. Bu, başka bir ülkenin gücü ve kaynakları temelinde ilişkilerin değerlendirilmesine dayanan pratik bir yaklaşım. Buna karşılık Biden'ınki dogmatik ve uzlaşmaz: ABD liderliğindeki küreselciliğin tanrısına boyun eğmeyenler, uluslararası ilişkilere liberal yaklaşımı yansıtan yaptırımlarla ve muhtemelen doğrudan müdahaleyle karşı karşıya kalırlar.

Trump için insanlığın sonunu getirecek bir nükleer fırtına hiçbir şartta kabul edilebilir bir bedel değil. Biden ve “yeni Babil”in kuralları için her şey masada. Ne yapmaya hazır oldukları ise bilinmiyor. Trump tecrübeli ve cüretkâr bir aktör olsa da kararlarına rasyonellik ve fayda-maliyet analizi yön veriyor. Onu ikna etmek zor olabilir, ancak onunla müzakere etme imkanı devam ediyor. İrrasyonel aktörler olan Biden ve destekçileri için durum böyle değil. Kasım 2024'teki ABD seçimleri nihayetinde insanlığın hayatta kalma şansının olup olmadığını belirleyecek. Trump'ın zaferi, var olduğu anlamına gelir.

HASAR KONTROLÜ

ESKANDAR SADEGHI-BOROUJERDI

İran'ın yaklaşık yirmi yıldır ilk kez “reformist” olduğunu açıklayan yeni bir cumhurbaşkanı var. Kalp cerrahı ve 2000'li yılların başında Hatemi yönetiminde görev yapan eski sağlık bakanı Mesud Pezeşkiyan oyların %53,6'sını alarak seçimi kazandı. Mahabad şehrinde Azeri bir baba ve Kürt bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelen ve Batı Azerbaycan'daki Urumiye'de büyüyen Pezeşkiyan'ı, seçimde yarıştıklarından ayıran en önemli özelliği, halktan biri olması, alçak gönüllü tavırları ve Azeri atasözlerine düşkünlüğü. Sadece iki ay önce cumhurbaşkanlığına yükselişi tahmin edilemezdi. Ancak İbrahim Reisi'nin Mayıs ortasında bir helikopter kazasında birdenbire ölümü, ülke içinde ve dışındaki yorumcuların hâlâ anlamakta zorlandığı bir siyasi değişime yol açtı.

Pezeşkiyan gibi birinin, seçim adaylarının “uygunluğunu” incelemekten sorumlu din adamlarının hâkimiyetindeki Muhafız Konseyi'nin süzgecinden geçmeyi nasıl başardığını anlamak için 2021 yılına dönmek gerekiyor. O zaman yapılan seçimler belki de İslâm Cumhuriyeti'nin yakın tarihindeki en dikkatli şekilde sahnelenen seçimlerdi. Reisi'nin seçimle göreve gelmemiş birçok güç merkezleri aracılığıyla -güçlü Kuds Razavi Vakfı'nın başkanlığı, Başsavcı ve ardından Başyargıçlık yapması- meteorik yükselişi, birçok kişinin onun, dördüncü on yılına giren dinî lider Ayetullah Ali Hamaney'in halefi şeklinde konumlandırıldığını düşünmesine yol açtı. Görünüşe göre Hamaney ve müttefikleri, İran'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin zaten sınırlı olan yarışma gücünü, hükûmetin üç organının da muhafazakâr kontrolünü garanti altına almak ve sonunda sahneyi terk ettiğinde yumuşak bir geçiş sağlamak için feda etmeye karar vermişlerdi. Trump'ın Kapsamlı Ortak Eylem Planı'ndan (KOEP) çekilmesi ve Ruhani

yönetiminin yerine getirmedeği vaatler nedeniyle öfkelenen milyonlarca İranlı bu seçim maskaralığına boyun eğmeyi reddetti. Seçime katılım oranı %48,8 ile en düşük seviyeye ulaştı ve toplu hâlde geçersiz oy kullanıldı. Reisi her şeye rağmen iktidara geldi.

SORUNLAR VE İRAN'DA YENİDEN BÜTÜNLEŞME ÇABALARI

Ancak Doğu Azerbaycan ormanlarında hayatını kaybetmesi bu planı suya düşürdü. 2021'de cumhurbaşkanlığı yarışı, liderlik halefiyeti sorunundan ayrılamazdı. Şimdi bu iki elit seçim sürecinde birbirinden ayrılmış durumda. Bunun ışığında, Hamaney'in yakın çevresi, sistemi istikrara kavuşturmanın bir yolu olarak reformistlerin siyasi açıdan daha uyumlu kesimini -eleştirmenleri tarafından genellikle “devlet reformistleri” diye adlandırılıyor- yeniden entegre etme fikrini değerlendirmeye istekli görünüyor. Müesses nizamın, siyasi sınıfın “sol kanadı” diye adlandırılan kesimin başarısı karşısında şaşkınlığa uğradığı 1997'deki cumhurbaşkanlığı yarışının aksine, bu kez ilk tercihleri olmasa bile mutedil bir adaya hazırıldılar. Hamaney ve en yakın müttefikleri, İranlı muhafazakârlar devletin her kolunu kontrol ettiğinde, yüce liderin kendisinin sisteme karşı bastırılmış öfkenin hedefi hâline geleceğini ve yolsuzluk ve kötü yönetimle ilgili suçlamaları saptırmanın zorlaşacağını fark etmiş olabilirler.

Ancak bu yeniden bütünleşmenin sebepleri seçkinler arası manevraların ötesine geçiyor. 2022'de ülke çapında kadınların öncülüğünde patlak veren protestolar ve aynı dönemde Sistan-Belucistan ve Kürdistan eyaletlerindeki etnik ayaklanmalar, İslâm Cumhuriyeti'ni ve onun siyasi sınıfını reddeden güçlü sistem karşıtı güçlerin ortaya çıkışına şahitlik etti. Sağın

en uzlaşmaz tarafı dışında hiçbir siyasetçi bu gelişmelerin sosyal ve kültürel yansımalarını görmezden gelemezdi. Pezeşkiyan, Mahsa Emîni olayını¹ açıkça kınayan bir avuç milletvekili arasında yer aldı. Seçim kampanyası sırasında onu birkaç kez anarak, hareketin kalıcı mirasını ve onun acımasızca bastırılmasına yönelik yaygın öfkeyi dile getirdi.

Bu huzursuzluk dönemi, çift haneli enflasyonla sarsılan ve sistematik protesto ve baskı döngüleriyle radikalleşen İran'ın gündend güne yoksullaşan orta sınıfının değişim için harekete geçmeye başlamasıyla, eşi benzeri görülmemiş bir öğretmen grevi ve işçi protestoları dalgasıyla aynı zamana denk geldi. Son yıllarda, maaşlılardan çalışan yoksullara kadar şehirlerde ve eyaletlerdeki milyonlarca İranlıyı etkileyen hayat standartlarında belirgin bir bozulma görüldü. Ülkenin ekonomik sıkıntıları, reformistlerin marjinalleştirilmesi, sivil özgürlüklerin kısıtlanması, toplumsal yeniden üretim ve nüfus kontrolü politikaları gibi bir gündemin takip edilmesiyle daha da arttı. ABD liderliğindeki yaptırımlar para birimindeki devalüasyonu hızlandırdı ve birçok İranlının tasarruflarını borsaya veya kripto para birimine yönlendirmesine yol açtı.

Dolayısıyla İran devleti çok sayıda yapısal çelişkiyle karşı karşıya kalmış durumda. Dinî liderin ofisi ve Devrim Muhafızları'nın en üst kademeleleri başlangıçta "millî güvenliği" iki katına çıkararak ve dış saldırılara caydırarak karşılık verdi. Bu strateji kendi açısından bir miktar başarı sağlasa da bırakın refahı, istikrar için bile bir reçete değildi ve içeride artan hoşnutsuzluğun nedenlerini ele almada başarısız oldu. Reisi'nin ölümünden sonra, iktidar seçkinlerinin ve daha geniş siyasi sınıfın önemli bir kısmının, en aşırı kadroları Mukavemet Cephesi tarafından temsil edilen radikal muhafazakârların krizi yönetebileceklerine, hatta krizin risklerini anlayabilecek-

1 İran'da 13 Eylül 2022'de gözaltına alınan ve 16 Eylül'de hayatını kaybettiği açıklanan 22 yaşındaki Mahsa Emîni'nin ölümü, ülke çapında geniş protesto gösterilerine neden oldu. Protestocular genç kızın gözaltında kötü muamele görmesinden dolayı hayatını kaybettiğini ileri sürerken, polis ve diğer yetkililer olayın araştırıldığını ancak gözaltı merkezinde herhangi kötü muamele yaşanmadığını belirtti ve iddialarını desteklemek amacıyla genç kızın hayatını kaybettiği anların görüntülerini yayımladı. [çev.]

lerine inanmadıkları açıkça ortaya çıktı. Etkili bir adaptasyon, son derece kontrollü bir şekilde de olsa siyasi karar alma alanını genişletmek anlamına geliyordu.

SİYASİ UMUTSUZLUK VE ARTAN KUTUPLAŞMA

Pezeşkiyan devreye girdi. Seçim kampanyası yavaş başladı ve televizyonda yayımlanan ilk tartışmalarda iyi bir performans gösteremedi. Sağlık Bakanlığı'ndaki görevine rağmen kuşatıcılığı yetersizdi ve gerekli tecrübeye sahip olmadığı düşünülüyordu. Hatemi ve diğer reformistlerin yanı sıra eski siyasi mahkûmlar ve önde gelen entelektüellerin destekleri de kadranı hareketlendiremedi. Seçimin ilk turundaki %39,9'luk katılım oranı İslâm Cumhuriyeti tarihinde bir cumhurbaşkanlığı seçimine katılım oranının en düşük seviyesiydi. Oy kullanmayı reddeden %60'lık kesimin bir kısmı sisteme meşruiyet kazandırmak istemezken, bir kısmı da sadece kayıtsızdı ve yüce lider ile diğer siyasi, hukuki, dinî ve ekonomik güç merkezlerinin kapsayıcı otoritesi karşısında cumhurbaşkanlığının günlük hayatlarını etkileyebileceğine artık inanmıyordu. Yine de Pezeşkiyan, sistemin favori adayı konumundaki eski Tahran Belediye Başkanı ve şimdiki Meclis Başkanı Muhammed Bakır Kalibaf'ın, yolsuzluk suçlamaları arasında oyların %14'ünü alabilen kötü performansından faydalandı.

Şu var ki şimdiki kadarki tüm İran cumhurbaşkanları kendi gündemlerini izlemeye çalıştıklarında dinî liderle ters düştüler. 1981'deki Ebulhasan Benisadr'dan 2000'lerdeki Muhammed Hatemi'ye, Mahmud Ahmedinejad'ın hatta Hasan Ruhani'nin daha yakın dönem yönetimlerine kadar münasebetler kaçınılmaz

şekilde kötüleşti, çoğu zaman yabancılaşmaya ve nihayetinde cumhurbaşkanının gerçek iktidar alanlarından ihracına yol açtı. Pezeşkiyan kampanyasında cumhurbaşkanlığı makamının sınırlarını açıkça tartışarak bu konuyu ele almaya karar verdi. Seçmenlere kendisinin mucize yaratan biri olmadığını, yetkilerinin kısıtlı olduğunu ve sadece kendi kontrolü altındaki alanlarda değişim yaratabileceğini söyledi. Yetkisi dışındaki alanlarda ise halk adına müzakerelere girme sözü verdi. Sistemin kalbindeki yerleşik çıkarlarla yüzleşmek yerine onlarla yapıcı bir şekilde çalışacaktı. Bu merkezcilik, parlamenter demokrasi ve neoliberal küreselleşmenin tarihin sonunu temsil ettiğinin düşünüldüğü Hatemi yıllarından ve demokratikleşme ve anayasal reform için yaygın bir örtme tarzı olan daha radikal “siyasi kalkınma” vaatlerinden çok uzak. Ancak yine de son üç yılla önemli bir kopuşu temsil ediyor.

Seçimlerin ikinci turunda Pezeşkiyan, bir zamanların nükleer müzakerecisi ve Yüksek Millî Güvenlik Konseyi sekreteri aşırı muhafazakâr Said Celili ile yarıştı. Onun kilit destekçileri arasında korona inkârcıları, antisemitist komplo teorisyenleri, radikal otarşitler ve mutlakiyetçi teokratlar vardı. Programı, aşırı muhafazakâr bir kültürel politikayı, alttan alta gelen kızgınlık akımlarından yararlanan sözde popülist bir ekonomik teklifle birleştirdi. İran’ın en savunmasız vatandaşlarını korumayı vaat ederken, ahbapçavuş kapitalist sınıfının yolsuzluk ve rantiyeciliğiyle mücadele sözü verdi. Buna karşılık reformistler merkez sağla birleşerek Celili ve “gölge hükümetinin” iktidara gelmesi hâlinde İran’ın “Talibanlaşacağı” ve İslâmci bir Kuzey Kore’ye dönüşeceği uyarısında bulundu. Bu ihtimalden duyulan korku, seçime katılımı %50’nin biraz altına çekmeye yetti. Nihai sonuçlara göre Celili 13,5 milyon, Pezeşkiyan ise 16,4 milyon oy aldı; bu da siyasette artan kutuplaşmayı yansıtıyor. Muhafazakârların oy oranındaki önemli düşüş-Reisi bir önceki seçimde 18 milyon oy almıştı-birçok ılımlının Pezeşkiyan için Celili’yi terk ettiğini gösteriyor. Yine de 2017’de %73 olan katılım oranındaki düşüş, daha az kötülük ve hasar kontrolü politikalarının sağladığı getirilerin artık azaldığını gösteriyor.

SİVİL ÖZGÜRLÜKLER, DIŞ POLİTİKA VE ENFLASYON

Pezeşkiyan’ın kampanya vaatleri ayrıntılardan yoksundu ancak üç ana alana değinmeyi hedefliyordu. Bunlardan *birincisi* sivil özgürlüklerdi. Aday, aşırı muhafazakârların kamusal alan üzerindeki baskılarına -kadınların kıyafetleri ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin günden güne sıkılaştıran düzenlemeleri, giderek daha sıkı hâlâ gelen sansür yasaları, kısıtlı bir “millî internet” tehdidi- karşı çıktı ve bu eğilimleri tersine çevirmek için elinden geleni yapacağına söz verdi.

İkincisi, İran’ın durgun iç ekonomisinden ayrılamaz olarak görülen dış politikaydı. Pezeşkiyan nükleer anlaşmayı kurtarmaya çalışacağına, İran’ı zayıflatıcı “yaptırım kısılcısından” kurtaracağına ve ABD ve Avrupa ile gerilimi azaltacağına söz verdi. Bunun da müzakereleri sabotaj etmek isteyen radikallere karşı sağlam durmak, “ideoloji” yerine “uzmanlığı” tercih etmek, İran’ın bölgesel komşularıyla ilişkileri geliştirmek ve Doğu ile Batı arasında daha dengeli ilişkiler kurmak anlamına geleceğini savundu.

Son olarak, Pezeşkiyan, 2023 boyunca ve 2024’ün başlarında %40’ın üzerine çıkan yüksek enflasyonu düşüreceğini vurguladı. Güçlü siyasi ve ekonomik çıkarlar koalisyonu, krizi çözmek için bir dizi tedbir önerdi: piyasa liberalleşmesi, “şişkin” devlet sektörünün küçültülmesi, orta sınıfın sermaye kaçışının önlenmesi, (kayırmacı kapitalist yarı devlet sektörüne karşı) özel sektörün güçlendirilmesi ve yabancı yatırımın teşvik edilmesi. Bu önlemlerin, verimsiz işgücü piyasasını düzeltip güçlü dinî vakıflar, çeşitli Devrim Muhafızı bağlantılı firmalar ve taşeronların aşırı etkisini dengeleyeceğine inanıyorlar.

Bu alanların her birinde Pezeşkiyan’ın politikaları teorik açıdan milyonlarca İranlı için önemli sonuçlar doğurabilir. İnternet erişimi, ülkenin demokrasi hareketi ve bireysel ifade özgürlüğü için hayati önem taşıyor. Ayrıca, iflasın eşliğindeki sayısız küçük tüccar ve işletme için de belirleyici olabilir. Rehberlik Devriyesi’nin kıyafet kurallarına yönelik sert müdahaleleri milyonlarca kadının temel haklarını ihlal etti ve sık sık kameraya yakalanan ve sosyal medyada yayılan korkunç eylemleri sistemi büyük ölçüde

itibarsızlaştırdı ve birçok muhafazakâr arasında bile tiksinti uyandırdı. Onları dizginlemek hem İran halkı hem de rejim için bir ilerleme sağlayacaktır.

Dış politika alanında ise İslâm Cumhuriyeti'nin güvenlik doktrininin temel ilkelerinin pazarlığa açık olduğuna dair hiçbir delil yok. Ayetullah Hamaney ve Devrim Muhafızları'nın önde gelen isimleri, bugün "Direniş Ekseni" diye bilinen yapıyı inşa etmek için onlarca yıl harcadı. Bunu, İslâm Cumhuriyeti'nin ülkeyi dış tehditlerden ve emperyalist müdahalelerden koruma kabiliyetinin vazgeçilmez bir parçası görüyorlar. Proaktif diplomasiye yönelmek, potansiyel bakımdan faydalı sonuçlar doğurabilecek ve bir dereceye kadar gerilimi azaltma etkisi yaratabilecek olsa da İslâm Cumhuriyeti'nin savunma doktrininin bu temel parçasını değiştirmeyecektir. Ayrıca Demokrat ya da Cumhuriyetçi herhangi bir ABD başkanının İran'la yapılacak bir anlaşmaya yeni bir soluk getirmek için bir miktar siyasi sermaye harcamaya istekli olup olmayacağı da büyük bir soru işareti.

Ekonomiye gelince, "uzmanlığın" günü kurtaracağı inancı, Pezeşkiyan'ın zayıf bir yetkiyle ve kanunı isteyen bir parlamentoya tedbirlerini geçirebileceği fikri gibi boş görünüyor. Etkili bir teknokrasi geliştirmek önemsiz değil, ancak enflasyon ve düşen yaşam standartlarının yapısal nedenlerini ortadan kaldırmayacaktır. Yeni cumhurbaşkanı, herhangi bir reform programı için en azından bir nebze de olsa halkın rızasını alması gerektiğinin farkında gibi görünüyor. Ruhani 2019'un sonlarında yakıt sübvansiyonlarını kaldırarak işçi sınıfından İranlıları harap ederek ve yüzlerce kişinin öldürüldüğü kitlesel protestoları ateşleyerek feci bir şok terapisi uyguladı. Bu hatayı tekrarlamak istemeyen Pezeşkiyan, akaryakıt fiyatlarını ancak halkın "katılımı" ya da onayı ile artıracığında ısrar ediyor. Bu onay gelecek mi?

Pezeşkiyan, hükümetinin tecrübeli siyasetçiler, teknokratlar ve idarecilerden oluşan tanınmış bir kadroya dayanacağını şimdiden belli etti. Ruhani yönetimindeki iki yüksek profilli bakan, Muhammed Cevad Zarif ve Muhammed Cevad Azeri Cahromi, kampanyasının ön saflarında yer aldılar. Ruhani'nin iktidar blogunda İran'ın

İnşası Partisi'nin neoliberal yöneticileri, ılımlı üst düzey din adamları, Devrim Muhafızları'nın eski ve mevcut unsurları hatta tasfiye edilen bazı üniversite profesörleri yer alıyordu. Yönetici sınıfın bu kesimi dengeleri bozmak istemiyordu. Pezeşkiyan'a akın etmelerinin ana nedenlerinden biri, Gazze soykırımının gölgesinde ekonomiyi kontrol altına alabileceği, iç arenayı istikrara kavuşturabileceği ve uluslararası gerilimleri yatıştırabileceği umudu.

Ancak bir şeylerin değişmesi gerektiğini de biliyorlar. Statüko savunulamaz hâle geliyor ve nüfusun büyük bir kısmı kırılma noktasında. Buldukları çözüm, şehirli orta sınıfları yatıştırmak ve daha fazla beyin göçü ve sermaye kaçışını önlemek için kültürel ve sosyal alanlarda bazı tavizler vermek. Özel sektörün genişlemesinden ve yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinden sadece kişisel olarak kazançlı çıkmakla kalmayacaklar; bu hamle aynı zamanda kamu sektörünü ve onun aşırı siyasi etkisini de kontrol etmelerini sağlayacaktır. Daha yüksek düzeyde yabancı yatırım sağlamak için Batı ile ilişkileri iyileştirmeleri ve ABD'nin ikincil yaptırımlarının kaldırılmasını sağlamaları gerekebilir. Ancak bu gündemin, dinî liderin ofisi ve güvenlik-askerî kurum tarafından hayli sınırlandırılacağına farkındalar.

Bu da açıkça tanımlanmış sınırlar dâhilinde ton, üslup, yetkinlik, politika öncelikleri ve "yönetişim" stratejilerinde muhtemel bir değişim anlamına geliyor. Bu durum İranlıların gündelik hayatlarına yansiyabilir ancak dinî cumhuriyetin içinde bulunduğu derin sosyo-ekonomik sorunlar üzerinde çok az etkisi olacaktır. Bunlar önümüzdeki yıllarda da bozulmaya sebep olmaya devam edecek ve bu da "kamu düzeni" adına devlet baskısını ortaya çıkaracaktır. Bir sonraki büyük kriz patlak verdiğinde, orta ve çalışan sınıfların Pezeşkiyan hükümetinin nihayet kendileri için bir şeyler yapacağı umuduyla pasif kalmaları pek muhtemel değil. Bu tür bir beklentiye giremeyecek kadar çok kez hayal kırıklığına uğradılar.

Kaynak: <https://newleftreview.org/sidecar/posts/damage-control>

Çeviren: Ekrem Buğra ÖZDEMİR

BATI ARTIK DÜNYANIN MERKEZİ DEĞİL

SAMİR PURİ

Dünyada olup bitenler bir geçiş dönemi yaşadığımızı gösteriyor. Batılı ülkelerin küresel meselelerin nihai hakemleri olarak hareket etme gücü ve birliği çökmüyor, ancak açık bir gerileme içinde. Çoğumuz bu noktada hemfikiriz, ancak bu geçiş dönemini Batı'nın içinden mi yoksa dışından mı izlemek daha doğru olur? Çünkü *perspektif her şeydir*. Atlantik'in her iki yakasındaki Batılı ülkelerde yaşayan bizler için popülizm siyaseti, değişen dünyayı izlerken kaçınılmaz olarak önemli bir tartışma konusu durumuna geliyor.

PERSPEKTİF HER ŞEYDİR

Milliyetçi öncelikli liderler ve partiler güç kazandıkça, Batı'nın siyasi karakterinin hızla değişmekte olduğu açıktır. Kasım ayındaki ABD başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın muhtemel zaferi ya da Macaristan Cumhurbaşkanı Viktor Orban'ın ülkesinin Avrupa Birliği dönem başkanlığını kullanarak geleneksel Batılı dış politika elitleriyle çelişkili mesajlar vermesi buna örnek gösterilebilir. Bu durum zamanla Batı'nın küresel kişiliğini değiştirecektir.

Asya'da gelişen bu olayları, 2020'den bu yana Batı'daki evimden ziyade Singapur'daki görüş noktamdan izliyorum. *Batsızlık: Büyük Küresel Yeniden Dengelenme*¹ adlı yeni kitabımda yazdığım gibi, Batı'nın küresel varlığının yeniden şekillenmesini uzaktan izlemek kendi perspektiflerini sunuyor.

Asya'da, dünyanın değişen ekonomik dengesi Çin ve Hindistan'ın yükselişinde açıkça görü-

lüyor ve Endonezya gibi ülkeler de gelecekte önemli bir büyüme göstermeye hazırlanıyor.

Dünyanın yeniden dengelenmesi sadece "Asya'nın yükselişi" ile sınırlı değil. Suudi Arabistan, Türkiye ve hatta Güney Afrika gibi ülkelerin küresel meselelerde kendi yollarını çizmek için gösterdikleri stratejik özerklik her geçen ay artıyor.

Batılı olmayan ülkeler için stratejik özerklik ekonomik büyümeden kaynaklansa da bundan çok daha fazlasıyla ilgilidir. BRICS gibi Batılı olmayan birliklerin genişlemesini de içeriyor. Güney Afrika'nın, Batı destekli İsrail'e karşı HAMAS'a karşı yürüttüğü savaş nedeniyle Uluslararası Adalet Divanı'nda açtığı dava gibi gelişmeler de bunu kanıtlamaktadır. Batılı olmayan ülkeler küresel görüşün değişmesine yardım ettikçe, Batılı ülkeler tarafından 7 Ekim'den sonra İsrail'i desteklemek için alınan ilk tutumlar artık "kurallara dayalı uluslararası düzen" kullanılarak inandırıcı bir şekilde sorgulanabilir.

Batılı olmayan dünyanın yükselen başlıca güç merkezleri hızla kendi momentumlarını geliştiriyor. Yüzyıllardır ilk kez Batı her zaman öncü bir rol oynamıyor. Avrupa liderliğindeki deniz sömürge imparatorluğunun önceki dönemleri ve ardından ABD liderliğindeki küreselleşme dönemi düşünüldüğünde, dünya meselelerinde ortaya çıkan yeni dönemin gerçekten de çok farklı olacağı görülecektir.

Batı çökmeyeceği ve ABD ekonomisi canlılığını koruduğu için yanlış sonuçlara varmak kolay. Tüm bunları gayri safi yurtiçi hâsıla büyüklüğüne göre bir analize indirgemek ve yalnızca ABD ile Çin arasında iki atlı bir yarış şeklinde görmek çok basite indirgemek olacaktır. Kişi

¹ Samir Puri, *Westlessness: The Great Global Rebalancing*, Hodder & Stoughton, 2024. [çev.]

başına düşen GSYH'ye bakıp, önde gelen Batılı ülkelerin modernleşmenin standart taşıyıcıları olarak diğerlerinin fersah fersah önünde olduğu sonucuna varılabilir. Ya da güçlü ABD dolarının kalıcı gücüne odaklanılabilir.

Bunlar indirgemeci sonuçlara varmaktır. Evet, ekonomik performans, hayat standartları ve para biriminin gücü büyük önem taşımaktadır. Ancak diğer gelişmelerle birlikte ele alındığında Batı'nın düşüşte olduğu görülmektedir.

KÜRESEL YENİDEN DENGELENME

Demografi gibi bazı temayüller ölçülebilir niteliktedir. Diğer eğilimler ise küresel anlaşmazlıkları çözme gücü ve ahlaki güçle ilgilidir. Küresel yeniden dengelenme yalnızca sert güç ve ekonomiyi değil, aynı zamanda standartları belirleme, dikkati yönetme ve krizleri çözme becerisini de içermektedir.

Manşetlerimize hâkim olan ve küresel görüşleri derinden ikiye bölen diğer savaştan işlerin ne kadar hızlı değiştiğine dair net bir örnek alalım. G7 aracılığıyla çalışan Batı, Rusya'nın Şubat 2022'de başlayan barbarca tam ölçekli işgaline karşı Ukrayna'yı olağanüstü bir şekilde destekledi. Ancak milyarlarca dolar harcayarak silahlandığı Ukrayna, hâlâ Rus işgalcileri kovacak kadar güçlü değil. Şimdi, küresel yeniden dengelenmeyle ilgili iki gelişme Ukrayna'daki durumu daha net bir şekilde etkiliyor.

Birincisi, Rus ekonomisi, Batı ve G7 liderliğindeki yaptırımlardan ve enerji ihracatına getirilen fiyat sınırlamalarından zarar gördü. Ancak ekonomik ceza tehdidi Putin'i 2022 başlarında Ukrayna'yı işgal etmekten caydırmaya yetmedi.

Yaptırımların gerçekliği de Putin'i işgalden vazgeçmeye zorlamak için yeterli değil. Dünya ekonomisindeki yapısal değişiklikler, Rusya'nın Çin, Hindistan ve diğer BRICS ülkelerinin yanı sıra Türkiye, Körfez ülkeleri, Endonezya ve diğerleriyle ticaret yapmaya devam ettiği ve savaş ekonomisini sürdürdüğü anlamına geliyor.

İkincisi, Batılı olmayan bu ülkeler bir şekilde Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü savaşın müzakere yoluyla sona erdirilmesini savunmuşlardır. Batı ve G7 ise tam tersini savunmuştur. Mükemmel bir ahlaki netlikle, Rusya'nın Ukrayna'da yenilmesi ve saldırganlığı için asla ödüllendirilmemesi gerektiğini savundular. Ancak Trump Beyaz Saray'a dönerse, ABD politikasının bir barış anlaşması ile Ukrayna'yı terk etmesi bekleniyor.

İronik bir şekilde, Trump'ın dayatacağı böyle bir anlaşma ABD'yi, dünyanın geri kalanında genel olarak aynı şeyi savunan kesimlerle daha uyumlu hâle getirecektir. Eğer bu gerçekleşirse, Batı'nın küresel haçlı enkarnasyonu bir darbe alacaktır. Onun yerine, otokratik liderlerle anlaşma yapmaktan kaçınmayan, işlevsel yaklaşımları tercih eden popülist bir Batı enkarnasyonu ufukta görünmektedir. Böyle bir dünyadan korkmak başka bir şey, bunun pek çok etmenini anlamak başka bir şeydir.

Sadece Soğuk Savaş sonrası zafer kazanmış Batı'nın sonuna şahitlik ediyoruz, aynı zamanda daha az Batı hâkimiyetinde bir dünyanın başlangıcını da gözlemliyoruz.

Kaynak: <https://asia.nikkei.com/Opinion/The-West-is-no-longer-the-center-of-global-affairs>

Çeviren: Ekrem Buğra ÖZDEMİR

SURİYELİ SİĞINMACI DÜŞMANLIĞININ ARKA PLANI

— MUSTAFA AYDIN —

Suriyelilerin ülkemize gelmeye başlamalarından beri dozajı gittikçe artan bir Suriye karşıtlığı yaşanmaktadır. Birilerine göre Türkiye'yi işgal etmiş ve hak etmeden üretime ortak olmuşlardır. Bu yaklaşıma göre insani şartları ne olursa olsun bunlar kapı dışarı edilmeli ve çok yönlü bir işgale son verilmelidir. Maalesef gerçekçi olmayan bu söyleme geniş bir kesim dâhil edebildiler. Çünkü aklın iptal edilip işlerin zekâyâ havale edildiği bir ortamda söylemler rahatlıkla gerçeğin yerini alırlar. Burada ilk göz ardı edilen şey ahlakıdır. Ahlakı yok olanlar sadece nihai planlayıcılar değil, aynı zamanda aşağıdaki uygulayıcı değnekçiler ve ayakçılardır.

Konuyu daha iyi analiz edebilmek için özellikle iki noktanın açıklığa kavuşturulması gerekir. Bunlardan birincisi konunun adının özellikle sığınmacılığın ne olduğu, ikincisi ise bu işin tarihsel arka planıdır. İçeriden devlet yetkililerinin kararıyla bir tür zorunlu yer değiştirme anlamına gelen iskânın dışında, dışarıdan, bir ülkeye grupsal/kitlesele olarak gelen insanların birkaç şekli vardır: İşgalci, sığınmacı, geçici misafir, göçmen.

İşgalci, geldiği ülkenin iradesinin hilafına, çoğu kere güç kullanarak gelir ve yerli halkın üzerinde hükümferma olmayı hedefler. Şüphesiz gezginci toplulukların yerleşik toplumlara uyguladığı baskınlar bir işgaldir ve bu tarih boyunca yaşanagelmiş bir olgudur. Sığınmacı, yaşadığı ülkede karşılaştığı baskılar ve sıkıntılar karşısında bir başka ülkeye ne kadar kalacağı belli olmaksızın giriş yapandır. Şartlar düzelin-

ce geri gider veya sığındığı ülke, bazı şartlara bağlı olarak bunları vatandaş da kabul eder ve böylece sığınmacılığı da biter.

Geçici misafir konumundakiler gidecekleri ülke tarafından davet edilmişlerdir. Çoğu kere insan gücüne ihtiyaç duyan ülkeler başka ülkelere talepte bulunurlar, bunlar da sonunda genellikle ülkelerine dönerler ya da davetçi ülkenin şartları çerçevesinde sürekli kalmalarına izin verilir, yerleşip vatandaş olurlar. Avrupa'daki Türk işçilerinin durumu böyledir. Göçmenlik ise bir ülkeye dışarıdan gelene, iskân edilip peşinen vatandaşlık statüsü verilme hâlidir. Göçmenlik statüsü verilenler genellikle din, ırk gibi yakınlık taşırlar.

Türkiye'ye gelen dört milyona yakın Suriyeli, sığınmacı statüsündedir, tabi bu statünün gereğince, zamanla bunlardan şartları taşıyanlar vatandaş statüsüne geçmektedir. Türkiye'de 80 bini oturma iznli, Türk vatandaşı sayılanların toplam sayısı 200 bin civarındadır. Provokasyoncular, daha geniş bir kesime ulaşabilmek için bunları bazen yabancı bazen Suriyeli bazen de Arap düşmanlığı kapsamına sokmaktadırlar. Peki Suriyeliler bunlardan hangisidir ve karşıtlığın günümüze yansıyan tarihsel arka planı nedir?

Söz konusu sokak hareketleri doğru adlandırılmalı ve sağlıklı bir analize tabi tutulmalı, yapılması gerekli olan neyse buna göre yapılmalıdır. Bu hareketler her şeyden önce net bir yabancı düşmanlığı değildir ve toplumca biz bunu asla onaylamayız. Esasen sokaktaki provokatörler

de tam anlamıyla yabancı düşmanı değildirlir. Eğer bunlar gerçek anlamda yabancı düşmanı olsalardı, bırakın mağduriyeti, keyfen en güzel bölgelerimizi yurt tutan başta Almanlar olmak üzere Avrupalılar, Ruslar ve dünyanın değişik ülkelerinden gelmiş çoğu zengin pek çok yabancıya tepki gösterirlerdi. Böyle bir durumla karşılaşmadık.

Yabancılar ülkemizde hiçbir tepki görmeden yaşamaktadırlar. Tabi Batı'nın ikiyüzlülüğünün hesabını bunlardan soracak da değiliz. Böyle bir şey bize yakışmaz. Ama ülkemizi savunduklarını ve dolayısıyla yabancılara karşı olduklarını iddia eden bu sokak çeteleri -ki bize göre karşı olmamalıdırlar ama- hiçbir zaman bu yabancılara karşı bir tepki göstermemişlerdir. Çünkü yaptıkları iş bir yabancı düşmanlığı değildir. Bu Türkiye üstünde oynamak isteyenlerin ve kuklacıların işine yaramaz, yani bu yol işlevsel değildir.

Mazlumlara kucak açmış bir toplum uzantısı olarak biz hiçbir zaman yabancı düşmanı olmadık ve olamayız. Tarih boyunca sıkıntıdaki her toplum kesimine kucak açtık; bunu bir insanlık, Müslümanlık görevi bildik. Bugünkü katil İsrail'in, buldukları yerlerde sıklıkla fesat çıkaran atalarına kapılarımızı açtık, 15. yüzyılda İspanya'nın kovduğu, meydanda vatansız kalmış Yahudileri vatandaş kabul ettik. Kısacası bizim toplumumuzun bir "yabancı düşmanlığı" yok. İçimizde dolaşıp yabancı düşmanlığı kıskırtması yapanlar bu toplumdan olmayanlardır. Bu nitelemeden kastım milliyetçi bir refleksle

"Türk olmayanlardır," falan değil, bu toplumun "tarihsel misyonunu" paylaşmayanlardır ki yegâne ögesi değilse de en önemlisi İslâm'dır, tarihtir; ötesi, adalet, hakkaniyet, merhamet, kısacası ahlaktır. Hangi tür faaliyet içinde olurlarsa olsunlar, bir yerlerden aldıkları emirle hareket eden çapulcuların en önemli özellikleri de ahlak yoksunu olmalarıdır.

BU HAREKETLER NEYİN DÜŞMANLIĞIDIR?

Peki sokağa dökülüp sağı solu yakıp yıkanlar neyin düşmanı, neyin dostudurlar? İşin gerçeği, kullanımı işlevsel ise de bu eylemler sırf bir Suriye düşmanlığı da değildir. Hatta Suriye karşıtlığını aşan söylemlerle Arap temasını işlese de açık bir Arap düşmanlığı da değildir. Çünkü Ortadoğu ve Asya'nın değişik bölgelerinde yaşayan pek çok Müslüman topluluklarını da içine almaktadır. Başka bir ifadeyle yer yer bir kesimin nefret duygularıyla örtüşen Araplara karşı bir tepki gibi gözüküyorsa da gerçek öyle değildir. Dikkatli bakıldığında, ırksal bir Arap düşmanlığı olmadığı görülür. Eğer öyle olsaydı Afganlar, Pakistanlılar ve hatta Afrikalı Müslüman topluluklarla uğraşmazlardı.

Tepkilerini İslâm ülkelerinden gelen insanlara yöneltmelerinin sebebi de tabir caizse kristalize edilmiş bir İslâm karşıtlığı olabilir. Bugün her ne kadar Suriyeli sığınmacılar üzerinde yoğunlaşmışlarsa da bu bir örnektir, hedef bütün İslâm ülkelerinden gelen sığınmacılardır. Manipüle edilip sokağa dökülen insanlar her ne kadar yeterince bunun farkında değil iseler de gerçek budur.

Maalesef pek çok insan bu söyleme inandırılmış gibidir. Normal ücretin dörtte birine çalışan bu insanların ülkenin kanunu emdiklerini söyleyen, hakkaniyet dışı düşünceye sahip pek çok kişiyle karşılaşırız. Asgari ücretten çok daha aşağılarda çalışan Suriyelilerle iş görenler, “hepsini sürüp çıkardığınızda biz biteriz” demediği gibi, hiçbir ilişkisi olmayan pek çok insanımızın Müslümanca duyguları depreşmiyor. Öyle ki yılların birikimini kolayca harcamakla meşgul bir ünlü tarihçimiz, “Bunlar ilerde yönetimi ele geçirip Türkiye’yi işgal edebilirler,” diyor. Tarihte işgalci değil, sığınmacı olarak gelmiş toplulukların işgalci hâle geldiklerine ilişkin örnek var mı, bilmiyorum. Genelde İbn Haldun’un ifadesiyle bedeviler haderilere sığınmacı değil, doğrudan işgalci vasfıyla gelmişler ve üzerlerine oturmuşlardır. Kaldı ki Suriye’nin sığınmacılığının, görmemiz gerekli farklı bir boyutu vardır ki bu noktayı açmamız gerekir.

Tarihsel kovboyluk misyonuna sahip ve daha da geliştirdiği dünya jandarmalığına soyunmuş bulunan Amerika ilk planına göre Suriye’de kuracağı tampon terör devleti için buranın yerli halkını boşaltmaya karar vermişti. Kısa bir zamanda, Suriye’nin yerel hükümetini de kullanarak ortalama on milyon Suriyeliyi yerinden yurdundan etmişti. Bunların ortalama 4 milyonu Türkiye’ye, 3,5 milyonu Ürdün, diğerleri de Lübnan, Irak gibi komşu ülkelere sığınmışlardı. Orada kalan yerli halkı ise İslâm dünyasının göbeğinde İsrail’e destek için tasarladığı terör devletinin tebaası olarak organize etmeye çalışmaktadır.

Bir koyundan tek değil, pek çok post çıkarabilen Amerika bu sığınmacı kitleyi ikinci bir iş için kullanmaktadır. İnsani ve tarihî misyonumuza göre hareket eden iktidarın sığınmacılara sahip çıkıp dışlamayacağını bildiği için sığınmacı karşıtı hareketlerle bir kaos hareketi oluşturmaya çalışmaktadır. Aslında Amerika sığınmacıların ülkelerine dönmesini asla istemez. Çünkü onları özel bir projenin gereği olarak çıkardı. İşgalcilerin, bir ülkenin yönetimini değiştirmekle yetinmeyip demografik yapısını değiştirmeye kalkışması tarihin tipik bir uygulaması olsa gerek. Başka bir ifadeyle işgalcilerin üstünde hükümferma olunacak bir topluma değil, yeni bir ülke olarak kullanılacak bir toprağa ihtiyaçları var.

Son sokak gösterileri Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Suriye devlet başkanı ile görüşme planı ve ilişkilerin normalleştirilebileceğine ilişkin açıklamaları Amerika’yı çileden çıkardı. Amerika’nın, bu görüşmeyi onayladığını açıklaması üzerine düğmeye basılmışçasına sokak hareketleri başladı. Birilerini sokağa dökmek için pek çok gerekçe bulunabilirdi. Bir Suriyelinin bir çocuğu istismar etmesi gibi toplumca onaylanmayan bir gerekçe bulunmuştu. Böylesi bir harekete tepki elbette toplumun duyarlılığıyla ilgili bir iştir. Ama münferit bir olayın ötesinde sanki Suriyeliler birer ırz düşmanı idiler. Bunu gerekçe olarak kullanan ve sarkıntılığın modern hayatın bir gereği gören odaklar utanmadan, ırz-namus koruyucusu sıfatına büründüler.

Burada ilginç bir noktaya değinmek gerekiyor. Çoğu Kafkaslar ve Balkanlardan göçmen gelmiş ve ırk bakımından Türk bilinen bazı kişiler, bu provokasyonlarda öncülük yapmaktadırlar. Bu kişiler Türkiye’de küresel siyasetin emrine hazır dernekler oluşturmuş, partiler kurmuşlar ve verilen değnekçilik görevini bihakkın yerine getirmektedirler. İlk elde milliyetçi diye takdim edilen bu insanlar toplumu kaosa sürüklemenin ötesinde dürüst bir milliyetçilik işlevi de taşımıyorlar. Türkiye’ye yakışsaydı ilk kapı dışarı edilmesi gereken sığınmacılar bunlar olabilirdi. Aslında yaptıkları, yönlendiricilerin talebine uygun olarak üstü yarı örtük bir İslâm karşıtlığıdır.

BATI’NIN, TÜRKİYE’Yİ İSLÂM DÜNYASINDAN UZAK TUTMA ÇABALARI

Batı temel siyasetinin başından beri Cumhuriyet rejiminden istediği şey, toplumumuzun İslâm dünyası ile bağlarının koparılmasıdır. Bugün işlevsel bir tarafları yoksa da İslâm ülkeleriyle komşu bile olsa, ilişkiden uzak tutulmasıdır. Cumhuriyet’in üç çeyrek yüzyılında bu Batı projesine sıkı sıkı bağlı kalınmıştır, farklı bir süreç izlenmemiştir. Ortadoğu’da ABD oyunlarının önemli bir sebebi de (öncelikle petrol değil) bu gelişmelerdir. Tarihsel misyonumuz bağlamında Suriye sorunu tabir caizse bir pilot proje işidir. Onun için bu tarihsel gelişmeyi biraz daha yakından görmemiz gerekir.

Yeni Türkiye'yi planlayanlar, topyekûn ülkeyi Batı'nın mutlak yanına ve İslâm dünyasının mutlak karşısına yerleştirdiler. Mümkün olduğunca koskocaman bir tarihsel misyonundan (tabii bunun önemli içeriklerinden birisi olan İslâm'dan) uzaklaştırmaya çalıştılar. Üstelik bu süreç hızlı, aperiodik, ciddi bir kâr zarar hesabı yapılmadan radikal kararlarla gerçekleştirildi. Önemli olan, daha sonraları toplumun tutunacağı bir tarihsel misyonun kalmaması ve her adımın bizi Batı'ya biraz daha yaklaştırmasıydı.

Bugün sorun kabul edilen pek çok şey, tabii caizse bu palyatif çözüm sürecinin bakiyeleridir. Mesela ülkenin istikbal sorunları demek olan adalar verilmiş, Kıbrıs'tan el çekilmiş, Balkanlarda misâk-ı milli içindeki yerler ülkeden koparılmış, Türkiye'ye dâhil olmak için bekleyen Suriye, İngiliz nüfuzuna bırakılmıştır. Türkiye'ye ait olduğuna kimsenin itiraz edemeyeceği ve Lozan Antlaşması metnine bile girmeyen Musul ve Kerkük, İngiltere'nin isteği

en dikkat çekici olanlarından birisi Soğuk Savaş dönemlerinde (1954 yılında) oluşturulan ve bütün bir Suriye-İrak sınırları boyunca 30 metre eninde 580 kilometre uzunluğunda oluşturulan mayın tarlalarıdır. İki bloklu yapıda hemen sınırimızdaki Suriye ve Irak Varşova Paketi'ne, Türkiye ise NATO'ya dâhil edilmişti. Araya da Almanya'da Berlin şehrini ikiye bölen demir perdenin yerine mayın tarlası yapılmıştı.

Batı, NATO sınır boyunca bir tampon bölgenin oluşturulmasını istemişti. Bu talep mayın tarlasıyla gerçekleştirildi. "Bu mayın engeli hangi amacı taşıyordu?", sorusu hâlâ cevapsız. Bu engel Türk halkının Suriye ve Irak'a akmasını mı yoksa bunların Türkiye'ye gelmesini mi engelleyecekti?, hâlâ bilinmiyor. Bu iş bir bloklu yapı içinde de yerini bulamaz. Burası NATO'nun doğrudan müdahil olacağı bir yer olmadığı gibi o politika bağlamında ne Türkiye, Suriye ve Irak'ın ve ne de bu ülkelerin Türkiye'ye savaş

Türkiye'yi hedefine yerleştirmiş bulunan küresel emperyalizm Suriye halkını Türkiye aleyhine bir kez daha kullanmaktadır: Projesinin birinci basamağı Türkiye'ye karşı bir tampon terör devletliği oluşturabilmek için Suriye'yi yerli halkından boşaltmak, ikinci aşama ise bu mağdur kitlelerin sığındığı ülkeleri kargaşaya sevk etmektir.

üzerine ve o günkü Meclis kararı ile (alkışlar arasında) sınırlarımızın dışında tutulmuştur.

Suriye bir eyaletimizdi, yönetiminin hilafına halk kendini Türkiye'ye hep yakın hissetti. Daha sonra üst düzey yetkililer arasında görüşmeler olmadı değil ki bunlardan birisi 1935 yılında Suriye devlet başkanının Ankara'ya gelerek bizzat Atatürk ile görüşmesidir. Görüşmelerin olumlu geçtiğine ilişkin karşılıklı açıklamalarda bulunulmuştur. Bu çerçevede mesela Atatürk, "Suriye ile iyi ilişkiler içinde olmamız gerektiğini, dinin ötesinde ırki 'yakınlıklarımızın' olduğunu, muhtemelen aynı kökten gelmiş olabileceğimizi vb." söylemişti. Bu sözler, Atatürk kimliğinden çok her konuda makul şeyler söyleyen bir Mustafa Kemal sözü idi.

Vakıta zamanla Türkiye'nin İslâm dünyasına açılan kapısı konumundaki Suriye üzerinden ilginç icraatlarda bulunuldu. Şüphesiz bunların

ilan etme gibi bir düşünceleri olamazdı. Kaldı ki 1950'li yıllar bağlamında düşündüğümüzde de ülkeler arasındaki çatışmaları engellemenin yolu bu ilkel mayın tarlaları değildi. Bu da bir Batı oyunu idi ve 2000'li yıllara geldiğimizde proje devrini doldurmuştu, sırf ilkel değil, işlevsiz hâle gelmişti.

Doğu blokunun yıkılmasından sonra güya bir barış dönemi başlamıştı ve herkes birbirinin yüzüne daha rahat dostça bakacaktı. Bu mayın tarlaları ABD'nin isteğiyle 2008 yılında söküldü. Ama Amerika'nın temsil ettiği küresel siyaset, Ortadoğu'yu daha perişan hâle getirdi. Önce Irak sonra Suriye'de tam bir insan kıyımı yaşandı, milyonlarca insan yerlerinden yurtlarından edildiler ki üzerinde öncelikle durduğumuz Suriye sığınmacılığı bu kaosun ürünü olarak ortaya çıktı.

Mazlumlara kucak açmış bir toplumun uzantısı olarak biz hiçbir zaman yabancı düşmanı olmadık ve olamayız. Tarih boyunca sıkıntıdaki her toplum kesimine kucak açtık; bunu bir insanlık, Müslümanlık görevi bildik.

SURİYELİ SIĞINMACILARIN SORUNLARI VE SONUÇ

Şüphesiz bir travma yaşayan bu insanların pek çok uyum sorunu vardır. Mesela Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan öğretmenlerimiz sığınmacı çocuklarının uyum sağlayamadığından söz etmektedirler. Şüphesiz bu tür sorunlar diğer alanlarda da yaşanmaktadır ve bu tür uyumsuzluklar olağan dışı değil, beklenen olağan sorunlardır. Ne var ki şikayetçi olunan bu sorunların bir kısmı gerçekçi değildir. Mesela giyim kuşamlarının göz zevkini bozduğunu, konuşmalarının kulaklarını tirmaladığını söyleyenler bu yargımızın tipik örneğidir. İslâm dünyasından gelmeyen, farklı giyimdeki Batılı turistler göz, çeşitli diller konuşanlar kulak zevklerini bozmamaktadır. Bu milletten olanlar nereden nereye geldiklerinin bir muhasebesini yapmalıdırlar.

Şüphesiz bir uyum sorunu vardır. Problem bir karşıtlık içinde çözümlenme isteğindedir. Başta Almanlar olmak üzere Avrupa ülkeleri, Türkiye gibi değişik ülkelerden davet ettikleri işçileri ülkelere ilk gelişlerinde törenlerle, alkışlarla karşıladılar. İşleri biraz düzene girince de burunlamaya başladılar. En önemli gerekçeleri uyumsuzluktu. Bu iş öylesine tepkisel oldu ki dil sorunundan dolayı eğitime uyum sağlamada zorlanan çocukları geri zekâlı diye nitelendirip özel okullara gönderdiler. Şüphesiz bu çocuklar geri zekâlı değildi. Bir başka ülkede kendisini gözetim altında gören ve bir travma yaşayan, sırf çocuklar değil, pek çok büyük de bir iç gerilim ve bunun getirdiği bir uyumsuzluk yaşamıştır. Ama sorun daha karmaşık ve çok yönlüdür.

Bir sığınmacı grubun, bir özel günlerinde bir eğlence düzenleyip halay çektiklerini düşünelim. Maalesef bu sıradan olay pek çok yerlinin tepkisini çekebilme, “Hem sığınmışlar hem

de eğleniyorlar,” eleştirileriyle karşılaşabiliyorlar. Bu insanlardan hep sağlıklı davranışlar beklemek insani bir tutum değildir. Hatta işlenen suçlar hiçbir ölçüye vurmadan, toplumdaki suç oranlarıyla doğru bir karşılaştırma yapmadan, sosyal anomi düzeyinde bir suçluluk isnat edilebilmektedir. Sosyolojik araştırmalar, sığınmacıların karıştığı suç oranlarının yerli halktan suç karışanlardan daha fazla olmadığını göstermektedir. Şüphesiz bu, takdir gerektiren bir sonuçtur. Bir başka ülkeye gitme bakımından belki en sorunlu sığınmacılıktır, çünkü kolay çözülemeyen bir belirsizlik taşımaktadır. Böylesi bir konumdaki kişilere karşı tepkisel davranış da ahlak dışı bir harekettir.

Netice itibarıyla denebilir ki önümüzde duran Suriye ile ilgili sorun, güncel sıradan bir olay değil, daha ötede bir anlam taşımaktadır. Çünkü toplumumuzun tarihsel misyonunu da zorlayan bir proje konusudur. Söz konusu plan Osmanlı'nın yıkılışından günümüze kadar Türkiye'nin kontrol altında tutulması için kullanılmıştır. Siyaseten el çektirme, mayın tarlaları, terörist alanı hâline getirme, hep aynı projenin değişik aşamalarıdır. İsrarla sürdürülen projede artık cansız mayınların yerine canlı teröristler döşenmiştir. Mevcut şartlarda mayın tarlaları sadece işlevsiz değil, aynı zamanda ayak bağı olmaya başlamıştı. Çünkü Suriye ve Irak sınırlarında oluşturulan terörist canlı mayınlarının Türkiye'ye rahatça girip çıkmalarına engel teşkil etmekteydi. Türkiye düşmanlığında ısrar eden Batı gelecekte (mesela duvar çektirmek gibi) yeni ‘çözümler’ üretebilir.

Türkiye'yi hedefine yerleştirmiş bulunan küresel emperyalizm Suriye halkını Türkiye aleyhine bir kez daha kullanmaktadır: Projesinin birinci basamağı Türkiye'ye karşı bir tampon terör devletçisi oluşturabilmek için Suriye'yi yerli halkından boşaltmak, ikinci aşama ise bu mağdur kitlelerin sığındığı ülkeleri kargaşaya sevk etmektir. Görüldüğü kadarıyla şimdi ikinci aşamaya geçilmiş bulunuyor. Verilen işaretle, hazırda bekletilen ayakçılar, değnekçiler ve bunların güdümünde kullanabilecekleri çapul takımlarıyla iş bekliyorlar. Gerekçe her zaman vardır, ırza tecavüz bunlardan sadece birisidir.

TÜRKİYE'DE MÜLTECİ DÜŞMANLIĞININ TIRMANDIRILMASI

— YASİN AKTAY —

Türkiye zemini ve toplumsal tabanı yıllardır ilmek ilmek hazırlanan büyük bir operasyona Kayseri'den başlayarak maruz kaldı. Hadiseyle üretilen görüntülerin Suriye'nin kuzeyinde, Türkiye'nin kontrolü altındaki bölgelerde tam aksi bir provokasyonu harekete geçirmesi aslında olayın kaçınılmaz sonucu gibi görünebilir, ama Kayseri'deki hadisenin de kendiliğinden, kaçınılmaz bir sosyal patlama olduğu kabul edilirse...

Oysa Kayseri'deki olay kendiliğinden gelişmiş değil. Kayseri halkının Suriyeli mültecilere karşı asla doğal bir tepkisi olarak ortaya çıkmış değil. Mutlaka Kayseri halkı içinde Suriyeli sığınmacıların varlığından rahatsız olan, onların bir an önce evlerine gitmesini isteyen bir kesim vardır. Mikrofon uzatıldığında etkelerinden bir sürü taş da dökülebilir, şu andaki işsizliğin de enflasyonun da toplumdaki bütün suçların da kadına karşı şiddetin artışının da yolsuzluğun da hastanelerdeki muhtemel hizmet aksamalarının da hepsinin sebebinin Suriyeli olduğunu bir çırpıda söyleyebilecek çok sayıda insan bulunabilir.

Ama bu insanların var olması, Kayseri halkının Suriyeli mültecilere karşı bu düzeyde bir öfkeyi bir sosyal patlamaya dönüştürebileceğini göstermez. Sadece Kayseri'de değil, Türkiye'nin hiçbir yerinde göçmen karşıtlığının böyle bir öfkeye kaynaklık edecek gücü yok. Belki genel olarak haddinden fazla siyasallaştırıldığı, siyasilerin kârlı bir alan görüp kaşımaları ölçüsünde bu konudaki ilk kanaatler ciddi hoşnutsuzluklara dönüşmektedir, ancak bir sosyal patlamaya yol açacak boyutta asla değil.

SURİYELİ SİĞINMACILAR MESELESİ

Bırakınız sosyal patlamayı, o kadar seçim yaşadık, Suriyeli sığınmacılar konusu muhalefet tarafından o kadar kaşınıp neredeyse seçimin öncelikli birkaç konusundan birisi hâline getirildiği hâlde bütün seçimleri AK Parti kazanmaya devam etti. Aslında 2019 seçimlerinden itibaren iktidar partisi bu ırkçı göçmen karşıtı homurtuları gereğinden fazla ciddiye aldı, hatta bu endişelere gereğinden fazla prim verdiği için bu konudaki söylemini ve siyasetlerini bile gide rek, maalesef, sığınmacıyla mücadele politikalarına dönüştürdüğü hâlde İstanbul ve Ankara belediyelerini kaybetmekten kurtulamadı.

Seçimleri kaybetmesinin sebebi asla insani sığınmacı politikaları değildi. 2019 İstanbul seçimlerinde iktidara karşı belli bir düzeye ulaşan öfkenin içinde sığınmacılarla ilgili kısım devede kulak mesabesinde bile değildi. Nitekim seçimlerin iptaliyle yenilenen seçimlerde başta 12 bin seviyesinde olan fark 800 bine kadar çıkarken göçmen politikalarının bunda hiçbir rolü olmadığı aslında çok net bir biçimde görüldü. Aynı göçmen konusu 2023 başkanlık seçimlerinde yine gündemdeydi ve seçimlerin sonucunu tayin etmesi bekleniyordu ama hiç de belirlemedi, aksine Erdoğan yine seçimleri kazandı.

Maalesef son yerel seçimlere gidilirken bu durum iyi teşhis edilip ayırt edilemedi. Sığınmacılarla insani ölçülerin aşılması pahasına mücadele edildiği takdirde seçimlerin kazanılacağı zannedildi. Yapılan sıkı kontrollerle büyükşehirlerimiz Suriyeli sığınmacıların sokağa çıkamayacağı hâle geldi. En ufak bir kimlik tereddüdü

sergileyen şahıslar otobüslere doldurularak geri gönderme merkezlerine yollandı. Suriyeli işçi çalıştıran İstanbul'daki işyerleri kapanma noktasına geldi. Kimliğini ve şehirdeki mevcudiyetini kanıtlamakta azıcık gecikenler kendilerini geri gönderme merkezlerinde, ardından Suriye'de buldu. Seçimlere doğru gidilirken İstanbul ve Ankara'daki yabancı görünürlüğü azaltılmak suretiyle kamuoyuna -artık kimse bu kamuoyu- mesaj verilmesi hedeflendi.

Ne var ki bu politikalar hiçbir şekilde zaten Suriyelilerden nefret eden ve gitmesini isteyen hiç kimsenin oyunu kazandırmadığı gibi, AK Parti'nin insani siyaset konusunda yıllardır kendisine bir kalite ve derinlik kazandıran duruşunu tahrif etti. AK Parti'yi AK Parti yapan ve onu medeniyetimizin ruh kökleriyle irtibatlı kılan damarlar bu lakayt uygulamalarla âdeta kurutuldu. Sığınmacıların, mazlumların, mağdurların duaları AK Parti ileydi. Şimdi gidin arayın bulun bulabilirsiniz mağdurlara, gidin ulaşın ulaşabilirsiniz mazlumlara, girin girebilirsiniz o gönüllere, bir bakın o dua köprülerinin yerinde neler göreceksiniz. "Gel kalbime gir, orda felaket ne imiş gör" diyor ya şair.

Sığınmacıların, mazlumların, mağdurların kalplerindeki Allah ile aralarında bir vasıta bulunmayan, sapaşğlam meskenlerimizi bırakıp ne hizmet ne kardeşlik ne millet ne dostluk ne nimet bilen, hiçbir çabayı takdir etmeyen, kibirli-ırkçıların çorak kalplerine girmeye çalıştık. Giremezsin o kalbe. Gazze'ye kör, mazluma lakayt, komşusuna kem, zayıfa kahraman, güçlüye kul köle insanların kurumuş kalplerine girecek bir anahtar yok, onu ihya edecek bir şey yok.

Son zamanlarda uygulanan politikalarla âdeta bu kalplere girilmeye, bu ırkçılar memnun edilmeye çalışıldı, ama onları memnun edelim derken ahlaki, insani zeminimizi kaybetmekle karşı karşıya kaldık. Fazladan olmak üzere bu ırkçılar şımardıkça şımardı. Daha fazlasını istemeye başladılar. Zaten Suriyelileri nihayetinde geri gönderebilmek için halkına karşı insanlık suçu işlemiş Esed ile bile temasların başladığının duyurulduğu günün ertesinde böyle bir operasyon geldi.

KAYSERİ PROVOKASYONU

Operasyonu yapanlar bunun bir toplumsal hareket olduğu görünümü vermeye çalışıyor, bunun yerleşik geleneklere, kimliğe ve karaktere sahip Kayserililerin kendiliğinden bir tepkisi olma ihtimali yok. Günler öncesinden ırkçı siyasi partinin militanlarının Kayseri'de Suriyelilere ait ev ve işyerlerini tek tek fişleyerek, bunu da sosyal medyada yayımlayarak hazırlıklarını yaptıkları belli. Eylem alanına kamyonlarla insanlar taşınmış, hatta olayı tetiklediği söylenen videodaki eylemin tertibi de videonun yayına konulması da operasyonun parçası.

Bu operasyonun Türkiye'ye neye mal olduğu konusunda sadece birkaç nokta: Türkiye'nin Arap dünyasında yıllardır işlediği gönül köprülerine kastedildi. Türkiye'nin bütün Arap ülkelerinde yaklaşık yirmi yıldır gergef gergef işlediği çok güçlü bir algısı var. Bu algı bir sevgiye, bir saygıya, giderek kendiyile bir özdeşleşmeye kadar götürmüş insanları. Kolay kolay başka hiçbir ülkenin, başka hiçbir milletin yapamayacağı bir şeydir bu. Bunun eskiden beri öyle olduğunu kimse sanmasın. Yirmi yıl önce Arap ülkelerinde Türkiye algısı böyle değildi. Bilakis tarihte ne kadar kötü olay varsa onun hatırlandığı, günümüzde ise Batı'ya yaklaşmış, İslâm dünyasından uzaklaşmış bir Türkiye algısı geçerliydi.

Oysa ülkenin son yıllardaki ekonomik ve sosyal kalkınması, Batı ile ilişkilerde kendi kimliğini hatırlayan asaleti, bilhassa Erdoğan'ın Davos çıkışı, ardından Filistin davasına sahip çıkan, İsrail'e ve yeri geldiğinde ABD'ye meydan okuyan duruşu büyük etkiler doğurdu. Yanı sıra Arap Baharı sürecinde halkların yanındaki konumlanışı ve tabii ki Suriye'den, Mısır, Yemen, Irak ve Libya'dan canını kurtarmak üzere kaçıp gelen insanlara kapılarını açması ve onlara merhametle yaklaşımı Türkiye hakkında, bilhassa halklar nezdinde çok güçlü, muteber ve gönülden bağlar oluşturdu. Ne var ki Kayseri'deki olaylar bunlara ciddi zarar verdi. Sosyal medyaya yansıyan görüntüler yüzünden on binlerce Körfez turisti Türkiye'ye seferlerini iptal etti. Yine Körfez'den çok sayıda ciddi yatırımcı Türkiye'deki yatırımlarını çekerek başka yerlere kaydırıldı.

Bazı cahillerin göremediği nokta şu: Suriyeliler veya sığınmacılar Türkiye'ye gelirken sadece so-

runlarını getirmediler. Türkiye'nin onlara karşı sergilediği insani tavır dolayısıyla bütün Arap halklarının, hatta bazı ülkelerin takdirini, desteğini ve algısını da getirdiler. Bu sayede Türkiye bütün Arap halkları nezdinde her durumda en çok desteklenecek, ticaret yapılacak, yatırım yapılacak, turistik destinasyonda tercih edilecek bir ülke hâline geldi. Irkçıların göremediği şey diyeceğim ama bunu görmemeleri mümkün değil. Irkçıları bu konuda ikna edecek bir şey olmadığını biliyorum. Onlar her durumda Arap'tan nefret ediyorlar, çünkü İslâm'dan nefret ediyorlar. Ondan gelecek parayı da turizmi de her türlü faydayı da belki gereksiz görüyorlar. İyi de onların gereksiz gördüğü şeyi herkesin gereksiz görme mecburiyeti mi olacak? Onların bu despotça tutumlarının faturasını bütün milletin ödemesi mi gerekiyor?

Yeri gelmişken söyleyelim, onlarınki aslında bir ırkçılık da değil. Neticede burada ortaya çıkan Türkiye'nin yirmi yıllık büyük yatırımına, bedeli yüz milyarlarca dolarla ödenemeyecek büyük bir darbe. Olayların Arap mediasındaki görüntüleri yıllardır Türkiye adına işleyen son derece işlevsel kamu diplomasisinin tamamını çöpe atmak üzere birileri tarafından bir fırsat olarak kullanılmıştır. Türkiye tarafında Araplara karşı işlenen düşmanlık kadar Araplar arasında da Türkiye'ye karşı düşmanlık için fırsat kollayan

çevreler var. O yüzden Arap ırkçıları ile Türk ırkçıları aynı amaca hizmet ediyorlar. Gerçekten ırkçılıklarında bile samimi olsalar birbirlerinin hamlelerini boşa çıkaracak işler yaparlar. Ama yaptıklarıyla her ikisi birbirlerine hizmet ediyor, âdeta bir dayanışma içinde, sonuçta kendi ırklarına değil, aynı efendiye, İsrail'e bir yarar üretecek işler yapıyorlar. Arap ırkçılığı Arap'ın zehri olduğu gibi Türk ırkçılığı da Türk'ün zehridir.

Bununla kalsa yine iyi... Artan Arap düşmanlığı, Türkiye'nin üzerine bir ırkçılık, yabancı düşmanlığı, güvenilmezlik, istikrarsızlık gibi algılar yapıyor. Türkiye'nin Suriye'de hem ABD hem İsrail'in oyunlarını bozan bazı hamlelerini boşa çıkarma etkisi hedeflenmiştir. Bu hedefler inşallah tutmayacaktır ama bu, yapılanın Türkiye'ye karşı taammüden böyle yıkıcı bir hedefe oynadığı gerçeğini değiştirmiyor. Bu aşamada yapılması gereken, böylesi olayların bir daha tekrarlamaması için gereken tedbirlerin alınmasıdır.

Bunun için sığınmacılarla ilgili ırkçı siyaset bezirgânlarını şımartıcı politikardan geri dönmeli, insani siyasetin zeminini restore etmekle başlanmalı. Irkçıları razı etmenin kendinizden vazgeçmek dışında bir yolu olmadığını bilmeli ve onları yok saymalı. Türkiye'ye en yıkıcı terör eylemlerinden daha fazla zarar veren, MOSSAD

Son zamanlarda uygulanan politikalarla âdeta ırkçılar memnun edilmeye çalışıldı, ama onları memnun edelim derken ahlaki, insani zeminimizi kaybetmekle karşı karşıya kaldık.

ve CIA'nın parmak izi bulunan bu eylemlerin bedeli mutlaka ödetilmeli ve bu kışkırtıcı eylem ve söylemleri yargılamanın yolu açılmalı.

Belki başlı başına ırkçılık ifade özgürlüğü kapsamına girebilir ama halkı yalan dolanla, nefret söylemleriyle birbirine karşı tahrik etmek, cürüm işlemeye kışkırtmak bir ifade özgürlüğü kapsamına girmez. Olayın geldiği aşama açıkça terördür ve bu ırkçı tahrikin böyle cana, mala zarar verecek boyutlara geleceği aşikâr. Şurası açık ki giderek Türkiye için en ciddi terör tehdidinden daha da ağır bir tehdit hâline gelmiş bir ırkçılık ve yabancı düşmanlığı sorununuz var. Bu tehdidin afaki bir değerlendirmeye dayanmadığını görmek için sadece birkaç hadisenin medyaya yansımalarının sonucunda bütün dünyada Türkiye algısının nasıl etkilendiğine bakmak yeter de artar. Bu algı değişimi Türkiye'yi özellikle Körfez'den gelen turizmi ve yatırımları durduruyor, var olan yatırımların da çekilmesini sağlıyor.

İşin ilginç tarafı, aslında bu ırkçılık ve yabancı düşmanlığı algılarının iyi çalışılmış organize operasyonlarla üretilip yönetilmesi. Bunları dışardan izleyen, Türkiye'de her yabancının veya her turistin her gün, her yerde ve herkes tarafından her an bir saldırıya maruz kalabildiğini zannediyor. Oysa bu tabii ki gerçek değildir. ırkçılık ve yabancı düşmanlığı çok şükür ki Türkiye'de hiçbir zaman yaygın bir tutum değildir, olmamıştır.

Gerçi ırkçılığa, yabancı ve göçmen düşmanlığına yatırım yapan siyaset bezirgânları sığınmacı karşıtlığının çok ciddi bir toplumsal tabanı bulunduğunu ve kendilerinin bütün yaptığının bu tabanı temsil etmek olduğunu iddia ediyorlar. Bunu söylüyorlar ama yaptıkları bir temsilden

öte insanları sürekli bir konuda şartlandırarak kışkırtmak oluyor. “Temsil etmek” ile “telkin ederek, hipnotize ederek, beyin yıkayarak” insanları bir kötülüğe kışkırtmanın nasıl yer değiştirdiğini görmek çok önemli. Kayseri provokasyonunda halkın kendiliğinden bir tepkisi yoktu. Çok önceden çalışılmış bir senaryoya göre halkın galeyana gelip ayaklanması ve bir topluma karşı linç girişiminde bulunması hedeflendi ama bunun sağlanamayacağı da bilindiği için, bunun sadece görüntüsü bile yeterli olacağından kamyonlarla sabıkalı provokatörler getirildi.

Türkiye’de yıllardır mülteci düşmanlığında öne çıkanların hırçınlığı, gaddarlığı, duygusuzluğu, anlayışsızlığı bu toplumda temsil arayan bir halkla uzaktan yakından ilgili değil. Bu tutumların hepsi sadece ne yaptığını bilen ve yaptığı işe asla duygularını karıştırmayan ajanların kişilik özellikleri. Buna rağmen kendilerini bir halkın duygularını ‘temsil etme’ iddiasıyla meşrulaştırmaya çalışıyorlar. Tıpkı 6-7 Ekim olaylarında taş atan, sokak gösterileri yapan Kürt gençlerini temsil ettiklerini iddia ederek “Biz kendileriyle konuşulacak son nesiliz,” diyen PKK'nın kart siyasi temsilcilerinin iddiaları gibi. Bizzat kendi kışkırttıkları, yönettikleri, sokağa sürdükleri Kürt gençlerinin laftan anlamaz öfkesini öne sürüp kendilerine alan açmaya çalışıyorlardı. Gerçekte ise o sokak gösterilerinin, o vandal şiddetin arkasında bizzat kendileri vardı. Şimdi de Suriyelilere düşmanlığı kışkırtanlar, belki toplumda zaten var olan bir öfkenin sadece temsilini yaptıklarını söyleyerek kendilerini meşrulaştırmaya çalışıyorlar. Oysa yaptıkları neresinden bakılırsa var olan şiddetin, yükselen nefretin ve öfkenin bizatihi sebebi. Ürettikleri ve yaydıkları öfke Türkiye'ye sığınmış ve on üç yıldır dünyaya örnek oluşturan müstesna bir muameleyi görmüş bir halka karşı insanlık suçları işlemeye kışkırtıyor. Böylece yıllardır verdiği muhteşem imtihanla dünyada insani siyaset noktasında zirvelerde bulunan Türkiye'yi aşağılara çekmiş oluyorlar. Neresinden bakarsanız insanlık suçu, neresinden bakarsanız Türkiye'ye karşı korkunç bir saldırı! Buna hâlâ neden dur denilmiyor olması sorulması gereken bir husustur.

IRKÇILIK VE YABANCI DÜŞMANLIĞI ENGELLENMELİ

Kaldı ki siyasette hangi eğilimler varsa onlar temsil edilmeli ve bunların savunması yapılmalıdır, diye bir şey yoktur. Türkiye’de bölücülük bir siyaset konusu olamıyor mesela. Dinî, etnik veya bölgesel ayrımcılık yapmayı savunan bir siyaset de olamaz. Bunu yapmayı isteyenler olabilir, başkalarından nefret edip onlara karşı her türlü ayrımcılığı arzulayanlar olabilir, ama bunun siyasette temsili olamaz. Bunu savunmanın önünü açtığınız zaman siyasal alanı genişletmiş olmazsınız, bilakis toplumun sağlığını, sıhhatini bozmuş olursunuz. Terörist bir örgütün siyasette temsili olamaz. PKK’nın, DAESH’in veya başka herhangi bir terörist örgütün siyasi temsili hem siyaseti bozar hem toplumu.

Geçimini ırkçı kışkırtmalardan, cehalete yatırım yapan manipülasyonlarından sağlayan siyaset vandallarının yaptıkları tahriklerle beslenen yabancı düşmanlığı, “Suriyeli” düşmanlığı, hele çok pervasızca artık telaffuz edilebilen “Arap düşmanlığı” bu ülkenin dokusunu tahrip edecek hâle gelmiştir. Bu ülkede sayıları 5-6 milyonu bulan Türkiye Cumhuriyeti’nin asli vatandaşı Arap var ve bunlar bu ülkeye şimdi ırkçılık satanlar gibi yüz sene önce gelmiş değil, İslâm’ın doğuş yıllarında evlâd-ı fütûhat olarak gelmiş, bu ülkeyi vatan kılan ruhun taşıyıcısı insanlar. Esasen böyle olmasa bile kendi başına Arap düşmanlığı insanlık dışı bir cürümdür, ama dikkat çektiğimiz bu basit gerçek bugün bu ülkede ırkçılığın aynı zamanda nasıl bir cehalete yatırım yaptığını gösterir.

Toplumda elbette hiç kimse hiç kimseyi sevmek zorunda değildir, zorlamaya mecbur da edilemez kimse. Ama kimse başka bir ırkı, başka bir kavmi tahkir edemez, ona karşı başka insanları kışkırtamaz. Buna bir yerde göz yumulduğu zaman bunun bir süre sonra bir normallik kazanması kaçınılmaz olur. Her türlü sapıklık, topluma sunulduğunda alıcısı olur. Sunumun ayartıcı bir tarafı vardır. Bu işin sunumuna göz yummamak gerekiyor. Toplumu barış ve huzur içinde bir arada tutma sorumluluğuna sahip olan devlet uyuşturucuya, alkolizme, fuhşa, pornografiye karşı tedbir aldığı gibi toplumun huzurunu bozan ırkçılık ve nefret söylemlerine

karşı da tedbir almak durumundadır. Yoksa serbest bıraktığınızda pornografinin de fuhşun da uyuşturucunun da alıcısı bütün topluma yayılacak şekilde artar. Zannedildiği gibi yabancı düşmanlığı toplumda var da birileri buraya tezgâh açıyor değil. Birileri buraya tezgâh açtığı için yabancı düşmanlığı ve nefreti insanlar için mümkün bir seçenek hâline geliyor. Bu yolun behemehâl kapanması gerekiyor. Bu yol tıkanacağı zaman emin olun Türkiye’de sığınmacılara karşı doğal olarak oluşabilecek hoşnutsuzluklar normal sınırlarına çekilir. Nefret söylemleri ve ırkçılığın bir siyasi geçim kaynağı olmaktan çıkarılması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Türkiye’de göçmenlerden ötürü ortaya çıkan görüntünün elbette bazı kesimlerde bir değişiklik, bir farklılık, hatta bir ürküntü yaşatması muhtemeldir. Ancak bu değişiklik başka türlü de yönetilebilirdi. Yabancı bir sorun değil bir tanışma fırsatı, bir başka dünyaya, bir başka ufka bir açılım boyutu da işlenebilirdi, nitekim öyledir. O yabancı bir ülkede kucaklanması üzerinden bir ülkenin vicdani tutumu, erdemleri ve özsaygısı işlenebilirdi ki bu da epeyce işlendi ve Türkiye’ye esasen çok şey kazandırdı.

Mültecilerin Türkiye’de sayıca çok daha fazla olduğu, hatta sorunlarının çok daha fazla hissedildiği ilk zamanlarda ciddi bir mülteci düşmanlığı yoktu, çünkü hiç kimse onları hedef almıyordu. O zamanlar Türkiye ekonomisi de görece daha iyi bir yoldaydı. Bu, mültecilerin bizatihi varlıklarının aslında zannedildiği gibi ekonomiye negatif bir etkisi olmadığını belki en önemli göstergesi.

İşin ilginç tarafı mülteci düşmanlığının tırmandırılması ve birçoğunun gönderilmeye başlanması ile ekonomik sıkıntıların yoğunlaşması arasında göz ardı edilemeyecek bir mütakabiliyet var. Türkiye göçmenleri gönderme yönündeki tutuma sarıldıkça ekonomik durumlar daha iyiye gitmedi. Peki, bunu neyle açıklayacağız? Korelasyonu ne şekilde kuracağız? Salt ekonomik göstergeler durumu açıklamaya yeterli midir? Yoksa olayın manevi boyutları da var mıdır? Dünyaya bakış tarzımızın, hatta kişiliğimizin değişmesi, yaşadıklarımızı görme biçimimizi de değiştiriyor olmasın?

“IRKÇI DEĞİLİZ AMA...”: TÜRKİYE’DE GÖÇMENLERE DAİR TESPİT VE ÖNERİLER

— CENK BEYAZ —

Türkiye’de birçok kişi tarafından kabul edilebileceği üzere uzunca süredir tehlike arz eden en önemli konulardan birisi terör idi. Terör, değişen biçimleriyle maalesef tam anlamıyla ortadan kalkmadı. Türkiye için hâlâ en büyük sorunlardan biri olarak yerini korumaktadır. Ancak son yıllarda göçmenler aleyhine devam eden söylem ve eylemlerin gösterdiği üzere Türkiye’deki esas sorunlardan birinin yabancı düşmanlığına ve hatta ırkçılığa evrildiğini söylemek ne yazık ki mümkün hâlâ gelmiştir. Bilhassa Arap düşmanlığı ekseninde cereyan eden bu sorun sosyal medya üzerinden körüklenmekte, ev sahibi toplumu ve Türkiye’ye sığınan göçmenleri fevkalade olumsuz etkilemektedir. Bu vaziyetin ortaya çıkmasındaki faktörlere bakıldığında uluslararası siyaset ve kamuoyu, devletler, Batıda yükselen milliyetçilik görünümüleri, göçmenler, ev sahibi toplum, yasal olmayan süreç, yapı ve kişiler gibi çok aktörlü bir durumdan bahsetmek gerekmektedir. Bir yanda göçmenlerin iskân, dil, uyum vb. süreçlerinin hangi nitelikte gerçekleştirildiği, diğer yanda ise ev sahibi toplumun bu kadar kalabalık bir kitle nüfusa uzunca bir süre nasıl davranabileceği, bir arada yaşayabileceği ve uyum sürecine dâhil olabileceği, sorunların çözümünde dikkat edilmesi gereken hareket noktalarını meydana getirmektedir. Bu türden hareket noktaları dâhilinde bu metinde dünyada ve Türkiye’deki göçmenlere dair mevcut duruma değinilerek güncel veçheleri ile göçmenlere olan bakıştaki tezahürlere vurgu yapılacaktır. Bu doğrultuda son zamanlarda daha

da gündemde olan göçmen karşıtlığı, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi söylem ve eylemlerin temelleri sorgulanmaya çalışılacaktır. Bunların yanı sıra bilhassa Türkiye bağlamında göç ve göçmenliğe ilişkin olarak tespit ve öneriler ifade edilmeye çalışılacaktır.

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE GÖÇMENLERE DAİR GÖRÜNÜM

İnanan insanlar için bu dünya hayatı bir göç ve gurbet diyarı olmaktadır. Dünyanın geçici, ahiretin ise kalıcı bir yer olduğu birçok inanışta ve deyişte karşımıza çıkmaktadır. Ancak ulus devlet sınırlarının çok keskin olması, vize rejimlerinin mevcudiyeti, devletler, ideolojiler, dünya siyaseti, kapitalizm, savaşlar, afet, iklim değişiklikleri, itici-çekici faktörler vb. gibi birçok etken ile insanlar ait oldukları yerlerden başka yerlere hareket etmektedirler. Dünyada gurbette olan insanoğlu, gurbetçiliğini sürekli unutmakta, bir yönüyle gurbet içinde gurbeti de yaşamaktadır. İnsanlığın varlığının bilinebildiği andan itibaren insan hareketliliğinin de imkânlar ölçüsünde var olduğu bilindiğine göre bu hareketliliğe belirli sınırların getirilmesi pek de gerçekçi olmamaktadır.

Göçmenlerin hareketliliğini ölçmek ve kontrol etmek bu bakımdan bir hayli güçleşmektedir. Bu hususta başta Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK-UNHCR) olmak üzere devletler, sivil toplum kuruluşları vb. göçmenlere, mültecilere, sığın-

Sosyal medyada ve bilhassa siyaset cephesinde görülen göçmen karşıtlığına, yabancı düşmanlığına ve ırkçılığa varan düzeylerde cereyan eden söylem ve yaptırımlar da göçmenlere yönelik tavrın, bakışın ve eylemin değişmesine etki etmektedir.

macılara vb. gibi sıfatlara sahip insanlara dair istatistiki verileri internet sitelerinden ve sosyal medya hesaplarından paylaşmaktadır.¹ Güncel verilere göre, Nisan ayı sonu itibarıyla 120 milyon insanın yerinden edildiği tahmin edilmektedir. Ülke içinde olmakla birlikte uluslararası düzeyde hareketlilik daha da görünür olmaktadır. Tüm dünyadaki mülteci nüfusunun 43 milyonu aştığı, son birkaç sene içerisinde Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Filistin’de yaşananların bu miktarı daha da arttıracığı öngörülmektedir. Sığınma arayan insanlar sırasıyla Suriye, Afganistan, Venezuela, Ukrayna, Sudan, Yemen ve Filistin’den öncelikle yakın ve komşu ülkelere gitmeye çalışmakta, bu komşu ülkelerin çoğunluğu ise düşük ve orta gelirli bir toplum yapısına sahip olmaktadır. Bu durum da göçmenler ile ev sahibi toplum arasında muhtelif gerilimlerin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Türkiye de bu gerilimi son yıllarda belirgin bir biçimde yaşamaktadır.

Dünyanın birçok bölgesinde savaş, iklim, afet vb. zorunlu hâllerden ötürü insanlar ülkelerini terk edip başta sınır ülkeleri olmak üzere başka ülkelere göç etmek durumunda kalmaktadırlar.

1 BMMYK’nın Türkiye sayfası için bkz. <https://www.unhcr.org/tr/>. BMMYK’nın göçmenlere dair verileri hakkında bkz. <https://www.unhcr.org/global-trends>. Türkiye istatistikleri için bkz. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>.

Bu durum Türkiye için tek başına özel bir hâli ihtiva etmemektedir. Ancak Türkiye için farklı olan durum en azından 100 yıllık Cumhuriyet tarihi dikkate alınır 2011’e kadar soydaş ve dindaş olarak adlandırılan Türk ve Müslüman nüfusun Osmanlı’dan bakiye kalan yerlerden yoğunluklu bir şekilde anakaraya gelmesiydi. Türk ve Müslüman olmalarına, Türkiye’de bulunmalarına ve birkaç kuşak geçmesine rağmen “muhacir” sıfatından kurtulamayan soydaş ve dindaş topluluklar belirli ölçülerde ayrımcılığı ve ötekileştiriciliği süreç içerisinde deneyimlemişlerdir. Çoğunluğu aynı dine mensup olmakla birlikte Suriyeli nüfusun kahir ekseriyetinin Arap olması zaman ilerledikçe yabancı düşmanlığını, ötekileştirmeyi, ayrımcılığı ve hatta ırkçılığı bariz ve görünür hâle getirmiştir.

2011 yılında Suriye’de vuku bulan ve hâlihazırda devam eden iç savaş sebebiyle Türkiye’ye sığınan göçmenlerin (bugün de azalan seviyelerde olsa dahi) ilk zamanları çoğunlukla “misafir” algısıyla “ensâr-muhâcir” yaklaşımı ile geçmekte iken, göçmen sayısının artması, belgesiz-yasal olmayan-düzensiz göçmen akışlarının fazlaşması gibi sebeplerle göçmenler meselesi kamuoyunda daha fazla yer almaya başlayan bir durum hâline gelmiştir. Sosyal medyada, gündelik söylemlerde dahi bu denli vurucu şekilde vücut bulan göçmen karşıtı söylemin gündelik hayat akışında birebir kar-

Göç, bir tehdit ve kriz unsuru olarak görülürse bilhassa genç göçmenler damgalanmış, ötekileştirilmiş ve suçla itilmiş bireyler olarak toplum ve ülke için daha fazla maddi ve manevi yük hâline dönüşebilirler.

şılık bulduğunu söylemek güç gözükmetedir. Göçmenin içerilmesi ve dışlanması gibi iki uç durum arasında kendini kitlesel biçimde ifade etmeyen ya da edemeyen insanların varlığı söz konusu edilirse sosyal medya hesaplarında ya da siyasetçilerin söylem ve eylemlerinde ön plana çıkan göçmen karşıtlığı, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık içeren ifadeler gündemi meşgul etse de Türkiye’de birçok toplumsal durumda olduğu üzere “sessiz dip akıntısı” şeklindeki kitlenin tavrı göz ardı edilmemelidir. Ancak bu kitlenin de ekonomik ve toplumsal meseleler bağlamında son seçimlerde görüldüğü üzere, göçmenlerin korunmasını, mağdur edilmemesini vb. gibi göçmenlerin lehinde insani düşüncelere sahip oldukları görünse de genel gidişat ve geleceğe dair süreçten endişe duydukları, göçmenlerin ve ev sahibi toplumun geleceğine dair sürecin hâl yoluna koyulmasının gerekliliğine önem verdikleri görülmektedir.

Bunların yanı sıra pandemi süreci esnasında ve sonrasında etkisi gittikçe artan ekonomik vaziyet de göçmenlere dair olumsuz kanaatlerin artmasına etki eden faktörlerden olmaya başlamıştır. Ayrıca sosyal medyada ve bilhassa siyaset cephesinde görülen göçmen karşıtlığına, yabancı düşmanlığına ve ırkçılığa varan düzeylerde cereyan eden söylem ve yaptırımlar da göçmenlere yönelik tavrın, bakışın ve eylemin değişmesine etki etmektedir. Bu süreç devletin de göçmenlere bakışını bir miktar değiştirmesine, daha “güvenlikleştirici” bir hâl almasına sebebiyet vermiştir.

13 yılı tamamlayacak bu süreç içerisinde hem göçmen hem de ev sahibi toplum lehinde ve aleyhinde olaylar meydana geldi. Bilhassa sosyal medyada görülen, doğru ve yanlış bilginin karıştığı manipülatif bilgi akışları bu süreçte tarifsiz zararlar verdi. Ancak tüm bunlara

rağmen gündelik hayat akışında bölgedeki diğer ülkelere kıyasla Türk toplumunun göçmenlere karşı hamiyetperver yaklaşımı her geçen gün azalan bir biçimde de olsa tamamıyla ortadan kalkmadı.

Geçtiğimiz günlerde Kayseri’nin Melikgazi ilçesinde 7 yaşındaki Suriyeli bir kıza cinsel istismarda bulunduğu gerekçesiyle Suriye uyruklu bir şahıs tutuklanmış, çocuk koruma altına alınmıştı. Bununla ilişkili olarak meydana gelen olayların da provokatif amaçlı olduğu süreç içerisinde anlaşılmıştı. Fiili eylemlerde rol alan birçok kişinin sabıka kaydı vb. geçmişlere sahip oldukları tespit edilmiştir. Olayların ardından yapılan inceleme ve soruşturmalara göre, sadece sosyal medya uygulaması X üzerinden yaklaşık 79 bin hesaptan 343 bin paylaşım yapılmış, bunların yüzde 37’sinin bot hesaplar aracılığıyla yapıldığı İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya tarafından ifade edilmiştir.² Türkiye’de vuku bulan olayların etkisi Suriye’nin kuzey bölgelerinde de görülmüştür. Türkiye’nin kontrolündeki bu bölgelerde meydana gelen olayların etkisiyle Türkiye’de Suriyeli nüfusun yoğun olarak bulunduğu şehirlerde Suriyelilere ve Suriyelilere ait işyerlerine yönelik menfi eylemlerin olduğu görülmüştür.

Meydana gelen bu olumsuz durumlar hem göçmenlere hem de ev sahibi topluma zarar vermektedir. Birçok insanın yaşamayı arzu ettiği Batı’daki ülkelerin demografik yapılarına bakıldığında yabancı menşeli denilebilecek insanların oran bakımından bir hayli fazla oldukları görülebilecektir. Bu bağlamda göç hareketlilikleri sorun ve krizden çok bir imkân ve fırsat olarak görülmelidir. Bu cümle ilk anda çok aykırı gelebilir ancak Türkiye’nin son yıllardaki doğurganlık, nüfusun yenilenmesi, istihdam piyasasındaki eğilimlerine bakıldığında göçmenlerle birlikte uyum içerisinde yaşamının yollarını bulmaktan başka çarenin olmadığı da hesaba katılmalıdır. Elbette bunun için de kapsayıcı bir göç ve uyum politikasına ihtiyaç vardır. Bu hususta en çarpıcı örneklerden biri Almanya’da görülmektedir. Batı’daki

2 İçişleri Bakanı Yerlikaya: Kayseri’deki olaylara ilişkin 63 hesaplara ilgili soruşturma başlatıldı: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/icisleri-bakani-yerlikaya-kayserideki-olaylara-iliskin-63-hesapla-ilgili-sorusturma-baslatildi/3263272>

birçok ülkede olduğu üzere Almanya da nüfusu-
nu yenileme sorunu yaşamaktadır. BMMYK'nin
verilerine göre Almanya, dünya çapındaki tüm
mültecilerin yüzde 6'sını oluşturan yaklaşık
2,1 milyon kişiye ev sahipliği yapmaktadır.³
Türkiye'den giden yurttaşlarımızın yaşadıkları
Almanya kaynaklı olumsuz tecrübelerle rağmen
kapsayıcı bir göç ve uyum politikasına sahip
olan Almanya göçmenleri entegre ve hatta
asimile etmeye çalışmaktadır. Türkiye de 100
yıllık Cumhuriyet tarihine dahi sığmayan bir
göç ve göçmenlik tecrübesiyle adil, insani ve
kapsayıcı bir göç ve uyum politikası işler hâle
getirebilir ve bu model tüm dünyaya örneklik
teşkil edebilir.

Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre ise,
11 Temmuz itibarıyla 3 milyon 109 bin 867
Suriyeli geçici koruma statüsü ile Türkiye'de
ikamet etmektedir. Bu statüde olanlar sırasıyla
İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Adana,
Mersin, Bursa, Konya, İzmir, Ankara şehirlerin-
de yaşamaktadırlar. Resmî kayda dayanan bu
veriler gerçekte farklılık içerebilmektedir. Öyle
ki, Anadolu'nun bir şehrinde kaydı bulunan bir
Suriyeli izinsiz bir biçimde iş, aile, kültür, iklim
vb. sebeplerden ötürü başka bir şehirde yasal
olmayan bir biçimde hayatını sürdürmektedir.
Bu durum da Türkiye için "çifte düzensizlik"
anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra farklı
yasal ya da yasal olmayan statülerde Suriyeli ve
diğer ülkelerden gelen göçmenler de Türkiye'de
bulunmaktadır.⁴

Türkiye açısından esas önemli olan hususlar-
dan birisi Türkiye'de bulunan Suriyeli nüfus
yapısının genç denilebilecek bir demografik
özellikle sahip olmasıdır. 0-15 yaş arasındaki
nüfusun toplamı 1 milyon 322 bin 818, 15-65
yaş arasındaki nüfusun toplamı 1 milyon 734
bin 746 ve 65 ve üzeri yaş grubunun ise toplamı
52 bin 303'tür. Oran bakımından ise 0-15 yaş
grubundaki nüfusun çarpıcı bir biçimde diğer
yaş gruplarına göre daha fazla olduğu tahmin

3 BMMYK'nin mülteci istatistikleri için bkz. <https://www.unrefugees.org/refugee-facts/statistics/>

4 Göç İdaresi Başkanlığı'nın verdiği bilgilere göre,
Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyeli
sayısı 3 milyon 109 bin 867, uluslararası koruma
kapsamında bulunan yabancı sayısı 228 bin 290 ve
ikamet izni bulunanların sayısı ise 1 milyon 111 bin
176'dır.

edilebilir. Bu durum kısa, orta ve uzun vadede
üzerinde bir hayli düşünülmesi gereken bir
anlayışı gerekli kılmaktadır. Zira göçe bir imkân
ve fırsat olarak bakıldığında genç göçmenler
uyumun birer parçası olabilirler, Türkiye için
katma değer üretebilirler. Eğer göç, bir tehdit ve
kriz unsuru olarak görülürse bilhassa genç göç-
menler damgalanmış, ötekileştirilmiş ve suçla
itilmiş bireyler olarak toplum ve ülke için daha
fazla maddi ve manevi yük hâline dönüşebilir-
ler. Bu bakımdan Türkiye'de ve dünyada vuku
bulan dinamik göç hareketlerini aklı selim ve
uzun vadeli bir bakış açısıyla değerlendirmek
önem arz etmektedir.

Kapsayıcı bir göç politikasını işler kılabilmek
için bilhassa Suriyelilerin demografik özellik-
lerine dair analizlerin iyi bir şekilde yapılması
gerekmektedir. Öncesinde Türkiye'deki göçmen
ve yabancıların demografik özelliklerinin bir
envanterinin oluşturulması şarttır. Bu veriler
özenle saklanmalı, menfi kurum ve şahıslarla
paylaşılmalıdır. Öncelikle kırdan ve kentten
Türkiye'ye gelenlerin sahip oldukları doğur-
ganlık, suç, dindarlık, dil, eğitim, uyum vb.
eğilimler ve özellikler bakımından farklılıkları
uyumun niteliğine etki etmektedir. Bu süreçte
göçmenlerin Türkçeyi, ev sahibi toplumun
Arapçayı öğrenmeleri uyumu mümkün hâle
getirecek önemli hususlardandır. Göçmen ço-
cukların ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz
kalmadan eğitim ve öğrenim görmeleri uyumun
en temel bileşenidir. Zira ilkokulu bitirdikten
sonra okulu terk etmek zorunda kalan çocuklar
çocuk yaşta çalıştırılma, istismar edilme vb.
mağduriyetlere uğramakta, bu türden durumlar
da göçmenlere olan bakışın daha da kötüleşme-
sine sebebiyet vermektedir. Göçmen ebeveynle-
rin çocuklarını birer gelir unsuru görmelerine
dair tedbirlerin alınması ve gençlerin topluma
uyumlarının uygun bir biçimde gerçekleştiril-
mesi gerekmektedir.

Bu göç hareketliliği çerçevesinde nitelikli (va-
sıflı) ve niteliksiz (vasıfsız) göçmen ayrımının
da ayırt edilmesi gerekmektedir. Göçmenlere
yönelik meydana gelen olumsuz söylem ve ey-
lemler bilhassa nitelikli göçmenin Türkiye'den
daha Batı'daki ülkelere göç etmelerine sebep
olmaktadır. Yanı sıra yabancı yahut göçmen
bir doktorun inşaatta çalışması vb. durumların
vuku bulması hem göçmene hem de Türkiye'ye

zarar vermektedir. Bu durum Türkiye’de ihtiyaç duyulan alanlara göçmenlerin entegre edilememesinin bir sonucu olarak da görülebilir. Her ne kadar bu hususta kesin veriler olmasa da sosyal medya hesaplarından sıkça paylaşıldığı üzere niteliksiz göçmenin Türkiye’de kaldığı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan doktor, mühendis vb. nitelikli insanların Batı’daki ülkelere göç ettikleri de ön plana çıkarılmaktadır.

Sadece nitelikli göçmenler için değil siyah, Arap vb. görünümünde olan iş insanlarına karşı toptan bir biçimde ayrımcı, ötekileştirici ve ırkçı bir tavırda bulunulması Türkiye’de yatırım yapmak isteyen yabancıları da güvensiz hâle getirmektedir. Son günlerde sosyal medya hesaplarında paylaşılan, elindeki bıçağını Arap bir turiste sallayan vatandaş bu durumun ne yazık ki vücut bulmuş hâli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göçmenlere yönelik olumsuz tavrılardan nasibini alan bir diğer grup ise uluslararası öğrencilerdir. Uluslararası öğrenci meselesi, belirli bir süre bağların koptuğu, bu sürecin telafi edilebilmesi ve daha iyi duruma getirilebilmesi bağlamında Türkiye’nin dâhil olduğu coğrafi ve stratejik konumu açısından fevkalade mühimdir. Bu durum Batı’daki ülkeler gibi sadece kültürel aktarım ya da para kazanma olarak görülmemelidir. Bazılarının eleştirdiği üzere “Osmanlılaşma ya da eksen kayması” olarak bu meseleyi toptanlaştırmak Türkiye’nin geleceğine yapmaya çalıştığı yatırıma zarar verecektir. Türkiye, Osmanlı dönemini de aşarak “gönül coğrafyası”na erişmeyi, buradaki insanlarla ilişkiler kurmayı arzu etmektedir. Bunun sayısız faydaları Türkiye içinde ve dışında yıllar geçtikçe anlaşılacaktır. Bu yüzden küçük ve kısa

vadeli gündem oluşturma ve siyasi kazanım elde etme amaçlarıyla göçmen karşıtlığı, ırkçılık gibi söylem ve eylemler bu türden kısa, orta ve uzun vadeli ülke politikalarına içeride ve dışarıda tamiri olmayacak ciddi zararlar vermektedir.

TESPİT VE ÖNERİLER

Göçmenlere ve yabancılarla dair yoğun gündemin ötesinde Türkiye’de sorulması gereken en önemli soru, “göçmenleri ve yabancıları bir kriz ve sorun olarak mı yoksa bir imkân ve fırsat olarak mı görmek?”, gerektiğidir. Türkiye’nin sadece yöneticiler değil tüm toplum nezdinde bu soruya bir cevabının olması gerekmektedir. Eğer bu cevap göçmenlere bakışın olumlu olduğu bir zeminde vuku bulacak ise ilk elden yapılması gereken, merkezi ve yerel yönetim birimlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının vb. yapıların koordineli hareket edebilmelerini mümkün kılacak, en başında kapsayıcı ve kuşatıcı bir mahiyette işlev görececek Göç Bakanlığı’nın kurulmasıdır.

Bu bağlamda gerekli güvenlik önlemlerinin ev sahibi toplum ve göçmenler için alındığı, ilgili kurum ve kuruluşların koordineli bir biçimde süreci yürüttükleri bu göç politikasında Göç Bakanlığı öncü birim olarak merkezi kurum ve kuruluşlar, yerel yönetimler, STK’lar iş birliğiyle kapsayıcı bir göçmen envanteri sistemi kurulmalıdır. Bu sistem ilgili kurum ve kuruluşların kullanımına açılmalı, mükerrer işlemlerin önüne geçilmeli, kayıt dışılık engellenmeli, göçmen ve yabancı nüfus daha iyi tanınarak göç ve uyum politikaları ahenkli bir biçimde sürdürülmelidir. Göç İdaresi Başkanlığı’nın bir süredir yürütmekte olduğu üzere göçü kaynağında kesme politikası kapsamında öncelikli olarak Türkiye’ye göçün fazla olduğu ülkelere göç ateşeliği ve müşavirliği gibi görev alanlarının arttırılması ve aktif bir biçimde faaliyetlerin yürütülmesi gerekmektedir.

Yine muhtemel koordinasyonun bir çıktısı olarak iskân meselesinin düzenli, keyfi olmayan ve adil denetimler çerçevesinde yürütülmesi gerekmektedir. Çoğu durumda göçmenler yerel yönetimlerle muhatap olmaktadır. Yerel yönetimlere bu hususta gerekli bütçe ve yetkiler verilmelidir. Ancak bu yetkiler birkaç ayrımcı, ötekileştirici ve ırkçı olarak nitelendirilebilecek

belediye başkanının yaptığı biçimde, merkezi hükümetin ve devletin politikasına aykırı bir şekilde icra edilmemelidir.

Türkiye’de birçok meseleye ilişkin kirli ve dezenformatif bilgi yaygınlaş(tırıl)maktadır. Bu durum bilhassa sosyal medya hesaplarında teyit edilmeden yayılmaktadır. Türkiye’de başta Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı olmak üzere ilgili kurum ve kuruluşların, yerel yönetimlerin, STK’ların resmî ve uzunca satırları içeren metinler dışında gündelik dille, birçok kesimin anlayabileceği, dikkat çekebilecek, akılda kalabilecek bilgi paylaşımlarını arttırmaları gerekmektedir. Göç ile ilgili ve yetkili kurum ve kuruluşların internet sitelerine ve sosyal medya hesaplarına bakıldığında veriler açıklıkla kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Eğer paylaşılacak bir bilgi söz konusu ise müracaat edebilecekler bu durum gerekçeli bir şekilde izah edilebilmelidir.

Göçmene dair yapılabilecek bunca eylemin yanı sıra ev sahibi toplumun da yapması gerekenler vardır. Her şeyden önce göçmenin temel insani hak ve hürriyetler bakımından hayatını sürdürmesi insani olandır ve uluslararası yükümlülükler açısından bu durum önemlidir. Göçmene karşı yapılan eylem, söylem, şiddet vb. her türlü unsur cezaya tabi olmalıdır. Kötülüğü yapanın yanına yaptıkları kâr kalmamalıdır. Göçmeni hiçbir hukuki ölçüte uymayan hâllerde çalıştıran ancak her fırsatta göçmene karşı tavrını yayan ikiye bölünmüşlükten vazgeçilmelidir. Türkiye’de ne yazık ki “istisnai durumlar” ve seçim sandığı etrafında süren siyasi ve toplumsal eğilimler bu türden toplumsal sorunların nihai çözümüne de olumsuz etki etmektedir. Ev sahibi toplum da “elini vicdanına koyup” sadece kendi refahını ve konforunu düşünmekten vazgeçerek göçmenleri her şeyden önce bir “insan” olarak kabul edip sadece 13 yıldır “Acaba bu göçmenlerin başına bu zamana kadar ne geldi?” sorusunu sorabilmelidir. Bu doğrultuda göçmen ile hiç konuşmamış, onunla hiç karşı karşıya gelmemiş, iyi ya da kötü hiçbir şey yaşamamış insanların dahi kitlesel, provokatif ve gerçek olmayan sosyal medya paylaşımlarına çanak tutmaları akla şu ayeti getirmektedir:

“Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız

İrkçi değiliz ama, ile başlayıp hiç de alakamız olmayan göçmen karşıtı bir vurgu ile cümleyi bitirip sosyal medya seline kapılmamalıyız. Elimizden, dilimizden geldiğince bu haksızlıklara karşı çıkmalıyız.

İçin, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın” (Hucurât-6).

Görülen ve işitilen bilginin doğru olup olmadığı kesinlikle teyit edilmelidir. Aksi takdirde kirlilik bir anda milyonlarca insana ulaşabilmektedir. Bu da telafisi mümkün olmayan zararlara sebebiyet vermektedir.

Yabancılar ve göçmenlere karşı duyulan korku, öfke ve nefret duyguları ne yazık ki olağanlaşmaya başlamaktadır. Bu durumu son yıllarda tüm dünyada gösterilen ve/veya görülen milliyetçileşmeye ve 100 yılını doldurduğumuz Cumhuriyet döneminin temel öğretilerinden birine borçlu olduğumuzu söylesek hiç de yanlış olmaz: “Türkiye, üç tarafı denizlerle dört tarafı düşmanlarla çevrilidir.” Bunu yazarken gerçekçilik için bir dengeyi de kurmak gerekmektedir. Çıkarları bağlamında devletler arasında “sıfır sorun” arzu edilen ve idealize olandır. Gerçek olan dinamiktir, ilkeye ve ideale ulaşma amacıyla sürekli bir çabayı gerektirir. Kendi yurttaşımızın, soydaşımızın, dindaşımızın gurbet ellerde, yaban topraklarda uğradığı haksızlıklara karşı dururken burada, yanı başımızda acı çeken, zulüm gören, ırkçılığa, ayrımcılığa maruz kalan göçmene yapılanları kabul etmemeliyiz. En azından İslâm’a inananların ve insani değerlerini yitirmeyenlerin yapmaları gereken budur. “İrkçi değiliz ama” ile başlayıp hiç de alakamız olmayan göçmen karşıtı bir vurgu ile cümleyi bitirip sosyal medya seline kapılmamalıyız. Elimizden, dilimizden geldiğince bu haksızlıklara karşı çıkmalıyız. Ancak bunları yaparken birlikte yaşayabilmeyi sağlayacak adil, düzenli, keyfi olmayan denetim ve idare mekanizmasına gerekli desteği verip aynı zamanda bu süreçlerin takipçisi olmalıyız.

KİTLESEL GÖÇ VE DÜZEN

— MEHMET FURKAN ÖREN —

İnsanın, toplumun, diğer canlıların ve hatta kâinatın temelinde nasıl bir varoluşsal mantık olduğu ile ilgili köklü bir araştırma, merak ve tartışma geleneği vardır. Hayatın, kozmosun ve büyük galaksilerin temeline ilişkin çözümleri iki temel yaklaşımda toplamak mümkündür. *Kaosa vurgu yapanlar ve düzenin altını çizenler...*

Kaos ya da çatışma yaklaşımının sosyal içerimi çelişki ve paradoksla mümeyyiz olmaktadır. Daha çok Marksist bir yaklaşımdan yola çıkan çatışma kuramı değişim ve dönüşümün motoru olarak zıtlıkları, düzen tezi ise uyum ve birlikteliği esas alır. Bu teze göre düzen, hayatın tüm yaşamsal faaliyetlerinde kendisini ele veren bir gerçek olarak bilimsel faaliyetlerin de temelini oluşturmaktadır. Madde, belli atomların matematiksel birleşiminden meydana gelir. İnsan biyolojisi başta olmak üzere tüm canlıların yaşamsal genetiğinde düzene dayalı bir işleyiş mantığı bulunmaktadır. Düzen bir tür güzellik ölçüsüdür. Bu ölçü ve birimler olmazsa hayatın ve var olan olguların tanımlanması, belli bir bütün çerçevesinde vasıflandırılması zor olacaktır. Bilim de temelde bu değişmez ölçü ve birimleri ortaya koyma arayışıdır. Nitekim bilimi farklı ortamlarda ve yerlerde denendiğinde aynı sonuçlar verecek deneysel faaliyet olarak tanımlamak mümkündür.

Hayatın işleyişinde düzen esas olduğundan düzensizlik riskli ve tehlikelidir. İslâm inancı bu düzenin korunması ve bozulmaması gerektiğini önemli bir ilke kabul etmiş, düzen bozuculuğu iblisçe bir yaklaşım ve insanlığın devamlılığı için tehlikeli olarak kodlanmıştır. Belirsizliğin üstesinden gelmek, düzen bozucu faktörleri ortadan kaldırmak ve düzenin devamlılığını sağlamak önemlidir. Kulağa tırmalayıcı gibi gelse de evrenin işleyiş biçiminde katı bir mantık

yatmaktadır. Bu mantığın belli sabiteleri, doğruları ve mantıksal içerimleri bulunmaktadır. “İnsan bedeni ırkçıdır,” belli oluşumlarla uyum sağlar, diğerlerini bünyenin dışına atmaya çalışır. Buradaki mantık bünyenin düzenli bir örgü içerisinde yaşamasını sağlamaktadır.

Tarih boyunca kural ve kriterlere göre toplumsal birliktelikler kuran insanoğlu, toplulukları belli ölçülere göre yönetmiştir. Bu ölçüler, kimi zaman kamusal rıza, kimi zaman elitlerin seçimi, bazen de diktatör yöneticilerin gayretleriyle oluşturulmuştur. Spontane bir şekilde oluşan toplumsal yapılar içerisinde bile birtakım kurallar kendiliğinden oluşmuş, gelenekselleşmiş ve kültürel formlara dönüşerek bir sonraki nesle aktarılmıştır. Buradaki kritik husus toplumsal hafıza, düşünce ve yapısında kalıplaşmış, benimsenmiş ve toplum işleyişinde düzenliliği sağlayan kuralların bozulması ya da bozulma riskiyle karşı karşıya geldiğinde verilen tepkidir. Tarihsel süreç içerisinde meseleye bakıldığında medeniyetlerin ve kültürel dönüşümlerin genelde dışarıdan etki eden faktörlerle revize edildiği, farklı konseptler kazandığı ve kimi zaman kaosa sürüklendiği görülmektedir. Göç medeniyet taşlarını oynatacak bir faktör olarak değişim ve dönüşümü tetikleyen önemli olaylardan birisidir.

Özellikle kontrolsüz şekildeki kitlesel göçler, göç edenler için vital birtakım durumlara işaret ederken, göçe maruz kalanlar içinse düzenin bozulması riski demektir. Kitlesel göçlerin savaş, açlık, hastalık ve benzeri pek çok sebebi bulunmaktadır. Her hâlükârda kitlesel göç sıkıntılı süreçlere işaret eder ve istenmeyen durumların ortaya çıkmasına yol açar. Ontolojik açıdan meseleye bakıldığında dünya, bütün insanlığın ortak malı olarak okunmaya müsaitken, reel olarak konu ele alındığında insanların zihinle-

Göç alan bir devlet göçü de belli bir mantıksal örüntünün içerisinde sokmak durumundadır. Güçlü devletin belirgin özelliği her yönüyle plan ve projeksiyonlar çerçevesinde çalışabilmektir. Ne yazık ki Türkiye'nin Suriyeli politikaları bu tarz bir görüntü vermekten uzaktır.

rinin ötekiyle bezenmiş sınırlarla, çerçevelerle, belli şablonlar ve doğrularla çalışan bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir. İnsan zihninin ötekiyle bağlantılı sınırlarla çevrili özelliği öznenin, mülkiyetin, biricikliğin ve kolektif olarak farklı medeniyetlerin/kültürlerin oluşmasının zeminini hazırlamıştır. İster dogma, ister hurafe ya da başka özellikler gösterebilir, insanlar belli düşüncelerle ve kalıplarla hayatı anlamlandırır. Bu kalıplar hatta kimi zaman dogma olan yargılar, bir bireyin meseleleri anlamlandırmasını sağlayan pusulalarıdır. Bu pusulalar ve kalıp yargılar tehlikeyle karşılaştığında tepkiler verilir ve reaksiyon gösterilir. Çünkü yabancı, var olan konforu bozucu bir unsur olarak karmaşa, çoğul yapılar ve entegre olmayan düşüncelere işaret eder. Bu durum mekânsal yapı anlamında gecekondur, düşünce bakımından kaos ve toplumsal işleyiş açısından düzensizlik demektir. İnsan zihni ise düzenlilik içerisinde çalışmaya eğilimlidir.

Millet ve medeniyetin çekirdeği düzen ve ölçüyle ilgilidir. Medeniyet ve kültür için önce sabiteler, bu sabitelerin öznel yönleri, bunları diğer kültür ve medeniyetlerden ayıran tarafları ve vasıfları ortaya konulmadan, bu vasıfların

farklılıkları deklare edilmeden bir millet kendisi olamaz. Millet kendi ölçülerini, felsefesini koruyan ve gerektiğinde diğerine sunandır. Göçmen olgusu için bu durumun fazlasıyla geçerli olduğu söylenebilir. "Misafir umduğunu değil bulduğunu yer," atasözü, beklenti ve düşünce bağlamında ev sahibinin önceliğine işaret etmektedir. Bu açıdan ister Suriyeli ister başka bir milletten olsun göç eden bir topluluğun misafir olarak geldiği ülkenin değerlerini, kültürünü, dilini ve yaşam biçimini öncelikle, oranın düzenine uyum sağlamaya çalışması ve adapte olması hayatın akışına ters bir durum değildir. Kitlesele göç alan devletlerin göçmenleri kendi devlet kurallarına ve toplumsal normlarına göre yönlendirmesi normal bir durumdur.

Göçün boyutları ve boyutların kamusal nitelik kazanan görüntüleri arttıkça "evdekilerin" kendi kültürel hafızaları ve farklılıkları hakkında tedirginlik duymaları insani özellikler dikkate alındığında beklenebilir bir durumdur. Çok fazla göç alan bir yerin karmaşık toplumsal hareketlere evrilmesi, fay hatları oluşturması ve milliyetçilik gibi eğilimleri tetiklemesi bu açıdan muhtemeldir.

Elbette ki devletlerin duyguları vardır ve Türkiye hitap ettiği coğrafya ve tarihsel misyonuyla büyük sorumlulukları olan bir ülkedir. Buradaki kritik husus devletin göç meselesine “kervan yolda düzülür” şeklinde bir anlayışla eğilmemesi gerektiğidir.

GÖÇ VE DÜZENSİZLİĞİN ÖRNEĞİ OLARAK İSTANBUL

Dünya ölçeğinde iyi ve güzel şehirlerin bu özellikleri ölçü, uyum ve plana bağlı olduğu söylenebilir. İslâm kelamcılarının kâinattaki uyum, ölçü ve düzeni ilahi varlığın mükemmelliğinin bir karinesi şeklinde okumuşlardır. İyi, mükemmel şehirler ölçülü ve uyumlu yerlerdir. İyi bahçeler ve ormanlar standardize olanlardır. Bu planlama ve ölçüler şehrin estetik, etik ve diğer hususları göz önünde bulundurularak ehil kişiler tarafından oluşturulur ve devlet tarafından gerektiğinde şiddet tekelini kullanarak uygulamaya sokulur. Diğer bir ifadeyle ortaya konulan toplumsal ve kentsel projeksiyon ve ölçüler harfiyen yerine getirildiğinde örnek medeniyetler ortaya çıkar. Standardizasyon ve ölçünün olmadığı yerde ortaya çıkan manzaranın özelliklerini görmek için bugünkü İstanbul’un durumuna bakmak yeterlidir. Bu köklü şehrin sadece bir mahallesinde bile yüzlerce farklı bina, oluşum ve mimari örneği görmek mümkündür. Karmaşık, plansız, enva-i çeşit bina özelliklerinin görüldüğü bu şehirdeki sorunların kaynağına inildiğinde ise göçün belirgin etkisi olduğu görülmektedir. Taşı toprağı altın olarak kodlanan bu şehir, 1950’li yıllardan başlamak üzere kontrolsüz ve düzensiz bir şekilde iç göç ve iç göçe eklenilen dış göçler dolayısıyla gecekondulu “çöplüğüne” dönerken, şimdilerde ise neoliberal yaklaşımlar sonucu “yabancılara” da satılan devasa rezidansların silüetleri altında ezilmektedir.

İstanbul’un büyük talihsizliği, şehrin çeperlerinde hatta kimi zaman merkezinde gecekondulaşmanın artmasına, kriminal vakaların ve sosyal bozulmalara neden olan iç göçün taşralı ve niteliksiz olmasıdır. Bununla birlikte süreç

içerisinde İstanbul’a iç göçün azalma eğilimine girmesi, göç eden ilk jenerasyondan sonraki jenerasyonun şehir kültürüne biraz daha aşına olması, öte yandan tersine göç dolayısıyla şehir kültürünün nispeten taşraya da taşınabilmesi, eğitim seviyesinin yükselmesi ve orta sınıflaşma süreci bir nebze de olsun şehir kültürüne, plana, ölçüye dayalı belli bir toplumsal anlayışın ortaya çıkmasına yol verdi. Ancak durağanlaşan iç göçten bir nebze olsun soluklanma yoluna giren İstanbul, bu sefer yine taşralı, niteliksiz ve üstelik kültürel dokusu farklı dış göçlerin yoğunluğuna maruz kaldı/kalmaktadır. Bu durum şehrin iki yakasının bir araya gelmesini zorlaştıran önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bugün İstanbul’un pek çok bölgesi şu ya da bu şekilde dışarıdan gelen göçmenlerden etkilenmektedir. Bu duruma turizm gibi günübirlik ziyaretler, neoliberal politikaların bir gereği olarak satışa sunulan rezidansların biçimsiz heybetleri eklendiğinde İstanbul’un düzenli bir şehir özelliği kazanması imkânsız hâle gelmektedir. Burada şehrin kaderi harfiyen uygulanacak sağlıklı bir planlama, ölçü ve düzenlemeye bağlıdır. Bunun içinse taşların yerli yerine oturacağı insan sirkülasyonunun azalması gerekmektedir.

ENSAR VE MUHACİR SÖYLEMİ

Ensar ve muhacir İslâm toplumunun ilk gününden bugüne çeşitli boyutlarıyla gündeme gelen kavramlardır. Özellikle Suriye olaylarının patlak verdiği dönemlerde yoğun bir şekilde göç alan Türkiye’de muhafazakâr dindar camiada, siyasi arenada ve kimi zaman akademik mahfillerde kullanılan bu iki kavram İslâm medeniyetinde köklü olan yardımlaşma ve dayanışma kültürüne göndermede bulunmaktadır. Buna göre muhacir yerini yurdunu terk etmek zorunda kalan kişilere, ensar ise onlara evlerini açanlara verilen isimlerdir. Ensar kavramı yardım edenler anlamına gelen boyutuyla değerli ve önemli bir özelliktir ve günümüz toplumunda belki de en fazla ihtiyaç duyulan kavramlardan biridir. Oysa bu iki kavramın tarihsel boyutları ve pratik yönleri incelendiğinde özellikle muhacir olgusunun belli bir mantıksal örgü içerisinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Müslümanların hicreti kontrolsüz bir durum değil, planlı, ölçülü ve kısmi bir göç sürecidir. İslâm kaynakları incelendiğinde Hz. Peygamber’in (s.) önce

Akabe biatlarıyla Medinelilerden söz aldığı, sonra Mus'ab b. Umeyr gibi sahabeleri Medine'deki durumu öğrenmeleri için öncü olarak görevlendirdiği, akabinde Mekke'den kimlerin göç edeceği ve kimlerin şehirde kalacağını, Medine'ye göç edildikten sonra ise kimlerin nerede kalacağını ve ne yapacağını ölçülü bir şekilde planladığı görülmektedir.

Hız. Peygamber döneminde meydana gelen göç durumu, bir parça anakronik ihtiyatla beraber günümüz şartlarında iç göçte tekabül etmektedir. Mekke ve Medine'de yaygın olan kültür Arap kültürüdür. Mekke ile Medine'de birbirlerinin akrabası pek çok kişi bulunmaktadır. Hız. Peygamber'in dayıları ve annesi de Medinelidir. Bu şartlar düşünüldüğünde son birkaç yıldır yoğun bir şekilde göç alan Türkiye toplumunun tümüyle ensar olmasını beklemek ütopya, çünkü Türkiye'ye göçler düzensiz, ölçsüz ve disiplinsizdir. Öte yandan farklı kültürel kodlara sahiptir. Aslında bugünün şartlarında ensar kavramı daha çok devlete tekabül etmektedir. Çünkü göç politikası tekil olarak vatandaşların üzerinden gelemeyeceği kadar karmaşık bir süreçtir. Göç alan bir devlet göçü de belli bir mantıksal örüntünün içerisinde sokmak durumundadır. Güçlü devletin belirgin özelliği her yönüyle plan ve projeksiyonlar çerçevesinde çalışabilmektir. Ne yazık ki Türkiye'nin Suriyeli politikaları bu tarz bir görüntü vermekten uzaktır.

ATEŞİ HARLAMAK

Doğu ile Batı arasında köprü görevi gören Türkiye tarih boyunca göçlere tanıklık etmiştir. Uzunca bir süre Anadolu toprakları üzerinde medeniyet kuran Türkler Osmanlı'nın yıkılmasıyla beraber Anadolu coğrafyasıyla yetinmek durumunda kalmış, Osmanlı hinterlandı içerisindeki pek çok topluluk Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Savaşlar ve yaklaşık 40 yıldır süren terörle mücadele, sadece Türk toplumunun milliyetçi hafızasının güçlü olmasına yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda dışarıdan gelebilecek reflekslere karşı tepkisel olmasına da kaynaklık etmektedir.

Toplumsal tepkileri görünür kılan, fay hatlarının oluşmasına neden olan önemli olaylardan biri de kuşkusuz ekonomidir. Ekonomik durum

toplumsal olayların harlanmasında ya da sakinleşmesinde belirgin etkilere sahiptir. Fransız sosyolog Alain Touraine düşünürlerin İkinci Dünya Savaşı'nı çok fazla konuştuklarını ancak savaşa giden yoldaki kimi dip dalgaları görmezden geldiğini ifade ederken 1929 buhranına vurgu yapmaktadır.¹ Touraine'e göre krizler transatlantik gemi gibidir ve bu süreçlerin evrileceği yerleri kestirmek zordur. Krizlerin önemli çıktılarında birisi şüphesiz ki radikalleşmedir.

Bugün özellikle 2019'da ortaya çıkan korona salgını ve bu sürecin tetiklediği ekonomik/ sosyal krizlerin etkileri sürmektedir. Bu sürecin en etkili çıktısı ekonomik krizdir. Türkiye bu sürecin ağır bir şekilde hissedildiği ülkelerdendir. Türkiye'de son ekonomik sıkıntılarla birlikte orta sınıf olarak ifade edilen kesimin hızlı bir şekilde eridiği söylenebilir. Orta sınıf, özelde alt ve üst sınıf arasındaki dengenin kurulmasının, sağduyu ve genel toplumsal fay hatlarının yumuşak kalbidir. Bir sosyal zeminde orta sınıfın dar gelirli sınıf lehine olacak şekilde daralması geçinemeyen kesimin artışı demektir. Bu süreç toplumların duygusallaşması, sinir uçlarının hassaslaşması ve bununla beraber toplumsal hareketliliklerin artması demektir. Suriyeliler bağlamında sıklıkla devletin maaş verdiği, onların bazı imkânlardan bedava faydalandığı gibi söylemler bu tarz bir hassasiyetin farkında olarak durumu gündemleştirmektedir.

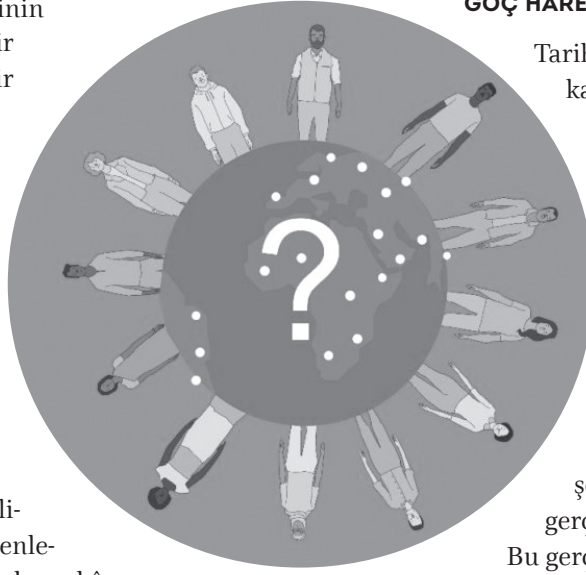
Özetle karmaşık toplumsal yapısı, farklı kültürel dokusuyla Türkiye'de fay hatları zaman zaman tetiklenmiş ve istenmeyen olaylara evrilmiştir. Kendi sınırları içerisinde bütünlüklü, düzenli ve ölçülü bir toplumsal dinamik, şehir yapısı ve toplumsal anlayış kurma konusunda zorlanan Türkiye'nin önünde şimdi artık milyonları aşan sığınmacı ve mülteci sorunu da bulunmaktadır. Elbette ki devletlerin duyguları vardır ve Türkiye hitap ettiği coğrafya ve tarihsel misyonu büyük sorumlulukları bulunan bir ülkedir. Buradaki kritik husus devletin göç meselesine "kervan yolda düzülür" şeklinde bir yaklaşımla eğilmemesi gerektiğidir. Ne var ki Türkiye'nin göç politikasının ortaya çıkardığı manzara, bu sözü andırır cinstendir.

1 Alain Touraine, *Krizden Sonra*, çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.

KİM YERLİ? KİM GÖÇMEN? KİM YABANCI?

— KAMİL ERGENÇ —

Bilinen insanlık tarihinin en kadim meselesidir göç... Bir yerden başka bir yere gitmek anlamında hareketi, dinamizmi, devingenliği içkin bir boyuta sahiptir. Nedenleri çeşitlidir... Coğrafyanın zorlayıcılığı olabileceği gibi açlık, yoksulluk, kıtlık, savaş ta olabilir... Bir inancın, itikadın, ideolojinin yayılmasını sağlamak ya da ticari faaliyetler de dâhildir bu nedenlerin arasına... Her hâlükârda mekân değişimi söz konusudur ve bu değişim tarih boyunca başka değişimleri de beraberinde getirmiştir. Kavimler göçü diye bilinen olgunun tarihin akışını nasıl değiştirdiği malumdur. Üzerinde yaşadığımız topraklar, göç hafızası en güçlü yerlerden biri olarak öne çıkar. Öyle ki buraların göç yolu olmasından mütevellit “köprü” metaforuna meşruiyet kazandırılmıştır. Gelip geçenin çokluğuna, Doğu ile Batı’nın birbirine bağlanmasına atıf yapan bu metafor tarihsel bir gerçekliğe işaret etmenin yanında, köprülerin yapay/sentetik karakteri göz önünde bulundurulduğunda, ilgili ülkeyi/toplumunu kimlik-kişilik yoksunu(n/l)u olarak resmetmesi gibi son derece sorunlu bir içeriğe de sahiptir. Ancak konumuz bu olmadığı için burayı hızlı geçiyorum.

GÖÇ HAREKETLİLİĞİ VE HİCRET

Tarih ilminden öğrendiğimiz kadarıyla diyebiliriz ki göçün etkilemediği bir toplum/kültür neredeyse yoktur. Orta Asya steplerinden Latin Amerika’ya, Hicaz Yarımadası’ndan Endülüs’e, İber Yarımadası’ndan Afrika ve Hindistan’a kadar göç hareketliliğinin şekillendirdiği küresel bir gerçeklikle karşı karşıyayız.

Bu gerçekliğin zorunlu sonucu olarak denebilir ki, küre ölçeğinde saflığını muhafaza etmiş bir kavim ve kültürden bahsedilemez. Hele ki globalleşme realitesinin -ki eksiksiz bir biçimde burjuva Protestan kültür kodlarını içkindir- neredeyse kemale ermek üzere olduğu bugünkü vasatta artık saf kültür ve kavim iddiası fantezi olmaktan öteye gitmeyecektir. Demek ki insanlık ailesi farklılıklarıyla bir arada barış içinde yaşamaya mecburdur. Bunun ötesi kan asaleti, kavim asabiyeti, toprak fetişizmi, kültürel ayrıcalık iddialı savaşlara, yıkımlara, asimilasyona, öjeniye yol açar ki, hâlihazırda Siyonist ırkçı-apartheid rejiminin faili olduğu barbarlık örneğinde görülebileceği üzere, utanç vericidir. Akl-ı selim sahipleri bu utanca ortak olmak istemeyecektir.

Müslümanların tarihi bağlamında göç, yeni bir tarihsel şafağın doğumuna refakat eden istisnai bir fenomendir. Mekke'den Medine'ye göç (*hicret*) yüce İslâm itikadının kendine mahsus bir sosyal gerçeklik inşa etmesini sağlayacak imkânları yaratması bakımından çok hayati, çok müstesna, çok muhteşem bir eylemdir! Kabilevi enstrümanların belirleyici ve tayin edici olduğu Mekke'de on yıldan fazla tevhid hakikatini beyan eden Resûl (s.) taş gibi katı/ muhafazakâr şirk kültürünün surlarında kalıcı gedikler açmayı başaramayınca, ilahi öğretinin rehberliğinde, tıpkı baraj duvarlarının yıkılmasıyla coşkun akan su misali, hicreti gerçekleştirmiştir. Bu tarihten sonradır ki İslâm, dinamizmini her geçen gün artıracak ve taşlaşmış şirk kültürünün korunaklı surlarını darmadağın edecek bilinç, duyarlılık ve etkiye erişecektir. Bu göç öylesine mühimdir ki, Müslümanlar tarihin başlangıcı olarak buraya referans verme gereği duymuşlardır.

Oysa Son Elçi'nin hayatında Bedir-Hendek savaşı gibi varlık-yokluk anlamına gelen hadiseler, Hudeybiye gibi stratejik önemi haiz antlaşmalar, vahyin ilk nâzil olmaya başladığı tarih gibi çok daha önemli kabul edilebilecek dönüm noktaları olmasına rağmen, ilk bakışta basit bir yer değiştirme olarak görünen hicret tarihin başlangıcı kabul edilmiştir. Peki neden? Hicreti bu kadar istisnai yapan şey nedir? Kanaatimce yüce İslâm itikadının yaşama alanı bulmasıdır bu sorunun cevabı. İktisadi-içtimai-siyasi-hukuki ve sair hayatın bütününe nüfuz edecek imkânı hicret sayesinde kazanmıştır İslâm. Müslümanlar bu eylem sayesinde müstakil bir varlığa kavuşmuş, inandıkları değer sisteminin ruhuna uygun sosyal gerçekliği inşa etmiş, Ehl-i Kitap'la (Yahudi ve Hıristiyan topluluklarla) ve müşriklerle birlikte -ve fakat özgün İslâmî kimlikleriyle- yaşamının şartlarını oluşturmuşlardır. Hicret sayesinde tabiri caizse barajın kapakları açılmış ve durgun su canlılara ulaşmıştır. Bu bağlamda hicretin/göçün, tarihin seyrini değiştiren inkılabi bir boyuta sahip olduğu gerçeği inkâr edilemez.

Göçe direnen toplumların/kültürlerin tarihe tanıklığı çok yüzeysel, çok primitif, çok hiyerarşik ve çok gaddarcadır. Yunan'ın kendi dışındakileri "barbar" diye niteleyen tarihî hafızasına yaslanan Batı Roma'nın barbarlar tarafından

Muhaceret yolundaki insanlar kendileriyle aynı inanca/itikada sahip insanların yurduna değil, bilakis başka dinden/inançtan olanların yurduna gitmek için ölümü göze almaktadır.

yağmalanması/yıkılması örneği bu bağlamda zikredilebilir. Haçlı savaşlarına gelinceye kadar dünyayı Kıta Avrupa'sının küçük kasabalarından/şehirlerinden ibaret zanneden Avrupa'nın bu savaşlar sonucunda farkına vardığı Akdeniz dünyası sayesinde geçirdiği evrim, göçün nelere kadir olduğunu gösterir. 1498 sonrasında ise bir yandan bugünkü Amerika'ya diğer yandan ise Ümit Burnu üzerinden Hindistan ve Afrika'ya yapılan seferlerin şekillendirdiği tarihsel süreç bugünün dünyasını anlamak için hayati önemdedir. Endülüs'ün ilmi/entelektüel mirası sayesinde Katolik kültür karşısında direnebilen toplumsallığın inşasında da göçün etkisi yadsınmaz. Denebilir ki Endülüs mirası olmasaydı kıta Avrupa'sı aydınlanmaya giden yolun köşe taşlarını döşeyemeyecek, Katolikliğin ultra-dogmatik, ultra-katı ve ultra-denetimci doğasıyla hesaplaşamayacaktı. Müslümanların kıta Avrupa'sına geçişiyle birlikte teşekkül eden Endülüs bu coğrafyanın kaderinin değişmesinde çok mühim bir rol oynamıştır.

BİR YOK OLUŞ OLARAK İÇE KAPANMA

Bugünkü Amerika'nın da bir göç imparatorluğu olduğu unutulmamalıdır. 1498 sonrası buraya yoğun seferler düzenleyen Anglosaksonların yerli halkı katlederek Kıta ve Ada Avrupa'sından taşıdığı yüz binlerin hasılasıdır Amerika. Her kavimden insana ev sahipliği yapmakta ve bu durumu kendisi için avantaja çevirebilmektedir. Farklı kavimlerin zihinsel kabiliyetini ortak bir ülkü şemsiyesi altında toplayarak küresel bir güç olmaktadır. Yerelliğe hapsolan, dışarı açılmaktan korkup içe kapanan toplumlar ise hem geçmişte hem de bugün, tarihin taşrasında yaşamaya devam etmektedir. İngiliz sömürgeciliğinin de göç odaklı bir strateji izlediği söylenebilir. Hindistan başta olmak üzere dünyanın çeşitli kavimlerinden devşirdiği insanları imparatorluğunun sürekliliği için işlevsel

Ötekileştirici eylemler özellikle halkı Müslüman beldelerden gelenlere reva görülüyor. Oryantalist literatürün Doğu toplumlarını tanımlamak için kullandığı ilkel, primitif, edilgin, keyif düşkün, şehvetperest, tembel, duygusal gibi klişeler aynen kullanılıyor.”

kılabilmektedir İngiltere. “Göçmenlere devlet bürokrasisinde yer verebilmesi İngiltere’nin çok kültürlülüğüne, demokratiğine, esnekliğine, hoşgörüsüne, çoğulculuğuna mı yoksa sömürgeci geleneğinden edindiği tecrübe sayesinde asimilasyon politikalarında uzmanlaştığına mı işaret eder?”, sorusunun cevabını okuyucuya bırakıyorum. Son yıllarda Afrika’da nüfus arayışına giren Çin’in -İngiliz sömürgeci geleneğini taklit edercesine- buralara Çinli nüfus aktarımı göçün stratejik kullanımına örnek verilebilir. Afrika’nın hafızasında göç, sömürgeciliğin acımasızlığına karşılık gelmektedir belki de...

Ulus devletler çağında nüfus çok önemli bir olgu olarak öne çıktı... Sınır ve lisan da... Her ulus devlet, sınırları içinde homojen bir toplum yaratmayı amaç edindi. Bu homojenliği de etnik kavmiyetçilik üzerinden temellendirdi. Modern paradigmanın ilhamıyla inşa edilen ulus devlet tabiatı gereği standartlaştırmaya yatkındı. Tüm fertlerin aynı eğitimi alması, aynı dili konuşması, aynı dine inanması, hâsılı kelimeler resmî ideolojinin neferi olması murat edildi. Bu doğrultuda evvela nüfusun etnik ve dinî bakımdan homojenleş(tiril)mesi gerekiyordu. 20. yüzyılın başında, Türkiye özelinde, nüfus mübadelesi artık birlikte yaşama iradesi kalmamış Rum-Ermeni Ortodoks kültürle Anadolu Müslümanlarının birbirlerinden kesin şekilde ayrılması amacına matuftu. Bu çerçevede Türkçe konuşan Hıristiyan nüfus gönderildi ve Balkan-Kafkas beldelerinden Türkçe bilmeyen Müslüman nüfus içeri alındı. Kalan az sayıda Hıristiyan ise 6-7 Eylül tertibinde yakinen müşahede edileceği üzere korkutularak ülkeden gönderildi. Asırlarca kültürel çeşitliliğin ana üslerinden biri olan İstanbul ve Anadolu’daki bu homojenleştirme çabası çok büyük acılara, çok büyük trajedilere sebep oldu. Kültürel çeşitliliğin kazandırdığı farklılıkların barış içinde yaşama iradesi, zamanla yerini saf kültür arayışına, faşizan uygulamalara, etno-kültürel dayatmalara, ırkçı söylemlere bıraktı. Bu saflaşma arzusu aynı itikadın mensupları olmalarına rağmen Türk-

Kürt çatışmasını besledi. Bu çatışmanın sonucunda zorunlu iç göç uygulamasına müracaat edildi. Ülkenin doğusundan batısına doğru gerçekleş(tiril)en bu zorunlu göç, asimilasyon politikalarının bir parçasıydı aynı zamanda. Etnik/kavmiyetçi saflaşma arzusu cinnet hâlini alarak tek dil/tek kültür söylemine payanda yapıldı.

“MEMLEKET GETTOLARI”

Zorunlu iç göç ülke insanının birbirlerine bakışını hastalıklı hâle getirdi. Küresel ölçekte cereyan eden Doğu-Batı çatışması bu sefer aynı ülke içindeki insanları yaşadıkları bölgeye göre yaftalamak amacıyla kullanılmaya başlandı. Avrupamerkezci yaklaşımın Batı dışı toplumları tavsif etmek için kullandığı ilkel, primitif, barbar vb. etiketler ülkenin batısında yaşayanlar tarafından doğulular (özellikle Kürtler) için kullanıldı. Öte yandan İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayıp 1990’lı yılların sonuna kadar devam eden kırdan kente göç olayı Türkiye’nin iktisadi, içtimai, siyasi hayatında ciddi değişimlere yol açtı.

Bugün siyasi iktidarı temsil eden muhafazakâr demokrat kadrolar da dâhil tüm siyasi hizipler bu göçün oluşturduğu sosyolojiyle bir şekilde ünsiyet kurdu. Ancak sözünü ettiğimiz bu göç süreci iyi yönetilemediği için Türkiye bugün özellikle metropol olarak adlandırılan büyük şehirlerde çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Şehirler derme çatma yerleşim yerleri olarak âdeta kalabalıkların tıka basa dolduruldukları yerler hâline gelmiştir. Çok kötü, çok çirkin, sakil bir mimari eşliğinde yürütülen kentsel dönüşüm çalışmaları buralara yığılan insanların şehirli yüksek kültür oluşturmalarına fırsat vermemiş, kentte kaybolma korkusunun tetiklediği dernekleşme faaliyetleri ise bu kültürün yerine şehir içinde -teşbihte hata olmasın- “memleket gettoları”na vesile olmuştur. Bu gettolar göçle daha da büyüyerek dernek federasyonları adı altında siyasi-bürokratik ay-

rıcalıklar elde etmişlerdir. Ülke içinde yaşanan göçün doğru yönetilememesinden kaynaklı bu kaotik durum, uzun vadede Türkiye'nin büyük şehirlerini suç patlamasıyla karşı karşıya bırakabilecek bir durumun tezahür etmesine sebep olabilir. Kendi içindeki göçü doğru yönetemeyen bir ülkenin başka bir ülkeden gelen milyonlarca göçmenin/muhacirin sevk ve idaresini sağlıklı yönetmesi elbette beklenemezdi.

Türkiye'den Avrupa'ya göç süreci de benzer izler taşır. İşçi ihtiyacını gidermek için başlayan bu süreç şimdilerde Avrupa genelinde milyonlara ulaşmıştır. Öteden beri Avrupalının zihninde barbar imgesiyle var olan Türklerin bu imgenin olumsuz tezahürlerine hâlâ şahit olduklarını söylemek mümkündür. Sadece Türkler değil Doğu'dan, Mağrip'ten, Afrika'dan, Ortadoğu'dan gelenler de benzer istiskal edici davranışlarla karşılaşmaktadır. Hele ki sağ siyasal tutumun her geçen gün güç kazandığı bugünlerde... Hıristiyanlık ve Yahudilik öteden beri birlikte yaşama kültürüne yabancıdır zaten. Getto kültürü bu yabancılığın sonucudur. Yunan-Roma kodlarından beslenen "yabancı düşmanlığı" (*zenofobi*) hâlâ çok güçlü bir şekilde devam etmektedir. İngiltere-Amerika gibi devşirme sistemini etkili kullananları kısmen hariç tutarak Avrupa özelinde farklılıklarla bir arada barış içinde yaşama iradesinin oldukça zayıf olduğu söylenebilir. Anglosakson kültür asırlara baliğ sömürgeci geleneğinden tevarüs ettiği 'tecrübeyle' "beyaz adamın" üstünlüğü yaklaşımından taviz vermeden muhatabını kendine benzetebilmekte, onun zihinsel-bedensel potansiyelinden azami ölçüde istifade edebilmektedir. Üstelik bunu yaparken lütufta bulunduğu algısı yaratarak çirkinliklerini görünmez kılabilir.

YABANCI VE GÖÇMEN KORKUSU

Ulus devletleşme süreci İslâm dünyası toplumlarının birlikte yaşama iradesini zaafa uğratmıştır. Hicreti tarihin başlangıç noktası yapan Müslümanlar bugün aynı itikada mensup kardeşleriyle etnik, mezhebi, ulusal putların gölgesine sığınarak çatışabilmektedir. Irkçı, kavmiyetçi, faşist yaklaşımlar Müslüman toplumlarda karşılık bulmakta, asimilasyoncu tavır ve tutumlar meşru görülebilmektedir. Muhaceret yolundaki insanlar kendileriyle aynı inanca/itikada sahip insanların yurduna değil, bilakis baş-

ka dinden/inançtan olanların yurduna gitmek için ölümü göze almaktadır. Bunun nedenleri üzerinde derinlemesine tefekkür etmekte fayda var. Sınır belasını başımıza tebelleş edenler zihinlerimizi de sınırlandırmış anlaşılır. "Hudut namustur" klişesine yaslananlar bu hudutların kim tarafından ne amaçla çizildiği sorusunun cevabını aramamakta ısrar ediyorlar. İtikat eksenli yakınlıkların yerini etnik-mezhebi, ulusal kodlardan beslenen yakınlıklar almıştır. Dârü'l-İslâm'ın yerine vatanı koyduğumuz günden beri, ulusal sınırlarla çerçevelenmiş zihinlerin ürettiği kavmiyetçi putlarla barışık yaşıyoruz. Fiziki sınırlar dışında kalanların yabancı ve düşman olarak tanımlandığı bir vasatta insanlık dışı uygulamalar artıyor. Etnik, mezhebi, ulusal aidiyeti aynı olmayanların yaşama hakkı olmadığı, onların buralara gelerek "soydaşlarımızı" mağdur ettiği, ekmeğimizi elimizden aldığı ve uzun vadede demografik yapımızı değiştirerek yerlisi oluşumuz bu memlekette bizi yabancı duruma düşüreceği tezi üzerinden her türlü çirkeflilik, bağnazlık, kabalık, çirkinlik, kötülük sıradanlaştırılıyor. "Yabancı/göçmen" korkusunu politik ikbali için mesnet yapanlar tüm bu çirkinliklere makuliyet gömleği giydirmek için bütün ahlaki ilkeleri ayaklar altına alabiliyor.

Ötekileştirici eylemler özellikle halkı Müslüman beldelerden gelenlere reva görülüyor. Afganistan, Pakistan, Suriye, Irak, Afrika gibi 'az gelişmiş' beldelerden gelenler henüz 'sosyal evrimini' tamamlama(ya)madığı gerekçesiyle çok yoğun bir tahkir ve tezyife maruz kalıyor, istiskal ediliyor, kriminalize ve terörize edilmeye çalışılıyor. Oryantalist literatürün Doğu toplumlarını tanımlamak için kullandığı ilkel, primitif, edilgin, keyif düşkün, şehvetperest, tembel, duygusal gibi klişeler aynen kullanılıyor. "Çok hızlı ürüyorlar" söylemi -ki genelde hayvanlar için kullanılır- göçmenlerin "henüz olmamışlıklarına" işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir. Temel kaygı, bu hızlı üremenin sonucunda artan göçmen nüfusun ilerleyen zamanlarda ülkenin 'asıl sahiplerinden' fazla olması ve ulusal birliğin tehlike altına girmesidir!

Ulus devlet realizmi tarafından zihinleri işgal edilenlerin zaviyesinden bakıldığında, evet böyle bir çıkarımda bulunmak mümkündür. Lakin kendisini İslâm'a nispet eden bir toplumun ulus devlet aklıyla barışık olması, bu aklın çalışma

biçimini onaylaması, bu akıldan sadır olan fikirlere yakınlık göstermesi kabul edilebilir değildir. Çünkü ulus devlet ilham aldığı burjuva Protestan kültür kodları nedeniyle yüce İslâm'ın ruhuna yabancıdır. Bu yabancılık nedeniyledir ki içinde Türkiye'nin de bulunduğu halkı Müslüman beldelerde anayasal yurttaşlık, mümin/mümine kimliğin önüne geçmiştir. Bu durum çok ciddi bir zihinsel kirlenmişliğe işaret eder.

Demek ki, biz de dâhil, İslâm dünyası toplumları uzun süredir maruz kaldığı paradigmatik işgal(epistemik şiddet) nedeniyle, zihinsel olarak, yüce İslâm'ın pak ikliminden modern/post-modern değerler sisteminin amorf, akışkan, ötekileştirici, seküler ve kaotik doğasına "göç etmiş" durumdadır. Kanaatimce en tehlikeli göç te budur. Çünkü burada zihinsel bir işgal söz konusudur ve bu işgalden kurtulmak zannedildiği kadar kolay değildir. "İslâm'dan göç edenlerin" sesinin gür çıktığı yer(ler)de insanlık ailesi can çekişiyor demektir. İslâm bir tarağın dişleri gibi müsavi gördüğü insanları merhamet iklimine davet eder. Farklılıkları te'ârûf /mu'ârefe vesilesi sayarak adalet temelli bir sosyal gerçekliğin inşası için her bir ferde sorumluluk yükler. Mazluma kol kanat germeyi, düşenin elinden tutmayı salık verir ve mustazafların muktedir olmasını murat eder. Mülkün yegâne sahibi olarak Allah'ı işaret eder ve O'nun âlemlerin rabbi olduğuna dikkat çeker.

SON ELÇİNİN ÖRNEKLİĞİ

Öyleyse âlemlerin rabbinin mülkünde kim hemcinsinden daha fazla hak sahibi olduğunu iddia edebilir. "Bizim topraklar" söylemi, emanetçi olduğumuz şu dünya hayatında mülkün gerçek sahibini unutturan, toprak fetişizmine kapı aralayan, toprak uğruna kan dökmeyi meşru sayan ulus devlet realizminden esinlenmiş sorunlu bir söylemdir. Yüce Kur'ân inanç/itikad değerlerine göre yaşayamayan kişilere hicreti emreder. "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Neden hicret etmediniz?", diye sorar. İman, hicret, cihat Kur'ân'da birkaç defa -aynı sırayla- zikredilir. Anlarınız ki imanın ardından hicret gelir. Bu hicreti hem soyut manada, yani müstesna bir ilahi lütuf olan aklın yine müstesna bir ilahi lütuf olan vahiyyle buluşmasının sonucunda küfrün/şirkin/tuğyanın reddedilmesi hem de iman nimetine eriştikten sonra bu nimetten en iyi şe-

kilde istifade etmek ve ettirmek için bir yerden başka bir yere gitmek şeklinde somut anlamda yorumlayabiliriz.

Mekâna değer katan orada yaşanan ahlaki ilke ve prensiplerdir. Şirk, küfr, tuğyan Kâbe'nin yanı başında egemense oradan bile hicret etmek gerekebilir. Demek ki mekânın bizatihi kendisinde kutsallık aramak, dağı, taşı, toprağı, denizi fetişizme varacak şekilde tebci etmek İslâm'ın ruhuna yabancıdır. İslâm kendi değerlerinin belirleyici, tayin edici ve yaşanabilir olduğu yeri (velev ki o yer coğrafi olarak çok ta stratejik bir yer olmasın) tercih eder. Çünkü aslolan değer sisteminin bizatihi kendisidir. Onun yaşatılmasıdır. Bu sayededir ki İslâm muhatabına hangi zamanda ve mekânda yaşıyor olursa olsun özne olma imkânı bahşeder. Binaenaleyh bizim vatanımız da ülkemiz de sığınağımız da yurdumuz da İslâm'dır. Onun gölgesinde izzet, şeref, haysiyet sahibi olarak yaşanabilir. Onun himayesi seçildiğinde insan-insan, insan-tabiat ve insan-Allah ilişkisi en kâmil manada tezahür ve tebarüz eder. Onun hidayetinden yüz çevrildiği andan itibaren ifsat kaçınılmazdır. Biricik rehberimiz Resûl (s.) Medine'ye hicret ettikten sonra eline imkân geçmesine rağmen Mekke'ye dönmedi. Ensâr'ın yanında kalmayı, orada ölmeyi tercih etti. Ulusalcı/kavmiyetçi perspektiften bakıldığında Son Elçi'nin bu eylemi kabul edilemezdir. Çünkü kavmiyetçi çıkarlar gözetilmemiştir bu eylemde...

İnsanlık ailesinin son rehberi olan Elçi, aziz İslâm itikadının yegâne referans olduğu hakikatini evvela şahsında temsil ve müminler cemaatine beyan etmiştir. Bu itikada ram olanların kavmiyet, ırk, soy, sop, renk, dil ayrımı yapmaksızın her bir insan tekini Yüce Allah'ın rahmet ve kudretinin tecellisi olarak görüp hürmet etmeyi öğretmiştir. Mekânın kendisini değil, orada egemen olan ahlaki ilke ve prensipleri önemsemeyi belleterek, itikadın yaşanabilir kılınmasına dönük eylemlerin inşai olduğuna dair ufuk açıcı yönlendirmelerde bulunmuştur. Böylece pagan, putperest, müşrik, cahili değerler sisteminin sınıflı, ötekileştirici, gaddar, elitist doğasını deşifre edip bu değer sistemini alt etmenin yol ve yöntemlerini bizzat hayatıyla modelleyerek müstesna bir önderlik, muhteşem bir öğretmenlik yapmıştır. O'nun izinden gidenlere selam olsun...

İSLÂM BİRLİĞİ: HAYAL Mİ, İHTİYAÇ MI?

MUHAMMET ÇELİK

Gazze’de 7 Ekim 2023’ten bugüne dek yaşanan olayların, daha doğrusu devam eden soykırımın yarattığı zihinsel ortam, birçok konuyu yeniden gündeme taşıdığı gibi, İslâm birliği meselesini de gündeme taşımıştır ya da -bizce- taşıması gerekir. Bu yazı, konuyu bu vesileyle ve etraflı bir şekilde, fakat daha ziyade teorik temelleri itibarıyla ele alacaktır.

TÜRKİYE PENCERESİNDEN BAKMAK

Türkiye’de toplumsal birlikteliğin içinde, bu birlikteliği tehdit eden bölünmelerin en ciddi olanlarından biri toplumun laikler-İslâmcılar diye ikiye ayrılması, bir diğeri ise milliyetçi rejimden doğan inkâr politikalarının karşı milliyetçilikleri tetiklemeyle oluşan Türk-Kürt-Arap ayrışmasıdır. Yine Alevi-Sünni ayrışması da bunlardan biri... Bunların potansiyel yükselişe sahip bölünmeler olarak bulunuşu, dış güçlerin yakından izlediği fırsatlardır aynı zamanda. Filistin meselesinde bu bölünmelere bir yenisini daha eklemek gerekir. O da, NATO üyesi bir ülkenin iktidarına karşı ülkeyi Doğu blokuna yaklaştırmaya çalışan, NATO ve ABD karşıtı, kimi zaman İrancı, kimi zaman solcu kimliğiyle karşımıza çıkan kesimlerdir. Bu aslında yakın geçmişimizde yaşanan “sağcı-solcu” çatışmasının bir uzantısı ve küresel güç odakları arasındaki kavganın bir yansımasıdır. İsrail karşıtı gösterilerde bu bölünme gözle görünür hâldeydi. İktidar yanlısı İslâmcıların gösterileriyle muhalif gösteriler birbirinden ayrı yerlerde ve ayrı biçimlerde icra edildi. Muhalif gösterilerde solcular ve İran sempatanları yoğunluktaydı.

Türkiye halkları ülkenin bekasını önemseyen, bunun hayat memet meselesi olduğunu yakinen bilen fertlerden, cemaatlerden oluşur. Bu, Osmanlı’nın yıkılmasından sonra üzerimizde

kalan psikolojik bir hâl olarak bizi yönlendirir. Bu yüzden, ister iktidar yanlısı kesimler olsun isterse sola veya İran’a yakın kesimler olsun, her iki grubun da hırsıyla mevzilerini savunmalarında samimiyetsiz bir durum göremiyorum. Belki her iki taraftakiler de aralarındaki bu tartışmayı ülkenin menfaatlerini korumak, geleceğini güvence altına almak için sürdürüyor ve Filistin mevzusuna da kendi zaviyelerinden bakıyorlar.

Her iki grup da karşı tarafa yönelttiği ithamlarda haklı olabilir. Gerçekten de iktidar yanlıları, bir yandan Filistin meselesini savunurken diğer yandan İsrail’le ticareti sürdürmeye, NATO ile ilişkileri devam ettirmeye ses çıkarmıyor veya çıkarıyorsa da ciddiyetten uzak kalıyor olabilirler. Hatta iktidar yanlıları “Kahrolsun ABD!” derken ne dediklerini belki kendileri de bilmiyorlar. Diğer yandan hükümeti NATO üstlerini kapatmaya, İsrail’le ticareti kesmeye çağırınlar da itham edildikleri üzere gerçekten de “İrancı” olabilirler. Ya da solcudurlar. Bunda veya diğerinde şaşılacak bir şey yok aslında. Bu ikilik, dünyanın hâlâ -büyük oranda- iki kutuplu bir siyasi denklemde varlığını devam ettirmesiyle ilgilidir. İrancı veya solcu dediğiniz kesimler Türkiye’nin Amerikan emperyalizminin boyunduruğundan kurtulması gerektiğini, kanlı ABD rejiminin üslerinden, menfaatlerinden sıyrılması gerektiğini vurguluyorlar ki doğrudur. Fakat iktidar yanlıları, belli ki Türkiye’nin buna hazır olmadığını düşünmekte ve mevcut hâlin değişimini en azından şu sıralar imkânsız görmekteler. Türkiye 2012’den itibaren Şangay İşbirliği Örgütü’ne yakınlaşmışsa da bu işler öyle hemen olmuyor.

Solcular, İrancılar ve bu meyildeki partiler, Türkiye’nin Doğu blokunda yer alması gerektiğini, ABD-AB-NATO blokundan kurtulması

Bir yandan ‘İslâm hem dünya hem ahiret dinidir.’ diyoruz, diğer yandan uhrevi çözümlerimizi İslâm’a, dünyevi çözümlerimizi İslâm dışı temellere dayandırıyoruz. Manevi yönelimlerimizi kalbimizle yaptığımız gibi dünyevi yönelimlerimizi de Allah’a teslim olmuş aklımızla yapmamız gerekiyor oysa.

gerektiğini düşünüyorlar. Karşıdakiler ise Türkiye’nin buna hazır olmadığı kanaatindedir. Bu da NATO’yla yola devam etmeyi, dolayısıyla bir nebze ABD ve İsrail çıkarlarına da hizmet etmeyi zorunlu kılıyor. Karşılıklı “vatan haini” imalarının arkasındaki gerçek -itiraf edilsin ya da edilmesin- budur.

Ancak biz Müslümanlar açısından içler acısı olan durum şudur ki, iki kutuplu dünyanın bir kutbundan diğerine savrulmaktan başka çaresi yokmuş gibi bir iradesizlikle hareket eden İslâm ümmeti, dünyada müstakil bir güç unsuru oluşturamıyor. Başka bir deyişle hâlihazırdaki dünyamızda Müslümanlar fertler hâlinde yaşıyor, fakat bir millet/ümme olamıyorlar. Başka bir ifadeyle, Türkiye veya herhangi bir İslâm ülkesi Batı blokundan kurtulup Doğu blokuyla yola devam etse bile, dünya üzerinde akan Müslüman kanı durmayacak, dünyanın dört bir yanında Müslümanlar bir şekilde öldürülmeye devam edecektir. Dolayısıyla Amerika’nın kahrolması, AB’nin zayıflaması veya Batı blokunun tamamen çökmesi Müslümanların uğradığı zulmü bitirmeyecektir.

Türkiye veya herhangi bir İslâm ülkesi, diğer İslâm ülkelerini hesaba katmaksızın tek başına güçlü bir ülke hâline gelebilir mi? Bu soruya “evet” diye cevap verebilsek bile, bu çok sınırlı ve çok riskli bir güçlenme olacaktır. Diken üstündeki bir güç, güç sayılmaz. Toplumsal yapılarıdaki bölünmelerden tutun komşularla ilişkilerin değişkenliğine, küresel süper güçlerin nükleer tehdidinden topluma yabancı rejimlerin kendini askerle korumasına kadar birçok sebep bu güçlenmenin sürekliliğini tehdit ediyor. Bu yüzden hem Türkiye hem de diğer İslâm ülkeleri ayakta kalabilmek için kendini ya Batı veya Doğu blokuna yaslamak zorunda hissediyor. Zaten kendisi böyle bir tercihte bulunmasa bile zorunlu olarak kendini bunun içinde bulacaktır. Fakat şu var ki, son yüzyıl boyunca

İslâm ülkeleri her ne kadar kendi bekalarını sağlamak için siyasi ittifaklarını pekiştirmeye ve kendilerini dünya siyasetinin baş aktörleriyle güçlendirmeye çalıştırsa da zayıf kalmaktan ve hatta Ortadoğu’da bölünüp parçalanmaktan, yıkılmaktan kendilerini kurtaramadılar. Sadece Türkiye değil diğer İslâm ülkeleri de tek başlarına güçlü olma yolunda adım atmakla bir yere varamamışlardır şu ana kadar. İran’ın yayılcı politikaları, Mısır veya Suudi Arabistan’ın kendilerini merkezi/birleştirici güç görmeleri şu ana kadar bir meyve verebilmiş değil. Türkiye’nin her defasında Osmanlı varisi bir eda ile hareket etmesi de bu anlamda bir fayda sağlayamamıştır.

Denebilir ki Türkiye kendi savaş uçaklarını, otomobilini üretecek seviyeye geldi. Bu anlamda tek başına güçlenmesi onun için faydalı. Diğer yandan denge politikası izleyerek Rusya ve Çin’le de arasını iyi tutmaya, hatta mümkünse Şangay teşkilatına dâhil olmaya çalışıyor. Bir ABD müttefiki olarak, yönünü AB’ye çevirmiş bir ülke olarak, denge politikalarıyla sınırlarını korumaya çalışan bir ülke olarak bu başarıyı yakalasa da diğer yandan iktidardaki İslâmî görüş kendi İslâmcı iddialarından sürekli vazgeçmek zorunda kalmıştır. Tüm olumlu gelişmelerin yanı sıra, Mısır ve Tunus’taki İslâmî halk devrimleri korunamamış, Mursi cezaevinde şehit edilmiş, Gannuşi hâlen hapiste, Filistin davasında geri adım atılarak İsrail’le ilişkiler iyileştirilmiş, Suriye’deki rejim değişikliğinde bir yol katedilemeyerek rejime yeşil ışık yakılmış, Libya’da diktatörlük yerine halkın desteklediği İslâmî bir yönetim tam kurulamamıştır. Diğer yandan Türkiye Türk-Kürt ayrışmasını ortadan kaldırmak için başlattığı çözüm sürecinde başarılı olamamış, ekonomisini faizsiz bir temele oturtma iddiasından kısa sürede vazgeçmiştir. Tüm bu gelişmelerin bir İslâm birliği olmayışıyla yakından alakası vardır.

Oysa Müslümanların dünya genelindeki nüfusu dünyada büyük bir güç olmalarına imkân verecek niteliktedir. Kurulması muhtemel bu büyük (siyasi, askerî, ekonomik vb.) güç, birçok problemi sırf caydırıcı varlığı ile çözebilecek potansiyele sahiptir. Aslında bu durum çok zor gözükmeyle birlikte, Sezai Karakoç gibi düşünürler tarafından bir zorunluluk görülmüştür. Bu birlik sağlanmadığı sürece iki kutuplu dünya arasında bir top gibi gidip gelmekten kendimizi kurtaramayacağız. Hatta sadece dışarıdan gelen zulümlerle değil, bizzat kendi içimizdeki zalimliklerle de kırılmaya devam edeceğiz.

Mesela -yine bu ikili mantıkla hareket edildiği için- İrancılar/Ruşçular/Çinciler, Arap Baharı'nda Suriye'de ayaklanan halkı "emperyalizmin oyuncuğu olmak"la suçladılar. İçlerinde çocuk ve kadınların da bulunduğu yüzbinlerce insanın bombalanmasından sorumlu Beşar Esed'i kahraman ilan ettiler. Burada mezhepçi düşünüp düşünmemek sonucu değiştirmiyor. Suudi Arabistan'ın Yemen'e müdahalesindeki katliamlar da İran'ın katliamlarından farklı değildi. İran'ın kendini merkeze alan yayılmacı politikası sivil katliamına yol açtığına, siz ne zaman bu katliamı eleştirseniz hemen "emperyalizmin oyuncuğu" diye töhmet altında bırakılacaksınız. Suudi Arabistan'ın katliamlarını eleştirirseniz de İrancı olmakla itham edileceksiniz.

Dünya Amerika'nın süper güç oluşunu uzun süre seyrettikten sonra, yeniden o eski iki kutuplu hâline geri dönmüş sayılır. Bazı bölgeler veya gruplar için bu çift kutupluluk zaten hiç bitmemiştir. Dünyanın büyük entelektüelleri de zaten bu mantıkla düşünmeye devam eder. Örneğin siz bir Müslüman olarak Chomsky'nin Filistin'i desteklemesini ve İsrail karşıtı olmasını hoş karşılıyorsunuz ama onun solculuğu kendisine Bosna soykırımını inkâr ettirir. Müslümanlarca "bilge lider" sayılan Aliya, solculara göre Amerikan işbirlikçisidir. Yine İran'ın yayılmacı politikasından veya Arap milliyetçiliğinde başı çekmeye çalışan ülkelerin ABD'ye yaslanıp münferit güç devşirme hareketlerinden ya da genel olarak herhangi bir İslâm ülkesinin tek başına hareket ederek güce ulaşmak istemesinden yine en çok zararı görecekt olanlar Müslümanlardır. İran'ı, Suudi Arabistan'ı veya yanlış yapan herhangi bir İslâm ülkesinin zararlarını önlemenin de yine tek yolu güçlü bir İslâm

birliği oluşturmaktır. Çünkü büyük bir ailenin içindeki serkeş biri hata yapmaya çekinir, oysa aile dağılmışsa ona mensup biri dilediği gibi davranır, korkmaz.

Batı bloku yıllardır Müslüman kanı döküyor, İsrail de bunun en fecisini şimdilerde yapıyor. Fakat Doğu blokunda umut gören İslâmcılara da şunu sormak gerekir: Şu an İran veya Hizbullah ya da Yemen başarılı olsa, bu başarılar diğer İslâm ülkelerine yarayacak mı? Yoksa bu başarılar Doğu blokuna, yani Çin ve Rusya imparatorluklarına mı yarayacak? Bu mantıkla gidersek Suriye'nin Doğu blokunun elinde olması sebebiyle kurtulması gerekirdi, oysa Suriye cehenneme döndü. Bir İslâm birliği olmadığı için, Suriye, ABD-AB güçleri ile Rusya-İran güçlerinin güç yarışına sahne olurken sivil halk katliamdan geçirildi. Halk rejime karşı ayaklandığında, Batı bloğunun halka destek vermesi normaldi, çünkü rejim el değiştirdiğinde Batı bloğunun eline geçmiş sayılacaktı fakat rejim antiemperyalist tutumuyla bu el değiştirmeyi engelleyince, İslâm veya Müslümanlar bundan ne fayda gördü? Yüzbinlerce insanın öldürülmesi, göçe zorlanması, ülkenin yakılıp yıkılması ve bölünmesi dışında! Farklı bir örnek verelim: Afganistan'da Taliban ABD'ye karşı bir zafer elde etti. Peki, şu anda yeni Afganistan'ın kaymağını diğer Müslüman ülkeler mi yiyecek, yoksa Çin mi? (Hatta Rusya mı?)! Gelişmeleri yakından takip ederseniz, bu zaferin kaymağının İslâm ülkelerinden çok Doğu blokundaki İslâm düşmanı imparatorluklara gittiğini göreceksiniz. Oysa İslâm birliği olsaydı bu zaferin ardından, Afganistan'ın menfaatleri ve ihtiyaçları İslâm ülkeleriyle karşılıklı paylaşılabilirdi. Başka bir örnek: Azerbaycan Ermenistan'a karşı bir zafer kazandı, bunun kaymağından İslâm ülkeleri ne kadar pay alıyor? Mesela İsrail'in oradaki başarılarından elde ettiği kâr (petrol ticareti), İslâm ülkelerine yönlendirilseydi daha iyi olmaz mıydı? Çin'in ABD düşmanı olması

1 Daha önce Taliban'ı terörist gören Rusya, son günlerde Afganistan açılımı yapmaya karar verdi. Açıklama şöyle: "Taliban ile tam teşekküllü ilişki kurmaya hazırız." Anadolu Ajansı'nın haberi 28 Mayıs 2024 <http://v.aa.com.tr/3233406> Ortaya bir başarı konulduğunda, insanlar oraya koşarak gelecektir. Bir ümmet olarak Müslümanlar ise ancak İslâm birliği sayesinde dünya kamuoyunun önüne bir başarı koyabilecekler ve insanların yöneldiği çekim merkezi hâline geleceklerdir.

Doğu Türkistan'daki Müslümanların çektiği acıyı hafifletmiyor. Rusya'nın Çeçenistan'daki ve diğer bölgelerdeki Müslümanları sindirmesi bizim için hâlâ bir utançtır. Libya'da diktatörlük devrilebile, hatta Türkiye önemli bir aktör olarak orada İslâmcı güçleri destekleyip öne çıkarsa bile, orada huzur sağlanamamıştır. Çünkü hâlihazırda oradaki durumun iç savaşa dönüşmesi, Batı bloku ile Doğu bloku arasındaki güç ve menfaat çatışmasının bir yansımasından başka bir şey değildir. Libya bugün hâlâ Rusya ile ABD arasındaki güç savaşında yolunu bulmaya çalışıyor. Velhasıl bu düzen böyle sürdükçe siz Rusya'daki Müslümanları veya Uygurları ya da Suriye'deki muhalif halk kitlelerini desteklediğinizde Amerikancı olarak yaftalanmaktan kurtulamazsınız, yine Türkiye'deki veya Ortadoğu'daki ABD/NATO üstleri kapatılıns dediğinizde "İrancı" ve hatta "İran ajanı" yaftası yemekten kurtulamazsınız.

İslâm coğrafyasının son yüzyıldaki tüm olay ve şahsiyetlerine bir de bu gözle bakmakta fayda var. Ulus devletler sorunu da, diktatörlük rejimleri de bu açıdan yeniden değerlendirilmeli. Saddam Hüseyin bir kahraman mıydı, yoksa Kürtleri kimyasal silahlarla öldüren bir zalim mi? Kaddafi Müslümanların dostu muydu, yoksa halkına özgürlük hakkı tanımayan bir diktatör mü? Tüm bu sorular ve daha fazlası, bir yanıyla İslâm birliği idealinin bizim için nasıl bir hayati zorunluluk olduğunu da gösteriyor. Çünkü Türkiye veya herhangi bir İslâm ülkesi, tek başına hareket ettiği sürece hem kendi içindeki problemleri barışçıl ve İslâmî/insani bir yolla çözme iradesi gösteremiyor hem de dış tehditlerden kendini koruyamadığı için -ve bu sebeple küresel güç odaklarına yaslanmak zorunda hissettiği için- hiçbir zaman tam bağımsızlığa kavuşmuyor.

HİLAFET Mİ İSLÂM BİRLİĞİ Mİ?

Yine bu Gazze olayı esnasında Türkiye'deki hilafet yanlıları da başka yerlerde ve başka sloganlar eşliğinde, başka yöntemlerle eylemlerini sürdürdü. Fakat onlar da "hilafet olsaydı böyle olmazdı" demenin ötesinde bir çözüm yolu önermiyorlar. Hilafet, tüm İslâm ülkelerini birbirine bağlayacak merkezi bir otoritenin adıyla, bunun nasıl ve hangi yollarla sağlanacağı üzerinde çalışılması gerekmez mi? Aslında

hilafet ve İslâm birliği birbirinden farklı şeyler değil, fakat ekonomik, siyasi, askerî, kültürel işbirliklerini sağlamamış bir İslâm dünyasında hilafetin ayakları yere basmayacak, sadece bir söylemden ibaret kalacaktır. Bugün mahalle camisinin imamı sosyal hayatta ne kadar etkiliyse, dünyada bu hâliyle ilan edilecek bir hilafet de o kadar etkili olur, yani sıfır etki. Bugün İslâm birliğini sağlamaksızın bir hilafetin ilan edilmesi, ancak alay konusu olmakla veya en hafif tabirle etkisiz kalmakla sonuçlanacaktır. Nitekim İslâm İşbirliği Teşkilatı'nın etkisizliği bir yandan, Dünya Müslüman Âlimler Birliği'nin ondan daha cesur bir atılımla İslâm ülkelerinin ordularını İsrail üzerine yürütmesi çağrısının aynı şekilde etkisiz kalması diğer yandan bu tezi güçlendiriyor.

Konu tersinden de düşünülebilir. Eğer 1924'te hilafet kaldırılmasaydı hem hilafet kurumu ıslah edilir hem de bu kurum sayesinde İslâm birliğini sağlamak daha kolay olurdu. Hilafetin kaldırılması hiç şüphesiz, İslâmî düşüncenin en temel hedefi olan İslâm birliğini sağlama hedefini de belirsiz bir geleceğe kadar ertelemiştir.² Ancak bir kez hilafet kaldırılmış ve üzerinden bunca yıl geçmişken, onu tekrar ilan etmek ne kadar etkili olacaktır? Bunu ertelenmesi gereken bir şey olarak söylemiyoruz; aksine söylemek istediğimiz şey, İslâm birliğini oluşturmanın hem daha elzem hem de halifeliği işlevsel hâle getirebileceği ve ona elverişli bir zemin hazırlayacağı için daha tutarlı olacaktır. Aksi hâlde, İslâm birliğini erteleyip hilafet üzerinde yoğunlaşmak, iktidar kavgalarına bile dönüşebilir.

İSLÂMÎ ÇÖZÜMLER AYAĞI YERE BASAN ÇÖZÜMLER OLMALI

Bir yandan "İslâm hem dünya hem ahiret dinidir." diyoruz, diğer yandan uhrevi çözümlerimizi İslâm'a, dünyevi çözümlerimizi İslâm dışı temellere dayandırıyoruz. Manevi yönelimlerimizi kalbimizle yaptığımız gibi dünyevi yönelimlerimizi de Allah'a teslim olmuş aklımızla yapmamız gerekiyor oysa. Akıl plan yapan, proje üreten, tasarlayan, işleri yürüten, dengeleyen, iletişim kuran, köprüler inşa eden yanımız. İster

2 Bk. İsmail Polat, "İslâm Birliği Düşüncesi ve Siyasal Aklın Yeniden İnşası", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, Bahar 2024, s. 176-200.

İslâm birliği, ister hilafet deyin, Müslümanları dünyada birleşik bir güç hâline getirecek herhangi bir sistem, duygusal bağların yanı sıra akla dayalı bağların sağlanmasıyla ancak mümkündür. Burada kastettiğimiz akıl, sadece kendi sanayisini geliştirip kendi savaş uçaklarını, kendi otomobilini üretmekle yetinen bir akıl değildir. Bu seviye, aşılması gereken en temel eşiktir belki de. İslâm birliğini oluşturmak, burada söz konusu teknolojiyi faydalı hâle getirecektir. Akıl, 'birlikten güç doğar' ilkesi muvacehesince çalışmaktır. Dünyanın en gelişmiş silahlarını bile üretseniz, bu akıllı inşa etmediğiniz sürece bu silahlar faydadan ziyade zarar verir. Kendi iç sorunlarımızı çözmeye, dışa karşı kendi içimizde birlik olmaya yönelmemişsek, bu silahlarla birbirimizi öldürmeyeceğimizin bir garantisi yoktur. Aynı şeyi ekonomide de düşünebiliriz. Bugün örneğin Birleşik Arap Emirlikleri'nin çok zengin olmasının İslâm ülkelerine ne kadar faydası var? Hatta şu anda Sudan'daki iç savaşın sürmesinde rolü olduğu ileri sürülüyor. Öyleyse İslâm birliğinden başka çıkar yolumuz olmadığını kavrayamayan, yani "akıl" unsuru eksik bir ekonomik zenginlik de kimi zaman işleri daha da berbat edebilir. Evet, teknik ilerleme ve ekonomik gelişme, çözümlerin ayağı yere basan çözümler olması için gereklidir. Fakat her türlü teknik ilerlemeden, her türlü iktisadi gelişmeden önce mutlaka var olması gereken şart, İslâm birliğinin sağlanmasıdır. Asıl akıl budur, bu olmadığında diğer gelişmeler günün birinde tam tersi bir etki yapabilir.

Bir başka örnek üzerinden açıklamak gerekirse; İsrail'in Filistinlilere zulmünü artırdığı her seferinde İslâm ülkelerinin -bu arada Türkiye'nin- İsrail'le ticari ortaklıkları gündeme geliyor. "İsrail'le ticareti keselim" şeklindeki söylem, son derece haklı olmakla birlikte, bir sonraki adım hakkında çok da gerçekçi bir çözüm sunulmuyor. Bir kere İsrail'in sadece İsrail'den ibaret olmadığı, arkasında Amerika'nın da olduğu hesaba katılırsa, Türkiye'nin veya herhangi bir ülkenin Amerika'yla tüm ilişkilerini kesmesi dünyayla ilişkisini kesmesi demek olur. Böyle bir şeyi istemek duygusaldır ve dinî yönden haklı görünse bile gerçekçi ve akılcı değildir. Bu biraz da, kelime-i tevhid'in "lâ" kısmını söyleyip gerisini getirmemek gibidir. "İsrail'le/ABD'yle ticaret yapmayalım, iyi güzel, peki kiminle

yapalım?" Kiminle yapalım sorusuna sürüyle cevap verebilirsiniz, fıkıh âlimleri de bunların birçoğuna "caizdir" şeklinde damga vurabilir; fakat demek istediğimiz bu değil. ABD, Rusya, Çin, Avrupa gibi büyük merkezlerden hangisi Müslümanların zararına olan, Filistin'dekine benzer birden çok zulme imza atmamış? Tüm bunlarla ticareti kesmemiz mümkün mü? Bu soruları sorarken, bunun çözümsüz olduğunu ima ediyor değilim; tam aksine bunun çözümünün de İslâm birliğinin iktisadi temellerinde olabileceğini düşünüyorum. Elbette sadece İslâm ülkeleri arasında dönüp dolaşan kapalı bir iktisadi sistem düşünmek imkânsız; fakat temel yapısı, merkezi ve ilişkileri bakımından İslâm ülkeleri arasında kurulacak bir ticari-iktisadi oluşum, diğer dünya devletleriyle ilişki kurduğunda, en önce Müslüman toplumların, Müslüman ülkelerin menfaatlerini düşünecek, pazarlıklar söz konusu olduğunda güçlü tarafı oluşturacaktır.

Ekonomi alanında söylediklerimizi askerî alana da aynen uygulayabiliriz. Müslümanlar arasında ortak zemini olan bir askerî birliktelik oluşturulmadığı sürece, meydanlarda hamasi bir şekilde dile getirilen "Ordular Gazze'ye!" şeklindeki çağrılar hep yankısız kalacaktır, nitekim kaldı da. NATO'yla ortaklığı olan bir ülkenin İsrail üzerine savaş açmasını düşünmek komik olur. ABD üstleriyle dolu olan İslâm ülkelerinin İsrail'e askerî açıdan yapabileceği bir şey yok. Ama askerî alanda bir birlik oluşturmak için NATO'dan derhal çıkılmasına gerek yok, önce alternatifin hazırlıkları tamam olmalı, sonra çıkmak zor olmaz zaten. Bu arada NATO'cu

olmayan İran İsrail'e savaş açsa olmaz mı? (Tam bu noktada İran'ın karşı tarafla anlaşmalı olduğu şeklinde birtakım komplo teorileri gündeme geliyor. Bunları geçelim.) İran, doğrudan savaş açmak yerine Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen'deki müttefikleri üzerinden İsrail'le kısmi çatışmalara girmeyi yeğliyor. İran destekli gruplarla Arapların veya Türkiye'nin iş birliği yapması ise adeta iki farklı kutuptan bahsediyormuşuz gibi imkânsız görünüyor bize. İran bu bölgelerde nüfuzunu yaymaya çalışırken, kimine göre anti-empyralist bir cephe açıyor. Oysa bu ülkelerin tümünde askerî ve toplumsal bir bölünmeye de sebep oluyor aynı zamanda. Kastettiğimiz İslâm birliği, askerî alanda İran'ın veya Türkiye'nin ya da herhangi bir ülkenin menfaatleri için değil, tüm İslâm dünyasının menfaatleri için çalışacak bir iş birliğine yönelmelidir.

İSLÂM BİRLİĞİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Arzuladığımız İslâm birliği, iki kutuplu dünyada yeni bir güç kutbu oluşturmak anlamına geleceği için son derece zor olsa da imkân dairesinin dışında değildir. Şunu da hemen belirtelim ki, bu birliğin önündeki zorluklar, aynı zamanda bizzat bu birliğin oluşturulmasıyla çözülebilir. Aksi hâlde tüm bu zorluklar, Doğu ya da Batı bloklarının istismar edeceği ve kendi menfaatleri için kullanacakları fırsatlara dönüşür.

Örneğin krallığa veya askerî rejimlere dayalı yönetimler buna engeldir. Koltuğunu kaybetme korkusuyla hareket eden böyle rejimlerin, kendilerine hami olarak seçtikleri Batı veya Doğu bloğu ülkelerinin istemediği bir şeyi yapmaları (yani İslâm birliği işine girişmeleri) çok zor. Fakat ilk fırsatta onları harcayacak olanın da yine yaslandıkları büyük ülkeler olduklarını bildikleri için, ciddi projeler önlerine geldiğinde en azından bir düşüneceklerini varsayabiliriz. Bu rejimlerin, adil birer parlamenter rejime (*şûrâ*) dönüşmesi de İslâm birliğinin ilkeleri sayesinde mümkündür. Bu birlik en azından ilkesel olarak İslâm'a bağlı adil parlamenter sistemlerin kurulmasını öngördüğü zaman, krallığa veya diktatörlüğe dayalı rejimlerin tedrici bir şekilde bu ilkelere uyması istenebilir. O zaman koltuğu kaybetme korkusu olmadan kendi ülkeleri için gerekli olan reformları yapmaya başlayabilirler. Krallıklar da tamamen ortadan kalkmak yerine

sembolik hâle getirilebilir. Ancak İslâm birliğini oluşturmak için, diktatörlüklerin, askerî rejimlerin sona ermesi beklenmez, var olan malzeme ile yola çıkılır, düzenlemeler zamanla gerçekleştirilecektir.

Türkiye gibi İslâm karşıtlığını laiklik adı altında rejime dönüştüren ülkelerde de İslâmî bir devlet sistemine tedrici bir şekilde geçmek, İslâm birliğinin maddi manevi nimetleri sayesinde daha kolay olur. Eğer bu birlik birtakım maddi imkânları beraberinde getiriyor ve aynı zamanda ülkelerin güvenlik sorununu hallediyorsa, o zaman iktidarda hangi parti olursa olsun, o tarafa meyledecektir. O yüzden İslâm birliğine yönelik çalışmalara başlamak için laikliğin sona ermesini beklemeye gerek yoktur.

İrkçılıktan ve ulus devletlerden kaynaklanan sorunların çözümü de yine İslâm birliğinin sağlayacağı imkânlar sayesinde mümkün olacaktır. Tedrici geçişler sayesinde her halk, kendi kendini yönetebilen veya birlikte yaşadığı halklarla eşit hak ve sorumluluklara sahip bir statüye yükseltilir. Örneğin Kürtlere yapılan haksızlıklar da bu sayede bir çözüme kavuşabilir.

Kültürel anlamdaki milliyetçiliklerin İslâm birliğine bir zararı olmaz, yeter ki İslâm ümmeti içindeki her bir irkin eşitliğine inanılsın. Dahası Türklerin Türk birliğini veya Arapların Arap birliğini kurmaya çalışması da yine İslâm birliğine zarar vermez, tabii onun yerini almaması kaydıyla. Bu birliklerin kurulma çabaları ister istemez olacaktır. Çünkü toplumsal yapımızdaki İslâmcılar İslâm birliği için çabalarken, milliyetçiler de millî birlikler için çabalayacaklardır. Burada İslâmî düşüncüyü savunan ve İslâm birliğine yönelen bizler, gerçeklikten kopmamalı, millî heyecanları inkâra yönelmemeliyiz. Burada temel ilke tüm Müslüman halkların eşit olmasıdır. Siyasi arenada da bu böyle olmalı. Yeni bir birliktelik eskiye öykünerek değil, yeni küresel şartların gerektirdiği şekilde inşa edilmeli. Örneğin Osmanlı bakiyesi olduğu sebebiyle Türkiye'nin kendini efendi yerine koyan tavrı burada işe yaramaz, aksine İslâm birliğinin önüne engeldir. Osmanlı bir vakıydı, o günün şartlarında geçerliydi, gelip geçti. Şimdi dünyamızın yeni şartlarının gerektirdiği şekilde, Osmanlı'dan daha iyisini yapmak gerekiyor. Fakat bu arada Türkiye'nin diğer

Türki cumhuriyetlerle birtakım birliktelikler oluşturmasının İslâm birliğine bir zararı olmaz, belki faydası bile olur. Aynı şey Araplar veya Kürtler arasındaki birlikler için de geçerlidir. Hatta İslâm birliği dâhilindeki herhangi bir ülke, kendi bölgesindeki bölgesel bir iş birliğine de katılabilir (Balkan birliği, Afrika birliği vb.), yeter ki bu işbirliği İslâm birliğine düşman bir teşekkül olmasın.

Mezhepçi bölünmeler de yine birliğin önündeki engeller arasında sayılabilir. Birliği sağlamak için bunun sona ermesini bekleyecek değiliz. İslâm birliği eğer bir gün sağlanacaksa, tüm ırk ve mezhep farklılıklarının hoşgörüsüyle karşılanması sayesinde gerçekleşebilir. Asıl arzulanan İslâm toplumlarının İslâm'ı hakikati üzere kabul edip yaşamasıdır, fakat bu hakikatten sapmaların da genellikle ayrışmalardan kaynaklandığı unutulmamalı. Birlik ne kadar uzun ömürlü olursa, ayrışmalar o denli hafifler ve toplumlar daha fazla birbirine yakınlaşır. Bu arada İslâm toplumlarında ortaya çıkması muhtemel sapkın akımlar da yine ancak İslâm birliğinin oluşturacağı genel otorite ile önlenabilir.

Birliğin önündeki en büyük engel de İslâm ülkelerinden her birinin kendini Batı veya Doğu bloklarından birine yaslaması, ABD veya Rusya'yı/Çin'i kendine koruyucu seçmesidir. Bu çıkmazı aşmanın tek yolu da öyle görünüyor ki İslâm birliği oluşturmaktır.

BAŞKALARI İÇİN GERÇEĞE DÖNÜŞEN ŞEY BİZİM İÇİN NEDEN HÂLÂ HAYAL?

Belki çoğu kişi İslâm birliğinin bir hayal ürünü olduğunu, ilk dönem hariç tarihin hiçbir döneminde böyle bir birliğin oluşmadığını savunacaktır. Tarihin hiçbir döneminde gerçekleşmesi böyle bir birliği bugün kuramayacağımız anlamına gelmez. Üstelik küreselleşen dünyada, iletişim ve diğer imkânlar tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar bu birliği kurmamıza yardımcı olacaktır. Bizim birlik olmamız, Avrupa Birliği'ni oluşturan ilkelere nispeten daha fazla zorunludur. Yani onların birleşme için on sebebi varsa, bizim yüz sebebimiz bulunuyor. Müslümanların birlik olması hem zorunlu hem de kazançlıdır. Ayrıca Kur'ân ve sünnetin söylediklerine bakarsak -ki bakmamız gerekiyor-

birlik olmamız bir imkân değil bir ödevdir. Tek sorun, bu birliği oluşturmak için çok çalışmamız gerektiğini unutmamamızdır.

Avrupa ülkelerinin gerçeğe dönüştürdüğü şey bizim için neden hayal olsun? İslâm dünyasının dört bir yanında aynı ezan okunuyor, aynı namaz kılınıyor, aynı Kur'ân okunuyor, aynı şekilde "selamün aleyküm" deniliyor. Hacca buluşuyoruz, yılda iki kez bayram ve her Cuma günleri ortak heyecan yaşıyoruz. Bu ve daha birçok ortak noktası olan milyonlarca insanın müşterek birtakım dünyevi menfaatler etrafında birleşmesini sağlayacak öncüler gerekiyor. Bu dünyevi menfaatler, aynı zamanda İslâm'ı da bu dünyada daha yaşanabilir hâle getirecektir.

GERÇEKLİKTE KOPMAMAK

Birliğin oluşması demek ille de tüm sınırların kaldırılmasını gerektirmez. (Zamanla öyle bir yere doğru evrilirse o daha da güzel olur tabii.) Aksine her ülkenin kendi gerçekliği içinde, sosyal ve siyasi şartları zorlanmadan İslâmî ilkelere doğru ilerlemesi sağlanabilir. Arap, Türk, Kürt, Urdu, Fars, Boşnak vb. farklı milletler birbirlerine eşit taraflar olarak muamele etmek zorundadır. Bunu sağlayabildiğimiz takdirde, farklı ülkelerin farklı coğrafî, sosyal, iktisadi şartlarının olması kimseye zarar vermez. Tabii bu birliktelik aşırı fakirlik ile aşırı zenginlik, aşırı okumuşluk ile aşırı cahillik gibi eşitsizlikler arasındaki mesafeyi en aza indirmeyi de hedefler.

İslâm birliği, oluşturacağı güç sayesinde, İslâm'ın barış ve merhamet ilkelerini hayata geçirirse, ikisini geride bıraktığımız ve üçüncüsü kapıda olan büyük dünya savaşlarına gerek kalmayabilir. Çünkü bu gücün sağlayacağı ekonomik ve siyasi imkânlar sayesinde diğer dünya kutupları kendilerini İslâm birliğine göre konumlandırıp denge siyasetine sokabilir. İslâm birliğinin pazarlık ve dengeleme politikaları, caydırıcı gücü sayesinde dünyanın daha barışçıl bir yer olmasına katkı sunabilir. Birliğin dışındaki ülkelere karşı sağlanabilecek bu caydırıcılık birliğin içinde de geçerli olur. Bu birliğin olmadığı bir durumda, silahlanma yönünden güçlenmiş münferit bir İslâm ülkesi, çok ölümcül savaşlara sebebiyet verebilir. Tıpkı İslâm cemaatine tâbi olmayıp münferit hareket eden bir Müslüman şahsın, kötü yola düşmesi, haram

işlemesi veya cinayete yeltenmesi gibi. Oysa İslâm birliğinin kendi iç siyasetine tâbi olacak böyle bir devlet, böyle bir şeye yeltenemez.

Bir başka örnek üzerinden İslâm birliğinin mazlum halkların menfaatlerine nasıl yarayacağını açıklayalım. Çin’de Doğu Türkistanlı Müslümanların haklarını savunmamız, şu durumda Çin’in iç işlerine karışmak sayılacağı için bize devlet olarak zor geliyor. Fakat İslâm birliği bir küresel güç hâline geldiğinde, Çin’deki Uygurların haklarını, hatta bağımsızlıklarını veya Rusya sınırları içindeki Çeçenlerin, Bosna-Hersek’te Boşnakların, Myanmar’da Arakanlı Müslümanların veya başka Müslüman halkların haklarını ve bağımsızlıklarını korkmadan gündeme getirebiliriz. Çünkü birlikten doğacak kuvvet, bizim değil karşı tarafın taviz vermesini sağlayacaktır. O zaman dünyada hiçbir devlet, kolay kolay Müslüman bir azınlığa kötü davranamaz, onları tehdit edemez.

Yine İslâm dünyasındaki iç savaşları durdurmanın bir yolu olarak da İslâm birliği zorunlu gözüküyor. Örneğin şu günlerde Sudan’da yaşanan iç savaş, diğer İslâm ülkelerinde sanki hariçteki bir kavgaymış gibi izleniyor. Sokakta iki kişi kavga ettiğinde, siz o sokaktan geçiyorsanız müdahale etme gereği hissedersiniz, hiç değilse polisi çağırırsınız. Oysa İslâm dünyasındaki iç savaşlar, kendi hâline bırakılıyor. İslâm birliğinin kavgayı adil bir şekilde ayıran güvenlik birimi mutlaka olmalı, uluslararası bir ceza mahkememiz de olmalı. Küresel bir İslâm gücü oluşturmadığımız sürece, bir Müslüman olarak bu dünyada var olduğumuzu iddia edemeyiz. Böyle bir varlık olmadığı sürece de İslâm’ın dünyaya verebileceği şeyler havada kalır. Ebu Cehil ve Ebu Leheb’in küreselleştiği bir dünyada, Hilfulfudûl’u kermeslerde bir iki kurabiye satarak kuramayız.

SONUÇ/NASIL OLACAK?

Tüm bunlardan hareketle İslâm birliğinin kurulmasını bir zorunluluk görüyoruz. Bu birlik, bizce sınırları kalkmış tek bir devlet olmak zorunda değildir. Sınırların birçoğu suni olsa da gerçekçi bir tedrici yöntemle onlar esnetilir. Önemli olan ortak menfaatlerde birleşmiş, tek yumruk olmuş bir bütünlüktür. Her halkın kendi kendini yönettiği, fakat tüm halkların bir-

birini eşit gördüğü, birbirine eşit davrandığı bir siyasi birliktelik olmalı. Bu da ekonomik, askerî ve siyasi temellere dayanarak, hak ve sorumlulukların paylaşıldığı bir yere yönelmeli.

Yalnızca bu birlik sayesinde İslâm ülkeleri gerçek bağımsızlığına kavuşur. O zaman ne Kızılderililerin kanları üzerine kurulmuş bir ABD ne çoğu Müslüman halklardan oluşan geniş toplarları baskıyla hâkimiyet altında tutan Rusya ne Uygurları ve onların kaynaklarını sömüren Çin ne sömürdüğü ülkelerin servetiyle zenginleşen AB herhangi bir İslâm ülkesini rahatsız edebilir. Ve ancak o zaman henüz bağımsızlığını kazanamamış Müslüman halkların haklarını savunabilecek cesarete kavuşuruz.

Tabi böyle bir ideali gerçekleştirmek ancak Müslümanların işidir. İslâm diye bir davası olmayan birinin, buraya kadar saydığımız şeylere ilgi duyması beklenemez. Her İslâm toplumunda Müslümanların yanı sıra laikler veya başka dinden insanlar da bulunuyor. Böyle bir zorunluluğu biz Müslümanlar olarak kendimizde görür ve gerçekleştirmeye çalışırsak, bunun faydalarını o ülkelerdeki diğer topluluklar da görecektir şüphesiz. İslâmî çözüm, ayağı yere basan çözüm olmak zorunda, aynı zamanda tüm insanlar için yaraya merhem de olmalı bu çözüm.

Ne hazindir ki, Türkiye’de uzun zamandır iktidarda olan İslâmcı bir siyasi oluşum, İslâmcılığın tüm enerjisini iktidarda kalmak için harcamış, fakat bu arada İslâm birliği için herhangi bir şey yapmamıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, İslâm birliği için çalışmak iktidarda olmayı gerektirmiyor. İktidarda olanların önüne, reddedemeyecekleri caziplikte projeler, stratejiler sunmak da siyasetin bir parçasıdır. Sıfırdan başlamak, önümüzde duran bir ödev.

İslâm diye bir derdiniz yoksa o zaman başka. Ancak İslâm veya İslâm ümmeti ya da İslâm dünyası diye bir derdiniz varsa, mazlum Müslüman halkların kurtuluşunu istiyorsanız, bu birliği kaçınılmaz bir görev görmek zorundasınız. Aksi hâlde -sadece fertler değil toplum olarak da- hem İslâm iddiasında bulunup hem de onu aziz değil zelil kılacak şekilde davranmakla bir kişilik bölünmesine duçar olur, krizler içinde yüzersiniz.

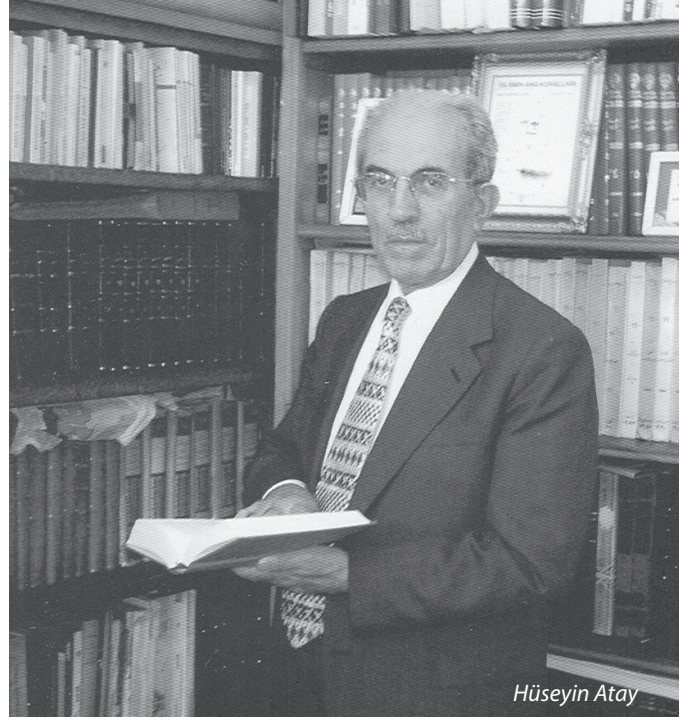
Vefat Yıl Dönümü Vesilesiyle HÜSEYİN ATAY'DAN SİYASİLERE ÖNERİLER

MUSTAFA KARA

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin 1982 Anayasası'nda zorunlu ders olarak yer alması için ciddi gayret gösteren ilim adamlarından biri de hemşehrim Prof. Dr. Hüseyin Atay'dır (Rize/Güneyce, 1930-Ankara 30.08.2023). İlkokul ve hafızlığı Güneyce'de, ortaokulu İstanbul'da, lise ve üniversiteyi Bağdat'ta tamamlayan Atay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi-Kelam kürsüsünde "Kur'ân'a Göre İman Esasları" isimli teziyle doktorasını tamamlamıştır. İsrail, ABD, Suudi Arabistan'da süren akademik hayatı, vefat edinceye kadar Ankara'da devam etmiştir.

İlim dünyasındaki yeri bir tarafa doğum yeri olan belde için koordine ettiği bir hizmetini burada kısaca anlatmak istiyorum. Önce yerimizi belirleyelim. Doğu Karadeniz'in tarihî sahil şehri Trabzon'un doğuya doğru son ilçesi Of'tur. Bu ilçeden sonra Rize'nin İyidere ilçesi sizi karşılar. İyidere aynı zamanda bu iki şehri birbirinden ayıran bölgedeki yüzlerce ırmaktan birinin adıdır. İyidere, Rize-Erzurum karayolunun başlangıç noktasıdır. Bu yolu takip ederseniz 25 kilometre sonra Güneyce tabelası ile karşılaşsınız. On kilometre sonra İkizdere, daha sonra Ovit tüneline geçerek İspir'e, oradan da Erzurum'a ulaşırsınız.

Doğu Karadeniz'in kadim yerleşim yerlerinden biri olan Güneyce (eski adı Varda/Hacışeyh Köyü) 1945 yılında ilçe/belediye olmuş, 1952'de

Hüseyin Atay

ise politik sebeplerle nahiye/belde olmuş, 2014 yılına kadar belediye başkanlığı devam etmiş, nüfusun azalması sebebiyle tekrar köy statüsüne geçmiştir.

Atay Hoca'muz işte bu köyde, resmî kayıtlara göre 1930 yılında doğmuştur. Köyde Açem İsmail lakaplı Hafız İsmail Atay'ın oğludur.

İsmail Hoca ayrıca birinci sınıf bir taş duvarı ustasıdır. Otuzlu yıllarda İstanbul'a gitmiş, önce Belediye Mezarlıklar Müdürlüğü'nde iş bulmuş, daha sonra atandığı Bayezid Camii imamlığından emekli olmuş, 1982'de âlem-i cemale intikal etmiştir.

Hüseyin Atay yüksek tahsilini Bağdat'ta tamamlayıp Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde asistan olduğu yıllarda yeni yeni Ankara'yı tanıyan, para kazanmaya başlayan inşaatçı/müteahhit Güneyceli hemşehrilerini ikna ederek nahiyede bir kütüphane kurmayı başarır.¹

Beldemiz, Osmanlı döneminde medreseye ve Ahmet Ziyauddin Gümüşhanevî'nin halifesi olan bölgede Vardalı Şeyh diye tanınan Osman Niyazi Efendi tarafından kurulan bir tekkeye sahipti. Bu tekkenin de kısmen günümüze ulaşan bir kütüphanesi vardı. 1909 tarihinde vefat eden Osman Niyazi Efendi'nin yakın akrabası

Ne olduklarını bilmeden heyecanla "Bunlar bizim!" dedim. Hemen uyarı geldi. "Onlar sizin değil, kütüphanenin!" Kitaplarla birlikte Atay Hoca babama Osmanlıca harflerle uzun bir mektup yazdı, bir de ıstampa ve mürekkebiyle bir mühür vurdu: "Güneyce Kütüphanesi Tesisi Şubat 1958"

Babamın küçük olsa da bir kütüphanesi vardı. Fakat bu yeni kitaplar benim ve kardeşlerimin kitap dünyasının mayalanmasında apayrı bir yere sahiptir. Kütüphane Arapça ve Türkçe kitapları ihtiva ediyordu. Tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimlerin klasiklerini ihtiva ettiği gibi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ve Ankara İlahiyat Fakültesi'nin o güne kadar yayımladığı bütün dergi ve kitapları da mevcuttu. *Müncid* gibi renkli resimlerle dolu koca kitapları seyretmekten aldığım zevki unutamam. Arapça olanları anlamak mümkün değilse de İmam Hatip öğrencisi olduğumuz yıllarda artık Türkçe

Tek parti dönemini gençlik yıllarında yaşayan Hüseyin Atay'ın 'Siyasilere Öneriler' başlığını taşıyan yazısını okumak faydalı olacaktır. Bu metin okunurken 28 Şubat'ta Necmeddin Erbakan'ın Başbakan olduğu MGK tarafından yayımlanan 18 maddeden hemen sonra yayımlandığı da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Hüseyin Atay'ın küçük elleriyle ilk karıştırdığı kitaplar muhtemelen bu yadigârlardır. Bölgenin sanat harikası ahşap camilerinden biri olan ve 1925 tarihinde tekkelerin kapanmasından sonra cami olarak hizmete devam eden bu mekânda otuzlu yıllarda Atay Hoca hafızlığını tamamlamış, 1941 yılında İstanbul'a, babasının yanına ailece intikal etmiştir.

Yeni kurulacak olan kütüphanenin yeri, eski ilçe merkezindeki Büyük Cami müştemilatında olacaktı. Bu caminin imamı da babam Kutuz Hoca (Mehmet Kara) idi. Yıl 1958. Bir gün PTT'ye, dolu dolu birkaç tane büyük çuval indirildi. Postacı onları içeri alırken ben de torbaların üstünde yer alan yazılara bakıyordum. Bir de ne göreyim. Hepsinde Mehmet Kara yazıyordu. Büyük bir aşkla çuvalara sarıldım.

1 Mustafa Kara, "Güneyce Kütüphanesi ve Hüseyin Atay Hoca", *Umran*, 2023, sayı: 352, s. 61-64.

olan küçük kitaplarla dost olmuştum. Mihraba geçme, minbere çıkma görevleriyle birlikte bu kitaplarla haşır neşir olmaya ayırdığımız zaman da arttı.

İlçenin İkizdere'ye taşınması, nahiye merkezinin başka bir mahallede kurulması, babamın imam olduğu mahallenin eski sakin haline dönmesine sebep oldu. Nahiyyede bulunan cami imamı İshak Okur Hoca -babamın medrese arkadaşısıdır- başta olmak üzere bazı kitap meraklıları kitapların yeni merkeze taşınmasını istediler ve öyle oldu. O zamana kadar Kutuz Hoca'nın mesuliyetinde olan kütüphaneye Kültür Turizm Bakanlığı'nca bir memur atandı ve Güneyce Halk Kütüphanesi adını aldı. 2014 yılında Güneyce köy statüsüne dönünce kitaplar İl Özel İdaresi'ne geçmiş oldu. Yıllarca kitapların nerede olduğunu öğrenemedim. Yakın zamanda edindiğim bilgiye göre kitapların büyük kısmı İkizdere Halk Kütüphanesi'ne intikal etmiş.

Yaz tatilinde ziyaret edeceğim. Atay Hoca başta olmak üzere Güneyceli hemşehrilerimizin 65 yıl önce yaptığı “sadaka-yı câriye”nin yaşaması en büyük temennimizdir.

SİYASİLERE ÖNERİLER

Atay Hoca’mız, din, din eğitimi, diyanet, ilahiyat, takıyye, başörtüsü gibi konuları ihtiva eden, sağ ve sol partilerin dine bakışını kritik eden görüşlerine yarım asra yaklaşan tecrübelerini de ilave ederek 28 Şubat döneminin en sıkıntılı günlerinde bir metin kaleme aldı ve yayımladı.

Tek parti dönemini gençlik yıllarında yaşayan Hüseyin Atay’ın “Siyasilere Öneriler” başlığını taşıyan 16 maddelik yazısını okumak faydalı olacaktır. Bu metin okunurken 28 Şubat’ta Necmettin Erbakan’ın Başbakan olduğu MGK (Millî Güvenlik Kurulu) tarafından yayımlanan 18 maddeden hemen sonra yayımlandığı da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

İşte o maddeler:

“1. Herhangi bir grup veya partinin din istismarını dine düşmanlıkla önlemeye çalışmak hem dinen hem ilmen hem hukuken hem siyaseten hem de ahlâken doğru değildir. Din istismarını önlemenin yolu dini iyi ve doğru anlatmakla olmalıdır. En doğal ve metodik yoldan İslâm dininin ana kaynağı Kur’ân, kendisi adına ve kendi çıkarına bile olsa dini istismara, Kur’ân’ı ve Allah’ı istismara asla izin vermez. Zaten Kur’ân’ın ana felsefesi ve ruhu, dini istismarı, altı boyutu ile ortadan kaldırmayı amaç edinir. Çünkü istismarda hem vasıta hem de hedef sapması ve çarpıklığı vardır.

2. Sosyalist partiler de sağ partiler gibi din istismarı yapıyorlar. Sağ partiler dinin arkasına sığınarak, sosyalist partiler de dinin karşısına çıkarak bunu yapıyorlar.

3. Sağ partiler ile sosyalist partiler özde demokrat olamayıp, diktatör ve baskıcıdır. Her iki taraf demokrasi kelimesini dilleriyle söylüyorlarsa da kafalarında ve uygulamalarında demokrasinin yeri yoktur.

4. Sağ partilerin din anlayışında yeni anlayış ve fikirlere yer yoktur. Geleneksel ve tarihi din kültürüne dayanan anlayışlarından dolayı

gerçeklerle uyuşmaları mümkün olamıyor. Sosyalist partiler de dini dışlayan, toplumdaki kovan çağdaş göreneklerle dine karşı çıkıyor. Aslında ikisinin de anladığı din kültürü ağırlıklı dindir. Bu din anlayışı yanlıştır. Sağcılarının ve solcularının din kültürü, zihniyeti ve anladıkları din aynıdır. Hiçbiri arasında anlayışta bir farklılık yoktur. Ancak bu din İslâm dini değil, halkın töre dinidir.

5. İki yüzyıldan beri kalkınmamamızın sebebi, dinin toplumdan dışlanmasıdır. Dinin de kalkınmanın ana maddeleri arasına alınıp, geleneksel, tarihî etkilerden arındırılarak yeni yeni yorumlara gitmek gereklidir. Hâlâ buna başlanılmıyorsa değildir. İki asırdan beri bu sapma ve çarpıklık kavranılmadığından kalkınma bu uzun sürede gerçekleşmemiştir. Bu çarpıklık giderilmediğince de gerçekleşeceğine inanmıyorum.

6. M. Kemal, dinin kalkınmadaki etkisini iyi tespit etmiş ve ona göre yeni uygulamaya geçmiştir. 1924’te İmam Hatip Okulları’nı (27 tane) ve İlahiyat Fakültesi’ni açmış, okullardaki din derslerine de aynen devam edilmiştir. Ama hükümet başkanı İsmet İnönü, 1927’de İmam Hatip Okulları’nı kapattı ve okullardaki din derslerini de kaldırdı. İlahiyat Fakültesi’ni de 1933’de kapattı. Ve böylece Mustafa Kemal’in öngördüğü yeni din anlayışı atılımı söndürüldü. Yetmiş beş sene sonra Mustafa Kemal’in anlayışını, anlayarak uygulayacak bir devlet adamının bulunamaması da Türkiye’nin kötü talihidir.

7. 1997 yılında Türkiye’de sinsi gizli bir din düşmanlığına, bulaşık din bilgisi hurafe ile karışık şekilci, cahil, düşüncesiz bazı kimseler karşı çıkıyor. Bütün beceriksiz siyasiler de kendi devlet işlerindeki aksaklıkları ört bas etmek, milleti uyandırmamak ve oyalamak için, dinî sorunları çözmek yerine sorunların devamlılığı için çalışmaktadırlar. Sağ ve solun ikisi de bilmedikleri dini, menfaatleri için kullanıyorlar.

8. Her iki kesim, sağ ve sol ağızlarına şu dört kelimeyi almışlar. Birbirleriyle kartopu oynar gibi oynuyorlar: Şeriat, laiklik, irtica, Kemalizm. Başka bir şey bildikleri yok. Milleti kamplara ayırıyorlar. Memleketinin ve milletin bütünlüğünü isteyen kimseler bu kelimelerden hiçbirini kullanmaz.

9. Her konunun sömürülmesi mümkündür. Ama bir konunun sömürülmesini önlemek için o konuyu iyi bilen uzmanlara ihtiyaç vardır. Dinin sömürülmesinin önüne geçmek için iki temel şart bulunmaktadır:

a. Herkese günlük din bilgisi ihtiyacını giderecek düzeyde din bilgisi vermek. Bunu mümkün kılacak olan iki husus çok iyi bilinmelidir.

1) İslâm dininde mezhepler üstü bir eğitim verilmesinin doğal ve Kur'ânî İslâm'a uygun olduğu gerçeği,

2) Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun temel felsefesinin iyi bilinmesi.

b. Kur'ân'a bihakkın vâkıf, din kültürünün tarihi oluşumunu bilen, çağdaş yaşamın gerçeklerini iyi kavrayan din alimlerini yetiştirmek.

10. Her sahadaki başarı, o sahada yetiştirilmiş yeterli miktar ve kalitedeki insan varlığına bağlıdır. Buradaki başarı sözcüğü, insanın mutluluğu anlamındadır. İnsana ve insanlığa en fazla değer veren bilim dallarının başında din gelmektedir. Bu da İslâm dünyası için, Kur'ân'ın getirdiği dindir.

İnsan onurunu layık olduğu yere yüceltmek, onu korumak ve kollamak, insanı bir robot olmaktan kurtarmak ve işleyen akla kavuşturmak, onun dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak, Kur'ân-ı Kerim'in temel görevidir.

Kur'ân'ı tarihi, kültürel, geleneksel birikimlerden ve dinin yanlışlarından ayırabilenler, bu temel görevleri açık seçik görebilirler. İşte hakiki İslâm'da can alıcı husus, bu ayrımın sağlıklı bir şekilde ve mutlaka yapılmasıdır.

11. Sosyalist parti mensuplarının çoğu (CHP'de) uzun yıllardan beri, namaz kılan, oruç tutan ve dini eğitim gören kimseleri, başörtülü hanımları adeta ikinci sınıf vatandaş olarak görmüşler ve onları gericilikle damgalamaktan da geri kalmamışlardır. Sosyalistler içinde dine ve İslâm'a sahip olanlar da vardır. Dindarları hükümet nazarında suçlu tutmak akıl kârı değildir. Bu yanlışlığın bir an önce giderilmesi ve dindar halkı da mutsuz etmemeleri sosyalist partilere düşen en önemli vatan görevidir. Bir takıyyeye

fırsat bırakmadan bu yanlışlığı itiraf etmeleri de bu anlayışa ayrı bir dürüstlük katacak ve güzelleştirecektir. Buna kuşkusuz inanıyorum.

12. Sosyalist partilerin ve şahısların inandırıcı olabilmeleri ve güven verebilmeleri için, dine karşı eskiden beri takındıkları tavrın yanlış olduğunu itiraf etmeleri gereklidir. Yoksa yalan söyledikleri ve takıyye yaparak Müslümanları kandırdıklarına inanılır. Takıyyeyi sağcı partiler değil, solcu partiler de çok güzel yapıyorlar.

Vatandaşa vatandaş muamelesi yapılmalı, kanunda nasılsa öyle muamele yapılmalıdır. Vereceğim örneklerin kanunda yeri yoktur. Ancak gerçek hayatta bu davranışlar sürüp gitmektedir.

Hukuk Fakültesi'nde bir hanım profesör, bir kız öğrencisini asistan almak ister. Fakültesini başarıyla bitirmiş, yazılı olarak yapılan sınavlarda da başarılı olmuş, ancak uzun uzun yapılan mülâkat sonucunda babasının ilâhiyat fakültesinde profesör ve öğretim üyesi olduğunu öğrenir öğrenmez "ya!" der ve kızcağızı "başı açık" asistanlığa layık görmez. Bu sinsi bir din düşmanlığı değil midir? Aynı şekilde benim mimar olan oğlum da göreve alınmamış ve mağdur edilmiştir. Bu misalleri çoğaltmak mümkündür. Samimi kanaatim, bu gizli din düşmanlığının kaldırılmasında siyasilere büyük görevler düştüğüdür. Buna inanıyorum. Sözde dindar bir tanımda bir solcuya haksızlık yapmasını samimi bir Müslüman tereddütsüz zulüm olarak kabul eder. Bireysel davranış bozuklukları, kişilerin ahlâkî zaaflarından kaynaklanır. Ne sağcı ne solcunun haksız davranışlarını mazur görmek mümkün değildir. Hele Allah hiç affetmez.

Müslümanlıkta ineğe tapmak yoktur ve putperestlik en büyük günahdır. Müslümanlar putperest Hindistan'ı asırlarca idare ettiler. Onların dinlerine saygı göstermeselerdi, hak ve hukuklarına riayet etmeselerdi, onları onca yıl idare edebilirler miydi? Solcuların aynı kökten, tarihten gelen aynı yöreden ve sözde aynı dinden olan dindar Müslümanlara bunca haksız davranış ve zulüm ederek güya %99'u Müslüman olan bir ülkede gizli din düşmanlığı yaparak, ülkeyi huzur içinde idare etmeleri mümkün müdür? Doğru mudur? Atatürk'ün

koyduğu devlet, millet bütünlüğünün kanundaki maddesi Türkiye sınırları içinde Müslümanlığın azınlık olmadığı ilkesine sözde Kemalistler ve solcular ters düşmektedir. Atatürk'ün adını hep dine karşı kullanmakla, Atatürk'e ihanet etmiyorlar mı? Hayır dine karşı değildir, biz de Müslümanız demek ise davranış ve söylemlerine ters düşüyor, güvenilir olmuyorlar. İşte bunlar Türkiye'nin yaşanan gerçekleridir.

14. Belirtmiş olduğum solun da sağın da din anlayışı yanlıştır. Yalnız sağda da solda da bu din anlayışına göre dindar olmaya çalışanlar var. Solcu ve sağcı insanlar sorun çıkarıyor. Solcu insanlar bu dinin karşısında, sağcı insanlar ise bu dinin kendilerinin yaşadığı şekli ile toplumun da yaşamasını istiyor ve bunu dinî bir görev biliyorlar.

Yapılmasını önerdiğimiz tutum, Kur'an'a gidip çağımızın bilgisinden de yararlanarak dini yeniden yorumlamaktır. Bu mümkündür. Bu yapılmadıkça da mevcut çatışmadan yararlanacak olan iç ve dış düşmanların ekmeğine yağ sürülmektedir. Solcular aydınlara devlete ve hükümete hâkim olduklarından doğru dinin anlaşılmasına ve bu dinin eğitime fırsat vermeleri gerekir ki cahil sağ militanların dine ve kanuna karşı eylemlerine son verilebilsin, bu eylemlerin yanlış olduğu anlaşılabilsin. İnsanların dinî inançlarından dolayı yaptıkları yanlışlar ancak dini inançlarına hitap edilerek, doğrusu anlatılarak giderilebilir. Doğruyu bulmak kanunla, topla, copla olacak iş değildir. Bunlar ancak eyleme bir süre engel olabilir ama vicdanları azap içinde kıvrandırır. Bunun için insanlara yanlışlarını anlatarak, onları vicdanlarında mahkûm etmek en insani, ilmî, millî ve vatani bir yoldur. İslâm âlimleri içinde adil dinsiz bir hükümdarı, zalim Müslüman bir hükümdara tercih edenler vardır. Müslümanlar adil dinsiz bir hükümdara evet diyebilirler, nitekim Müslüman olmayan milletlerin adil Müslüman bir hükümdara evet dedikleri gibi.

15. Otuz beş yıl fiilen üniversitede asistan, doktor, doçent ve profesör olarak müdürlük ve dekanlık yaptım. (1956-1985-1990-1997). 1974 öncesi, 1974 sonrası ve 1982 sonrası YÖK kanunlarını yaşadım.

Rektörlerin, dekanların, bölüm başkanlarının kendi mensupları tarafından tek seçimle olmasını en uygun, en onurlu ve en faydalı bulduğumu söylemek istiyorum. Rektörlüğün sıra ile fakültelerden olması en demokratik düzendir (1974 öncesi gibi). Yoksa merhum Ord. Prof. Suud Kemal Yetkin İlâhiyattan rektör seçilmezdi.

Rektörlük, kalabalık fakültelerin hâkimiyetinden çıkarılmalıdır.

Üniversite kendi başına bir kurum olarak çalışmalıdır, YÖK'e (daha doğrusu Yüksek Öğretim Bakanlığı'na) karar için değil, tasdik için gidilmelidir. Türkiye'nin kalkınamamasının sebebi, üniversiteye ve dolayısıyla bilim adamına, özellikle sosyal/beşeri bilimlere, din bilimlerine önem verilmemesidir. Demokrasi olmayınca kalkınma da olamayacağından ve demokrasinin yerleşmesi de üniversiteden geçeceğinden bu konu çok önemlidir. YÖK döneminde olan ilmî ve idari yanlışlar, ondan önceki döneme oranla daha çoktur. İlim kendi yanlışını düzeltir, yeter ki ilme hürriyet ve imkân verilsin. Din de medreselerde değil, okullarda ve üniversitelerde okutulmalıdır. Ancak bu şekilde doğru din bilgisine ulaşılabilir.

16. Her partinin, her alanda bir araştırma komisyonunun olması gerektiği gibi din alanında da bu üç veya beş kişiden -fazlasına gerek yok, gerekirse bunlar danışmanlık için çağırılabilirler- teşekkül eden din âlimleri komisyonu kurmaları hem kendileri hem memleket için faydalı olur. Bunlar milletin dinî şuurunu ve nabzını bilirler. Dini ilgilendiren konularda parti başkanını ve yönetimini bilgilendirir, parti istediğini yapar. Her parti kendi tutumuna göre istediğini seçer. Böylece partiler milletle iç içe olur, sıcaklık, sempati elde ederler, millete yabancı kalmazlar.

İslâm'da ruhbanlık olmadığı için dört duvar arasına sığacak gibi değildir. Onun secdegâhu kâinattır, dünya ve hayatı kucaklayan felsefesi vardır ve ona bu esasa göre bakmalı ve onu anlamaya çalışmalıdır. İslâm'da her türlü iyi, güzel ve yararlı iş ve üretim ibadettir.²²

22 Kitap Dergisi, Eylül, 1997.

HATIRALAR, ŞAHİTLİKLER VE DÜŞÜNCELER

SEYYİD HÜSEYİN NASR

İkinci ülkem gibi olan Türkiye’de sizlerle birlikte bu programa katılmaktan memnuniyet duyuyorum.¹ Hayatım

¹ Türkiyeli okurların çok yakından tanıdığı Seyyid Hüseyin Nasr İslâm dünyasının son dönemlerde yetiştirdiği en etkili düşünürlerinden biridir. İslâm, felsefe, din, sanat ve çevre konularında konferansları ve çoğu İngilizcede olmak üzere pek çok kitabın ve yüzlerce makalenin yazarı olan Nasr, gelenekselci düşünceleriyle öne çıkan ve tartışılan bir düşünürdür. On yıllardır verdiği çok sayıda ders, konferans ve konuşmalarla, bugüne kadar dünyanın her köşesinden ve her milletten insanın takdirini kazandığı kadar eleştiriye de konu olmuştur. Bununla birlikte Nasr, pozitif bilimlerden tasavvufa, felsefeden sanata kadar uzanan geniş bir alandaki engin bilgisi ile de adından söz ettirdi. Birçok eseri Türkçeye de çevrilen Nasr’ın mayıs ayında Türkiye’de yaptığı konuşmalardan biri otobiyografikti. Onun daha yakından tanınmasını sağlayacak konuşmasını <https://www.youtube.com/watch?v=119VSWuglPI> dergimiz okurları için yayına hazırladık. Çevirinin bazı kısımlarında değişiklikler yapılmış, başlık ve ara başlıklar tarafımızdan konulmuştur. (Hazırlayan: Yakup Çetinkaya)

boyunca kendim hakkında konuşmaktan uzak durmaya çalıştım. İlginçtir yıllar boyunca otobiyografimi yazmam için birçok talep geldi. Yaşayan Filozoflar Kitaplığı [Library of Living Philosophers] için entelektüel otobiyografimi yazmak zorunda kaldım, 2001² yılında çıktı. Ancak birçok talebe rağmen şimdiye kadar kişisel ve manevi yönleri de dâhil olmak üzere hayatımın bir kısmını sizlerle paylaşmaktan memnuniyet duyacağım. Müsaadenizle temel bazı bilgilerle başlayayım.

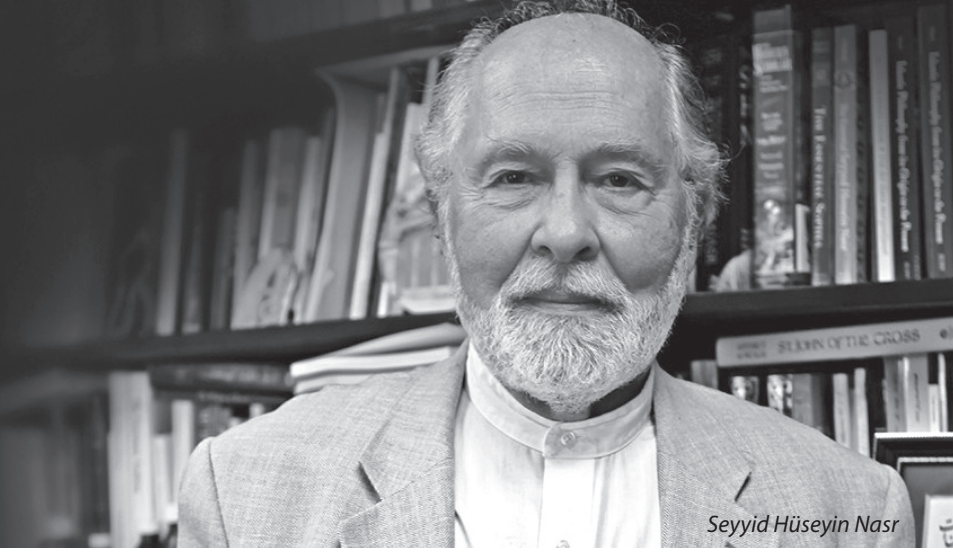
MODERNLEŞEN İRAN’DA BİR AİLENİN SERENCAMI

Ben İranlıyım, Farsîyim. Rumi takvime göre 1312 yılında, Hıristiyan takvimine göre de 1933 yılında Tahran’da doğdum. Çok

² Seyyid Hüseyin Nasr, otobiyografisi, bibliyografya ve albümden oluşan kitabında 2000 değil, 2001 dediği için konuşmadaki yıl kitaba göre düzeltilmiştir. Bk. Seyyid Hüseyin Nasr, *Ezeli Hikmetin Peşinde*, çev. Harun Tan, İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 7. [haz.]

tanınmış bir ulema ve hekimler ailesinde dünyaya geldim. Babam İran eğitim sisteminin modern zamanlarındaki kurucularından biriydi. Uzun yıllar boyunca Eğitim Bakanlığı’nda bakanlık ve genel sekreterlik yaptı. Ve birçok kişi onu modern İran eğitiminin kurucusu görür. Kendisi aynı zamanda üniversitelerde dekanlık ve rektörlük gibi görevlerde bulunmuştur. Oralara girmeyeceğim ama babam aslında bir tıp doktoruydu. Onun babası yani dedem, Nasr ailesinin asıl menşeidir. Dedem Kâşân’dan gelmiş; dolayısıyla Kâşânlıyız. Kâşân, İran’ın merkezinde, İsfahan ve Tahran arasında bir şehirdir. Tabii ki, İslâm tarihi boyunca Kâşân’dan çıkmış büyük âlimler ve bilim adamları nedeniyle Türkiye’de de bilinen bir yerdir Kâşân.

Dedem tıp okumak için Tahran’a gelirken ailesini Kâşân’da bırakmış. Babam Kâşân’da doğmuş. Sonra dedem ailesini nihayet on dört yıl sonra Tahran’a getirebilmiş. Kâşân’da dünyaya gelen babam da böylece çoğunlukla Tahran’da büyümüş. Tıpkı

Seyyid Hüseyin Nasr

babası gibi o da doktor olmuş. Hatta babası gibi o da bir saray hekimiydi. Dedem İran şahlarının saray hekimiydi, babam da öyleydi. Şah tarafından dedeme bir saray unvanı verilmiş: “Nasr-ı Etıbbâ” (Doktorların Yardımcısı). Aile ismimiz de buradan geliyor. Bir de şu tarihî gerçek var; babam her zaman çok titiz bir zattı. Rıza Şah tüm ailelere, Türkiye’de olduğu gibi soyadı almalarını emretti. Osmanlı döneminde soyadların yoktu. Bütün Müslüman ülkeler bu âdeti Batı’dan aldı. Eskiden mesela “Falanca ibn-i Ali” veya benzer şekildeydi. İsimler; el-İskenderî, el-Bosnevî vs. derlerdi. İşte Rıza Şah herkesin soyadı almasını emretti. Babam bu konularda her zaman çok titizlenirdi. İran’da nüfus kaydına soyadı yazılan ilk kişi babamdır. İran’da soyadı alan ilk kişidir; Nasr ismini almıştır. Bu ismi babasının unvanından esinlenerek seçmiş. Bu yüzden ailem Nasr ailesi diye biliniyor.

Babamın ailesi, daha yakın dönemlere kadar Kâşânîdir ama Nadir Şah zamanında Irak’tan İran’a göç etmişler, bir kısmı da

zaten İran’daymış. Eski İranlı cedlerimden biri, Kâşân yakınlarında türbesi bulunan büyük velilerden biridir. Ufak kubbeli türbesi hâlen ziyaretgâhtır. Muhammed Takî Poştmeşhedî, ismini bilmek zorunda değilsiniz, ama neyse. Başka bir ifadeyle çok önde gelen dindar bir aileyken bilimle meşgul bir aile olmuşlar. Babamla bitirecek olursam ki bu benim hikâyemde çok önemli. Babam saray doktoru olmasına rağmen Şah ona her yıl bir hil’at vermiş. Bu kelime Türkçede de bilinir. Brokar kumaştan mamul çok süslü bir elbise yani. Ama başka herkese de bakardı. Yoksullar babama bilabedel muayene olurdu. Mesela iki yumurta getirirler ücret olarak, onun gibi şeyler. Ama bu şekilde geçinemediği için doktorluğu bırakmış ve Kaçar döneminden sonra sadece ailemize doktorluk yaparken eğitim alanına girmiş kendisi. Onun gerçekten de modern eğitim sisteminin en önemli kurucusu olduğunu söyledim ki bu çok önemli. Çünkü o aynı zamanda İran’daki geleneksel İslâm eğitim felsefesi ve yapı-

larıyla bir süreklilik sağlamaya çalıştı. Böylece pek çok İslâm ülkesinde gördüğümüz gibi eğitim gibi geleneksel meselelerimizde tam ve ani bir kopuş yaşanmayacaktı. Fransa’dan, Almanya’dan İngiltere’den ya da başka bir yerden birdenbire getirilen modern eğitim, İslâm dünyasının çok ama çok büyük sorunlarından biri olacak şekilde zıt, tamamen zıt eğitim sistemlerinin içine yerleştirildi. Çünkü insanları aynı vatandeşlik kalıbına, âdeta aynı ten rengine sahip olacak şekilde eğitiyor, aynı dili konuşmaları gerekiyor ama ortada iki farklı dünya var ve İslâm dünyasında hâlâ bu sorunu yaşıyoruz. Bu kopukluğu Pakistan’da görüyorsunuz, İran’da hâlâ görüyorsunuz; tamamen sona ermiş değil.

BABAM, ANNEM VE DEDEM

Babam bir eğitim sistemi oluşturmaya çalıştı. Her İslâm ülkesi Batı bilimlerini öğrenmek ve öğrenim tarzını benimsemek zorundaydı, tercih imkânı yoktu. Fakat aynı zamanda geleneksel İslâmî eğitimle de bir rabitaları vardı. Babam her iki eğitimi de almıştır... Arapçayı son derece iyi biliyordu, Farsçanın en büyük üstatlarından biriydi. Şöyle söyleyeyim, Farsça konuşması ve Farsça yazması dillere destandı. Sokakta bir kelimeyi yanlış telaffuz edenleri bile düzeltirdi. Arabasını durdurur ve “Bu kelimeyi böyle telaffuz etmeyin, şöyle telaffuz edin!” derdi. Onun hakkında şakalar yapılırdı. Komik hatıralardan birini size anlatayım ki karakterini biraz ortaya koyabileyim.

Farsça “tiryâk” (afyon) kelimesinin Türkçede de kullanıldığına

Her şeyden önce gençlerimiz bilmelidir ki İslâm sadece geçmiş zamanda değil şimdiki zamanda da bir gerçekliktir ve gelecekte de öyle olacaktır. İslâm'ın gerçekliği zamanın geçmesi ile tükenmez.

eminim. “Ala” ise çok iyi, bir nevi üstün anlamına gelir ve Arap harfleriyle yazılan Farsça imlasına göre “elif” ile değil “ye” ile yazılmalıdır. Derler ki babamın arabası caddede giderken bir dükkân görmüş, üzerinde “tiryâk-i a'lâ” (çok kaliteli afyon) yazıyormuş. Bunun üzerine şoföre durmasını söylemiş ve dükkâna gidip sahibine şöyle demiş: “Tiryâkın insanları, 'a'lân da beni öldürüyor! Bunun 'elif' değil, 'ye' olması lazım!” Babamla ilgili bunun gibi daha çok hikâye var. Ona çok şey borçluyum.

Babam aynı zamanda ilk öğretmenimdi. Vefat ettiğinde on iki yaşındaydım, yedi sekiz yaşından itibaren onun dizinin dibinde oturdum. Maarif alanında becerbildiğim azıcık bir şey varsa, hepsini ona borçluyum. Öğrenmeye saygıyı, kültüre saygıyı, tabii ki her şeyin kaynağı dine saygıyı, diğer kültürlerle, diğer dinlere saygıyı, bağnaz olmamayı, benmerkezci olmamayı, bunların hepsini ondan öğrendim. Ayrıca okul öğretmenlerine ilaveten aldırıldığı eğitimimde çok ama çok titiz, hatta katı davranırdı. Özel öğretmenin biri gider biri gelirdi. Allah'ın izniyle iyi bildiğimi düşündüğüm Farsçanın -ki anadilim- yanı sıra Kur'ân'ı öğrenebilmek için Arapça ve aynı zamanda Fransızca öğrenmeye başladım. İran'da yıllarca Fransızca öğretmenim oldu. Üç- dört

yaşımdan İran'dan ayrılana kadar dokuz yıl boyunca, hat sanatının en büyük ustalarından biri olan Amir Hüseyini'den hat dersleri aldım. Türkiye, alfabe değişikliğine rağmen elhamdülillah hat konusunda büyük bir merkez... Türkiye ve İran hattatların en sağlam ayakta kalabildiği iki ülkedir. Amir Hüseyini sizin büyük üstadınız gibi muhteşem bir hocaydı. Yıllar, yıllar boyu meşk ettim. Şikte³ tarzında hayli iyi yazarım. Elim epeyce iyidir ama bunların hepsini babama borçluyum, babama...

Ayrıca çocukluğumdan beri felsefi işleyen bir zihnim vardı. Aklıma türlü türlü fikirler gelirdi. Mesela, ben yeryüzünde olmasaydım, sema olmasaydı, gökyüzü olmasaydı, nerede olurduk? Dünya yok, sema da yok diyelim. Nerede olurduk? Bu çok felsefi bir sorudur ve çocuklar böyle sorular sormazlar. Gece boyu uyuyamaz, sabaha kadar kafamda bu soruyu evirip çevirir, sonra da gider babama sorardım. O benim gerçekten ilk öğretmenimdi. Ona çok şey borçluyum.

3 “Kırık nestâ'lik” anlamına gelen bu yazı, nestâ'lik yazının kâtip ve hattatlar tarafından hızla ve kuralları kırılarak yazılması sonucunda XI veya XVII. yüzyıl ortalarında Safeviler devrinde ortaya çıkmış, kısa zamanda benimsenmiş, genellikle devlet dairelerindeki yazışmalarda ve günlük yazılarda kullanılmaya başlanmıştır. [haz.]

Anne tarafıma gelecek olursak; onlar da çok seçkin bir dindar aileden geliyorlardı, ancak daha çok şeriatla ve İslâm'ın zahiriyle ilgiliydiler. Oysa hem babam hem de onun babası -dedem- Sâfi Ali Şahî tarikatına mensup sufilerdi. İran'daki Ni'metullahi yolunun bir koludur. Sâfi Ali Şah çok büyük bir mürşitti. Bir süre Hindistan'a sürgün edilmiş ve İran'a geri dönmüş bir tasavvuf üstadı. Hatta tüm Nasr ailesinin yaşadığı İran'daki evimiz hazretin mezarının yanında idi. Şu anda Tahran'daki parlamento binasının da yakınına düşüyor. Orada doğdum orada büyüdüm. Her neyse o bir sufiydi. Ama annemin dedesinin adı Şeyh Fazlullah Nuri'ydi ve sadece İran'ın değil, İslâm tarihinin 19. yüzyıldaki en önemli dinî figürlerinden biridir. Hicri 1285 yılındaki anayasal devrime, bunun İran'ı laikleştireceğini söyleyerek karşı çıkmıştır. Sizin de burada yaptığınız ve diğer pek çok İslâm ülkesinde de gördüğümüz gibi hatta Osmanlı'nın son döneminde Türkiye'de yapılan meşhur değişiklikler gibi, Avrupa kanunlarını getirmek istediler. Böyle bir şey oluyordu, o buna karşı çıktı ve asıldı. Ülke- miz tarihinde ilk kez büyük bir ayetullah, yani İran'ın en kudretli din âlimi idam edildi. Ama aslında bunun arkasında Başbakan ed-Devle'yi kontrol eden İngilizlerin kışkırtması vardı. Bunu başbakan emretti ve bu birçok açıdan bir felakete yol açtı. Şeyh Nuri'nin birçok çocuğu vardı ve bu onlarda silinmez bir iz bıraktı. Dedem onun en büyük oğluydu... Irak'ta okudu, Şii ilminin merkezi Nəcəf'te tahsil gördü ve başlangıçta bir molla idi. Fakat İran'a geri döndükten sonra sarığını çıkardı ve

yüksek mahkeme hâkimi oldu. Ama İran'da tabii ki hâkim olmak İslâm hukukunu da -şerî hukuk- bilmek manasına geliyor. Fakat dedem molla değildi, bildiğimiz anlamda bir âlim değildi. Çok bilgiliydi, bilhassa şeriat konusunda.

Ne var ki ailenin bazı üyeleri solcu oldu ve annemin ilk kuzeni, Şeyh Fazlullah Nuri'nin diğer bir torunu, Ayetullah Humeyni'nin iktidara gelmesinden sonra ölen İran Komünist Partisi'nin başkanı Dr. Kiyânûri idi. Humeyni'nin İran'a gelmesinde çok büyük bir rol oynamıştır. Bu yüzden komünist olmasına rağmen geri dönebilmiştir. Devrimden sonra İran'da öldü. Humeyni büyük bir din âlimi olmasına rağmen Şeyh Fazlullah Nuri'nin torunu olduğu için Dr. Kiyânûri'yi kabul etti. Humeyni İran'a girdiğinde uçaktan indi ve şöyle dedi: "Şeyh Fazlullah Nuri adına buradayım. Onun görüşlerini takip ediyorum." Tahran'ın en büyük meydanı günümüzde büyük dedemin adını taşıyor. Dahası köprülere, yollara, başka başka yerlere de adını verdiler. Humeyni kendisini ikinci Şeyh Fazlullah Nuri görür.

İşte böylece baba ve anne tarafından iki farklı dinî kökenden geliyorum ve elhamdülillah Tahran'da sadece resmî okullarda değil, evde de mümkün en iyi eğitimi aldım. Ayrıca, hepsinden önemlisi, öğrenmeyi, sevmeyi tevarüs ettim. Muhakkak fazilet ve ahlakla bütünleşik bir öğrenme. Her zaman evrensellik çerçevesinde, bağınaz olmadan, dar görüşlü olmadan... Mesela babam, dindar bir Hıristiyan olmasına rağmen ünlü filozof Pascal'ı okumamı temin

etti. Bana Hıristiyanlık ve Yahudilik ve daha pek çok şey hakkında bilgiler kazandırdı. Başka bir ifadeyle içinde yetiştiğim bir nevi evrensel bir arka plan var ve elbette bunun nihayet sahip olduğum kişiliğin üstünde çok büyük tesiri olmuştur. Sonra babam çok hastalandı. Vefat etmek üzereydi. Bakın nasıl bir kimseydi babam...

Bir keresinde kaldırımında yürürken kaldırımında bisiklet süren biri ona çarptı ve babam bir çukura düşerek leğen kemiğini kırdı. Babama çarpan kişi kendi öğrencisi çıktı. İran'ın yarısı onun öğrencisiydi gerçi, babam ona demiş ki: "Kaybol hemen! Yoksa polis seni tutuklar!" O da gitmiş. Bir saat sonra, öğleden sonraydı, kaylulede idik, herkes kalktı ve babamı çukurda buldular. Leğen kemiği kırılmış, alıp eve getirdiler. Bir yarım saat sonra da başbakan evimize geldi ve babama, "Veliyullah Han, sana çarpan bu kişi kim?" dedi. Babamın adı Veliyullah Han'dı. "Söyle de onu derhal tutuklayalım." Babam onlara bir şey söylemeye yanaşmadı. Kimse babama kimin çarptığını bulamadı. İşte böyle bir insandı babam.

Farsça yazdığı *Bilgi ve Erdem* ya da *Ahlak* adlı çok ünlü bir kitabı vardır. *Dâniş ve Ahlak*, babam için yayına ben hazırlayıp bastırdım. İran'a döndüğümde Şahlık Ödülü'nü kazandım. Çok fazla kitap yazdığı için hepsini yayımlayamadım; yirmi kitap yazmıştı. Ama makalelerinin çoğu yayımlandı. Kitaplar öyle değil. Şu an Farsçada klasik bir kitap olan ve İran'da otuz baskı yapan *Bilgi ve Ahlak (Dâniş ve Ahlak)* adlı bu kitabı 1958'de Harvard'dan döndüğümde ken-

dim çıkardım. Aslında hayatta önemli olduğunu düşündüğüm şeylerin bir özeti mahiyetinde bu kitap. Babam Fransızcaya had safhada vâkıf olmasına rağmen hiçbir Fransızca eseri, felsefi eseri Farsçaya çevirmedi. Kendisi İran'dan hiç ayrılmamıştır, çünkü kendisini deniz tutardı, araba tutardı ve çok uzun süre seyahat edemezdi. Ama Fransızca'yı o kadar iyi bildirdi ki Fransız Akademisi'nin kendisiyle düzenli görüş alışverişinde bulunulan bir üyesiydi Uluslararası arenada büyük bir saygınlığı vardı diyebiliriz. Ancak İran kültürü açısından bakıldığında, sadece dünyamıza getirilen Batılılaşma öne çıkmıştı, bu bölünme değil... Ama tabii ki Doğu ile Batı arasındaki gerginlik de vardı. Ben de böyle bir ortamda yetiştim.

NEW YORK YOLCULUĞUM

Sonra 1945'te, babamın vefatından kısa bir süre önce -annemin ağabeyi olan- dayım New York konsolosumuzdu, babam öldüğünde orada olmayayım diye beni New York'a göndermeye karar verdiler, çünkü babam ölmek üzereydi. Babama veda ettim; onu bir daha göremeyeceğimi biliyordum. Çok genç yaşta, on iki yaşında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Tahran'dan New York'a tek başıma geldim. Uzun süren bir yolculuk oldu. İki ay sürdü. Bir ayını Mısır'da geçirdim. Bir ülkeden diğerine geçtik.

Akrabalarımızdan biri Irak büyükelçimizdi, biz de içinde sadece iki kişi olan küçük bir uçaktaydık ve bu şekilde gidiyorduk. Şimdi tahayyül bile edemiyordum; on iki yaşınday-

dım. Irak'a gidiyorduk. Tabii ki, büyükelçi çok nazikti ve bana yardımcı oldu sonra arabayla Şam'a geçtik ve Şam'dan o zamanlar Filistin'in bir parçası Yafa'ya gittik. Filistin henüz bölünmemişti. Yafa'dan Kahire'ye giden bir trene bindik. Bir gemi bulabilmek için bir ay daha Kahire'de kaldım. O sıralar ABD'ye giden uçak yoktu. El-hamdülillah, bir İsveç gemisi bulundu. Tüm Amerikan askerleri geri getirilmişti ve Amerikalılar Amerika'ya giden tüm gemileri istila etmişlerdi. Oraya gitmek çok ama çok zordu. Bu bile kendi içinde bir maceradır. Çok garipti... Her şeyi Allah takdir eder.

Shepherd Hotel'de kaldım, o pek meşhur Shepherd Hotel. Nasır zamanında, Nasır Devrimi sırasında yakıldı, çünkü Faruk, Kral Faruk oraya giderdi ve orada öğle ve akşam yemeği yedi, özellikle de her perşembe akşam yemeğini orada yedi. Cuma günü de Cuma namazına giderdik. Faruk ile neredeyse her gece karşılaşıyorduk; o şurada oturuyor, ben burada oturuyorum. Maiyeti olur, kâğıt oynarlar. Bu açıdan çok dünyevi bir insandı. Her neyse otel yandı gitti. Yeni Shepherd Hoteli inşa edildi ama ben eskisinde kalırdım. Oturmuş tek başıma öğle yemeği yerken, çok iyi giyimli, beyaz gömleklili ve kravatlı bir beyefendi yanıma geldi. "Kimsiniz?" dedim. Önce Arapça söyledim. Aslında biraz Kur'an Arapçası konuşuyordum, Türkiye'deki insanların Arapça ezberlediği gibi. Çok iyi konuşamazsınız. Ama ben Arapça bilmediğime dair bir cümle kırıp sardım. Fransızca'yı iyi kötü biliyordum

adam da benimle Fransızca konuşmaya başladı. Hükümette bir bakanmış meğer. Yalnız olduğumu, Amerika'ya gittiğimi ve Kahire'de sıkışıp kaldığımı öğrenince, "Burada olduğun sürece benim oğlumsun!" dedi. Beni piramitleri, şurayı burayı görmeye götürdü ve nüfuzunu kullanarak bana bir bilet ayarladı. Hâsılı, İskenderiye'den New York'a yolculuk bir ay sürdü. Nihayet 1945 yazında New York'a vardım ve hayatımın ikinci safhası başladı.

Hocalarıma ulaşmak için çok uzun yol kat ettim. Bu konuda bir mantık yürütecekseniz, İran'da ve Amerika'da olanları anlatmak zorundayım. Amerika'da ünlü bir üniversite olan Lafayette College'ın rektörünün yardımıyla ki amcamın bir arkadaşıydı... Yılın ortasıydı. İran'daki okullardan birinde sekizinci sınıftaydım ve iki buçuk aydır derslere girmiyordum, iki ya da üç aydır seyahat hâlindeydim. Bana gerçekten çok iyi bir hazırlık okulu buldular. Hazırlık okulu dedikleri, New Jersey'de Princeton Üniversitesi yakınlarında Peddie adında bir özel okul. Amcamın arkadaşı Lafayette College'ın müdürü Prof. Hutchinson'ın da yardımıyla beni yıl ortasında kabul ettiler. Noel tatili bittiğinde, Ocak 1946'da Peddie'ye gittim ve İngilizcem çok zayıf olmasına rağmen sekizinci sınıfa devam ettim ve yüz üzerinden yetmiş aldım. Orada geçme notu elli ya da altmış değil, yetmişti. Ben ancak yetmiş aldım ve geçtim. Öğretmenim "Neden sekizinci sınıfı tekrar etmiyorsun?" diye sordu. Başladım ağlamaya. "Olmaz!" dedim, çünkü İran'da altıncı sınıfta, ilkokulu

bitirdiğinizde ulusal bir sınav yapılırdı ve ben İran genelinde birinci gelmiştim. Elli yıl sonra Tahran'da şunu okudum: "Doktor Nasır'ın babası eğitim bakanıydı, bu yüzden onu bir numaralı öğrenci yaptı ve Harvard'a soktu." Sanki Harvard Üniversitesi beni kabul etmek için İran eğitim bakanını dinleyecekmiş gibi! Ahmakça şeyler. Daha birkaç hafta önce Tahran'da birisi bunu yazdı ama her neyse, durum böyle değildi. Yine de onlara yalvardım, "Lütfen dokuzuncu sınıftan devam etmeme izin verin!" diye. Sonunda kabul ettiler ve kısa sürede İngilizcede ustalaştım, çok iyi bir öğrenci oldum.

EĞİTİMİM DEVAM EDİYOR

Peddie'deki o dört yıl evden uzakta çok zor geçti. Evimi öz-lüyordum. Babam vefat etti. Babamın öldüğünü birkaç ay sonra orada öğrendim. Öğrenciydim ve her şey gerçekten çok ama çok zordu. Okulda hiç Müslüman öğrenci yoktu, tek Müslüman bendim. Daha sonra bir Afgan geldi, en azından iki kişiydik ama her pazar kiliseye gitmek zorundaydık. Batı kültürünün çok farklı yönleri bana zorla tanıtıldı. Dört buçuk yıl boyunca her pazar kiliseye gittim, -şu anda ABD'deki çoğu Hristiyan'dan daha fazla gitmeye mecbur bırakıldım, böylece Hristiyanlık hakkında bilgi edinmeye başladım. Gerçekten de babam her zaman dünyanın tüm farklı dinlerine saygı duymamı sağlamıştı. Bu yüzden İsa Aleyhisselam Efendimize ve Hristiyanlığa saygı duymakla ilgili hiçbir sorunun yoktu. Mesele kesinlikle bu değildi. Kendi geleceğimizden, camiden, namaz-

dan ve her şeyden kopmuştum. Ve tabii ki kendi başıma iken Allah'a dua ediyordum. Okulda iyiydim, çok çok iyiydim, ayrıntılara girmeyeceğim. Ve 1950'de Peddie'den birincilikle mezun oldum, bir numaralı öğrenci olarak.

New York Times gazetesinde fotoğrafım çıktı ve bu İran'da yankı buldu. Dediler ki "Doktor Nasr'ın oğlu babasının adını yaşatmak için gitti. İşte onun oğlu!" Babamın oğlu, ben, babamın adını yaşatmak için Amerika'ya gitmişim. Ve ilk kez bir İran gazetesinde yetişkin olarak resmim çıktı. Böylece 1950'de eğitimimin ilk aşaması sona erdi ve ardından MIT'ye gitmeye karar verdim.

O zamanlar size hayatımın bazı bölümlerinin gerçekten bir şaka gibi olduğunu söyleyebilirim. Ailemdeki herkes küplere bindi, amcam dayımlar falan. Şöyle yazdılar bana: "Nasr ailesinin adını lekeledin. MIT dediğin Allah'ın belası da neresi? Neden New York Üniversitesi'ne gitmiyorsun!" Bunun gibi daha çok şey yazdılar. MIT'nin dünyanın en önemli bilim okulu olduğunu bilmiyorlardı. Otuz yıl sonra Tahran'dayım, herkes oğlunun MIT'ye gitmesini arzu ediyor. "Oğlum için bir referans mektubu yazabilir misiniz, şunu yazabilir misin, bunu yapabilir misin?" Her neyse İran'daki kendi insanımızın aptallığı, MIT'ye giden ilk İranlı öğrenci bendim. Hatta MIT'ye birinci sınıf öğrencisi olarak gelen ilk Müslüman öğrenciydim. Şimdi çok var. Yüksek lisans seviyesinde Pakistan ve Hindistan'dan birkaç Müslüman ve bir ya da iki Arap vardı. Ama birinci sı-

nıftan itibaren değil. İşte böyle MIT'ye başladım ve orada dört yıl geçirdim.

YAŞADIĞIM BÜYÜK KRİZ VE SONRASI

Orada da yüksek onur dereceleri elde ettim ve o yıllar hayatım çok belirleyici oldu. Çünkü o zamanlar beni şu an olduğum kişi yapan büyük bir kriz yaşadım. Yani modern fiziğin, bilimin dünyanın en büyük hocalarından ders görüyorum. Artık hakikati ortaya koyamadığını fark ettim. Fiziği seçmemin nedeni eşyanın mahiyetini geleneksel anlamda, Parmenides'in Yunançada bir fizikçi olarak adlandırdığı anlamda idrak etmek istememde, tabii ki modern anlamda değil.

İkinci sınıftaydım, ne kadar büyük bir hata yaptığımı fark ettim. "Bu alanı seçmemeliydim!" dedim. Ama babamın mirası içimde duruyordu. Bu yüzden onca yıl dayandım. Ama bilim insanı olma isteğimi de tamamen yitirmiştim. Yine de MIT'yi bitirdim. Harvard'a gittim ve jeoloji ve jeofizik okudum çünkü bunlar betimleyici bilimlerdir. MIT'de okuduğum matematik ve fizik ise nitel bilimlerdir ve ben modern bilimi eleştirmek istiyordum. Çünkü on sekiz-on dokuz yaşlarında bütün bir Batı medeniyetini kustuğum bir kriz yaşadım. Bu keskin bir ifade oldu; Batı medeniyeti içimden çıktı diyelim. Onun eleştirmeni oldum ve Batı'da mümkün en iyi eğitimi aldım bu görevi yerine getirebilmek için gerekli silahlara gerçekten sahip ilk Müslüman oldum. Bu yüzden biraz daha dayandım ve MIT'ye ardından

da Harvard'a gittim. Akabinde Harvard'dan doktoramı alana kadar bilim tarihi ve felsefeye yöneldim. Ancak MIT'deki ikinci yılımdan itibaren, fiziğe yönelik ilgimi kaybettiğimde, büyük bir hevesle felsefe ve din hatta dünya dinleri üzerine çalışmaya başladım; Hinduizm, Taoizm, Budizm, Hıristiyan mistikleri. Mistisizme büyük ilgi duyuyordum ve sonra tüm bunlar beni kendi geleneğime, özellikle de çocukken babamın bana zorla ezberlettiği Hz. Mevlana'ya geri getirdi.

MIT'de İtalyan kökenli Giorgio De Santillana adında bir hocamız vardı. Babası, şeriat üzerine çok önemli bir kitap yazan David De Santilana'dır. O bir şarkiyatçıydı, bir İtalyan'dı, İslâm'ın en iyi, en büyük âlimlerinden biriydi. Giorgio De Santillana da bir bilim felsefecisi ve filozoftu ve İslâm'la çok ilgiliydi ve ona çok saygılıydı. MIT'de profesördü. Onunla çalışmaya başladım. Dört ya da beş öğrenci-daha parlak MIT öğrencileri- ile birlikte Hinduizm üzerine çalışmak istiyorduk. O dönemde Batı'da olduğu gibi Batı hevesi sönmüş pek çok insan Hindistan'a yöneldi, o düşünce akımını bilirsiniz birçok insan sırtında çantasıyla Türkiye'den Hindistan'a gitti 1970'li yıllarda. Giorgio De Santillana... Ondan bize Hinduizm üzerine bir ders açmasını istedik, tereddüt etti ama sonunda "Tamam ama bunu otantik bir şekilde öğrenmek istiyorsanız bunu 'atın ağzından' öğrenmelisiniz!" dedi. İngilizce bir deyimdir bu. Başka bir ifadeyle doğrudan kaynağından en özgün hâliyle öğrenmelisiniz. Ardından beni ilk kez René Guénon'un eserleriyle tanıştırdı.

dı. Guénon'un bazı anlattıkları o dönemde zaten İngilizceye çevrilmişti.

RENÉ GUÉNON'UN ESERLERİ VE GELENEKSELÇİ EKOL

Fransızca okuyabilmeme rağmen Amerika'daki üniversitede Fransızca kitap vermiyorlardı. Peddie'de geçirdiğim yıllar boyunca yabancı dil olarak Fransızca almışım, çocukken de Fransızca öğrenmişim... Fransızca'yı İngilizce gibi biliyorum açıkçası. Fransızca konuşabiliyorum, Fransızca yazabiliyorum. Çok fazla yazmıyorum zira İngilizce yazı üslubumu değiştirir. Fakat Fransızca bazı şeyler kaleme almışlığım var ve çok rahat konuşabiliyorum. Sorbonne'da konuştum, birçok konferans verdim. Bu yüzden benim için çok kolay olurdu ama İngilizce kitaplar verdi. Guénon'un birkaç eseri çevrilmişti, çok iyi tercümeledim. Onları İngiltere'den getirttik. Hepsisi de Londra'da basılmıştı. Başladık hatmetmeye. Guénon'un eserleri hayatımı tamamen değiştirdi, dönüştürdü...

Okumaya devam ettim. İki hadise meydana geldi. Öncelikle gelenekselci ekolün⁴ tamamını okumaya başladım. Bu beni cezbetmeye başladı. Ve sonra şu anda Türkiye'de de tanınan gelenekselci ekolün büyük temsilcisi, Sri Lankalı Ananda Coomaraswamy'nin kütüphanesini okudum. Yıllar önce onu ülkenize tanıtmada bir rolüm oldu. Artık Türkiye'de de iyi tanınıyor, dikkate değer bir

gelenekselci bilim adamıydı. Boston'da, Boston'un bir banliyösü Needham'da öldü. Kütüphanesi Boston'daydı ve İspanyol olan eşi Donna Louisa Coomaraswamy, Harvard Meydanı'nın hemen yakınında, Harvard Üniversitesi Coomaraswamy Kütüphanesi'nin yanında oturuyordu. Kendisi de gelenekselcilik konularıyla ilgilenen bir arkadaşım aracılığıyla onunla temas kurabildim. Böylece Coomaraswamy Kütüphanesi'ne erişim sağlayabildim ve hayal edebileceğiniz her şeyi, aklınıza gelebilecek geleneksel her metni okudum. Öğrencilerimden hiçbiri bu kadar çok okumamıştır. Hızlı okuyabiliyordum, birkaç dilde okuyabiliyordum ve bulabildiğim her şeyi okuyordum. Bu da beni Coomaraswamy ve Guénon'un yanı sıra diğer gelenekselcilere ve en önemlisi Frithjof Schuon'e götürdü. O benim hayatımda çok önemli bir rol oynadı, gerçekten temel bir rol. Hâlâ hatırlarım, asla unutmayacağım; *Les Études Traditionnelles* dergisindeki birçok makalesini okudum. Fransa'da çıkıyordu ve Guénon'un da makalelerini yayımlayan bir mecmuaydı. Türkiye'deki bazı entelektüellerimiz tarafından da tanınıyor. Eskiden onları tanırđım. Bazı makalelerini okumuştum ama hiçbir kitabını okumamıştım. Başlangıçta Almanca bazı kitaplar yazmıştı. İki şiir kitabı, *Tage und Nächtbuch* ve *Sulamith* ve ayrıca Almanca *Leitgedanken zur Urbesinnung* adlı dikkate değer bir eser. Ama bunları okumamıştım. Sadece şiir kitapları vardı elimde. Birkaç satır hariç onları da okumamıştım gerçi. Biraz Almanca da bilirim; Fransızca ve İngilizce kadar

değil ama biraz Almanca biliyorum. Ama her neyse Harvard Kütüphanesi'nin hemen yanında Masters Bulvarı'na çıkarken bir kitapçı gördüm.

Kitapçının üstünde "Dinlerin Aşkın Birliği" yazıyordu. Schuon'un Fransızca yazdığı ilk kitap olan *De L'Unité Transcendante de Religions* Fransızcadır. Türkçeye de çevrilmiştir. *Dinlerin Aşkın Birliği* adıyla...⁵ Hemen gidip aldım ve bütün geceyi sabaha kadar okuyarak geçirdim. Dedim ki "Bu adam kesinlikle Müslüman ve beni kendi geleneğime geri getiriyor!" ve o kitabı okuduktan sonra namazlarımı düzenli kılmaya başladım. Son 70 yıldır bir vakit namaz kaçırmadım kalp ameliyatı sırasında bile -tabii ki bilincim kapalıydı- kendime gelir gelmez namazlarımı kaza ettim. O zamandan beri tek bir namazı bile kaçırmadım. Bu benim hayatımda bir dönüm noktasıydı, önemliydi o karşılaşma ve öyle işte okudum ve diğer kitaplarını eski koleksiyonunu buldum ve onunla tanışmaya çalıştım. Bu birkaç yıl sürdü. Sonunda Harvard'da yüksek lisans öğrencisiyken Schuon ile tanışabildim. Coomaraswamy'nin Kütüphanesi'ne erişimim vardı. Coomaraswamy ile tanışmadım ama bir anlamda kişisel meseleleri oradaydı. Ama Schuon'a gelince, onunla tanıştığımda hâlâ hayattaydı ve kırk üç yıl boyunca onunla manevi, entelektüel ve hayal edebileceğiniz her şekilde çok ama çok yakın münasebetimiz oldu. Birbirimize çok ama çok yakındık ve hatta onun yardımıyla yazdıklarını bir ara-

4 Bu ekol için bk. Nurullah Koltaş, *Gelenekselci Ekol ve İslâm*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2013.[haz.]

5 Frithjof Schuon, *Dinlerin Aşkın Birliği*, çev. Yavuz Keskin, Ruh ve Madde, İstanbul, 1992. [haz.]

ya getirdim *İslâm ve Ezeli Hikmet* adlı kitabını yayınladım.⁶ Onun hakkında pek çok şey yazdım hatta onu İranlı okuyuculara da tanıttım. Kitaplarının birçoğu şu anda Farsçada mevcut, Türk okuyucular da Türkçe ulaşabiliyorlar. Size anlatmaya çalıştığım tüm bu safahat beni etkileyen başlıca şahısları ihtiva ediyor.

OPPENHEİMER, RUSSEL, GİBB VE DİĞERLERİ

Ancak bu süreçte, bahsetmemiz gereken başka önemli kişiler de var. Çünkü MIT ve Harvard'daydım ve entelektüel açıdan çok önemli olan herkesin er ya da geç geldiği yerlerdir. Orada benim üzerimde çok büyük etkileri olan birkaç kişi olmuştur. Bunlardan biri Robert Oppenheimer'dır. En son bir film⁷ yapıldı, eminim

6 Frithjof Schuon, *İslâm ve Ezeli Hikmet*, çev. Şehabettin Yalçın, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013. Seyyid Hüseyin Nasr bu kitap için 1975'te kaleme aldığı önsözde Schuon'un eserlerinin 20. yüzyılda metafizik, din ve ezeli felsefe üzerine yazılan eserler arasında özel bir yer işgal ettiğini belirtir. *İslâm ve Ezeli Hikmet* eserinin ise İslâm'ı daha iyi anlamak isteyen Batılılar için değerli bir ışık olduğunu yazar ve ekler: "Ama Müslümanlar özellikle de modernleşmiş olanlar için de bir rahmettir; zira modernleşmiş Müslümanlar, geleneklerinin en derin yönlerini izah eden hem anlaşılır hem de zamanla değişmeyen ve yok olmayan ezeli ve ebedi hakikate karşı saygılı olan bir dilin ihtiyacı içerisinde." s. 11-12. [haz.]

7 Christopher Nolan'ın yönettiği Amerikalı fizikçi Julius Robert Oppenheimer'in hayatına odaklanılan *Oppenheimer* (2023) adlı filmde, Julius Robert Oppenheimer'in, İkinci Dünya Savaşı sırasında atom bombasının geliştirilme sürecindeki rolü gözler önüne seriliyor. [haz.]

Unutmayın ki bizler onun kullarıyız; hangi yüzyılda yaşadığımızın bir önemi yok; bu değişmez. Lâ ilâhe illallâh'ın belli bir tarihi yoktur.

İstanbul'a gelmiştir. Atom bombasını yapan Oppenheimer... Bu adam kendisi ile tanıştığımda büyük bir depresyondaydı çok asil, çok zeki, çok duyarlıydı ve atom bombasını yaparak büyük bir günah işlediğini biliyordu, bunun farkındaydı ve bununla yaşadı. Günün en büyük bilim adamlarından biri olan bu kişi aynı zamanda Sanskritçe şiirlerden alıntılar yapardı. Tasavvufu, maneviyatı ve mistisizmi seviyordu. Gerçekten olağanüstü bir insandı. Hakikaten de modern insanın trajedisini temsil ediyordu. Dürüst ve zeki bir insan sistem tarafından Japonya'da Nagazaki ve Hiroşima'da bir günde 110 bin insanın ölümüne sebep olan bir günah işlemeye zorlanıyor. Bu katlanılması çok zor bir şeydi ama yaşananların farkına varacak bir vicdan sahibiydi hem kendi içinde taşıdığı bu asalet hem de eylemlerimizin sonuçlarının neden önemli olduğuna dair farkındalığı ile bende bıraktığı intiba derin olmuştur. Yaptıklarımızın sonuçları vardır ve Allah Teâlâ'nın indinde bunlardan sorumluyuz; o da öyle bir insandı. İçinde taşıdığı derin bir dinî ve mistik yönü vardı.

Oppenheimer'in tamamen zıttı ama beni etkileyen bir başka kişi de Cambridge'e ve MIT'ye gelen ünlü İngiliz matematikçi ve filozof Bertrand Russell'dı.

Az önce de belirttim, hakkımda yazı yazan kişiler bunu benden defaatle nakletmişlerdir. Bir akşam Giorgio De Santillana, MIT'nin önde gelen öğrencilerinden altı ya da yedisini Russell ile şahsen görüşmeye davet etti. Böylece tıpkı bu odada olduğu gibi sadece daha küçük bir masa vardı, yaklaşık aynı sayıda insanın oturduğu bir yerde bir araya geldik. Russell'a fizik ve fiziğin temelini oluşturduğu modern bilim ile gerçeği bulmak arasındaki ilişkiyi sordum. Russell, fiziğin eşyanın hakikati ile hiçbir ilgisi olmadığını, sadece gösterge okumaları ile yani fiziksel olaylarla ilgili olarak yaptığımız nicel ölçümlerle ilgisi olduğunu söyledi. "Atom nedir?" sorusunu soramazsınız, bunu fizikte sorarsanız belirli bir formül çıkarırsınız ve böylece özellikleri tanımlarsınız. Ama onun "ne"liği -mahiyeti-, tabiatı, varlığı ile asla ilgilenmezsiniz; sadece gösterge okumalarına bakarsınız bu, bilim alanını terk etmemin ana nedenlerinden biridir. Gerçekten bardağı taşıran son damla oldu, buna zaten hazırlıklıydım ama dünyanın en büyük matematikçilerinden ve bilim insanlarından biri olan bilim filozofu Russell'dan bir şeyler duymak çok manidardı. Bilimin insanı gerçekliğin mahiyetine götürmediği anlayışımın doğru olduğu noktasında beni temin etti. Bu anlayışım doğrudu. İşte

bu da çok ama çok önemli bir tecrübeydi. Buna ilaveten tabii ki Harvard ve MIT’de özellikle de Harvard’da beni entelektüel açıdan birçok yönden etkileyen çok önemli akademisyenlerle görüşmeler yaptım.

İngilizce konuşan dünyanın yetiştirdiği en büyük İngiliz şarkiyatçı Sir Hamilton Gibb Oxford’daydı. Anthony Eden 1951’de Mısır’a saldırdığında istifa etti. Gibb İskenderiye’de doğmuştu. O bir Arap’tı çünkü hiçbir Batılı Arapça bilmezdi. İslâm dünyasını seviyordu ve ben de çok seçkin bir öğrencisi oldum. Oxford’dan ayrıldı, Harvard’a geldi, üniversitede İslâmî çalışmalar profesörü oldu, şu anda George Washington Üniversitesi’nde taşıdığım unvan Harvard’da seçkin bir öğrenci olmama bağlı. Gibb bana çok yardımcı oldu ve beni çok sevdi.

Bir keresinde sonradan İslâmî çalışmalar alanında çok meşhur olan dört-beş akademisyen Harvard’daki bir oditoryumda derste oturuyoruz. Gibb de aşağıda oturuyor. Bizim bir makale yazmamız gerekiyordu, neyse teslim ettik. Gibb, “Sorusu olan var mı?” dedi öğrencinin biri elini kaldırdı ve bir soru sordu, ben de yukarıda oturuyorum. Böyle kocaman bir oditoryum, aşağı iniyor. Gibb bana döndü ve “Buna sen cevap vermek ister misin?” diye sordu. Benimle konuştuğunu anlamadığım için hiçbir şey demedim. “Hüseyin sana diyorum!” dedi. Derste benden doktora öğrencilerinden birinin kendisine sorduğu bir soruyu cevaplamamı istemesine o kadar şaşırardım ki bu birbirimizle kurduğumuz yakın münasebetin başlangı-

cıydı. Harvard’da doktoramı bitirdiğimde, bizzat kendisi bu kitaba giriş yazmayı istedi. Türkçe olarak da yayımlanan *İslâm Kozmoloji Öğretilerine Giriş*⁸ Harvard’daki doktora tezimdi. Gibb İslâm dünyasının doğu tarafını hiçbir zaman iyi anlamamıştı. Osmanlı ve Arap dünyasını iyi biliyordu ancak İran ve Hint dünyasını çok iyi bilmiyordu. Benimle tanışması onun için bir açılım oldu ve aynı zamanda onun için tasavvufu savunmak için kaleme aldığı ilk makale, benim İslâm kozmolojisi üzerine yazdığım ve bu en büyük Batılı oryantalistin tasavvuf hakkındaki tüm görüşlerini değiştiren kitabıma yazdığı giriş yazısıydı. Tasavvufun İslâm tarihi için neredeyse her alanda, her sahada ne kadar önemli olduğunu kabul etti.

Her neyse başka bir yerde de bahsettiğim bir profesör daha vardı. Yahudi bir profesör olan Harry Wolfson, İslâm felsefesi de dâhil olmak üzere Orta Çağ felsefesinin en büyük akademisyenlerinden biriydi ve kelam üzerine muhtemelen İngilizcedeki en iyi kitabı yazmıştır. Arapçayı son derece iyi biliyordu ve Yunanca, Arapça, İbrani ve Latinceye de aşina olan büyük bir düşünce geleneği olduğuna inanıyordu. Bu gelenek aslında Yunan felsefesi ile karşılaşan ilk İbrahimi düşünür ve Yahudi olan Philo’dan başlayıp artık mesele modern felsefenin devraldığı nokta olan Spinoza’ya kadar uzanıyordu. Tabii ki iki Yahudi seçti ama bu mühim de-

ğil arada en önemlisi İslâm’dı, çünkü İslâm felsefesi, Batı Orta Çağ felsefesini de etkilemiştir. Aşıkâr ki İbn Sina olmasaydı St. Thomas Aquinas da olmazdı. Diğer bir deyişle olağanüstü bir ilim deryasıydı, böyle ufak tefek bir adamdı ama olağanüstü bir hafızası ve olağanüstü bir bilgisi vardı. Kendisine çok şey borçluyum. Beni çok da teşvik etmiştir ve bana bir iltifat etti. Ben buna layık değilim ama size aktaracağım doktora tezimi onun, Gibb’in ve George Sarton’ın yerine Harvard’da bilim tarihi profesörü olan I. B. Cohen’in önünde savunmak zorundaydım.

*Bilim Tarihinde Yöntem*⁹ adlı kitabı Türkçeye de çevrilen büyük bilim adamı Sarton ile çalışmaya devam ettim ama Sarton öldü ve Cohen onun yerini aldı. Savunma bittiğinde Wolfson “Bu harika!” dedi. Böyle ufak tefek bir adamdı ve ekledi: “Harvard’da ilk kez manzum yazılmış bir doktora tezini onayladım.” Çocukluğum ve İran şiirinin üzerindeki tesiri nedeniyle düzyazılarımda bile bir tür şiiriyet vardır. Şair değilim ama çok şiir okudum, yazma ve düşünme tarzım üzerinde elbette bazı tesirleri oldu. Tüm bu tecrübelerle birlikte hem Harvard’da hem de MIT’de bana orada ders vermem için yardımcı doçentlik teklif etmesine rağmen hepisini geri çevirdim ve bir daha Batı’ya gelmeme umuduyla 1958’de İran’a döndüm.

8 Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, çev. Nazife Şişman, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985. [haz.]

9 George Sarton, *Bilim Tarihinde Yöntem*, çev. Yavuz Unat & Melek Dosay & Remzi Demir & Gülendeniz Can, Doruk Yayınları, İstanbul, 1997. [haz.]

SANATLA İLİŞKİM

Hayatımın ikinci bölümünde de ABD'ye sürgün edileceğimi bilmiyordum. Beni anlamak isteyen herkes sanatla ilişkimi anlamak zorundadır. Her şeyden önce güzelliğin her türüne özellikle de geleneksel sanata karşı büyük hassasiyetim vardır. Her yeri güzellik, estetik dolu bir evde büyüdüm, evlendikten sonra İran'a döndüğümde Tahran'daki evimde ne Batı sanatına ne de Batılılaşmış Müslüman ressamalara ait tek bir objeye bile izin vermedim. Her şey gelenekseldi ya İran ya da Hindistan ya da Çin'den gelmeliydi. Bir amcam da Çin büyükelçisiydi. Bir sürü güzel Çin işi şeyler getirirdi ama hepsi Ming veya Tang döneminden ve hepsi klasik, hepsi gelenekseldi. Hayatım boyunca geleneksel sanatın savunucusu oldum. Ne yazık ki Allah Teâlâ bana bir sanatçı olma yeteneği vermedi, gerçi çocukken bir süre Santur çalmıştım ama tüm bunları bir kenara bıraktım. Meşgul olduğum tek sanat belki de kaligrafi yani hüsnühat idi. Ama sanata olan ilgim merkezi önemdedir.

Geleneksel hayatı anlamadan geleneksel medeniyetleri anlayamayacağımıza inanıyorum. Geleneksel sanat kendi içinde vahyin hakikatlerini barındıran evrensel bir dindir. Burada satın aldığımız geometrik desenli bir top tevhidin bir sembolüdür. İslâm sanatında gördüğümüz simetri ahenk ve merkezlenme gibi tüm bu tasarımlar aslında merkeze geri döner. Bu merkez arabesk diye adlandırılan soyut tasarımların da temelini oluşturur. Bu da geometrinin İslâm'da arketipler dünyası ile bağlantılı olduğunu gösterir. İslâm'da ge-

ometri arketiplere taalluk eder. Bunların hepsi çok ama çok önemli, hayatım boyunca buna hep büyük bir ilgi duymuşumdur. Elbette artık bu konumda değilim ama İran'dayken zamanımın çoğunu geleneksel sanatları korumaya çalışarak geçirdim.

İslâm'da geleneksel kitap ciltlerini, büyük sanat eserleri olan deri kitap ciltleri yapabilen son ustayı buldum. Öğrenciler bulup burs verdim ki gidip de o ustayla çalışsınlar. İspanya'da hâlâ uygulanan metale altın kaplama sanatının İslâm dünyasında bir dönem kaybolduğunu biliyor musunuz? İspanya'da bir teknik var, demir veya çelikten bir taban üzerine altın işlemeler yapılıyor. İran'dan iki öğrenciyi burslu olarak bu sanatı öğrenmeleri için yolladım. Güney İspanya'da bir usta buldum ve bu sanatı İran'da canlandırmak için öğrencileri onun yanına bu sanatı öğrenmeye gönderdim. Bunun gibi birçok şey yaptım hayatım boyunca.

Geleneksel müzikle de ciddi şekilde ilgilendim, bir şey çalmasam da müzik hakkında çok şey biliyorum. Beethoven'ın herhangi bir senfonisinden üç nota çalın size hangisi olduğunu söyleyeyim. Béla Bartók'tan Palestrina'ya, günümüzden Rönesans'a kadar Batı müziğini epey bilirim. Hatta tutar size Orta Çağ'dan bir şarkı bulup çalarım. Ayrıca Fars ve Arap müziklerini de çok iyi bilirim. Çok fazla bilmesem de Osmanlı müziğini de seviyorum. Tabii geleneksel Osmanlı müziği Fars ve Arap geleneklerine çok çok yakın. Klasik Batı müziğini iyi bildiğimi söyledim ya, ne var ki pek çok Türk İranlı ve Arap'ın

kendi müziklerini Batılılaştırma girişimlerinin son derece karşısındayım. Her geleneğin kendi bütünlüğü içinde korunması gerektiğine inanıyorum. Batı'nın en büyük kemancılarından biri olan Yahudi Menuhin ile iyi arkadaşlık. Daha doğrusu yıllar yılı iyi arkadaşızdır. Büyük bir Hintli müzisyen olan Ravi Shankar ile bir kayıt yapmıştı. İkiisi birlikte çaldı ama her biri kendi geleneğine göre icrada bulundu. Tarzları birbirine karıştırmadı. Ben İran'dayken Menuhin'i oraya davet ettim. İran'a Hindistan'dan geliyordu. Geldi, şerefine bir akşam yemeği verdim ve sonra bazı İranlı müzisyenler gelip klasik İran müziği icra ettiler. Tamamen klasik, duyduğunuz, bildiğiniz ve işittiğiniz şeylere çok benziyor. Bu müziği duyduğunda kendisine "Bay Menuhin ne düşünüyorsunuz?" diye sordum. Şöyle dedi: "Bu arz ile sema arasında bir merdivendir." Hakikaten büyük bir müzisyendi. Meseleyi anladı ve o zamandan itibaren İslâm milletlerinin müzikleri ile ciddi şekilde ilgilenmeye başladı.

Bu alanlarda yapacak çok şeyim oldu. Şu anda düzenlenen Fas Festivali İslâm dünyasının en önemli müzik festivali. Bunu ihdas eden kişi, festival ilk defa organize edilmeden önce beni görmeye geldi ve ne yapılması gerektiği konusunda tavsiyelerimi sordu. Beni festivalin açılışını yapmaya ve ilk dersi vermeye davet etti. Zamanım yoktu, gidemedim fakat şimdi muazzam bir etkinliğe dönüşmüş durumda. Mağrib'in geleneksel müzik geleneklerini ve İspanya'nın eski İslâmî Endülüs müziği olan ve Kuzey Fas'ta Tetouan'da ve

benzer yerlerde korunan ve artık çok iyi bilinen Endülüs müziğini korumak için de çok şey yaptım. İslâmî müziğin güzel bir formu olan Endülüs müziği Flamenko ile karşılaştırılmamalıdır. Flamenko'nun kendisi de İslâmî kökenlidir ve ben Flamenko'nun çok büyük bir hayranıyım. Müzik konusunda çok hassasım. Kötü müziğe, modern müziğe katlanamıyorum. Ben buna kakofoni diyorum. Müzik falan değil bu. Müzik ruha nüfuz eder. Çok derin bir sanattır. Siz burada otururken müzik de oradan varlığınıza giriyor. Oysa şurada duran bir heykel gözlerinize girmiyor ama müzik doğrudan vücudu-

yl boyunca MIT'nin müzik kütüphanesinde çalıştım. Dünyadaki ilk müzik kütüphanesidir, belli şeyler seçer ve onları çaldım. O zamanlar Vivaldi yeni yeni tanınmaya başlamıştı. Şimdi Vivaldi her yerde herkes adını biliyor, o zamanlar kimse onun adını bile bilmiyordu. Bu benim kendi dönemimde 50-60 yıl önceydi, işlerin rengi hayli değişti, birçok yeni şey keşfedildi. MIT ve Harvard'da öğrenciyken tek bir Fransa manastırında korunan Orta Çağ'ın ezgili müziği olan Gregorian ilahilerini keşfettim. Bunun bir kaydını yaptılar ve Cambridge getirdiler ve özellikle ilgilenen yedi ya da sekiz doktora öğrencisiyle

çok derin bir manevi anlamda. İşte bu yüzden İslâm'da şeriat açısından müzik konusu her zaman ikircikli bir konu olmuştur. Bazı ulema buna karşı çıkmış, bazıları çıkmamıştır. Gazali -her iki Gazali de- bugün bile tartışılan bir nokta olarak İslâm'da müziğin nasıl olduğu üzerine dikkat çekmiştir. Risaleler yazmışlardır. Bence bir âlimin, bir İslâm âliminin müzik konusunda verdiği en derin fetva -bunu açıkça dile getirmişimdir- Ayetullah Humeyni tarafından verilmiştir.

Ayetullah Humeyni'nin bir yönü vardı ki tasavvufa bağlıydı. Yirmi-yirmi bir yaşındayken

Dinin hakikatleri sadece babalarınız ve dedeleriniz için değil, sizin ve çocuklarınız için de vardır ve her zaman da öyle olacaktır. Allah'ın rahmetinden ümidinizi asla kesmeyin. Modern dünyada kırılmak, darılmak çok kolay... İnancınızı kaybetmeyin, umudunuzu kaybetmeyin.

nuza, beyninize, kalbinize, ruhunuza giriyor. Bu çok çok hassas bir şey ve modern dünyada dini yok eden en büyük işlerden biri de bu tür müziktir. İnsandaki hayvani içgüdüleri şiddetlendiren ve ruhani unsurları yok eden müzik ama her zaman istisnalar vardır. Orada burada birkaç şarkı, özellikle de halk müziğinin modernize edilmiş müzikten farklılaştığı halk şarkıları mesela.

Ancak müzik bakımından çok ama çok kaotik bir çağda yaşıyoruz. Bir yandan yeni kayıt yöntemleri vesaire sayesinde çok fazla miktarda klasik müzik hatta Batı müziği keşfedildi. Dört

birlikte oturup Gregorian ilahisini ilk kez dinlediğimizde hayretler içinde kaldık. Bizim İslâm geleneğimizde sadece bu klasik müzik değil aynı zamanda Kur'an başlangıç olmak itibarı ile birçok türde ilahi nağmelerimiz var.

MÜZİKAL MESELELER

Kur'an'ın her tarzda okunmasının bir müzikalitesi vardır. Müziğe karşı olan Suudiler bile ezan okuduklarında, okudukları ezanın müzik notalarını yazabilirsiniz "Eşhedü enlâ ilâhe illallâh!" Bu bir müzik notasıdır ve bir anlamda İslâm'da müziğin kaynağı Kur'an'dır ama

bir mürşit arayışına girmiştir, bir yola intisap etmiştir. Tasavvuf ve İbn Arabi hakkında çok şey bilir. İbn Arabi'yi, Molla Sadra'yı, İslâm'ın irfani geleneğini öğreten bir üstattır ve iktidara geldiğinde, İslâm Cumhuriyeti kurulduğunda İran Radyo ve Televizyonu aniden müzik yayınlarını bıraktı. Çünkü ulema sözüm ona müziğe karşıydı, bir süre sonra "müzik olmaz" dediler ve hiç müzik kalmadı. Devrim öncesinden tanıdığım İran televizyonunun müdürü Ayetullah Humeyni'ye bir mektup yazdı ve "Lütfen bize ne yapabileceğimizi tavsiye buyurun, bir tür müziği olmayan televizyon veya radyo

istasyonu olmaz!” dedi ve Aye-tullah Humeyni, ne tür müziğin ve neyin haram olduğuna dair harika, şahane bir risale yazdı. Gazali'nin dediği gibi aynı Farsçada olduğu gibi nefiste ne varsa müzik onu ortaya çıkarır. Eğer içinizde Allah sevgisi varsa onu güçlendirir. Ama eğer dünya sevgisi varsa onu güçlendirir. Bu yüzden İslâm'da sosyal müzik sınırlı kalmıştır ancak tasavvuf musikisi sufiler tarafından hep önde tutulmuştur, sufilerin ayinine “sema” adı verilir Sema sadece işitme anlamına gelmez aynı zamanda müzik anlamına da gelir.

700 yıl boyunca Mevlevi tarikatında müzik kullanıldı. Osmanlı müziğinin tamamı Mevlevi tarikatı tarafından muhafaza edildi. Müzik tasavvuf ile derinden ilişkilidir ve hâlâ da öyledir. Dünya çapında pek çok farklı tarikat vardır. Dolayısıyla bu konu böylesine önemli iken ortada bu dengesizlik var. Bir yandan modern iletişim araçları sayesinde çok fazla kakofoni, çok fazla kötü müzik var. Hatta iyi müziği çokça tekrar ediniz, aynı durum ortaya çıkar. Eczaneye gidin, birçoğunda Beethoven'in senfonisi çalıyor mesela ama sürekli aynı şey dönünce artık elektrikli testere sesi gibi korkunç bir hâle geliyor. Buna rağmen pek çok müzik eseri ve geleneği de kayda değer şekilde yeniden keşfedilmiştir.

Özgünlüğe geri dönüşten bahsetmişken mesela Batı müziği de uzun bir hikâye. Zamanınızı almamak için özetle; Romantik dönemde Batı'da Barok müziği romantikleştirilmeye çalışıldı. Mesela artık kimse klavsen kullanılmıyor. Herkes piyano kulla-

nıyor. Bach'ı piyanoda çalıyor ama Bach'ın piyanosu yoktu, klavsen çalıyordu. Sonra ben MIT'deyken işte o zaman klavseni yeniden keşfetmeye başladılar. Artık insanlar bu müzikle ilgileniyor ve burada klavseni olan bazı insanlar bile var. Üç sene önce kimse klavsen kullanmıyordu, ne olduğunu bile bilmiyorlardı. Duçar olduğumuz hava kirliliği gibi ses kirliliği de ne yazık ki çağımızın hastalıklarından biri.

Her şeyden önce gençlerimiz bilmelidir ki İslâm sadece geçmiş zamanda değil şimdiki zamanda da bir gerçekliktir ve gelecekte de öyle olacaktır. İslâm'ın gerçekliği zamanın geçmesi ile tükenmez. Modernizm akımının “her şeyin çabucak modası geçer” fikri de doğru değil. Tabiata bakın. Gelecek yıl kayısı ağacı yine kayısı verecek, o “Ben artık bunu aştım. Başka bir şey yapacağım!” demez. Sadece biz insanlar kim olduğumuzun hakikatini kaybetmiş olarak sanat, bilim, felsefe, müzik ve en önemlisi din de dâhil olmak üzere her alanda değişime bir anlamda tapmaya çalışıyoruz.

Dolayısıyla gençlerimize tavsiyem, her şeyden önce askerî ya da ekonomik açıdan daha güçlü olduğu için modern Batı dünyasının yaptıklarından aşırı etkilenmemeleridir. Batı şu anda ölüm sancıları çekiyor, Batı'da modernizm ölüyor. Batı'da entelektüel olan, olayların merkezinde olan herkes bunu biliyor. Son elli-yüz yılda modern uygarlığa yönelik en büyük eleştiriler Batılılar tarafından yazılmıştır. Bizler, Çinliler ya da Hintliler tarafından

değil. Bu nedenle gençlerimiz kendilerine güven duymalıdır, bu birincisi. İkinci olarak sahip olduklarımızı keşfetmeye çalışın. Büyük İranlı şair Hafız'ın günümüz için çok anlamlı bir dizesi vardır, diyor ki: “Yıllarca kalbimiz Cem Şirin'in kadehini, içinde her şeyin bulunabileceği bu mistik kadehi bizden isteyip durdu. Ama zaten kendinde olanı başka yerde bulmaya çalışıyordu.” Dolayısıyla kendini tanımak, kendimize, geleneğimize güvenmek sadece gençler için değil herkes için ama özellikle de medeniyetimizi yönetecek, bir sonraki nesil olacak gençler için çok ama çok önemlidir. İslâm'ın tabiat görüşünü yeniden keşfetmeye çalışmalılar. Aynı zamanda Allah'ın eseri ve düşmanımız değil dostumuz olan tabiata hükmetmek ve sadece arzumuza uymak yerine onu sevmeyi de onunla dost olmayı da öğrenmeliyiz. Ama en önemlisi, elbette gençlere tavsiyem şu: Allah'a olan muhabbet ve bağlılığınızı asla bırakmayın.

Unutmayın ki bizler onun kullarıyız; hangi yüzyılda yaşadığımızın bir önemi yok, bu değişmez. “Lâ ilâhe illallah”ın belli bir tarihi yoktur. 17. yüzyıla ait bir fikir değildir veya 20. yüzyıla ait bir fikir değildir; ebedî bir fikirdir. Unutmayın ki dinin hakikatleri sadece babalarınız ve dedeleriniz için değil, sizin ve çocuklarınız için de vardır ve her zaman da öyle olacaktır. Son olarak, Allah'ın rahmetinden ümidinizi asla kesmeyin. Modern dünyada kırılmak, darılmak çok kolay. İnanıcınızı kaybetmeyin, umudunuzu kaybetmeyin. Gençlerimize bunun için dua ediyorum.

CUMA KAYITLARI

YOL AYRIMLARI HEP RÜZGÂRLIDIR

AYTAÇ ÖREN

İnsanlar Godot'yu bekler yaşama tutunmak için ve tüm fazlalıklar silinirken, yaşamın alışkanlıklarla sürdürüldüğü gibi çirkin ve tatsız bir görüntü beliriverir önünde. Mezar üstünde doğan insanın, içinde yer edinmiş umutla şimdisine katlanması acı bir gerçek gibi insanın önünde durur. Yaşamak avuçlara alınacak gibi değil sanırsınız. Bu, içgüdüsel bir davranıştır ve aslında biraz görenin yaşam kurgusunu yırtabilme gayretidir.

Hayat kurmacasını görmek güzel ama onu yırtmamak kötüdür. Sisifos aldatmacasıdır bu. Yunan efsanelerinin hayatımıza sızma, yeryüzünü toprağa çekme girişimleridir. Yaşanılan durumu kabullenen ve yolun diğer karanlıklarının altındakilerine diğer gözünü kapayan insan olma ihtimali ile de hemen karşı karşıya kalırsınız. Kısır döngü yanılmamasına yakalanırsınız. Unutursunuz atılan her adımın sizi bir yol ayırımına getirdiğini. Oysa insan hep bir yol ayırımında durur, hep seçme hâlinindedir, hayatını seçerek sürdürür. Gökyüzünün yüceye çekme girişimi hep vardır insanın içinde. Korkunç bir bilinçle ama varlığını da tamamen sa-

ran bir hisle alışkanlıkların kendisini köreltmesine direnmektir yol ayırımında bulunmak. İşte tam burasıdır rüzgârın en şiddetli estiği yer. Nefes alırken genzinize çektiğiniz fazla hava, rüzgâr vurur ve burnunuzun içini sızlatır.

İLKBAHARDAKİ SERT RÜZGÂRLAR

İlkbahara girerken esen sert rüzgârların en belirgin izlerini parklarda görürsünüz. Yılın bu zamanları farklı bir rüzgâr çıkagelir. Ağaçların altında yürürken birçok kırılmış, kopmuş irili ufaklı parkın yürüme ve yeşil alanlarına dağılmış dallar ayağınıza, gözünüze takılır. Daha belediye işçileri temizlememiştir rüzgârın yaptıklarını. Burada diğer günlerden farklı ne olmuş, dercesine dikkatiniz çekilir. Üzülürsünüz ağaçlara yazık oldu diye. Oysa doğa, ağacı güçlendirmek için onun yüklerini, ağırlıklarını üzerinden almıştır. Rüzgâr, ağacın zayıf ve kendisine zorlu aylarda sıkıntı yaratacak kısımlarını söküp atmıştır bedeninden. Rüzgâr insan eline güvenmez, ağaçları kendi budar ve onları kendi yeni yılına tazelerdir, o "Unutmayan"ın emrine amadedir. Sizin görüp üzüldüğünüz

şeyler doğanın kendi içindeki bir uyumdur ve ağacın toprağa, daha derinlere kökleşmesini sağlar. Bir doğa dersinin izleyicisinizdir adeta.

Yaşadığımız hayat tam da böyle. Üzerimize esen rüzgârlar bizden bazı şeyleri koparır ve içimizi acıtır veya belki de bize öyle geliyordur. Onlar bizim kuru dallarımız ve belki de bizi tamamen kurutacak kadar da tehlikeli. Yeşil sandığımız ama üzerimizde bize yük olan, yaşam karşısında yürüyüşümüzü ağırlaştırır şeyler olamaz mı? Biz kendi kuruluşunu kendi yaşatan varlıklar olamaz mıyız? İşte hayat ve biz, varlık alanımız, sahte olanları eğer sahipsiz dökülecek yer ve bir yol ayırımı. Ve esen şiddetli bir rüzgâr.

YOL AYRIMINDA DURMAK

Sürdürdüğümüz yaşamlar bizim bakışımızı sarmalamak için sürekli bir çaba ister ve yorucudur. Bir gevşeklik, olmak istemediğimiz dünya merkezli yaşamın alışkanlıklarına bulaşır, içimizde gidişimizi kolaylaştıracağını zannettiğimiz bir yüke dönüşür. Kuru bir dalı büyütür. Dünyayı merkezleştirmiş ve dünya ile ahreti beraber merkezleştirmiş yaşamların

çatışmalarını bazen örtmek, bazen ihmal etmek, görmemezlikten gelmek, alışmışlığa kendimizi bırakmanın rahatlığını soluklanmak için kullanmak içimizde büyüyecek bir parça olacaktır, bizi dünyaya çekecek bir ağırlık. Ne zordur sürekli uyanık ve bilinçli kalmaya çalışmak, ayağını her atarken bir düşünmek, yol ayrımında sürekli bulunmak? Burası üzerinize aldığınız ve büyüttüğünüz alışkanlıkların dökülme yeridir.

Kâinatta her şey bir döngü içerisinde ve “Bir”in etrafında. Cuma sabahı bir kitabın, Kur’ân-ı Kerim’in etrafında dönüyor. Biz de dönüyoruz ve döne döne kitabın içine giriyoruz. Olması gerekene eğiliyoruz. Sabahtan öğle, akşam ve gece çıkıyor, zaman kelimelerin içine kilitleniyor. Zihnimizdeki Derrida burada yok oluyor. Bütün insan yazması kitapları yapısöküme uğratabileceğiniz yaklaşımlar kayboluyor. Sınır ötesi bir alana açıyorsunuz, oradan buraya bakıyorsunuz. İnsan yazması kitapların içindeki bölümler, satırlar, kelimeler birleştirme yerlerinden kırılıyor. Örtüleri açılıyor, yapıları ve yapaylıkları ortaya çıkıyor. Oluşturulma, bir araya getirilme, birleştirilme noktalarından yarıyor. Yapıları sarsılıyor, dökülüyor önünüze. Ama Allah kitabına yaklaşmıyor yapısöküm. Sökülemeyen bir yapıya dayanıyorsunuz, yapının içinde kelimeler söz oluyor, konuşuyor sizinle. Siz ve inandığınız baş başa. Aradıklarınız çekiliyor. Söz gücünü sahibinden alıyor. Sökümsüz bir yapı.

Zalimin kalbine ok atılırken mazlumun yüreğine merhem sürülüyor birden: “*Senin Rab-*

bin unutkan değildir.” Senin Tanrın asla unutmaz, her şeyi hatırlar. Unutmamak ve hatırlamanın mutlak hali. Kendimiz, kendimiz gibi sandığımız şeyleri rüzgâr döküyor üzerimizden ne bir toz ne bir iz kalıyor sahte olandan. Gerçek yapısöküme bizler uğruyoruz, uğratıyoruz.

DÜNDEDEN KALANLAR HER GÜN AZALIR

Dünden kalanlara dalıyoruz, onlarca yıldan azıcık kalanlara. Yaşantımızı kurduğumuz dünden kalanlar üzerine. Nasıl oluyor bütün bunlar? Yılların içinde mevsimler, aylar, günler, anlar. İçindekileri zaman mı yoksa insanın kendisi mi azaltıyor bilemiyoruz ama içinde olanlar birbirine karışıyor. Unutmak ve hatırlamanın dünyaya düşmüş hali karıştırıyor her şeyi. Onları tutamıyoruz tam kendi halinde ve kendi doğru sırasında. Tam saklamak mümkün değil. Dünden kalanlar, tarihin belli dönemlerinde büyük eserler vermiş medeniyetlerden kalan yıkık dökük yapılar gibi. Bazılarını unutmamışız, bazılarını az hatırlıyoruz ama işin ilginç yanı kalanlar olanları tam karşılamıyor. Zihnimiz olayları farklı zamanlardan aynı zamanlara aktarabiliyor ve dünden kalanlar asıl kalması gerekenlerin çok azı. Yaşadıklarımızı eksiksiz sonramıza taşıyamıyoruz. Unutuyoruz, hatırladığımız bazen başka anlardan birleşme bir şeyler olabiliyor. Çünkü insan unutkan...Tanrı hafızası karşısında insan hafızası, kıyas bile kabul edilmez.

Unutanın karşısında asla unutmayan bir şey var, O her şeyi eksiksiz ve doğru zamanlarda bütünleyebilir, hatırlama-

sı unutmaması ile tam eşittir. Dünden kalanlar tümünden yaşananlardır, bir gram, bir milim eksik yoktur. Bu saplanıyor cuma günü zihnimize. Unutmayan ve hep hatırlayana bağlanıyoruz. Bize, yaşadıklarımızı unutmayan adına bir soru soruyor kitap: “*O’nun adını almaya layık başka birini biliyor musun?*” O’nun adı da kitabı gibi “bir” ve “tek”.

CUMA SABAHİ YOL AYRIMLARININ HATIRLATICISI

Cuma, dünden kalanlarla hayata bakışımızın kısalığını yüzümüze vuruyor. Unutan ve hatırladığında eksik kalanın Tanrı ile atışması. Cuma, yaşadıklarımız karşısında bizi terk etmeyi ve unutmamayı gösteriyor. O’nun unutmaması aynı zamanda her yaptığımıza bir bekçi gibi çivileniyor aklımıza. O “Büyük”ün küçükleri olarak Kur’ân’da güzel bir Cuma gezintisi yapıyoruz.

Kur’ân alışkanlıklarla uyuşturduğumuz hayatımızı kırar; bizi hep bir yol ayrımında tetikte tutar; buradaki rüzgarla dünyaya eğilimli kuru dallarımızı, bize ağır gelenleri döker; dünden hiçbir şey eksiltmeden yazar ve adını taşıyacak başka hiçbir varlık olmayana yönlendirir. O, önce elinizi sonra içinizi doldurur, tüm boşlukların gerçek sözlerini yazdırır.

Rüzgârı hissediyoruz salondan çıkarken, esiyor her yanımızdan, yalıyor bizi. Bizi bize, varlığımızı, var olduğumuzu hissettiriyor. Ve bu rüzgâr hayata bizi eserek çiziyor ...

Filistin Direnişi ve Sinema

MEHMET ZAHİD BAŞAK

On5Sıfır7 Film Haftası etkinliğinin dördüncüsü 8-14 Temmuz 2024 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirildi. "15 Temmuz'dan Gazze'ye" temasıyla düzenlenen etkinlik darbe, direniş ve özgürlük kavramları etrafında dünya sinemasından filmleri izleyicilerle buluşturdu. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü ve TRT'nin destekleriyle tertip edilen etkinliğin açılış programı Atatürk Kültür Merkezi'nde gerçekleştirildi. Etkinlik, Beyoğlu, Zeytinburnu ve Ümraniye ilçelerindeki film gösterimleriyle sona erdi. Organizasyonunu Yedirenk İletişim Grubu'nun üstendiği etkinlik broşüründe belirtildiği film sayısından bir fazlası ile yirmi bir filmi seyirciyle buluşturdu. On üç filmin Filistin'e hasredildiği seçkide *Beş Kırık Kamera* (2005) ve *İdol* (2015) gibi daha bilinir yapımların dışındaki eserlerin seçkiye dâhil edilmesi önemli bir adım.

FİLİSTİN FİLM SANATI

Film gösterimlerinin yanında 10 Temmuz'da Zeytinburnu Kültür Merkezi'nde "Direnişin Anahtarı Sinema" başlıklı bir panel de düzenlendi. İlçe kaymakamının da teşrif ettiği panelde dört yaşındaki kızım Hatice Hanım'la iştirak ettik. Etkinlik duyurusunda ve kitapçıkta panelistler arasında yönetmen Muhammed Bekri, Yusuf Kaplan, Yusuf Ziya Gökçek, Rıza Oy-

lum ve sunum konuşması için Semih Kaplanoğlu'nun ismi geçiyordu. Muhammed Bekri'nin yerine Eşref Maşaravi son dakika oyuncu değişikliği ile gelmişti. Lakin Semih Kaplanoğlu yoktu. "Meselem aynı anda hem maddeyi hem de onun manasını -sözde, düşüncede, pratik hayatta gaflete düşüp birbirinden ayırdığımız ve sonra bir türlü toparlayamadığımız, bir araya getiremediğimiz- birliği gösterebilmek, duyumsatabilmek."1 diyen yönetmenimizin Filistin ve film sanatı hakkında ne düşündüğünü öğrenmek isterdik.

Filistin film sanatı üzerine gerek akademik gerekse vicdani boyutta ülkemizde konuşabilecek az sayıda isim mevcut. Bu isimlerin panelde bir araya getirilmesi gayet yerinde olmuş. Yusuf Kaplan sinema ve iletişim alanında İngiltere'de doktora yapmış bir isim. Konuşmasında, "Sinemadan anlamamız gereken şey bu yolla insanlığın önünü açabilecek bir dünya kurabilmek olmalı." diyen Kaplan, Filistinlilerin direnişin filmi yapamadıklarını lakin şiirini yazdıklarını iddia etti. Konuşmasında Filistin'de yaşanan trajedinin sanatın ve insanlığın nefes alacağı istikameti işaret ettiğini dile getirdi. Yaşanan

1 Semih Kaplanoğlu, "Mananın Görüntüsü", *Hazreti Peygamber' Sanatla Anlatmak*, Serkan Akdeniz Talip Avcı (ed.), Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, Sakarya, 2018, s. 348.

medeniyet krizine bigâne kalmamız sebebiyle film sanatının derinliğini, imkânlarını ve zaafalarını kavrayamadığımızdan ötürü hikâyemizi anlatmak için film sanatını kullanamadığımız tespiti önemliydi. Konuşmasında İran tecrübesine de temas etmesi üzerine bir müddettir bana sorduğu suallerle soru sormayı tekrar öğreten kızımдан ilhamla bir mesele aklıma takıldı: Konsolosluk destekli film haftaları ve büyük festivallerin seçkilerine girmeyi başarmış yönetmenlerin eserleri dışında İran ve Filistin film sanatına dair ne biliyoruz?

Yusuf Ziya Gökçek'in sunumu metni okunmayı hak edecek bir muhtevayı haizdi. Filistin'in film sanatı alanında dört koldan yok edilmeye çalışıldığını vurgulayan Gökçek, 1935 yapımı *Vaadedilen Topraklar* filmi'nin Venedik Film Festivali'nde jüri özel ödülünü kazandığını belirtti. Bu durumun 1948 sonrası Batılıların tercihinin bir ön izlemesi olarak okunabileceğini belirten Gökçek, Filistinlilerin film sanatında mücadele hâlinde olduğu dört cepheyi şu şekilde özetledi: 1948 öncesi imaj, Hollywood'un ürettiği imaj, Hitler sonrası mağduriyet imajı ve dijital platformların ürettiği imaj.

Sinema tarihçisi Rıza Oylum sunumunda önemli film yönetmenlerini zikrettikten sonra işgalcilerin kurduğu devlette

yaşayan ve o devletin vatandaşı olan Filistinli sinemacıların ulusal film yapım desteklerinden faydalandıklarında başlarına gelen sıkıntılı durumlardan söz etti. İşgalci devletin beynelmilel arenada Filistin uyruklu filmleri sahiplenmeye çalışması konusu önemliydi.

Eşref Maşaravi'nin Filistin'in parçalanmasının önemli bir sonucuna temas etmesi mühimdi. İşgalcilerin pasaportuyla yaşayanlar, Batı Şeria'da, Gazze'de ve Filistin dışı memleketlerde yaşayanlar olmak üzere dörde bölünmüş olmanın meydana getirdiği farklılığın film sanatına da yansındığını ifade etti Maşaravi. Kendisi bu durumu dört farklı halk olarak ifade ederken bizim meseleye yaklaşımımız ise daha ziyade dört farklı mekânda bulunan tek bir halk şeklinde.

“Ben bir Gazzeli olarak Filistin ile ilgili yapılmış birçok filmde kendimden bir parça görmüyorum.” ifadesini kullanan Maşaravi, bu durumu çekilen filmlerin birçoğunun bağımsız olmamasına bağlıyor. Konuşmasının en ilginç kısmı ise Türk filmlerinin tesiri

üzerine idi. Türkiye’de güçlü filmler yapılmaya başlandıkça kendilerinin de etkilendiklerini ifade eden Maşaravi, bunun sebebinin Türk film sanatının Batı tesirinden çıkarak kendine has ürünler vermesi olduğunu ifade etti. Hangi vakit Batı tesirinden çıktığımız ve güçlü Türk filmlerinin miladı kim ile başlar, soruları kaldı akıllarda. İranlı yönetmen Mücteba Rayi’yi yıllar önce sondaj etmiştim Türk filmleri hususunda. Yılmaz Güney demişti ilkin. Nasreddin Hoca samanlıktaki bir eşyasını kaybetmiş. Samanlığın kapısının önünde arıyormuş yitiğini. Neden içeride değil de kapı önünde aradığını sorduklarında “Burası aydınlık olduğu için!” demiş. Bu kader kardeşi iki milletin evlatları olarak film sanatlarımız hakkında Cannes sahillerine ne vurmuşsa onları biliyoruz.

MUNKABİZ STK’LAR, SAY BİSMİLLAH YALLAH WATCH

Atasözlerimiz var. Mesela “Beşten şaşma altıyı aşma.” Bir başkası “Dostlar alışverişte görsün.” Resmî teşkilatların gayri resmî düsturu sayılabilecek bu sözleri

sivil toplum kuruluşları da şiar edinmiş benziyor. Bu süreçte yönetmen Nevres Ebu Salih’in defaatle film gösterimi ve akabinde söyleşi için davet edilmesine şahit olduk. Bir gün belki birileri Nevres Ebu Salih’i kısa filmcilerle bir atölye ortamında cem eder. O da eseri hakkında değil de film sanatı hakkında konuşma fırsatı bulmuş olur böylelikle. Kıyas ile temsil yoluyla farklı sanat türlerinde eser veren Filistinli sanatçıları da bu kapsamda düşünebilir STK idarecileri. Saniyen ülkemizin güzide üniversitelerinde Filistin film sanatı üzerine yazılmış tezler mevcut. Bu tezlerin sayısı tek oturumluk bir sempozyum düzenlemeye de yetecek sayıda. Ve dahası bu tezlerin biri hariç hepsi -çok büyük ihtimalle- Filistinli öğrenciler tarafından kaleme alınmış durumda. Mikrofonu onlara vermek de güzel bir jest olur. Netice itibarıyla Filistin kısa filmleriyle ilgili bir retrospektif tertip edilmesi önerisinde bulunabilirim. Nasipse kendi listemi kamuyla paylaşmak niyetindeyim.

Yukarıda zikrettiğim hususları bir de iklimi de göz önüne alarak tekrar mütalaa edebiliriz. Etkinliğin genel sanat yönetmeni ve panelin oturum başkanı İhsan Kabil, birçok filmi programın kısıtlı olması sebebiyle dâhil edemediklerini ve ellerinde güzel bir arşiv olduğunu ifade etti. Bunca emeğin basit bir öğün yemek gibi görülerek sıcak havalara kurban edilmesindeki ısrar nedendir?

Vefatının 50. Yılında Mahir İz

ÖMER KANTARCI

Hepimizin hayatında müspet anlamda izler bırakmış muallim, hoca ve öğretmenler vardır. Onları diğer insanlardan ayıran farklı özellikleri, kendine has tavırları, zor zamanlardaki sağlam duruşları, talebeleriyle yakından ilgilenmeleri ve ilim yolundaki samimi gayretleri olmuştur. Kimisinin merhame-ti, kimisinin sabrı ve disiplini, kimisinin cesaret ve fedakârlığı, kimisinin ise iman ve inanç adamı oluşuyla öne çıkması başkalarından ayrı değerlendirilmelerine imkân sağlamıştır. Biz sıralarda oturup onları dinlerken ya da çoktan vefat etmiş öncülerin kitaplarını okurken hayatımıza ve gönlümüze dokunacaklarını bilecek yaşta değilizdir. Aradan uzun yıllar geçer, geriye dönüp baktığımızda hocalarımızın tebessüm eden çehresi ve o bize güzel ahlaki, hakikati öğreten adamların attığı izleri görürüz. Onlardan duyduğumuz bir cümle/anı yolunu aydınlatmış, varlığınıza anlamlar katmıştır.

21. yüzyılın çok yönlü, karmaşık ve etkileşimin olağanüstü arttığı bir döneminde kimin adımlarını takip edeceğiz? Kimi kendimize rehber kılacağız? Sokakta, mahallemizde, şehrimizde karşılaştığımız kişiler eskiden olduğu gibi pek tekin değil. Parıltılı ışıkların altında genç dimağlara, topluma gösterilen örnek kişi ya da kişiler sorgulanmadan alındığı veya belli amaçlar için önümüze konulduğu için sosyal krizler yaşıyoruz. Önce görüntü mecralarında beğeniler toplanıyor sonra rol model konumuna yerleştiriliyor. Parıltılı ışıklar altında ruhlar köreliyor, manevi değerler tüm bu manevi/dinî eğitim imkânlarına rağmen yara almaya devam ediyor.

İZLERİ TAKİP EDERKEN

Şükür ki tüm bu karmaşa içinde şahsiyet sahibi, örnek hayatı ve kişiliği ile gönüllerde izler bırakan nice insanların yaşadığı bir coğrafyada mukimiz. Onların bıraktığı kültürel ve ilmi miras ile günümüzü anlam-

landırabilir, istikbale eskimez değerleri taşıyabiliriz. Merhum muallim Mahir İz (1895-1974) bu kıymetli insanlardan biridir. Kendisi Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde doğmuş, Cumhuriyet devrini de ilk yıllarından itibaren tecrübe etmiş, bürokraside ve eğitim alanlarında resmî görevlerde bulunmuş, ilim ehli zatlardan biriydi. *Yılların İzi* isimli kitabıyla hatıralarını bizimle paylaşan Mahir İz, vefatının 50. yılında soyadıyla müşahhas bir şekilde bizlere konuşmaya, ders anlatmaya ve izler bırakmaya devam ediyor. Onu bugün konuşmamızın altında sağlam karakteri, sarsılmaz inancı, samimi öğretmenliğinin ve ilim yolundaki halisane gayretlerinin yattığını söyleyebiliriz.

Bu kapsamda ülkemizde son birkaç ay içinde Hoca'yı anmak ve anlamak adına muhtelif anma toplantılarının yapılması takdir edilesidir. Ülkemizdeki aktüel tarih dergilerinden *Derin Tarih* dergisi de bir kadirşinaslık örneği olarak geçen

ayki sayısında (sayı: 148, 2024) “muallim ve muhakkik bir kültür adamı” olarak Mahir İz’le ilgili bir dosya hazırladı. Derginin genel yayın yönetmeni Taha Kılınç, dosya hazırlama fikrini Hoca’nın vefatının 50. yıl dönümünü hatırlattığı için Uğur Derman’a borçlu olduklarını belirtiyor. Dergideki dosya 1953’ten 1974’teki vefatına kadar dizinin dibinden hiç ayrılmayan Mahir İz’in talebesi, “vefatıyla yetim kaldım” diyen Uğur Derman Hoca’yla yapılan söyleşi ile başlıyor. Ondan önce Mahir İz’in hayatının kısa bir kronolojik takdimi de var. Hoca’nın Yüksek İslâm Enstitüsü’ndeki son talebelerinden Mustafa Uzun’la da söyleşi yapılmış. İsmail Kara ise hatıratların güçlü ve zayıf yanları, açıkladıkları ve gizledikleri bilgilerden, kullandıkları üsluplardan yola çıkarak *Yılların İzi* kitabına temas ediyor. İdris Topçuoğlu’nun yazısında Mahir İz’in eğitimciliğinde dikkat çeken dokuz özelliği üzerinde duruluyor. Son kısımda ise M. Murteza Özeren, Mahir Hoca’nın tavsiye ettiği kitaplardan bahsediyor.

BİR ÖMÜR MUALLİM

Mahir Hoca’nın en önde gelen özelliği hiç şüphesiz muallimliğiydi. İstanbul’un köklü, ilmiyeye mensup ailelerinden birine (Külâhızadeler) gelmesi, babasının Medine, İstanbul, Ankara gibi yerlerde kadılık görevini icrası, Mehmet Âkif ve Ferid Kam gibi isimlerden genç yaşta dersler alması ve dostluk kurması, TBMM’nin ilk yıllarında zabıt kâtipliği yapması onun muallimliğini tamamlayan etkenlerdir diyebiliriz. Öğrencisi Mustafa Uzun Mahir İz’in şahsiyetini

anlamak için iki özelliğine vurgu yapıyor: Birincisi İstanbul kültürünü alması, ikincisi de ulema ailesinden gelmesi.

Mahir İz, Haydarpaşa Lisesi, İstanbul Çamlıca Kız Lisesi, Halıcıoğlu ve Kuleli askerî liseleri, İstanbul İmam Hatip Mektebi ve Yüksek İslam Enstitüsü gibi önemli kurumlarda Türkçe, tarih, edebiyat, tasavvuf gibi dersler vererek toplamda çok az kimseye nasip olacak şekilde 59 yıl öğretmenlik ve idarecilik yaptı. Ayrıca divan edebiyatı, Arap ve Fars edebiyatlarına vakti. Mahir İz’in, ilk hocalık tecrübesi lise son sınıfta okuduğu dönemde başlamıştır. Onun da acıklı bir hikâyesi vardır. Çanakkale Muharebesi sebebiyle birçok eğitilmiş insanımızı şehit vermemiz hasebiyle okullarda öğretmen sıkıntısı çekilmektedir. Mahir İz hastalığı sebebiyle bitirme imtihanlarına yetişememiş, sınıfta kalmıştır. Okul müdürü Mahir İz’e alt sınıflarda ders vermesi karşılığında kendisini mezun edebileceklerini söyler. Kendisi ailesiyle istişare ederek bu teklifi kabul eder ve ilk kez sınıflara muallim olarak girer. Vefatına

kadar bu mühim vazifeyi büyük bir arzu ve heyecanla icra eder, öyle ki mezar taşında da sadece “Muallim Mahir İz” yazacaktır. Liseyi bitirdikten sonra muallimlik imtihanını kazanarak öğretmen olan Mahir İz için hayatın her anı, hadis-i şerifte de tavsiye edildiği üzere öğrenmek, öğretmek ve bunları sevmekle geçmiştir.

Uğur Derman, Mahir Hoca’yla talebeliği sırasında Haydarpaşa Lisesi’ndeki bir mezuniyet programında ilk kez karşılaştığını aktarıyor. Okul müdürü konuşmasını yaptıktan sonra öğrencilerin hep bir ağızdan “Mahir Bey’i isteriz Mahir Babayı isteriz!” diye bağırdıklarını, bunun üzerine, sınıfta okuduğu şiirlerle talebeleriyle gönül bağı kuran Hoca’nın kürsüye gelerek önce “İstiklal Marşı”nın tamamını sonra ise “Çanakkale Şehitlerine” adlı şiirleri etkileyici sesiyle okuduğunu belirtiyor. Bu andan itibaren Mahir İz ile başlayan hoca-talebe ilişkisi vefatına kadar sürecektir. Haydarpaşa Lisesi’ndeki talebeleri arasında Uğur Derman dışında Osman Öztürk, M. Ertuğrul Düzdağ ve Mehmet Niyazi Özdemir gibi isimler de vardır.

Burada önemli bir hususu da belirtmemiz gerekiyor. Mahir Hoca Türkiye’de din-devlet ve siyaset ilişkisinin problemler olduğu zaman dilimlerinde çok farklı eğitim kurumlarında hocalık yapmıştır. Özellikle çok sevdiği ve bir dönem ders aldığı Mehmet Âkif’in şiirleri üzerinden gençliğin şuurlanması için manevi aşısı yaptığı, okuduğu şiirlerde geçen İslâmî kavram ve meseleler hakkında detaylı bilgi verdiği görülmektedir. Konuyla ilgili dikkat çekici bir

örnek İdris Topçuoğlu'nun yazısında geçiyor. Mahir İz, Edremit Ortaokulu'nda müdürlük yaptığı esnada ezan Türkçe okutulmaktadır. Talebelerin Arapça ezanı hiç duymadığını kendine dert edinen Mahir Hoca, Tevfik Fikret'in "Sabah Ezanı" şiirini vesile kılarak bütün sınıflarda ezanı Arapça okutmuştur. Dolayısıyla diyebiliriz ki Cumhuriyet'in ilk yıllarında, din eğitim ve öğretimi açısından zorlukların yaşandığı o dönemde Mahir İz, ciddiyetle yaptığı muallimliği vesilesiyle geleneksel din, kültür ve edebî değerlerimizi yeni nesle aktarma vazifesini de bihakkin yerine getirmeye gayret etmiştir.

dan İstanbul'dan bir zamanlar ikamet ettikleri Balıkesir'e getirilen Saraybosnalı müderris Mahmut Necî de "sebebi feyizimdir" dediği kişilerdendir. Öyle ki Mahir İz'in eğitimi için bu müderris aileyle birlikte kalacaktır. Diğer önemli bir hocası da Ömer Ferid Kam'dır. Onunla önce Ankara'da zabıt kâtipliği yaptığı dönemde daha sonra ise İstanbul'da edebiyat fakültesinde okurken öğrencisi olarak yine karşılaşacaktır. Uğur Derman'ın anlattığına göre Babanzâde Ahmet Naim Bey, İsmail Saib Sencer, Elmalı Hamdi Yazır gibi değerli şahsiyetlerin derslerinden de feyz alan Mahir İz'e en çok Âkif'in

kurduklarını, bu meclise Celal Hoca (Mahmud Celaledin Ökten), şarkiyat profesörü Necati Lugal, Sıdkı Karababa, Cevat Rıfat Atilhan gibi isimlerin iştirak ettiklerini talebeleri anlatıyor. Yine Yahya Efendi Dergâhu, Erenköy Galip Paşa Camii, Arnavutköy'deki Tevfikiye Camii ve Emirgan'da dostlarıyla ve öğrencileriyle toplanır sohbetler yaparmış. Bu dost/sohbet meclisleri vefatına yakın bir zamana kadar devam etmiştir.

Mahir Hoca'nın bir başka yönü de mütedeyyin camiadaki vakıf, dernek ve eğitim kurumlarına fedakarâne yaptığı katkılardır. İlim Yayma Cemiyeti, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, Millî

Ülkemizdeki aktüel tarih dergilerinden *Derin Tarih* dergisi de bir kadirşinaslık örneği olarak 148. sayısında Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde doğmuş, Cumhuriyet devrini de ilk yıllarından itibaren tecrübe etmiş, bürokraside ve eğitim alanlarında resmî görevlerde bulunmuş, ilim ehli Mahir İz'le ilgili bir dosya hazırladı.

DOSTLARI VE SOHBET MECLİSLERİ

Mahir İz'in dikkat çeken özelliklerinden biri de döneminin kıymetli edip, şair ve sanatçılarıyla kurduğu samimi dostluklardır. Bu dost ve hocalarından daha önce de bahsi geçen biri Mehmet Âkif'tir. Ankara'da olduğu dönemle şairle tanışmış, ondan Farsça ve Fransızcanın yanı sıra edebi dersler de almış, vefatına kadar -Mısır'da olduğu dönem dâhil- görüşmeye devam etmiştir. Akif'in Mahir Hoca'ya Mısır'dan toplamda 15 mektup yazması dostlukları hakkında epeyce bilgi vermektedir. Çocukluğunda, babası tarafın-

tesir ettiğini söyleyebiliriz. Ankara Sultanisi'nde okuduğu sırada tanıştığı Trabzonlu Arapça muallimi Cudi Efendi'den de çokça istifade ettiğini yakın dostları belirtmektedir. Bir ara okul müdürlüğü de yapan Cudi Efendi'nin sohbetlerine katılmak için Mahir Hoca'nın okulda nöbete kaldığı da vakidir.

Muallim Mahir İz'in okul dışı ortamlarda da çok aktif bir şekilde ilmî çalışmalarına devam ettiğini *Derin Tarih*'teki makale ve söyleşilerden öğreniyoruz. Yazın, ablası Bihîn Hanım'ın Kanlıca'daki evinde misafir olduğunda dışarıdan birçok dostuyla orada bir sohbet meclisi

Kültür Vakfı, Sönmez Neşriyat bunlardan bazılarıdır. 1950'den sonra açılmaya başlanan İmam Hatip Mekteplerinde ve Yüksek İslâm Enstitülerinde Mahir İz hem hocalık hem de yöneticilik yaparak bu kurumların daha sağlıklı hizmet vermesine katkı sunmuş, bugün ülkemizin önde gelen ilahiyat fakültesi akademisyenlerine muallimlik yapmıştır.

Talebesi Mustafa Uzun'un aktardığına göre Mahir İz, maaş aldığı onun kırkta birini, yani zekât miktarı kadarını harcamadan hemen infak edermiş. Bu cömert ve ihlâşlı hareketini birçok öğrencisine tavsiye

edermiş. Bu teklif karşısında “Hoca’m zekâtın şartları şunlar...” diye olaya fıkhi açıklama getirmeye çalışanlara ise “Evladım, sen böyle yaparsan ömür boyu zekât veremezsin. Fakir seni bekleyene kadar açlıktan ölür.” dermiş. Benzer tavsiyeyi üniversitede okuduğum dönemde Kur’ân-ı Kerim dersimize giren bir hocamızdan da duymuştum. Hocamız ailemizin bize gönderdiği harçlığın kırkta birini tasadduk etmemizi söylemişti. Azdan veremeyen, çoktan hiç veremezdi. Mahir İz’in misafirlerine ve öğrencilerine karşı da son derece elinin açık olduğunu, ikram etmeyi çok sevdiğini hakkında yazılanlardan öğreniyoruz.

HATIRATLARIN “AHLAKİLİĞİ” YA DA SAKLADIĞI MALUMATLAR

Derin Tarih’in Mahir İz dosyasında dikkat çeken bir başka yazı da İsmail Kara’nın kaleme aldığı hatıratların “ahlakiliği”, üslubu, temas ettiği veya etmediği, sakladığı mevzular üzerine olan yazısı. İsmail Hoca; hatıratların genellikle sübjektif ve ben merkezli olduğunu, bilhassa yaşlılık döneminde yazılan hatıratlarda daha yumuşak bir üslup kullanıldığını, bazı konuların tedbiren paranteze alındığını, daha mutedil bir dil tercih edildiğini belirtiyor. Bu da çok değerli hatırat adacıklarının örtülmesi veya ihmal edilmesi gibi menfi neticelere sebep oluyor. Ömrün son demlerinde hatırdaki kalanların da azaldığı bir gerçek. Nitekim Mahir Hoca talebesi ve dostlarının isteğiyle hatıratlarını yazmaya başlamış. Hatta son birkaç yıl olmasa ardından hiçbir eser bırakmadan bu dünyadan ayrılacaktı. *Yilla-*

rın İz’ni yazmaya başladıktan sonra ara vermiş, sekiz sene sonra tekrar yazmaya başlamış, iki sene sonra ara verip tekrar başlamış. Nihayet eser Hoca vefat ettikten bir sene sonra yayımlanabilmiştir. Literatürdeki önemli çalışmalardan *Tasavvuf* adlı eserinin, öğrencisi Dr. Selçuk Eraydın’ın katkı ve gayretiyle çıktığını biliyoruz.

Mahir İz’in hatıratının bu sadadaki ilk eserlerden olması hasebiyle kıymetli bir çalışma olduğu bir gerçek. Fakat hatıratların ilmî, kültürel ve sosyal faydadan, yapılan hizmetleri genç nesle aktarmanın dışında, yazarının yaşadığı dönemdeki olaylar ve kişilerle olan yorumları-tartışmaları da içermesi beklenir. İsmail Kara bu yönüyle birçok hatırat kaleme alınırken muhtevayı zaafa uğratacak şekilde “muhafazakâr ve mütedeyyin” kalındığını belirtiyor. Mahir İz’in de devrin tartışmaları konularına çok girmediyi, dar bir alanda görüşlerini aktardığını dile getiriyor. İttihatçılık meselesi bunlardan biri. Osmanlı’nın son otuz yılına, Cumhuriyet’in ilk yıllarına (bazı yönleriyle bugünümüze) tesir etmiş bir düşünce hareketi hakkındaki yorumları da dikkat çekici. İslâmcıların ilk başta bu harekete destek verdiğini sonra ise “gerçek yüzlerini” görüp muhalefete geçtiklerini belirtse de hâlen bugün de savunulan bu düşüncenin herhangi bir bilgi ve belgeye dayanmadığını belirtiyor Kara. Ayrıca hatırat kaleme alırken nasıl bir üslup-yol benimsenmesi gerektiğine dair görüşlerini de aktarıyor: “(...) üslubunu bulmak şartıyla her şey, evet her şey insani-ahlaki

şartları zorlamadan yazılabilir. Yazılmalıdır da. Çünkü insanlık tarihi iyiliklerden, evliya ve kahramanlardan ibaret değildir, kötünün ve kötülüğün anlatılmasının da iyiliğin ve insanlığın anlaşılmasına kaynaklık eden yönleri olabilir. Ayrıca bugün bizim şahsi deyiş yazmadıklarımız, ihmal ettiklerimiz yarım asır, bir asır sonra şahsiliğini kaybedecek, bütün kuvvet ve zaaflarıyla memleketimizin, insanlık tecrübesinin bir parçası olarak fonksiyon icra edecektir.”

Mahir İz, bereketli ömründe farklı siyasi ve coğrafi tecrübeleri yaşamış, ilmiye sınıfına mensup birikimli bir aileden gelmenin verdiği imkânlarla medeniyetimizin manevi mirasını, edebî ve kültürel değerlerini, örnek bir muallim olarak cumhuriyetin ilk nesline aktarmaya gayret etmiştir. Yetiştirdiği talebeleri, kurduğu sohbet-ilm meclisleri, ülkemizin önde gelen şahsiyetleriyle kurduğu dostluklar, kuruluşuna katkı sunduğu vakıf-dernek-kurumlarla vefatından 50 sene sonra da rahmetle yâd ediliyor. Böylece Hoca’nın hayatı, şahsiyeti, etkilendiği kişiler, talebeleri, hizmetleri, emek verdiği kurumlar, eserleri ve bugün ardından bıraktığı ilmî miras bütün yönleriyle işleniyor. Kıymetli bir münevveri anmak ve anlamak adına yapılan her çalışma değerlidir ve yazımızın başında temas ettiğimiz model insanların tanınmasına, kıymetlerinin bilinmesine, geçmişten alınan güçle coğrafyamızda ve gönül dünyamızda yeni izlerin oluşmasına katkı sunacaktır.

Afşar Timuçin ve Filistin Şiiri

KAAN KÜÇÜK

Şair, felsefeci, eleştirmen, çevirmen ve yazar Afşar Timuçin vefat etti. Akademideki vazifesinin yansıması görülebilecek estetik, düşünce tarihi, edebiyat incelemeleri, felsefe tarihi, eleştiri ve denemeleri ile bilinen Timuçin, bir şair olarak yaptığı çevirilerle de dünya şiirinin ufuklarını dilimize kazandırmıştı. Şair, gençlik yıllarında şiir alanında egemenlik kuran İkinci Yeni akımından “iyice uzak” durduğunu vurgulardı. Şiirine (tabii diğer türlerdeki eserlerine de) yıllarca çalıştığı estetik ve felsefe kavramlarını da katarak bir sentez oluşturan Timuçin, herkesin hemfikir olmadığı toplumcu dünya görüşüne bağlı, öz ve biçim bakımından bütünleşmiş bir şiir yazmaya çalıştı. Kaleme getirdiği eserlerle birçok ödüle layık görülen Timuçin’in “Ayrılıkta Söylenmiş Bir Aşk Türküsü” şiiriyle 1970 TRT Başarı Ödülü’nü, Nâzım Hikmet’in Şiiri kitabıyla 1979 TDK Eleştiri Ödülü’nü kazanması dönemin şiir beğenisinin ve sol kültürel yatınlığın besleyip geliştirdiği duyarlılıkla bağlantılı olsa gerek.

FELSEFECİNİN UNUTULAN FİLİSTİN İLGİSİ

Afşar Timuçin’in mensup olduğu 1960 kuşağının şiiri, “okunduğça büyüyenlerden” midir,

Afşar Timuçin

bilemem. Ancak bu tarzı büyük görüp önemseyenlerden Adnan Özyalçın’ın bir nirengi noktasıyla berraklaştırdığı üzere 60 kuşağının şiiri “insana, doğaya, dünyaya bakışıyla belirlenmiş ve onu değiştirici dönüştürücü bir şiirdir.” Timuçin de bunu en güzel şekilde başaran şair öznelere biri olarak “hem eylemci hem de edebiyatçıydı. Yani hem hayatı değiştirmek hem şiiri, edebiyatı aydınlık hâle getirmek için çalıştı.”¹ Timuçin, 1970’li yıllarda A. Kadir adıyla maruf İbrahim Abdülkadir Meriçboynu’nun “İçinde yaşadığımız dünyayı nasıl görüyoruz? Bize gösterildiği gibi mi, yoksa gerçek yüzüyle mi?”, sorusunun peşinden giderek canhıraş

bir çabayla hazırlamaya koyulduğu üç ciltlik *Dünya ve Halk Şiirleri* seçkisini kotaran ekibe katıldı.² Eray Canberk, kadim dostu Timuçin’i anlatırken bu konuya ana hatlarıyla dikkat çekmeden duramaz: “Çeviri deyince aklıma geldi; Afşar’ın ortak çalışmaları da vardır. A. Kadir ile yaptıkları şiir çevirileri de kitaplaşmıştır. A. Kadir deyince de başka bir olayı hatırladım. A. Kadir ile ortak çeviri yapmamıza da Afşar önyak olmuştur. Birçok gençle yaptığı ortak çeviriler de söz konusu gençlerin çeviri alanında yetişmesini sağlamıştır.”³

1 Ahmet Esad Şani-Ömer Mirza Şeker, “Yazar ve Şair Afşar Timuçin Son Yolculuğuna Uğurlandı”, Anadolu Ajansı, 28 Temmuz 2024.

2 A. Kadir, “Önsöz”, A. Kadir, Şerif Hulusi, Süleyman Salom, Asım Bezirci, Afşar Timuçin, *Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri*, cilt: 1, Hilâl Matbaası, İstanbul, 1973, s. 10.

3 Eray Canberk, “Afşar Timuçin’le Birlikte Geçen Günlerimiz...”, Osman Bozkurt, *Bir Portre: Afşar*

Afşar Timuçin, A. Kadir (ve Süleyman Salom⁴) aynı duyarlılıkla 1974 yılında “insan olmanın anlamını gösteren, umudu, direnci, yıkılmamayı öneren güçlendirici şiirler” içeren *Filistin Şiiri* adlı bir antoloji hazırlayarak Filistin direniş şiirlerini o dönemki ifadesiyle “kavga şiirlerini” derli toplu olarak kültürel hayatımıza taşımıştı. Yakından bilenlerin dediklerine kulak kabartacak olursak “Türkiye’de en çok basılmış antolojiler arasında”⁵ yer alan bu çalışma, 1967 sonrasında yavaş yavaş ideolojik temeli olan ve direniş şiiri adını hak eden yeni şiirden örnekler sunarak, Filistinlilerin yepyeni umutlar peşinde kavgayı omuzlamayı göze almalarına verilen desteği yansıtır. Seçki, Mahmut Derviş, Semih el-Kasım, Tefvik el-Zeyyat, Fatva Tukan, Salim Jabran, Remzi Derviş, Raşit Hüseyin, Mahmut Sobh, Yabra İbrahim Yabra, Favaz İd, Muin Besisso ve Ahmet Dahbur’un şiirlerinden örnekler sunmuştu.

Her antoloji gibi dışta bıraktıklarıyla kendini berraklaştıran antolojinin çevirmenlerinden Afşar Timuçin ise Filistin direnişinin duygu ve düşünce yanını temsil eden şiir çevirileriyle yetinmemiş, Filistin’de “var olmak için yok etme inancına” yaslanan sömürgeci Siyonist İsrail’in yaptıklarını da içerecek biçimde Filistin şiirini tümüyle kuşatan kapsamlı bir önsöz ka-

leme almıştı.⁶ Şairin dünyayla, zamanla, yaşadığı yıllara tanıklığıyla dünya şiiri ile Filistin şiirini bir arada okuma denemesi her şeyi özetlemektedir: “Filistin kavga şairleri bir yandan birer savaşçı, bir yandan da dünya kamuoyu önünde birer doğrulayıcıdır. Şiirlerinde kendini halka ve insanlığa adanmış bütün şairler[de], dünyanın önde şairlerinin derinliğini, yalnlığını, duru, aydınlık, umutlu bakışını buluyoruz.⁷ Çökmüşlüklere, yıkılmışlıklara, vazgeçmişliklere başkaldıran öfke ve güzelliklere, umutlara, kardeşliklere açılan sevgi, halk ve insanlık için yazan şairlerin ortak yanadır; bu şairlerin birbirlerine benzemeleri, birbirlerini andırmaları bundandır, bu ortak bakıştıdır, bu insanı yüceltmeye yönelen tutumdandır.”⁸

- 6 Salih Sultan, “60 Kuşağının Filozof Şairiydi: Prof. Dr. Afşar Timuçin Vefat Etti”, *Karar*, 27 Temmuz 2024.
- 7 Kitabın ilk baskısında şairlerin adlarının da anıldığı şu kısım yer alır: “Nâzım’ın, Neruda’nın, Eluard’ın, Celaya’nın derinliğini, yalnlığını, duru, aydınlık, umutlu bakışını buluyoruz. Mahmut Derviş’te Nâzım’ın yumuşak ama dirençli havasını bulacaksınız. Semih el-Kasım size belki Neruda’yı hatırlatacak. Tefvik el-Zeyyat’da Otero ile ortak yanlar göreceksiniz.”
- 8 Afşar Timuçin, “Filistin ve Şiiri”, *Filistin Şiiri*, çev. Afşar Timuçin, A. Kadir, Süleyman Salom, YAZKO Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1983, s. 14. Antolojinin ilk baskısındaki önsözün sonunda şu pasaj da yer almaktadır: “Vietnam şiirinden söz ederken şöyle demiştik: ‘Vietnam şairleri, artık şiir işlevini yitirdi diyecek kadar ucuzlayan ve yozlaşan sözde kültür insanlarına şiirin bir eğlence değil, ama gerçek bir silah olduğunu göstermişlerdir.’ Aynı sözü Filistin’in bu usta şairleri için de söyleyebiliriz: Onlar sözü silah yaptılar, hiç susmayacak bir silah, düşmana uyularını kaçırılan bir silah, bombalardan

Adı geçen *Filistin Şiiri* antolojisinin bir başka önemli yanı da büyük Filistin şairi Mahmut Derviş’in en küçük kardeşi Remzi Derviş’in “Gazze’nin Ufacık Bayrakları”⁹ adlı şiiriyle sona ermesidir. Ne ki yayımlanışının üzerinden 50 yıl geçen bu antolojiyi sanat çevreleri,¹⁰ edebiyat mahfillerinin¹¹ çıkardığı dergiler ve gazeteler¹² gerektiği ölçüde ele almadı. Üstüne üstlük Timuçin’in ölümünün ardından hazırlanan “emek yoksunu” kısa haberlerde de değerinin altı çizilmedi “hiç kapanmayan

daha güçlü bir silah.

Moşe Dayan, Fatva Tukan’ın şiirinden bahsederken korkmakta haklıdır. Kötülerin düşmanıdır şiir. Suçsuz insanlara en büyük acıları tattıranlara şunu söylemek isteriz: Korkun şairlerden!”

- 9 O zamanki çeviri dilinde Gazze’nin Gazza olarak yazıldığını bir ara not olarak belirtelim.
- 10 Ali Artun’un sanat tarihi ve eleştiriye odaklanan *e-skop* mecrası, 7 Kasım 2023’te Afşar Timuçin’in kapsamlı önsözünden pasajlara yer verdi. Ayrıca Semih el-Kasım’ın derlemedeki “İşsizlik Pazarında Söylev” adlı şiirini yayımladı. <https://www.e-skop.com/skopbulten/pasajlar-filistin-ve-siiri/6652>
- 11 *Gerçek Edebiyat* 18 Ekim 2023’te şu notu düşerek Mahmut Derviş’in “Filistinli Sevgili” şiirini yayımladı: “Bir zamanlar Türk edebiyatında ‘İşgale, köleleştirmeye, kitlesel katliamlara karşı yığıtçe direnişin şiiri’ diye Filistinli şairlerin şiirleri yayımlanırdı. Hatta her Türk şairinin bir Filistin şiiri olurdu.” Ne var ki şiirin alıntılıdığı antolojiden Afşar Timuçin’in adı silinmişti bu alıntıda. <https://www.gercekedebiyat.com/haber/filistinli-sevgili-mahmut-dervis-10936.html>
- 12 *Aydınlık* gazetesi ise Filistin’in direnişini bahsettiğimiz antolojide yer alan Mahmut Derviş’in “Meydan”, Tefvik el-Zeyyat’ın “Dişlerimle”, Semih el-Kasım’ın “Gene Geleceğiz”, “Haykıracağım” şiirleri üzerinden andı. Rozerin Doğan, “Filistin’in Şiir Hâli”, *Aydınlık*, 20 Ekim 2023.

Timuçin, Bulut Yayınları, İstanbul, 2014, s. 205.

- 4 Süleyman Salom için bk. Rifat N. Bali, “Marsel (Süleyman) Şalom Türk Edebiyatının Bir Kültür Elçisi”, *Folklor /Edebiyat*, 1997, sayı: 9, s. 112-114.
- 5 Tahir Abacı, “Şiirimizde Filistin Direnişi”, (soruşturma), *Varlık*, 2009, sayı: 1217, s. 19.

bir okul” nitelemesini fazlasıyla hak eden seçkinin.¹³ Ne diyelim “Herkes kendine yakışanı yaptı, bazıları üstlerine düşeni bazıları üstlerine düşmeyi yaptı.”¹⁴ Önce bu bağlamda değerine binaen Remzi Derviş’in âdeta “gün şimdi öfkenin günüdür” diyen “Gazze’nin Ufacık Bayrakları” şiirini okuyalım. Okuyalım ki Filistin’in Gazze ile özdeş hâle geldiği “mutlak kötülük”¹⁵ zamanlarında bu şiirin kasten göz ardı edilmesini nasıl açıklayacağımız üzerine tefekkür edelim:

“Geliyorlar duvarlardan sıyrı-
lıp./Okullardan, yetimler evin-
den, aş ocaklarından./kaçarak./
yükseliyorlar./ölülerin bağrın-
dan,/dulların kucagından./yer-
deki çatlakların ölüm ve hüznün
türkülerinden/ sıçrayarak/kal-
kıyorlar/şaha./ Tarih kitabın-
dan/ ve Kur’ân-ı Kerim’den sıy-
rılıp/ve dolapların aralığından
kaçarak/dikiliyorlar/ayağa./
Yükseliyorlar incir ve hurma
ağaçlarından./yaraların tarla-
sında doğmuş kelebekler gibi./
Benzerken yaraların bahçesine/
kentin alanı./tapınıp bağırıyo-
du dikiş iğneleri./DAYANIYOR,
DAYANIYORUZ!/Tarih ve coğ-
rafya kitaplarında,/bir ışık ip-
liğinin kurbanlarında/ve dikiş
iğnelerinde/DAYANIYOR, DA-

YANIYORUZ!/Nişan yüzükle-
rinde/ve kurşun kalemde/ve
çarıklarda/ve bavullarda/ve her
şeyimizde,/kurtarıcı bir anın
kurbanlarında,/DAYANIYOR,
DAYANIYORUZ!/Süzülüp ge-
len ölümden, öğleye doğru./ve
her iğnede/ve her dikişte/ve
putların tahtasında/DAYANI-
YOR, DAYANIYORUZ!”¹⁶

MANİSA'DAN KANADA'YA

Felsefe ve edebiyat özelinde kültür hayatına önemi küçüm-
senemeyecek katkılar yapan
Afşar Timuçin’in nereden ge-
lip nereye gittiğini, hayatının
ana çizgileri üzerinden anılara
fazla dalmadan, onlarla içli dış-
lı olmadan özetleyerek devam
edelim. Timuçin, bir memur
çocuğu olarak Ege’nin güzel şe-
hirlerinden Manisa Akhisar’da,
sıcak bir günde, 31 Ağustos
1939’da doğdu. “Ekmek kartı
verilmiştir,” damgalarıyla süs-
lenmiş eski nüfus cüzdanının
arka sayfasına babası o güzel
el yazısıyla not düşmüş: “Saat
dokuzda dünyaya gelmiştir.”
Saat dokuzda doğmuş ama an-
nesinin deyişiyle ölü doğmuş.
“Mosmordun ve hiç kimilda-
mıyordun, seni kucığıma ver-
mediler, bir köşeye koydular,”
diye anlatmış annesi. Ebe bir
süre sonra “Ben bunu diriltme-
ye çalışacağım, bir deneyelim
bakalım,” demiş. Ebenin uzun
uğraşmalarından sonra ilk çığ-
lığı duyulmuş.

Devlet Demiryolları Yol Şube
Şefi Abdullah Timuçin o yıl-
larda tüm memurlar gibi ko-
nargöçer bir hayat sürüyordu.
Afşar Timuçin bir buçuk yaşına
geldiğinde babası Akhisar’dan
Balıkesir’e atanmış, sonra da

Isparta’ya. Daha sonra babası üç
yanı Gâvur Dağları diye bilinen
Amanos dağlarıyla çevrili yok-
sul bir bucak olan Fevzipaşa’ya
tayin edilmiş. İlkokula köy
tedrisatı yapan Fevzipaşa
İlkokulu’nda 1945’te başlamış
Afşar. Üçüncü ayda okuma yaz-
mayı öğrendiği için ikinci sınıfa
atılmış. İlkokulu burada başarı-
lı bir biçimde tamamlamış.

Afşar Timuçin, Fevzipaşa’da
ortaokul olmadığı için İslâhiye
Ortaokulu’na kaydolur. Her
gün trenle gidip gelerek öğre-
nimini sürdürdüğü bu yıllarda
çok başarılı değildir. Demokrat
Parti’nin iktidarda bulunduğu
1951’de babası emekli olunca
ailecek Adana’ya yerleşmişler.
Tepebağ Ortaokulu’nda oku-
duktan sonra Adana’da liseye
başlamıştır. İstanbul’a taşınunca
o zaman daha çok yoksul ço-
cukların gittiği İstanbul Erkek
Lisesi’ne yazılır. Burada Cemil
Sena Ongun, Keyisa İdalı, Nuret-
tin Topçu, Hilmi Soykut, Orhan
Rıza Aktunç, Nazım Kemal Yal-
gın gibi çok değerli öğretmen-
lerden ders görme talihine eriş-
miş. Demokrat Parti iktidarına
soğuk baktığı için Cumhuriyet
Halk Partisi’nin Beyazıt’a bağlı
Malatya Ocağı’nın gençlik kolu-
na üye olmuştur. Edebî metinler
yazmaya başlayan Timuçin adı-
nı lise ikide okurken 1956 yı-
lında Vatan gazetesinde yayımlan-
an “Heykel” adlı hikâyesiyle
duyurdu. 1960’ta mezun olduktan
sonra muhasebeci kâtipliği,
çığırkanlık, tezgâhtarlık, çevir-
menlik ve düzeltmenlik gibi iş-
lerle uğraştı.

Afşar Timuçin, 27 Mayıs
Darbesi’nin heyecanını payla-
şan tüm solcular gibi sosyalist
ideoloji için bir şeyler yapmak
düşüncesiyle Türkiye İşçi Par-
tisi saflarına katıldı. Parti baş-

- 13 Türk basınının “amiral gemisi”
mevkiindeki *Hürriyet* her ne
hikmetse felsefecinin 2004’te
Hürriyet ve *Milliyet* gazetelerinde
andropozu yazmasını öne
çıkarmayı yeğlemişti. Anlaşılan o
ki Ertuğrul Özkök ve şürekâsının
tesiri devam ediyor gazetede! Bk.
“Afşar Timuçin: Filozof Şaire
Veda”, *Hürriyet*, 27 Temmuz 2024.
- 14 Afşar Timuçin, “Yaşadıklarım”,
Osman Bozkurt, *Bir Portre: Afşar
Timuçin*, Bulut Yayınları, İstanbul,
2014, s. 9.
- 15 Taha Abdurrahman, “Medeniyetin
Hesaplaşma ya da Direnç Noktaları
ve Kutsal Direniş”, *Umran*, 2024,
sayı: 357, s. 5.

16 Remzi Derviş, “Gazze’nin Ufacık
Bayrakları”, *Filistin Şiiri*, s. 150-
151.

kanı Mehmet Ali Aybar'a bir gençlik kolları yönetmeliği hazırlayan ekibin parçasıydı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okumaya başladı. Okula pek alışmadığı için vaktini daha çok, Şükran Kurdakul'un Ataç Kitabevi adıyla Çağaloğlu'nda Ankara Caddesi'nde kurduğu yayınevinde geçiriyordu. Sabahattin Eyuboğlu ve Tahsin Yücel'den çeviri dersleri alması sonraki yıllarda çok işine yarayacaktı. Okulu bitirmesine ramak kalmışken, 1967 yılında Kanada'ya gitti, burada kendisine Niyazi Berkes'in eşi Fay Kirby yardım etti. İstanbul Üniversitesi'nden dosyası geldikten sonra Montreal Üniversitesi Felsefe Bölümü'ne kayıt yaptırdı. Ardından evlendi ve büyük oğlu Ahmet dünyaya geldi.

FELSEFE VE EDEBİYAT SEVGİSİ

Afşar Timuçin bin bir meşakkatle felsefe tahsilini bitirip ülkeye dönünce İstanbul Üniversitesi'ne asistan olarak girmek istedi. Ne ki bu arzusu Nermi Uygur gibi hocaların kast sistemine takıldı. Ankara'da da umduğunu bulamayan Timuçin, Erzurum Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Fransızca okutmanlığına başladı. İlk şiir kitabı *Çöl* 1968'de yayımlandı. 1971-1972 yılları arasında Adnan Benk'in yönetiminde *Meydan Larousse* ansiklopedisinde musahhahlık yaptı. Sonra Artel'de ve Gelişim'de ansiklopedi işlerini sürdürdü. Daha sora okullara konulan ahlak derslerinin önüne çıkardığı fırsatla sandalın yönünü başka yöne, öğretmenliğe çevirdi, ardından da üniversite hocalığına başladı.

Afşar Timuçin, İstanbul Üniversitesi'nden dostu Eray Canberk ile birlikte Kavram Yayınevini kurdu. 1977 yılında ise Felsefe dergisinin sahipliğini ve yayın yönetmenliğini üstlendi. Bu sırada Descartes ve bilgi nazariyesi konulu doktora tezini bitirdi ve felsefe doktoru olmaya hak kazandı. Edebî hayatında doktora çalışmalarında ele aldığı felsefe konularının etkisi büyüktür. Şiirleri ve yazıları 1950'lerin sonlarından 1980'lere Yelken, Millî Gençlik, Ataç, Papirüs, Yeni Edebiyat, Varlık, Soyut, Yeni Ufuklar, Dönem, Milliyet Sanat, Yazko Edebiyat, Yarın, Yeni Düşün gibi dergilerde okurlarla buluştu. 1982 yılında ise çalışma temposunu arttırdı, Descartes Felsefesine Giriş adlı kitabıyla doçent, 1992 yılında ise profesör oldu.¹⁷ Felsefi çalışmalarına ağırlık veren Timuçin aynı zamanda Mimar Sinan Üniversitesi İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda öğretim üyeliği yaptı. Estetik üzerine verdiği derslerden sonra estetik kavramı üzerine birkaç eser yazdı. Timuçin'in felsefe alanındaki eserlerinde özgün ve sistematik bir dilden çok felsefe tarihini ayrıntılı bir şekilde tanıtmak gayesi öne çıkar.¹⁸ Dünya şiirinden ve edebiyatından birçok çevirisi bulunan Timuçin, 2001'de bölüm başkanlığı yaptığı Kocaeli Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden 2006 yılında emekliye ayrıldı. 26 Temmuz 2024'te vefat eden yazar, 28 Temmuz 2024 tarihinde de İstanbul'da Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedildi.

17 Afşar Timuçin, "Yaşadıklarım", s. 10-52.

18 Murat Yalçın (ed.) "Timuçin, Afşar", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, cilt: 2, s. 1020.

FİLİSTİN KAVGA ŞİİRLERİNİ ANLAMLANDIRMAK

Afşar Timuçin bahsettiğimiz antolojisinin başındaki "Filistin ve Şiiri" yazısının girişindeki iki bölümde Theodor Herzl'den başlayarak Siyonizm'in tarihini, zulümlerini, destekçilerini ve Filistin tarihini kısaca anlatır. Sonra dünya kültürüne açık Filistinlilerin gelişen şiirinin "dünya şiirine en güzel örneklerini veren" Arap şiirinden beslenerek bir kavga şiirine doğru yol aldığı düşüncesini ileri sürer. Devrine göre hayli kapsamlı olan önsözden Siyonizm'in oynadığı çirkin oyunları, Edward W. Said'den de bildiğimiz üzere "yersiz yurtsuz" bırakılmış suçsuz insanların çektiklerini öğrenmek mümkün. Onun Filistin şiirinin geçmişten taşıdıklarına odaklandığı satırlar çok özel bir öneme sahiptir: "Günümüz Filistin şairleri dendiği zaman, şiiri silah yapmış olan eski ustalar geliyor aklımıza. Her şiir; insan dünyasından bildiriler sunar, insanın temel sorunlarını ele alır ve tartışır, insana kendinde olanı açık etmeye çalışır. Şiir burada kalmaz, daha öteye giderek bugünün sorunlarla, zorluklarla dolu insanın yarının mutlu insanına götürmenin yollarını arar. Bu arayış içinde şiir bir silah olur, şair de bir savaşçı. Özellikle yaşama kavgası yapan halkların şiirleri, yarınki insana ulaşacak yolları teker teker tartışırken, var olan düzenle açık bir hesaplaşmaya girer; bu hesaplaşma, şiiri bir yükümlü, şairi de bir görevli durumuna getirir."¹⁹

Filistin şiirine eğilen edebiyat incelemelerinden de yararlandığı belli olan Afşar Timuçin,

19 Afşar Timuçin, "Filistin ve Şiiri", *Filistin Şiiri*, s. 10.

kıymetli şairlere ve eserlerine farklı bir poetik bilinçle yaklaşır. Bilgelik çağındaki bir şair olarak şiiri yaşamdan çıkaran şairlerin yazdıklarına, dışın ilettiği yüzeysel bilgiyle bakmaz. İçeride doğru derinleşmektir onun için asıl yapılması gereken. Timuçin'in kendine has bir gözlükle şairlere, şiirlere ve Filistin'e bakma hâli edebiyatı başka bir bakışla yeniden düşünmeyi hedefler. Timuçin yaptığı edebiyat arkeolojisi ile şairlerin Filistin mücadelesindeki yerini belirginleştirir: "Ezilmiş insanların dünyasını yansıtan Filistin kavga şairleri, bu görevin bütün sorumluluğunu yüklenmiş insanların sesini ulaştırıyor bize. Bu şairler, okumuşların aydınca sorunlarından çok, egemenliğini yitirmiş bir halkın kavgasını işliyor, kavgasına katılıyor; halkın yanında yer alıyor, bu yüzden halkın sesini kullanıyor, halkın acılarını yansıtıyor. Filistin kavga şairleri yalnızca ideolojik bir tartışmanın içinde değil, aynı zamanda bir halkın varoluş kavgasının içindeler, bu kavgada yerlerini almışlar, Arap ulusunun düşmanlarıyla savaşıyorlar.

Bu savaşçı şairler, bütün Arap dünyasında, bazen girişimlerini hayatlarıyla ödeyerek bazen zindanlarda, işkence odalarında gün sayarak, yurttaşlık ve insanlık görevlerini yerine getirmeye çalışıyorlar. Öyle görünüyor ki hem savaşçı olarak hem şiir ustası olarak her gün biraz daha güçlenmektedirler. Bir yandan Siyonizm'in, bir yandan onunla iş birliği yapan emperyalizmin çelik ağını yırtabilmek için tarihin ender savaşların-

dan birini veriyorlar. Hapishanelerden çok, savaş alanlarında buluyoruz bu şairleri."²⁰

FİLİSTİN TARİHİNDEKİ BÜYÜK KIRILMALAR

Afşar Timuçin'in değerlendirmesinin değeri, Filistin ve şiir meselesine antoloji bağlamında dikkat çekmekle sınırlı değildir, bu konuda öncü bir konumda olmasındandır. Onun Filistin şiiri incelemesi yöntem bakımından şairlerin hayatını değil de şiirlerini ve yazdıkları bağlamı merkeze alması ve getirdiği derinlikli şairane yorumlar ile bu alanda yapılmış en kapsamlı ilk çalışma olarak anılmayı hak ediyor. Nurettin Topçu, Sezai Karakoç, Ali Şeriatî, Taha Abdurrahman gibi düşünürler üzerinde de kurucu bir etkisi bulunan 1967 savaşına dikkat çeken Timuçin, Filistin kavga şairlerinin adlarını bu savaşın meydana getirdiği yıkıntılar arasından duymaya başladıklarını belirtir.

Denilebilir ki bu tarihten sonra Filistinli şairler, "tarihsel görevlerini tam anlamıyla yerine getirebilmek için, yurdundan kovulmuş, yurdunda köleleştirilmiş bir halkı kurtarabilmek için" kolları sıvamıştır. Afşar Timuçin bunu yayın dünyasıyla da ilişkilendirerek görüşlerini şöyle açıklar: "1967'den sonra Arap yayıncıları, bu şiirin başlıca temsilcilerini, özellikle Semih el-Kasım'ı, Mahmut Derviş'i, Tefik el-Zeyyad'ı gün ışığına çıkarmaya çalıştılar. Yıllar yılı, Filistin şiiri, verdiği değerli ürünlere rağmen, çok dar bir çevrenin ilgi alanlarına tıksiş kaldı. İsrail'deki Filistinli Arap şairleri, seslerini hem İsrail'de hem İsrail dışında du-

yurmaya çalışıyorlardı; bunu bir ölçüde başardılar ama büyük kalabalıkların ilgisini uandıramadılar. Arap basını, Arap yayıncıları, Arap kültür çevreleri bu değerli şiire 1967'ye kadar sağır kalmışlardır. Oysa bu şiir 1964-1965'te en güzel örneklerinden bazılarını vermiş, değerini ortaya koymuştur.

Beş altı gün süren 1967 savaşı dikkatleri Filistin üzerine toplarken, kültür adamlarının dikkatlerini de Filistinli şairler üzerine çekti. Böylece, o zamana kadar bir köşeye sıkışıp kalmış olan yeni Filistin şiiri gazetelere kadar yayıldı: Gazeteler Filistinli şairlerin şiirlerini tartışmaksızın ve eleştirmeksizin sayfalarına alıyorlar, onları halka ve bütün insanlığa duyurabilmek için büyük çaba harcıyorlardı."²¹

Filistin direniş şiirinin işte bu bağlamda geliştiğini ve usta işi örneklerini vermeye başladığını hatırlatan Afşar Timuçin, İbrahim Tukan, Abdurrahim Mahmut, Ebu Salma gibi 1936 kuşağı şairlerinin ortaya koyduğu şiir tarzının "yeni bir yorumla, yeni bir dünya görüşü içinde yeni bir atılım" gerçekleştirdiği görüşünü ileri sürer. Bu şiir her şeyden önce estetik kaygıları ihmal etmeden, insanın temel meselelerini tüm insanlığın anlayabileceği basit bir dille işlemektedir. Ona göre söz konusu şairler, çerçevesi belli bir tarzda ezilmiş Filistinlilerin direnişini, umudunu, acılarını, kırgınlıklarını, yoksunluklarını genelleştirerek dünyanın bütün ezilenlerinin sesi kılan, üstelik tüm bunları kaba ve katı söyleyişlere düşmeden yapmasıyla adından söz ettirmiştir."²²

20 Afşar Timuçin, "Filistin ve Şiiri", *Filistin Şiiri*, s. 10-11.

21 Afşar Timuçin, "Filistin ve Şiiri", *Filistin Şiiri*, s. 11.

22 Afşar Timuçin, "Filistin ve Şiiri",

Belirttiğimiz üzere Afşar Timuçin Filistin şiirini sosyal gelişmelerle bir arada yorumlamaktan yanadır. Filistin şiirindeki gelişmelerin Arap dünyasındaki siyasi hadiselerle bağlanması 1948'den başka bir ifadeyle büyük felaketten sonradır. Adania Shibli'nin *Küçük Bir Ayrıntı*²³ romanı gibi onlara metinden biliyoruz ki her Filistinli için önemli bir yıl olan 1948'de Filistin'in düzeni yerle bir olmuştur. Hâliyle bu sarsıntı, Filistin'in kültür hayatına da büyük darbe vurmuştur. Sömürgeci İsrail'in mülksüzleştirme politikalarıyla baş edemeyen Filistinliler mecburen Siyonistlerin baskısına boyun eğdi. Direniş ise ancak bir müddet sonra ortaya çıkmaya başladı. Bu süreçte Mısır'daki 1952 devriminin Küba devriminin ve Cezayir'in Fransız sömürgeciliğini bertaraf ederek bağımsızlığa kavuşmasının rolü büyüktür. Timuçin, Filistin'in dünyasını yansıtan, halk geleneğine yaslanan, onların söyleyişini kullanan bir şiirin şehirlerde çiçeklenmeye başladığını hatırlattıktan sonra şöyle sürdürür sözlerini: "1950 yılında işgalciler ünlü halk şairi Hümeýrad'ı ipe çekerken, boğulan bir şiirin kaç yeni şairde yepyeni şiirlere dönüşeceğini hesaplayamadılar. Şair öldürmek her zaman tehlikelidir. Bu baskılardan, lirik ve karamsar bir şiir anlayışı doğdu. Gerek İsrail topraklarında gerek İsrail toprakları dışında kalan şairler, yalnızlığın, acının, kırılmışlığın şiirini yazdılar; bu şiirin duyguyu yükü, ideolojik yükünü çok taşıyordu."²⁴

Filistin Şiiri, s. 12.

23 Adania Shibli, *Küçük Bir Ayrıntı*, çev. Mehmet Hakkı Suçin, Can Yayınları, İstanbul, 2021.

24 Afşar Timuçin, "Filistin ve Şiiri",

Afşar Timuçin, "birer yetiştirici görevi" üstlenen Filistinli direniş şairlerinin Siyonist rejimin "İsrailileştirme" siyaseti karşısındaki sorumluluklarına vurgu yapar. Ona göre direniş şairleri öncelikle "insanlara benliğini, tarihsel görevini, yurt sevgisini unutturmamak" çabasıdadırlar. İkinci olarak "İsrail toprakları dışında yaşayan mültecileri yoksunluğun ve umutsuzluğun pençesinde kıvranan insanlar durumundan kurtarmak, onları yurt topraklarını düşmandan geri alacak savaşçılar durumuna getirmek" istemektedirler.²⁵

SONUÇ

Filistin edebiyatında hikâye, roman ve günlük türleri görünür bir biçimde öne çıkmaya başlasa da şiir, Afşar Timuçin'in hazırlayıcıları ve çevirmenleri arasında yer aldığı antolojide de görüldüğü üzere Filistin direniş edebiyatının güçlü bir damarı olma konumunu muhafaza etmektedir. Bu sadece Filistin için değil, oradaki direnişe kayıtsız kalmayan Türk şairler için de geçerlidir. Kabul etmek gerekir ki Timuçin, Filistinli şairlerin kavga şiiriyle, dağılmış, ezilmiş bir halkın umut kaynağı olduklarını, bu sayede Filistin direniş örgütlerinin 1967'den sonra etkin bir güç hâline geldiklerini hayli erken bir tarihte fark etmişti.

Ayrıca Afşar Timuçin *Varlık* dergisinin 2009'da şiirimizdeki Filistin izleğini Sezai Karakoç'un "Alın yazısı Saati" ve Gülten Akın'ın "Deprem, Savaş ve Çocukların Tanrısı" şiirleri üzerinden ele aldığı soruştur-

Filistin Şiiri, s.12.

25 Afşar Timuçin, "Filistin ve Şiiri", *Filistin Şiiri*, s.13.

masına da katılmıştı. Sözü eğip bükmeden, dağıtmadan ve başka hesaplar peşinde koşmadan, bilgiyle bilgelik sergilediği satırlar hatırlanmaya değerdir: "Ayrı açılardan da bakıyor olsalar her iki şair de gerçek bir duyarlılıkla bize gerçek insanın ne demek olduğunu duyurmaktalar. Yazık ki dünyamız bir bütün olarak her zaman böyle duyarlılıklara açık değil. Bununla birlikte insanlığın kana, ateşe, ölüme bakışı her geçen gün biraz daha belirginleşiyor ya da keskinleşiyor. Dünyanın her yerinde insanlar insanı insan olmaktan çıkaracak her türlü çirkinliğin karşısına geçiyorlar. Bugün belki alanlarda bağırıp çağırmak biçiminde algılanabilecek olan bu tepkiler inanıyoruz ki giderek büyüyecek ve etkili bir karışıklık anlamı kazanacak. Geleceğin güzel günleri bugünün acılarından doğacak."²⁶

Netice itibarıyla şunu söyleyebiliriz: Kitaplar, metinler hem bir düşünme hem de bir hafıza yeri. Afşar Timuçin'in aramızdan ayrılışından sonra onun çabası üzerine düşünmek artık başka anlamlar da taşıyor. Bundan sonra Timuçin'in şairliği, yazarlığı, filozofluğu, çevirmenliği konusunda yapılacak değerlendirmelerde onun Filistin duyarlılığı mutlaka dikkate alınmak zorundadır. İster kendisini ona yakın hissetsin isterse siyaseten kendisini Gazze konusunda duyarlı gören günümüz yazarlarının, şairlerinin ve okuryazarlarının bu durumun farkında olmamaları ise güzel ülkemizin sayması insanı yoracak trajikomik durumlarından sadece biridir.

26 Afşar Timuçin, "Şiirimizde Filistin Direnişi", (soruşturma), *Varlık*, 2009, sayı: 1217, s. 18.

Taha Abdurrahman'ın Dört Konferansı

HALİM SEZER

Hemen her kesimin hem-fikir olduğu büyük bir düşünürden söz etmek hep zordur. Niteliğin üzerinde konuşmak için bir kavrama ihtiyaç duyulur çoğu zaman. Büyük olmanın tarifi o kavramın içe alıp kapsadıklarıyla katmerlenir. Dışta bıraktıklarıyla ise kendini berrak kılar. Bu nitelik sadece mütefekkinin metin üretimine dair başkalığıyla sınırlı değildir. Düşünürün dünyayla, zamanla, yaşadığı döneme şahitliğiyle, sosyolojik, tarihî, psikolojik pek çok hususla, müşahhas durum ve olgularla kurduğu kavramsal ya da hayati ilişki yazdıklarının değerine etki eder.

Sömürgecilik sonrası dönemde İslâm âleminin yetiştirdiği büyük düşünürler arasında yer alan Taha Abdurrahman temmuz ayında Türkiye'deydi. İstanbul ve Ankara'da İslâm felsefesi, Müslümanca düşünme, siyer ve İslâm dünyasına yönelik sömürgeci müdahalelerin hâlen sürdüğünü gösteren Gazze direnişi çerçevesinde dört konferans veren düşünür büyük bir ilgiyle karşılandı. Konferanslar ana hatları itibarıyla Batı'nın müesses ve hâkim söylemleriyle uğraşan, yeni bir insan anlayışı teklif eden düşünürün meseleleri nasıl kavradığını ve kendimizi yeniden

düşünmemiz için neler yapılması gerektiğini ortaya koyar mahiyetteydi.

1970'lerin sonundan itibaren istikrarlı olarak yazan fakat metinleri hayli gecikmeli olarak dilimize kazandırılan Taha Abdurrahman, ilk konferansını "Özgün Bir İslâm Felsefesini Nasıl Kurarız?" başlığıyla Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi'nde (İSAM) verdi. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Mehmet Emin Maşalı'nın Kur'an-ı Kerim tilavetinin ardından konferansın açılış konuşmasını yapan İslâm Düşünce Enstitüsü Başkanı Mehmet Görmez, Abdurrahman'ı ağırlamaktan mutluluk duyduklarını dile getirdi. Abdurrahman'ın birbiri ardına dikkat çekici kitaplar yayımladığını belirten Görmez, "Bunlar İslâm'a ve onun sorunlarına içerden bakan metinler. Bütün dertlerimizi bizimle paylaşan böyle bir âlimi tanımaktan son derece bahtiyarım. Genel olarak konuşacak olursak, iki tür yazar tipi var, sadece kitap yazanlar ve yazdıklarıyla ümmete hizmet edenler. O, bu ikinci kategoriye giren kıymetli bir isim. Tıpkı İmam Gazali gibi, Abdurrahman da ümmetin sorunlarını ele alan ve bugünün sorunlarına cevaplar arayan bir mütefekkir." ifadelerini kullandı.

BİR AHLAK FİLOZOFU

Eserleri geniş bir alanı kapsayan, çok farklı konuları ele alan Taha Abdurrahman'ın "Tecedüt olmadan, tecdit olmaz." sözünü değerlendiren Mehmet Görmez'in söyledikleri mütefekkinin *Ahlak Sorunsalı* kitabındaki "Ahlaksız insan yoktur" sözünün de açılımı gibiydi. Çünkü Wael B. Hallaq'ın da vurguladığı üzere mütefekkinin ilgilerinin genişliğine rağmen, felsefi mimarisinin tümünde kendini gösteren çizgi kesinlikle *ahlaki çizgidir*. Görmez, ahlak felsefesi içinde konumlanan filozof hakkındaki sözlerini şöyle sürdürdü: "Kendisini yenilemeyen, tecdit peşinden koşuramaz. Abdurrahman, teceddüt için iki büyük şartın olduğunu söyler; akletmek ve ahlaklı olmak. Onun kitaplarını bu bağlamda ikiye ayırabiliriz: *Birincisi* bize akletmeyi, *ikincisi* ise ahlakı yeniden inşa etmeyi öğreten kitaplar. Buraya gelirken kendisinden üç önemli şey öğrendim. 'Akıl, bazen sahibini tutuklar.' 'İdrak eden, bazen idrak ettiği şeyleri kendisine mülk edinir.' Üçüncü olarak ise, 'İslâm dünyasındaki sorunlarımızı çözmek için, ortaya çıkan pek çok hareket oldu, küçük ve cüzi hareketler ve büyük ve külli hareketler. Bütün siyasi hareketler küçük ve cüzidir. Bütün fikrî,

ilmî ve ahlaki hareketler ise büyük ve küllidir. Dünyada İslâm ümmetini, siyasetten başka bir değişim yöntemi olduğuna ikna etmek âdeta imkânsızdır. Fakat bu imkânsız başarmaktan başka bir çaremiz yoktur. Dolayısıyla kendisi, özellikle siyasi hareketlere ilmî, fikrî ve ahlaki hareketlerin eşlik etmesi gerektiğini bütün kitaplarında özellikle vurgulamaktadır. Bu anlamda Hoca'mız, büyük bir ahlak filozofudur. Onun tabiriyle iki büyük afetimiz vardır; birisi dil, diğeri ise iman afeti. Dil afeti, kendi dilimizle felsefe üretememek, iman afeti ise imanı akleden bir akla dönüştürememektir. Bunlar onun için en büyük sorunlarımızdır."

MÜSLÜMAN FİLOZOFA REHBERLİK EDECEK BAZI HUSUSLAR

Taha Abdurrahman ise Türkiye'nin, mazisiyle yeni görkemli geleceğini inşa eden, ilimle kendisini birleştiren ve "eman" (güven) arayanları muhafaza eden bir ülke olduğunu ve burada bulunmaktan duyduğu mutluluğu dile getirerek konuşmasına başladı. Dinleyicilerin dikkatini öncelikle konferansın "Özgün Bir İslâm

Felsefesi Nasıl Kurarız?" başlığına yönlendiren Abdurrahman, İslâm felsefesinde üç ana esasın bulunduğunu belirterek şunları kaydetti: "Bunlardan *ilki*, Müslümanların kendi özgünlüğünü önemsemeleri ve bunu bir hareket noktası olarak almaları. *İkincisi*, bu özgünlüğü evrensel boyuta taşımak ve onu bu çerçevede açıklamak. *Üçüncüsü* ise, bu özgünlüğü evrenselleştirerek birleştirmek üzere felsefeyi tavzif etmek ve ondan yararlanmaktır. Öyleyse bu konuşmada "özgün bir İslâm felsefesini" konu etmekteki amacımız, 19. yüzyılın ikinci yarısından bu yana hem Batılı hem de Doğulu akademisyenleri meşgul eden ve kabaca 'İslâm felsefesi diye bir şey var mıdır?' sorusu etrafında şekillenen İslâm felsefesi sorununu ele almak değildir. Amacımız daha ziyade, 'İslâm düşünce evreni' ile bağlantı kuran bir felsefi düşünce geliştirmede muasır Müslüman filozofa rehberlik edebilecek bazı temel hususlara işaret etmektir."

Taha Abdurrahman, İslâm ile felsefe arasındaki ilişkiye dair birçok temel hususun bulunduğu altını çizerek, "Müslüman filozof, başkalarının öz-

gün bir çerçevede oluşturduğu felsefi problemleri kendine mal etmemelidir. O kendi felsefi problemlerini bizatihi kendi oluşturmalıdır. Aksi takdirde, başkalarından aldığı şeyleri İslâm düşünce dünyasına adapte etmenin ötesine geçemez. İster içeriğe isterse biçime dair olsun, filozofun tasarladığı sorun, kendi gerçekliğiyle ve ümmetin yaşamıyla ne kadar ilişkili ise o kadar özgündür." değerlendirmesini yaptı.

Müslüman filozofların bugün karşı karşıya olduğu temel iki felsefi sorunun varlığına da dikkati çeken Taha Abdurrahman şunları kaydetti: "*Birincisi*, 'insanın âlemdeki yeri', *ikincisi* ise, 'dünyada egemen olan felsefi tasavvur'dur. Buna göre 'filozof kendi zamanının çocuğudur' sözü doğruysa, onu bugün dünyanın içinden geçtiği zaman kadar meşgul etmesi gereken başka bir zaman yoktur. Çünkü dünya çığnayan değerlere, ihanet edilen emanetlere ve bozulan ahitlere şahit oldukça insan da onurunu kaybetmekte ve süflileşmektedir. Zamanın Müslüman filozofa olan ihtiyacı, Müslüman olmayan filozofa olan ihtiyacından daha az değildir. Hatta ondan çok daha fazladır. İslâm'ın gelişinin ana gayesi, sadece insanı alçaltmaktan kurtarmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda ona en yüksek mertebeye onur ve şeref kazandırmaktır. İkinci nokta ise, 'insanın süflileşmesi'dir. Müslüman filozof çağımızda 'insanın süflileşmesinin' iki büyük musibetten kaynaklandığını saptamak durumundadır. Bunlardan ilki, 'bilimin kural tanımaz hâle gelmesi', ikincisi ise, 'öznel bilginin değerden soyutlanması'dır. Bu

saptama, insanın süflileşmesi sorununa cevap verme konusunda bulunan filozofun ilk temel argümanı olmalıdır.”

Modernite sarhoşluğuna itiraz eden Taha Abdurrahman, Müslüman filozofun vazifesinin, “nesnel bilimin kural tanımazlığı” ve “öznel bilginin değerden soyutlanması” sorunlarını bertaraf edecek yöntemler üzerine düşünmek olduğunu vurguladı. Ahlaki değerlerin fitrat üzerine kurulmasını ve yaygınlaştırılması gerektiğini de ifade eden Abdurrahman, “Müslüman filozof kendini tanımalı, düşünce ve davranışlarında Hz. Peygamber’in ahlakını takip etmelidir. Müslüman bir filozofun Hz. Peygamber’i örnek alarak ulaşabileceği en yüksek merteye siddikiyettir.” dedi.

Taha Abdurrahman, Müslüman filozoflara felsefeyi aslına, başka bir deyişle hikmete döndürmek için çalışma yapma çağrısında bulunarak, “Herhangi bir çağdaş İslâm felsefesi, Müslüman bir filozofun eseri olmadığı sürece orijinallığe sahip değildir. İslâm düşüncesinin orijinallığı, ancak filozofun güncel felsefi kavramlarla ve güncel küresel sorunlarla etkileşime girmesi, bu ikili etkileşimin sonuçlarını İslâmî müzakerenin özgüllüğü temelinde formüle etmesiyle mümkündür.” görüşünü paylaştı. Felsefenin bilimsel görüntüsünün felsefeyi aslından saptırıldığını belirten Abdurrahman, “Bir diğer sorumluluğumuz da ‘soyut akıl ile rasyonel akıl’ arasında ayırım yapan ve ahlaki fitrata dayandıran hikmet felsefesinin yenilenmesidir. Sadece hikmete dayalı felsefe, insanlığı şimdiye ve gelecekteki çöküşten kurtarabilir.” ifadelerini kullandı.

MÜSLÜMANCA DÜŞÜNMEK NASIL OLUR?

Taha Abdurrahman İstanbul’dan sonra Ankara’da “Müslümanca Düşünmek Nasıl Olur? Tefkir ve Tefekkür” başlıklı kavramsal ağırlıklı bir konferans verdi. İslâm Düşünce Enstitüsü tarafından Gazi Üniversitesi Mimar Kemaleddin Salonu’nda gerçekleştirilen konferansa siyasilerin ilgisi de yoğundu. Konuşmanın ağırlığı, dikkati dağılan sıkılgan dinleyicilerin anlatılanları salt kelime tahlili olarak görmesini beraberinde getirse de son tahlilde konferans önemliydi. Abdurrahman, konuşmasında fikrî olgu ve düşünceye değer verilip gündemde tutulmadığında bunun sonucunun yokluk ve kayboluş olacağını belirtti. İyimserlikle Türkiye’de insanların akli ve iradesiyle fikrî eyleme destek verdiğini ve bu vasıftaki bir toplumun kesinlikle yok olmayacağını, daima ilerleyeceğini belirten Abdurrahman, Kur’ân-ı Kerim’de *tefekür* kelimesinin 17 ayette geçtiğini, *tefkir* kelimesinin ise bir ayette geçtiğini kaydederek “Bu durum tefekkürün tefkire kıyasla daha yaygın kullanımının olduğunu gösterir.” dedi. Abdurrahman, Kur’ân-ı Kerim’de tefekkür ve tefkir kelimelerinin dört yönden birbirinden ayrıldığını dile getirerek şunları söyledi: “Bunlar kullanımındaki yaygınlık; tutarlı, kapsamlı ve sonuç çıkarmaya yönelik derin düşünmeye atıf; fiilin ve doğrudan anlatım özelliği olması ve diri, canlı bir hakikat ifadesine göndermede bulunmasıdır.”

Amel Sorunsalı başta olmak üzere kitaplarında sıkça vurguladığı üzere fikir ile amel

arasındaki bağlantıya değinen Taha Abdurrahman, fikrin aslında amelin mahiyetini oluşturan bir olgu, fikir ve amel arasındaki ilişkinin “ikili bir ilişki” olduğunu vurguladı. Abdurrahman şöyle devam etti: “Eylem, mahiyeti itibarıyla düşünmeyle ilişkilidir. Bu suretle o, düşünmenin mahiyetinden bir cüzdür. Biz düşünme keyfiyetinin, eylem ile oluşturduğu bu sistematik bağlantıya ‘asli bağlantı’ adını vermekteyiz. Bu adlandırmayı yapmaktaki amacımız, düşünme keyfiyetinin, kendisine dışarıdan dâhil olduğu faydasız ve anlamsız eylemlerle oluşturduğu bağın, düşünme ve eylem arasındaki ayrılmaz gerçek bağdan farklı olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda belirtmemiz gereken bir husus da düşünmeye ait eylemsel mahiyetin, basit bir mahiyet değil tam tersine kompleks ve çift yönlü bir bütünlük oluşturmasıdır.”

Genelde insanın “akıllı bir varlık” gibi tanımlandığını belirten Taha Abdurrahman, insanın sözleşme yapan bir varlık olduğunu ve buradaki sözleşmenin insanı bütünüyle kapsadığını vurguladı. Abdurrahman, *tefekür* seviyesinde düşünenin “emanet” şuurundan kaynaklanan ilişkiyi koruduğuna, *tefkir* seviyesindeki kişinin ise “emanet” şuurundan kaynaklanan ilişkiyi ihlal ettiğine dikkati çekti. İnsanın âlemlerle iletişim hâlinde olduğunu belirten Abdurrahman, bu ilişkinin bir mülkiyet ilişkisi olmaması gerektiğini, insanın “hakiki sahip Allah’ı bilmesi” gerektiğini dile getirdi. Abdurrahman, “mütefekür ve müfekkür” arasındaki farka da değinerek şunları kay-

detti: “Öncelikli iki asıl olan ‘ilk tefekkür’ ve ‘ilk sorumluluk olgusunun’ her ikisini de insanın hafızasında saklı tutup tutmaması ile ilgilidir. Böylece tefkir ölçülerine göre düşünen kişi, yapı ve değer olarak düşünce ile eylemi birbirinden ayırmıştır. Bu ise son tahlilde tefekkürü benimsemiş kişi ile tefkiri benimsemiş kişi arasındaki farkın, ‘ilahi misakın’ hatırlanıp hatırlanmaması ile ilgili olduğunu gösterir.” “Mütefekkir bütün kalbiyle düşünürken müfekkir bir çıkar ilişkisi üzerinden düşünür.” diyen Taha Abdurrahman, mütefekkirin daima kalbiyle ve geçmişe bakarak düşündüğünü söyledi.

İslâm Düşünce Enstitüsü Başkanı Mehmet Görmez ise bir zamanlar efendi konumundaki felsefenin hikmet ve ahlaktan çıkıp bilimin emrine girdiğini, bunun sonucunda bilimin pervasızlaştığını ve kendi mantığına uymayan hiçbir kıstası kabul etmez hâle geldiğini söyledi. Bu mantığın sınırsız güç, sınırsız üretim, sınırsız kâr ve sınırsız tüketimin yolunu açtığını ifade eden Görmez, bu mantığa göre bilim için her şeyin mümkün ve yapılabilir hâle geldiğini, bu sebeple zamanın Müslüman filozofuna olan ihtiyacın Müslüman olmayan filozofa göre çok daha fazla olduğunu anlattı. Görmez, İslâm’ın gelişinin ana gayesinin, insanı alçalmaktan ve süflileşmekten kurtarmanın yanı sıra insanlığa onur ve şeref bahşetmek olduğunu vurgulayarak, “Müslüman filozof başkalarının özgün bir çerçevede oluşturduğu felsefi problemleri kendine mal edemez, o tercüme fikirlerle felsefe yapamaz.” ifadelerini kullandı.

SİYER FELSEFESİ ÜZERİNE

Taha Abdurrahman, Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi’ndeki konuşmasından önce eşyle birlikte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’la görüştü. Ardından Arapçası yeni yayımlanan *Siyer Felsefesi: Ahlaki Temellendirme* kitabını merkeze alan bir konferans verdi. Abdurrahman, insan tabiatının sınırlı olduğunu, bu sınırlılıktan dolayı siretin ancak belli biçimlerde anlaşılabilirliğini kaydetti. Siretünnebevinin muhaddislerin, fakihlerin ve tarihçilerin yazdıkları şekliyle ele alındığına dikkati çeken Abdurrahman, “Siretünnebeviden yararlanmak için neden başka bir yol olmasın ki?” diyerek hadisçilerin ve tarihçilerin yaklaşımlarının dışında bir yol izlediğini belirginleştirdi.

Ahlakın, felsefenin bir cüzü olduğu için siyer felsefi tarzda ele alındığında bunun doğal olarak ferdi bir ahlaki siyer okumasını beraberinde getireceğini ifade eden Taha Abdurrahman, “Siyer esasen ahlaktır, değerler bütünüdür. Bu nedenle nebevi sirete felsefi bir bakışla yaklaşmayı üzerime sorumluluk olarak aldım.” dedi. Kendisine rehber edindiği temel metodolojik prensiplere değinen Abdurrahman, “Öncelikle *tefekkürle* düşünmeyi esas aldım, *tefkirle* (yüzeysel düşünme) değil. Çünkü tefekkür, eşya hakkında insan odaklı düşünmek demektir. Tefkir ise eşyayı eşya olarak ve eşya için düşünmektir.” ifadelerini kullandı. Ayrıca ayetleri göz önünde tuttuğunu belirten Abdurrahman, nâzil olunmuş kitaplarda referansı geçen misakları da esas alan bir siyer okuması yaptığını kaydetti.

Taha Abdurrahman, Hz. Peygamber’in hayatında geçen birtakım olayları, vakıaları “olgu ve fenomen” şeklinde algılamak yerine bunları “okunması gereken bir ayet gibi” algılamak gerektiği değerlendirmesini yaptı. Abdurrahman, “Hz. Muhammed’in nübüvveti tamamen bir ahlak risaletinden ibarettir. Zira her yaptığı ahlak esaslıydı, din zaten bizatihi ahlaktır ve ahlak, insanı her taraftan kuşatmaktadır.” dedi. Peygamberimiz’in “Ben ancak, güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.” şeklinde tercüme edilen hadisini hatırlatan Abdurrahman, hadisin, “Ahlakı *tesis etmek ve kurmak* üzere gönderildim.” şeklinde anlaşılmasının daha doğru olacağı görüşünü paylaştı.

Mehmet Görmez de yaptığı değerlendirmede şunları kaydetti: “Hoca’mızın, İslâm dünyasında egemen olan üç siyer tarzına ilaveten dördüncü bir siyer tarzı önerisi bulunuyor. Hadisçilerin, tarihçilerin ve fukahânın siyer yazımına ilaveten felâsifenin, hikmet ehlinin de farklı bir siyer okuması yapabileceğini de bütün yönleriyle anlatmış oldu.”

MUTLAK KÖTÜLÜK VE FİLİSTİN DİRENİŞİ

Taha Abdurrahman “Mutlak Kötülük ve Sınır Boylarında Fikir Nöbeti” başlıklı son konferansını ise Millet Kütüphanesi’nin Konferans Salonu’nda verdi. Aslında bu konferans onun duyarlılığının neticesinde son anda gündeme geldi. “Bir yastan çıkıp diğere girdiğimiz” “kalbin elem günlerinde” işgal rejimi başbakanının ABD Kongresi’nde

fütursuzca alkışlanmasını kabullenemeyen Abdurrahman, Konya seyahatini iptal ederek bu konferansı verdi. Filozofun Doha Kitap Fuarı'nda yaptığı ve *Umran* dergisinin 357'nci sayısında yayımlanan "Medeniyetin Hesaplaşma ya da Direnç Noktaları ve Kutsal Direniş" başlıklı ödül konuşmasıyla önemli ölçüde benzerlik taşıyan konferansında Abdurrahman, "mutlak kötülüğü" siyasi olarak ele aldığını belirterek, Filistinli insanların uzak-yakın herkes tarafından bir ihanete maruz kaldığını söyledi.

Taha Abdurrahman günde-me getirdiği "mutlak kötülük" kavramının dünyanın önde gelen filozoflarından Immanuel Kant'ın "radikal kötülük" ve Hannah Arendt'in de "sıradan kötülük" kavramlarından daha güçlü olduğunu söyledi. Abdurrahman, "Her ne kadar iki filozof da meseleye seküler açıdan yaklaşmış gibi gözükse dahi kötülüğün özünde dinî bakış açısı ve dinî temel yatmaktadır. Ben burada bir karşılaştırma içerisine girecek değilim. Bana göre mutlak kötülük köklü hâle gelmiş radikal kötülükten de daha kötüdür." dedi. Mutlak kötülüğün ifade edilebilmesi için değerlere dayalı yüce bir akla ihtiyaç duyulduğunu aktaran Abdurrahman, dinin tarif ettiği "kemal" kavramına başvurmak suretiyle bunun kavranabileceğini vurguladı.

İsrail'in Filistin ve Gazze'de gerçekleştirdiği saldırılara direnen ve karargâhlarda nöbet tutanların "murabıt" (savaşçı derviş) olarak tanımlandığını aktaran Taha Abdurrahman şöyle devam etti: "Onlar dünya çapında bir mücadelecidir. Orada bir Fi-

listinliye zarar verilmesi, incitilmesi dünyaya acı vermektedir. Bir modelden bahsediyorsak ilahi modelden, başka bir modelden bahsedemeyiz. Dolayısıyla Gazzeli murabıt aslında bir modeldir. Onun için Filistinli, Gazzeli insan bir dünya insanıdır. Aslında bunlar bütün insanlar arasında seçilmişlerdir. Tüm insanlık adına iki görevi üstlenmek üzere bunlar seçilmişlerdir. Birincisi 'insanlık değerlerini yenilemek', ikincisi ise 'dünyada insanları özgürleştirmek.' İşte Gazzelilerin görevi de budur.

Filistinli murabıtın görevi herhangi bir insanın görevine benzemez. Filistin toprakları içerisinde kutsallığın argümanları bir araya gelmiştir. Filistin, mutlak değerden, kemalden kemalin değerlerinin tecelli ettiği bir topraktır. Filistinli murabıtın yaşadığı dönem bir başka insanın yaşadığı dönemden farklıdır. Çünkü Filistin'in hafızası içerisinde manevi güç ve eserler vardır. Çünkü manevi eser olmazsa değer olmaz, değer olmazsa kemal olmaz. Ne olursa olsun Filistinli hangi sıkıntılılarla, hangi belalarla boğuşursa boğuşsun en nihayetinde bugün Gazzeli insan kâmindir.

Filistinli bir murabıtı ya da Gazzeli modeline insanlığın değerlerini yenileme görevi verildiyse, kutsallığı ortaya çıkarma gücüne sahip olduğu içindir. Ve varlığıyla bunu yapabilme gücüne sahiptir. O var olduğu için değil. Çünkü kutsallığı koruyabilme gücü Filistinliye bütün dünyada yaşayabilir, dirençli olabilir özelliği katmaktadır. Allah'a yakınlaşmasının sırrı ilahi aşktır, ilahi sevgidir. Ne olursa olsun bu böyledir."

Gazzeli murabıtların etki etme ve kutsallığı koruma gücüne sahip olduğuna dikkat çeken Taha Abdurrahman, yerinde olmak istediği Filistinli murabıtların, Allah'ın yanındaki makamlarının her zaman yükseldiğini kaydetti. Filistinli murabıtların şahadet sözleşmesine bağlılıklarını anlatan Abdurrahman sözlerini şöyle sürdürdü: "Bu tefekkür onu bir başkasının ulaşamayacağı makamlara, derecelere yüceltmektedir. Şüphesiz Filistinlerin direnişi bir değerdir ve Filistin'in yenilediği bir değerdir. Ve böylelikle düşmanına karşı zaferi elde edene kadar da devam edecektir. Ve bu *misaka* (sözleşmeye) bağlılığıyla tamamıyla direniş değerini sağlamıştır. Dolayısıyla Filistinliler bugün insanlığın özgürleştirilmesi bayrağını salımlamaktadırlar, tutmaktadırlar. İşte bu da Filistinlinin küresel olduğunu, dünya insanı olduğunu göstermektedir. Bir Filistinli bir zarara, bir incitmeye, bir saldırıya maruz kalmaktadır. Aslında dünya saldırıya maruz kalmaktadır. Ben bunun maddi yönünden bahsetmeyeceğim. Ancak burada verilen zarar bunun da ötesinde. Biz bunlara 'toplu soykırım' demiyoruz 'köklü soykırım' diyoruz.

Buradaki tamamıyla köklü bir soykırım, değerler soykırımı, insanlık soykırımı gerçekleştirilmek istenmektedir. Peki, bizler bu kötülüğe nasıl karşı koyabiliriz, nasıl engelleyebiliriz? İşte biz buna büyük karşı koyma diyoruz. Eş deyişle mutlak kötülüğe karşı büyük karşı koyma diyoruz. Yani bugün Filistin direnişi evet bir modeldir.

Ama bu direniş bir başkasının isteğiyle değil Cenab-ı Allah'ın iradesiyle gerçekleşen bir durumdur. Tabii artık akıllar o kadar küçüldü ki hakikati ve hakikatin işlerini göremez hâle geldi.”

Tefekkürün büyük kapılar açtığını dile getiren Taha Abdurrahman şunları kaydetti: “Burada artık baktığımızda bütün dünya aslında bir Gazze’dir. Çünkü aynı şekilde bir tefekküre ihtiyaç duymaktadır. Çünkü mutlak kötülük dünyayı abluka altına almış bulunmaktadır. Ve burada gizli bir düşünce görmekteyiz. ‘Delilin ne?’, diye sorabilirsiniz. Baktığımız zaman artık yakın ve uzak liderlere baktığımız zaman bunların aslında uzaklaştırıldığını görmekteyiz. Diğer bir kanıt, tüm dünyanın gözaltına alındığı, durdurulduğu. Âlimler, düşünürler artık konuşamıyorlar, etki edemiyorlar. Onları da uzaklaştırdılar. Şu an tüm dünya aslında özgür değil. Diğer bir mesele de Müslüman mütefekkir herkesten önce büyük direnişte bulunmalıdır.

Sözü özetleyecek olursak, mutlak kötülük, Kant’taki, Kant’ın ifade ettiği radikal kötülükten veya Arendt’in söylediği sıradan kötülükten daha da büyük bir kötülüktür. Tüm mutlak kötülük aynı zaman içerisinde sıradan kötülüğü de barındırır. Radikal kötülüğü de bulandırır ama radikal kötülük, mutlak kötülük anlamına gelmemektedir. Sıradan kötülük de mutlak kötülük anlamına gelmemektedir. Çünkü mutlak kötülük içerisinde bir soykırım hâli vardır. Tamamıyla ortadan kaldırma,

köklerini kazıma, onu imha etme hedefi vardır. Evet, bir soykırım, köklü soykırım. Birincisi fitrata karşı ve emanete karşı soykırım, itaate karşı, bağlılığa karşı bu soykırım. Filistinli bütün bu soykırımı karşı durmaktadır. Bütün dünyada yeniden değerlerin yaşatılması için mücadele etmektedir. Bunun da kendi argümanları, araçları içerisinde vazgeçilmez araçlarıyla yapılması gerekmektedir.”

SONUÇ VE OKUMA ÖNERİLERİ

Şunu belirtelim ki dinleyici ve akademisyenlerin Taha Abdurrahman’ın İstanbul ve Ankara’daki konuşmalarıyla ilgili olarak yaptıkları sosyal medya paylaşımları, konuşmaları veya kısa yazıları mütefekkirin Türkçeye çevrilen kitaplarının hakkıyla okunmadığını ortaya koyuyordu. Mesela *rüş* mahrumu ve amacı her şeyi kötülemek olan incelik yoksunu bazıları Abdurrahman’ın “siyasal İslâm” eleştirilerini göz ardı ederek onu İslâmcı hatta selefi kategorisine sıkıştırarak akademisyen arkadaşlarıyla hesaplaşmayı yeğliyordu. Bununla da yetinmeyip işi muhtemelen milliyetçi bir böbürlenmeyle filozofun kitaplarının Türk fikir hayatına “zorla” sokulmaya çalışıldığını iddia etmeye kadar vardırıyorlardı. *Rüş* ve eleştiri ayrımı yapan Abdurrahman’ı hatırlamanın tam yeridir. Çünkü bizim kültürümüzde her *rüş* sahibi eleştirmen değildir, her eleştirmen de *rüş* sahibi değildir!

Bununla birlikte bir uyarıda bulunmalıyım: İnsan eseri hiç-

bir çalışma eleştiriden masun değildir. Taha Abdurrahman’ın bazı meseleleri ele alma tarzı eleştirilebilir fakat bunun için önce düşünürün eserlerinin ve onun hakkında yazılanlardan en azından bir kısmının okunması gerekir. Yoksa düşünürden hiçbir şey okumadan, onun İbn Rüşd tenkitlerini bilmeden “burhani yorum” üzerine kendisine soru sormak gibi abeslikler kaçınılmaz olur. Ya da *Sekülarizmin Sefaleti* kitabında olduğu gibi çağdaş filozofları eleştirdiği satırlar göz ardı edilerek felsefi takibinin sınırlı olduğunu söylemek gibi abeslikler de... Başka türlü bir analitik ve eleştirel dikkati hak eden Taha Abdurrahman’ın kavranabilmesi için hiç olmazsa başlangıç düzeyinde *Bilgi Ahlaktan Ayrıldığında* ile *Hakikat Arayışı* adlı söyleşi kitaplarını hemen gündeme alıp okumak şarttır. Meseleleri ve daha fazlasını kavramak içinse düşünürün opus magnumu *Dinin Ruhunu* yavaş yavaş ve dikkatle okunmalı, yanı sıra Wael B. Hallaq, Soner Gündüzöz, Muhammet Ateş, Yavuz Köktaş gibi isimlerin yazdıklarına bakılmalıdır. Belki bu sayede filozofun yazdıklarının incelikleri bir miktar da olsa kavranabilir.

Şüphesiz tüm bunlar yapılırken Taha Abdurrahman’ın Wael B. Hallaq’a yazdığı mektuptaki şu satırlar daima göz önünde bulundurulmalıdır: “Görüşlerime muvafakat etmeniz sebebiyle övünmedim, çünkü hata asıl, doğru fer’dir; görüşlerime muhalefet etmenize yerinmedim, zira görüş ayrılığı asıl, görüş birliği fer’dir.”

Şule Yüksel Şenler Belgeseli

TALAT ÖZKAN

Türkiye’de müteyyin milyonlarca kişinin; kitapları, yazıları ve konferanslarıyla 1960-1970’li yıllarda öne çıkan rahmetli Şule Yüksel Şenler’in “hep bir idealin peşinden yürümesinden”¹ ayrılması imkânsız mücadele dolu hayatıyla hissi bir bağı vardır. Çünkü onun hem meşhur *Huzur Sokağı* romanında anlattığı hem de kendi hayatıyla örneklediği mücadele, dindarların Cumhuriyet devrinin farklı dönemlerinde karşı karşıya kaldıkları durumun özeti niteliğindedir.² Şenler’in kalemiyle verdiği mücadelesinin ve bir davaya adanmış hayatının gelecek nesillere aktarılması amacıyla 2020 yılında kurulan Şule Yüksel Şenler Vakfı, birtakım kültürel etkinlikler yapıyor. Vakıf, Şenler’in mücadelesini kültür sanat yoluyla sürdürme düşüncesiyle onun Türkiye’nin farklı şehirlerinde verdiği ve mücadelesinin kritik duraklarını teşkil eden konferanslarının izinden giden *Anuların İzinde* (2024) adını taşıyan altı bölümlük bir belgesel hazırlamasına öncülük etti.

1 Demet Tezcan, “Hep Bir İdealin Peşinden Yürüdü”, *Litros*, 2024, sayı: 79, s. 9.

2 Şule Yüksel Şenler’in hayatı, mücadelesi ve etkisi için bk. Abdullah Yıldız, “Bir Öncü, Bir Ölçü: Şule Yüksel Şenler”, *Umrân*, 2003, sayı: 102, s. 77-82. Gülşen Özer, “Şule Yüksel Şenler ve Biz”, *Umrân*, 2019, sayı: 301, s. 8-11.

KONFERANSLARIN AÇTIĞI ÇIĞIR

Öteden beri kurmaca film yapıyla belgesel arasındaki yöntem farklılıkları üzerine çeşitli açıklamalar yapıldı, yapılıyor. Filmleri belgesel, deneysel yahut kurmaca şeklinde ayırmak mümkünse de asıl ayırım filmlerin üretim sürecinde ortaya çıkıyor. Şüphesiz bu süreçte en önemli unsur *merak* duygusudur. Yönetmen ve senarist topluma, çevresine bakar, neyin ilgi çektiğini, neyi keşfetmek istediğini sorgular.

Daha önce TRT ekranlarında 2022’de yayımlanan *Şule*’nin ardından hazırlanan karşılaşmalar ve duygulanım etrafında şekillenen *Anuların İzinde* belgeseli öncelikle Şule Yüksel Şenler’le ilgili derin bir merakın neticesi. Böyle olduğu için yapım kolaylıkla bir öğrenme aracı hâline geliyor. Gerçekten de “kültür sanat toplumların yararlı ve güzel davranış biçimlerinden oluşan bir birikimse güzel yaşama biçimini çoğaltarak sürdürebilme gayreti insan olmanın en önemli tarafıdır.”³ Şule Yüksel Şenler üzerine çalışmalarlarıyla tanıdığımız Demet Tezcan’ın kitaplarını, yazılarını okuyanlar belgeseldeki çoğu olayı hatırlayacaktır. Dönemin şahitlerine mikrofon uzatan *ha-*

3 Hülya Yazıcı, “Gelecek Nesillere de Örnek Olacak”, *Litros*, 2024, sayı: 79, s. 9.

fıza eksenli belgeselin yapımcılığını Mehmet Talha Geredeli, danışmanlığını Demet Tezcan, sunuculuğunu ise Necip Karakaya yapmış.

Şule Yüksel Şenler’in o zamanların kamuoyunda tartışılan ve hayatının dönüm noktasını teşkil eden konferansları ele alan belgesel aynı zamanda onun hayatın güçlükleriyle nasıl başa çıktığını gösteriyor. Bir çığır kavramayı, tesirli karşılaşmaların ruhunu yakalamayı amaçlıyor belgesel. Altı bölümü bilhassa ilk bölümü izlerken, yarım kalmış, tamamlanamayan veya arşivlenemeyen üzerine de düşünürsünüz ister istemez. Çünkü olayın şahitlerinden dinlenebilecek pek kimse kalmamış yahut belgeseli çekenler onlara ulaşamamış. Bu yüzden yapım hem kayıt altına almayı hem de kayıp gidene, kaybolana, yakalanamayanı bir araya getiriyor. Zaten her arşiv parçasında kayıt altına alınanla birlikte, kayıp giden bir şeyler de vardır muhakkak.

Mesele sadece bir kişi değil elbet, hadiseye böyle bakmak doğru olmaz. Bir defa buna bir kimlik mücadelesi olarak bakmak gerekiyor. Zaten belgeseli hazırlayanlar kamerayı, bir tecrübeyi ve anlatmak istediklerini başkalarına aktararak bir ayna gibi kullanmışlar. Demet Tezcan belgeselle ilgili olarak,

“Konferansın yapıldığı şehirde yaşananları konuştuk. Dönemin tanıklarının büyük bir kısmı maalesef hayatta değil. Konferansı tertip eden, konferans salonuna su getiren ya da konferans günü Şule Hanım’ı evinden alanlar anılarını anlattı. Erkek tanıklara, konferanslara nasıl baktıklarını ve kadın konferanslarına erkeklerin tevecchühünü nasıl değerlendirdiklerini sordum.”⁴ ifadelerini kullanmıştı.

Demet Tezcan, belgeselle, Şule Yüksel Şenler’in toplumda meydana getirdiği dönüşüme kadın-erkek tüm yaş gruplarının şahitlik etmesini amaçladıklarını belirtiyor. Şenler’in ülkemizde mütedeyyin kadınların yolunu açtığı ve yıllarca konuşulmayan kadın konusunu gündeme taşıdığı altını çizen Tezcan şunları söylemişti belgeselin ilk bölümü yayımlandığında: “Samsun konferansı, Türkiye’de üç buçuk yıl sürecek seriyi başlatması nedeniyle önemli. Şule Yüksel Şenler’e kadar, kadın konferansı veren bir isim yok. Yapılanlar, sadece o dönemle sınırlı değil. Her dönem kadın-erkek Müslüman kimliğinin arayışı var. Şenler’in davası, hitabı bugüne de yarına da seslenir nitelikte. Şenler’in günümüz gençliğine söyleyecek sözünün olduğunu düşünüyoruz.”⁵

Şule Yüksel Şenler’in mücadelesini şahitler üzerinden gözler önüne seren yapım, onun 1967 yılının Kasım ayında Samsun’da

4 Halime Kirazlı, “Şenler’in Ayak İzinde”, *Yeni Şafak*, 11 Ocak 2024.
5 Halime Kirazlı, *agy*.

İmam Hatip öğretmeni Ali Acar’ın talebiyle başlayan konferanslarını merkeze alıyor. Belgeselin ilk bölümü Şenler’in tüm Türkiye’yi şehir şehir, kasaba kasaba, üç buçuk kez dolaşacağı ve 1960’ların Türkiye’sinde fırtınalar estiren bir çığır hikâyesi aynı zamanda. Çünkü bu konferansın ardından on sekiz şehirden konferans teklifi alır Şule Yüksel Hanım. Kendisi Samsun’a gelmeden evvel konferansın verileceği dönemin etkili gazetelerinden *Bugün* sayfalarında haberleştirilir. Daha önce defalarca konferans dinleyen Şenler “İslâm’da Kadının Yeri ve Mükellefiyeti” başlıklı ilk konferansını Belediye Nikâh Salonu’nda verir. Dinleyicileri, hunca hunç dolan salondakilerle sınırlı olmayan konferans dört buçuk saat sürer. Belgeselin ilk bölümü aynı zamanda Demet Tezcan’ın kitabının adının *Bir Çığır Öyküsüdür Şule Yüksel Şenler* olmasının altında yatan gelişmeleri de anlamamızı sağlıyor.⁶

6 Demet Tezcan, *Bir Çığır*

ANKARA KONFERANSI VE SONRASI

Tarihin katman katman olduğunu ortaya koyan belgeselin ikinci bölümü Şule Yüksel Şenler’in Kasım 1967’de Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde verdiği konferansın ortamına götürüyor izleyicileri. Demet Tezcan öncelikle çok ses getiren bu konferansın dinleyicilerinin Samsun’dakinden farklı olduğunu aktarıyor. Çünkü dönemin siyasileriyle ana akım medyasının gündemine giren konferansı dinleyenler arasında milletvekili ve bakan eşleri de vardır. Mesela onu dinleyenlerden biri konferansın ardından örtünmeye karar veren Necla Aksay’dır. Kendisi milletvekili Hasan Aksay’ın eşidir. Ses getiren konferansın ardından büyük tartışmalar birbirini izler. Gazeteler, köşe yazarları, sol örgütler ayağa kalkar. Kıdemli solcu ve Kemalistlerden Çetin Altan, Falih Rıfkı, İlhan Selçuk, Nizamettin Tepedelenlioğlu bu konferansı eleştirmenin ötesine geçen yazılar kaleme alırlar.

Öyküsüdür Şule Yüksel Şenler, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Dönemin cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ise bir müddet sonra yayımladığı bayram mesajında, Şule Yüksel Şenler'den etkilenerek örtünenleri diline dolar. Öyle ki seküler elitlerin her zaman yaptığı gibi İslâmî konularda fetva vermeye yeltenir. Şenler ise önce bu konuda birilerinin bir şeyler demesini bekler fakat nafiledir, kimseden ses çıkmayınca "Cumhurbaşkanı'na Açık Mektup" başlığıyla on gün sürecek bir seri yazı kaleme alır. Ardından Şenler, papanın Türkiye'yi ziyaret etmesi sürecinde İstanbul ve Ayasofya üzerine söylediklerini eleştirince mahkemeye verilir. Tevkif edildikten iki ay sonra sağlık sorunlarından dolayı cumhurbaşkanı tarafından affedilir fakat Şenler bu süreçte, "Ben suçlu muyum ki affediliyorum, suçlunun suçsuzu affettiği nerde görülmüş!" diyerek vakarlı bir duruş sergiler.

Görüldüğü gibi Şule Yüksel Şenler'in her konferansının ayrı fakat çok bilinmeyen bir hikâyesi var. Belgeselin üçüncü bölümü onun kitabını yazmayı düşündüğü Şubat 1968'deki Bandırma konferansına odaklanmış. Bu bölümde hadisenin şahitlerinden Ahmet Zeki Özümüt'le, İsmail Özkuş'un hatırladıklarına yer verilmiş. Diğer konferanslara göre hayli hareketli geçen Bandırma koşturmacası tek başına filmi çekilecek ilginçlikler içeriyor. Şenler, anılar koridoruyla zenginleşen bu konferansın ardından 12 Kasım 1968'de Çorum'a gider. Onu Çorum'a davet edenlerden Ethem Erkoç, o dönemde yaşananları detaylarıyla anlatır. Yalçın Sineması'ndaki konu-

ma büyük ilgi görünce, konferansı tertipleyenler sinemadan Çorum Ulu Camii'ne kablo bağlamışlar. Oradaki merkezi ses sistemi ile konuşma elliye yakın camiden tüm şehre dinletilmiş. Hakikaten o yıllarda Şenler'in her gittiği yerde sadece salon değil, sokaklar ve caddeler dolup taşar, hoparlörle ses dışarıya verilir.

Belgeselin son iki bölümü Şule Yüksel Şenler'in İstanbul'da verdiği iki konferansın izini sürüyor. Önce Millî Türk Talebe Birliği'ndeki 1969 tarihli unutulmaz konferans üzerinde duruluyor. İstanbul Din Görevlileri Cemiyeti'nden Yaşar Koç, Şenler'in kalabalıklara hitap etme sürecini anlatıyor. Akın akın gelen kadınlar ve genç kızlar, MTTB'nin salonlarını, koridorlarını tıklım tıklım doldurmuşlar. Dışarıdaki cadde ise neredeyse valilik binasına kadar kadınlı erkekli dinleyicilere mekân olmuştur. Şenler Bandırma konferansı gerekçe gösterilerek çıkarılan bir yakalama kararı nedeniyle Bursa'da, İstanbul'un çeşitli semtlerinde ve İzmir'de yaşadığı dönemden ve daha sonra aldığı takipsizlik kararından sonra Şenler konferansları, dinleyicileri de onu özlemiştir. Konferansı dinleyenler arasında hasta yatağından kalkıp gelen Münevver Ayaşlı da vardır. Kendisi kalabalığı yara yara sahneye ulaşır, Şenler ise onu yan tarafına oturtur. Saatlerce süren konuşma coşkuyla karşılanır, dinleyenlerin bir kısmı gözyaşlarına boğulurken, bazı kadınlar konuşmanın tesiriyle örtünür. Belgeselin son bölümünde ise Şule Yüksel Hanım'ın 24 Mayıs 1968'de

Harbiye Spor Salonu'nda verdiği konferansın ayrıntıları anlatılıyor. Hayriye Celaloğlu'nun şahitliği ise maziye yapılan yolculuğu diri tutma süreci bağlamında hayli anlamlı bir katkı.

Anuların İzinde, bizim kültür dünyamızın hem oluşmasında hem değişmesinde büyük bir rol oynayan Şule Yüksel Şenler'i gören, tanıyan, bilen ve onu dinleyen isimleri konuşturması, onların hafızalarındakileri aktarması ve arşiv malzemesiyle dikkat çekiyor. Ne var ki belgeselin sunum dilinin belgesel türünü zorlayan ve sorun teşkil eden kısımlarının hayli fazla olduğunu belirtmek gerekiyor. Ayrıca beşinci bölümün son kısmı izlendiğinde yapımın sona erdiğini düşünüyorsunuz fakat hemen ardından altıncı bölümün çekildiğini görünce şaşkınlık yaşıyorsunuz. Tümünü yazmayı gerek görmediğimiz böylesi teknik sorunlarına rağmen bir kimlik mücadelesini günümüze taşıyan belgesel izlenince yönetmen Yücel Çakmaklı'nın şu ifadesinin ne kadar isabetli olduğunu bir kere daha anlıyorsunuz: "Şule Yüksel Şenler ideolojik kutuplaşmanın doruk noktada olduğu, üniversitelerde boykotlar, işgaller yapıldığı dönemde Müslüman öğrencilere sahip çıktı. Başörtüsü hareketini başlattı ve destekledi." Belgeselin izleyici ile veya izleyicinin film ile kuracağı ilişki tastamam bunun dikkate alınmasına bağlıdır. Son olarak bir hatırlatmada bulunalım: Bu belgeseli lineer olarak izlemeniz gerekmiyor; karışık bir sırayla da izleyebilirsiniz ancak ilk bölümü önce altıncı bölümü en son izlemek şartıyla.